

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»
ІНСТИТУТ ОВДАРОВАНОЇ ДІТНИЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ І ГЛОБАЛЬНОГО ВІДНОСИНОГО ПРОСТОРУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ЦЕНТР НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЖИТОМІРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ІВАНІСЬКОГО СУХОМЛІНСЬКОГО»
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ: ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ, ДИДАКТИЧНІ НАПРЯЦЮВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

9-10 квітня 2014 року

Київ - Кіровоград - Черкаси

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ І ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛІНСЬКОГО»
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

**НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ:
ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ, ДИДАКТИЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ,
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
9-10 квітня 2014 року

Київ-Черкаси-Кіровоград

Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь : матеріали Всеукр. наук-практ. конф. (Кіровоград, 9-10 квітня 2014 р.). – К., 2014. – 218 с.

До збірника включені тези виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка проводилася на базі лабораторного комплексу Національний центр «Мала академія наук України» «МАНлаб», комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», Черкаської гімназії № 9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області спільно з іншими науковими установами та навчальними закладами України, Росії, Польщі.

Оргкомітет

Савченко О. Я. – головний науковий співробітник лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, академік Національної академії педагогічних наук України.

Кириленко С. В. – начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, кандидат педагогічних наук.

Лісовий О. В. – директор Національного центру «Мала академія наук України», кандидат філософських наук.

Чернецька Т. І. – докторант Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, доцент.

Стрижак О. Є. – заступник директора з наукової роботи Національного центру «Мала академія наук України», кандидат технічних наук, доцент.

Чернецький І. С. – завідувач відділу створення навчально-тематичних систем знань Національного центру «Мала академія наук України», кандидат педагогічних наук.

Олійник А. В. – заступник директора департаменту – начальник управління дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, виховної роботи та фінансового забезпечення департаменту освіти і науки обласної державної адміністрації.

Корецька Л. В. – директор комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», заслужений працівник освіти України.

Бик А. С. – заступник директора з науково-дослідної діяльності та міжнародного співробітництва комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук, доцент.

Голодюк Л. С. – заступник директора з науково-методичної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук, доцент.

Нудний В. М. – заступник директора з навчально-організаційної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

Камишин В. В. – директор Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, кандидат технічних наук.

Поліхун Н. І. – завідувач відділу підтримки обдарованості та міжнародної співпраці Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук.

Клименко В. І. – учений секретар Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору Національної академії наук України, кандидат технічних наук.

Гораш К. В. – науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук.

Климова К. Я. – директор Експериментально-тематичного центру навчальної та науково-дослідницької діяльності, доктор педагогічних наук, професор кафедри філології і лінгводидактики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Довга Т. Я. – заступник декана факультету педагогіки та психології з навчально-виховної роботи, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, кандидат педагогічних наук.

Чепурна Н. М. – ректор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук, доцент.

Андрющенко Т. К. – завідувач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук.

Гаряча С. А. – завідувач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук.

Коновальчук В. І. – завідувач кафедри психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат психологічних наук.

Матеріали подано в авторській редакції

Довгий С. О.,

президент Національного центру «Мала академія наук України», доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України

ІННОВАЦІЙНІСТЬ – ВАЖЛИВА ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Однією з особливостей сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Терміни «традиційне навчання» та «інноваційне навчання» запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978 рік), які звернули увагу світової освітянської громадськості на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей. Інноваційне навчання трактувалось цією групою вчених як процес і результат навчальної та освітньої діяльності, яка стимулює новаторські зміни в культурі та соціальному середовищі.

Інноваційне навчання орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей, здатності до творчості й активного співробітництва з іншими людьми, а також формування різноманітних форм мислення та високих соціально-адаптаційних можливостей особистості. Такі підходи орієнтують і спрямовують суспільство на висхідний культурний і соціально-економічний розвиток.

Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення та прогнозування на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на активні та конструктивні дії в швидко змінних ситуаціях та в умовах розвитку суспільства як інформаційного.

Характерними ознаками інформаційного суспільства є:

- збільшення ролі даних і знань у житті суспільства та окремої людини;

- збільшення частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті;

- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективні комунікації людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів, задоволення їхніх потреб щодо інформаційних повідомлень і послуг.

За В. Карпенко, до переліку характеристик інформаційного суспільства слід віднести:

- значні інформаційні ресурси;
- виробництво, зберігання, передачу інформації (ділової, аудіовізуальної, розважальної);
- визначення інформації найважливішою частиною економіки;

- сформованість інформаційної індустрії, у тому числі комп'ютерної, телекомунікаційної та мультимедійної промисловості;

- наявність висококваліфікованих розробників аудіовізуального змісту й програмного забезпечення, виробників елементарної бази і побутової електроніки;

- визначеність технічних та правових можливостей доступу членів суспільства до різноманітних джерел інформації тощо.

В інформаційному суспільстві нового імпульсу й нових якостей набуває вся система масової комунікації, а особливо та частина соціальної інформації, що охоплює такі складові, як світоглядна, духовна, естетична, публіцистична, побутова тощо.

Базовим у розумінні масової комунікації є інформаційний простір, у якому і завдяки якому виробляється, існує, циркулює, розвивається, використовується інформація. Інформаційний простір – це поняття, сутність якого можна трактувати з огляду на територіальний, повітряний, космічний, технічний, економічний та людський аспекти, оскільки виробником і споживачем соціальної інформації є людина, за її відсутності інформація втрачає свій сенс.

Ці тенденції свідчать, що головною функцією освіти є розвиток людини. Освіта має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості для оволодіння:

- сучасними знаннями про людину, природу і суспільство, що сприяють формуванню наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери майбутньої практичної діяльності;

- досвідом творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості й забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та науково-технічного прогресу;

- досвідом суспільних і особистісних відносин, які готують молодь до активної участі в житті країни, створення сім'ї, планування особистого життя на основі ідеалів, моральних та естетичних цінностей сучасного суспільства.

Становлення інноваційного навчання в сучасному світі відбувається в контексті:

- неперервності освітнього процесу;

- значущості освіти для індивіда і суспільства;

- орієнтованості на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності;

- відповідності запитам суспільства і потребам особистості;

- орієнтованості процесу навчання на створення умов для саморозвитку та самоактуалізації особистості.

Змістом і метою сучасної освіти має стати людина в постійному розвитку, духовному становленні, гармонізації відносин з собою, іншими людьми, зі світом.

Зайцева Л. І.,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету, науковий кореспондент Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

ПРОЦЕСУАЛЬНА СКЛАДОВА ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НАУКОВИХ ЗНАТЬ ПРО ОБ'ЄКТИ ДОВКІЛЛЯ

Програмовий зміст заняття за темою “Властивість рідин “змочування”” складався з таких завдань: оволодіння дітьми властивістю рідин “змочування” на прикладі води, оволодіння узагальненим операційним складом “змочування”, самостійне виявлення цієї властивості в класі подібних речовин за допомогою адекватних предметно-перетворювальних дій. Підготовка до цього заняття потребувала особливої уваги. Це зумовлено особливостями перебігу процесу, який вивчався. Для опредмечування істотної властивості змочування необхідно було не тільки підготувати матеріал, а й декілька разів провести дослід, щоб обрати оптимальні дослідні матеріали та визначити їхній обсяг. Для демонстраційного матеріалу обрали воду, вату, серветку, тарілку пластикову, прозору склянку з водою, іграшку зайчика. Роздавальний матеріал складався з таких предметів: прозорі склянки з водою, розчином синьки, олією, чаєм; вата, чотири пластикові тарілки, серветка, аркуш, олівець. Тренувальне випробування розгортання процесу змочування засвідчило, що від щільності вати залежатиме його демонстративність.

На першому етапі заняття мотивацію діяльності забезпечували приходом Зайчика, який поскаржився дітям на вдарену лапку та попросив допомоги.

Другий етап заняття передбачав постановку проблеми: “Як можна воду прикласти до лапи?” Приймали всі відповіді дітей та з'ясовували їхню доцільність та раціональність: “А чи можна лапу засунути в склянку? А що буде, якщо лити воду на лапу?” Діти емоційно реагували на пропозиції, ділилися власним досвідом. Усі вихованці одностайно запропонували намочити вату та прикласти до лапи. Для подальшого розгортання процесу навчання використовували позитивний досвід дітей. За допомогою запитань спрямовували хід думки вихованців: “Чому ви запропонували намочити саме вату? Чи може інший матеріал утримувати воду? Як вода проникає в матеріал?” Для розв'язання цих проблемних запитань запропонували вихованцям знайти відповідний спосіб дій.

На етапі предметно-перетворювальної діяльності, що спрямована на відкриття нового знання, дошкільники усвідомлювали кожну операцію. Зазначимо, що значно зростає розумова активність дітей, яка виражалася в постановці запитань, розмірковуваннях, умовиводах. Під час виявлення

вихідного стану рідини та матеріалу діти упевнено оперували базовими категоріями: стан, сталість, переміщення. Вони досить точно дали характеристику вихідного стану рідини та матеріалу. Наведемо типові відповіді: “рідина перебуває в стані спокою на рівній поверхні”, “вода не рухається”, “рідину утримує посуд”, “вата суха”, “вата лежить нерухомо на столі”, “вата як завжди”.

За допомогою другої операції старші дошкільники усвідомили, що істотна властивість змочування виявляється у взаємодії води з матеріалом. На запитання “Що треба зробити, щоб вода змочила матеріал?” вихованці дали змістовні відповіді: “підсунути вату до води”, “умочити вату в воду”, “доторкнутися ватою до води”. На основі практичних дій діти дійшли висновку, що після зіткнення вати з водою, навіть найменшою точкою, починається процес змочування.

Наступна операція, на якій була зосереджена увага дітей, – це переміщення рідини по матеріалу. За допомогою запитань управляли процесом спостереження: “Де вода була перед зіткненням? Чи змінилось її місцезнаходження після зіткнення? Що дало можливість воді рухатися по ваті?” Четверта операція була спрямована на фіксування шляху переміщення рідини по матеріалу. Діти виміряли відстань, на яку перемістилася вода.

На *четвертому етапі заняття* разом із дітьми було створено схему узагальненого процесуального уявлення “змочування”. Мислення вихованців активізували такими запитаннями: “Яким знаком можна позначити рідину? Як зобразимо на малюнку будь-який матеріал? Як показати на схемі зіткнення речовини та матеріалу?” У моделюванні діти виявляли самостійність, більшість вихованців склали власну схему. Їхня модель вирізнялася позначенням матеріалу різними знаками (квадратиками, трикутниками тощо). Для позначення рідини дошкільники використали попередні знання – хвилясту лінію. Зазначимо, що всі вихованці правильно відтворили сутність властивості змочування, проникнення рідини в матеріал. Стрілка, яка позначала рідину, перетинала фігуру як символ предмета.

На *етапі відтворення нового способу дій* дошкільники впевнено аргументували свої дії, висували припущення. На запитання “Як визначити, чи мають інші рідини властивість змочування?” діти висловили думку, що якщо вода змогла змочити вату, значить й інші рідини мають таку ж властивість. У процесі цілеспрямованих предметно-перетворювальних дій дошкільники підтвердили висунуті припущення. Самостійна діяльність дітей сприяла розвитку у них мислення, про що свідчили їхні умовиводи: “молоко швидше проникає у вату, ніж олія”, “рідина сама рухається по ваті, ніхто її не штовхає”, “вата повністю намокла, і від води, і від інших рідин”, “молоко сховалося у вату”, “олія знайшла собі будинок”.

На *рефлексивно-ціннісному етапі* з'ясовували «Якої шкоди може завдати природі ця властивість рідин, якщо її неправильно використовувати? Чому не можна, щоб рідини без контролю розливалися? Як треба поводитися з рідинами?» Разом із дітьми розглянули декілька ситуацій негативного прояву цієї властивості: шкідлива рідина, потрапляючи на тіло людини, тварини, рослини, проникає всередину організму та отрує його. Жива істота від цього може захворіти, загинути; проникнення рідини в одяг спричинить його забруднення, може залишитися пляма, яка зіпсує його; розлиття води на підлогу спричинить проникнення її через стелю до сусідів і завдасть їм шкоди.

Засвоєння знань про об'єкти довкілля необхідно організувати на вищому випробувально-пояснювальному рівні активності. На цьому рівні дитина оволодіває істотною властивістю (відношенням), що дає змогу здійснювати самостійний рух у системі наукових знань.

Під час оволодіння об'єктами предметного довкіллям у процесі навчально-експериментальної діяльності простежується спосіб конструювання об'єктів певного класу та визначається закономірність, на основі якої вони об'єднуються.

Калініченко Н. А.,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

Паскул А. А.,

студентка V курсу природничо-географічного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКИХ ВМІНЬ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ БІОЛОГІЇ

В сучасних умовах розвитку суспільства знання про природу залишаються одним із основних складових змісту біологічної освіти. Ці знання потрібні для розв'язання важливих життєвих проблем особистості, для свідомого використання їх у повсякденному житті.

Успішне засвоєння учнями навчального матеріалу з біології, набуття ними практичних умінь і навичок із вирощування рослин і догляду за тваринами, розвиток інтересу й працьовитості істотно залежить від практичних робіт і спостережень, які ведуться за живими об'єктами безпосередньо в природі, чи живому куточку.

Через досліді та спостереження вчитель має змогу виховувати в учнів інтерес і любов до природи, до праці, прищеплювати практичні уміння й навички, збагачувати знання, розширювати світогляд і розвивати допитливість.

Дослідницька робота відкриває широкі можливості для навчання й

виховання учнів, розвитку в них біологічних понять, законів і закономірностей; сприяє застосуванню знань для вирішення практичних завдань. Проведення дослідів забезпечує наукову достовірність навчального матеріалу, розкриває сутність явищ і процесів у їх зв'язку і розвитку, сприяє формуванню переконань у можливості пізнання світу.

Отже, з вище сказаного ми можемо зробити висновок, що тема статті є досить актуальною.

У процесі науково-дослідницької діяльності створюються умови для формування дослідницьких компетентностей школярів, які охоплюють не лише відповідні знання та елементарні дослідницькі вміння, а й внутрішню потребу дітей у дослідницькій діяльності.

Певний рівень дослідницьких компетентностей формується в процесі урочної роботи за умови використання вчителем різних видів дослідницьких завдань, проведення лабораторних та практичних робіт. Для досягнення успішного результату саме на уроках слід розвивати в учнів інтерес і до навчального предмета, і до дослідницької діяльності.

Дослідницькі якості учнів успішно формуються при застосуванні практичних методів навчання, що передбачають різні види діяльності учнів і вчителя, але потребують великої самостійності учнів. [2, с.285-288] Обмежитися діяльністю учнів лише на уроках біології не можна. Велику роль у розв'язанні завдань освіти, виховання та розвитку школярів відіграють позаурочні заняття.

До позаурочних робіт, які передбачені навчальною програмою, належать дослідження й спостереження, виготовлення біологічних колекцій і гербаріїв, робота з мікроскопом. Ці роботи є обов'язковими й проводяться в куточку живої природи, в кабінеті біології, в природі, на шкільній навчально-дослідній земельній ділянці, вдома. Протягом року кожний учень має виконати одну-дві позаурочні роботи [1].

Для вивчення біології потрібні різноманітні рослини: польові, овочеві, плодово-ягідні, декоративні. Тому на земельній ділянці школи повинно бути створено декілька відділків: квітково-декоративний, дендрологічний, колекційний, польових культур і екологічний. Розміри кожного з них визначаються планом навчально-виховної роботи школи і загальним розміром ділянки.

До позаурочних робіт належать і літні завдання, що передбачені програмою. Учні проводять фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин у природі, на шкільній навчально-дослідній земельній ділянці.

Дослідна робота в школах поліпшує якість знань учнів, формує науковий світогляд, розвиває творчі здібності, ініціативу. Учні-дослідники краще засвоюють навчальний матеріал, бо вони оперують фактами власних досліджень і спостережень над рослинами й тваринами. Вони вміють спостерігати, порівнювати факти, робити узагальнення й висновки.

Дослідна робота учнів серед живої природи, на шкільній навчально-дослідній ділянці, під час екскурсій у природу розвиває в них естетичні почуття, зміцнює й загартовує їхній організм, а також формує певні практичні вміння та навички. Важливе значення для формування наукових знань з біології відіграють факультативи. Вони є однією з гнучких форм більш повного відображення в шкільній освіті сучасних досягнень науки, техніки, культури й використання місцевих особливостей кожної школи, що дозволяє вносити істотні доповнення в зміст освіти, трудової і природознавчої підготовки учнів без зміни навчального плану, програм і підручників основного курсу середньої школи. Факультативні заняття установлюють певні зв'язки між загальною освітою і майбутньою спеціальністю молодшої людини [2, с.505-519].

Форми, які використовуються при проведенні позакласної роботи: екскурсії, дослідження, конкурси, екологічні рейди, фотовиставки, тижні екологічної освіти. Презентація отриманих результатів здійснюється через твори–звіти кожного учасника, веб-сторінку на сайті школи, а також через виставку робіт.

Аналіз науково-методичної літератури та педагогічного досвіду дозволяє стверджувати, що дослідницький компонент при вивченні шкільного курсу біології збагачує навчально-виховний процес, стимулює творчий підхід у роботі вчителя і учня.

Список використаних джерел

1. Гончар О.Д. Розвиток інтересу учнів до вивчення біології в позакласній роботі. – К.: КДП, 1987. – 83 с.
2. Загальна методика навчання біології: Навч. посібник / І.В.Мороз, А.В.Степанюк, О.Д.Гончар та ін.; За ред. І.В.Мороза. – К.: Либідь, 2006. – 592 с.

Климова К. Я.,

доктор педагогічних наук, професор кафедри філології і лінгводидактики, директор Експериментально-тематичного центру навчальної та науково-дослідницької діяльності Житомирського державного університету імені Івана Франка

АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СЛОВЕСНИКІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Фахова підготовка студентів педагогічних факультетів, як Першовчителів рідної мови (перифраз М. Вашуленка), цілком закономірно передбачає формування в них високого рівня комунікативної професійної компетенції.

Поняття «креативність» у сучасних тлумачних словниках української мови визначається як творча новаторська діяльність, спроможність швидко

вирішувати проблемні ситуації, породжувати оригінальні ідеї, створювати суспільно значущі духовні і матеріальні цінності. Креативна особистість чітко уявляє кінцевий продукт свого задуму, визначає послідовні кроки для його реалізації.

Відмітні риси креативної комунікативної особистості повною мірою формуються у майбутніх фахівців сфери освіти протягом навчання у ВНЗ. З креативністю (творчістю) студентів безпосередньо пов'язане таке поняття, як навчальне середовище, створене у ВНЗ.

Формування креативності студентів педагогічних університетів перш за все відбувається у навчальному середовищі. *Навчальне середовище ВНЗ* як система у своїй структурі передбачає поєднання двох компонентів: інтелектуального (формування професійних компетенцій студентів у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів) і матеріального (просторі лекційні аудиторії, комп'ютерні класи, інтерактивні мультимедіа-системи, сенсорні дошки, навчальні комп'ютерні програми, навчально-методична та лексикографічна література в бібліотеках та кабінетах кафедр тощо). Створення у педагогічному ВНЗ навчального середовища, яке відповідає вимогам сучасної вищої освіти, є, на нашу думку, обов'язковою умовою формування креативності майбутніх учителів у ході науково-дослідної, індивідуально-самостійної навчальної роботи (зокрема з української мови). Інтелектуальна та матеріальна складові навчального середовища повинні бути взаємовідповідними.

Суб'єктно-діяльнісне навчання у ВНЗ, яке прийшло на зміну інформаційно-трансляційному, аж ніяк не зменшило *ролі викладача* у формуванні творчих особистостей студентів як завтрашніх фахівців. Викладач-науковець, педагог так само залишається прикладом для наслідування, а суб'єкт-суб'єктний характер його професійного спілкування зі студентами полягає у консультуванні та координації їх самостійної дослідницької та навчальної діяльності.

Формуючи креативність студентів педагогічного факультету на заняттях з курсу української мови, викладачеві слід урахувувати декілька факторів: 1) вікові особливості студентського віку як визначального періоду соціалізації особистості; 2) шкільний досвід творчої діяльності студентів, сформований системою форм позакласної роботи з української мови; 3) індивідуальний креативний потенціал майбутнього педагога.

Безперервність процесу мовної освіти забезпечена передусім тісним *взаємозв'язком школи і ВНЗ*. На жаль, проблема комунікативної професійної компетенції педагога не завжди є предметом спільного публічного обговорення шкільних вчителів та викладачів педагогічних навчальних закладів. Традиційні форми співпраці з органами освіти (науково-методичні семінари університетських кафедр української мови за участю окремих учителів-словесників або викладачів педагогічних коледжів; виступи вчителів на студентських конференціях з питань

педагогічної практики та ін.), беззаперечно, потрібні і важливі, але вони, як правило, через свою камерність не мають потужного виховного та емоційного впливу на учасників професійного дискурсу.

Таким чином, формуючи креативну мовну особистість студентів — майбутніх учителів початкової школи, викладачі керуються таким дидактичними принципами успішного навчання мови, як наступність і перспективність, зв'язок теорії з практикою та іншими.

Список використаних джерел

1. Розвиток творчої активності майбутніх педагогів: теорія і практика: Монографія / Колектив авторів у складі : Е. Е. Карпова, В. В. Нестеренко, О. А. Листопад, Н. В. Кононенко, Т. І. Койчева – О., 2005. – 306 с.

2. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.: іл.

3. Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога: Зб. матеріалів регіональної науково-методичної конференції, 27 березня 2008 р. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 192 с.

Лісовий О. В.,

директор Національного центру «Мала академія наук України», кандидат філософських наук

СФОРМОВАНІСТЬ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Спрямованість інтересів, ставлення до праці, до самої себе й інших людей, здатність особистості без сторонньої допомоги мислити, діяти, орієнтуватися в певній ситуації, ставити мету та розв'язувати (досягати) її характеризується такою провідною особистісною якістю, як самостійність.

На практиці вияв самостійності сприймають у різних контекстах:

- бажання виконати завдання без сторонньої допомоги;
- вміння цілеспрямовано долати труднощі в процесі діяльності;
- здатність виявляти ініціативу, здійснювати креативний підхід до вирішення проблеми чи задачі;
- наявність прагнення діяти автономно, ізольовано від інших учнів;
- здатність до відстоювання особистої точки зору;
- вміння здійснювати самооцінні судження щодо власного інтелектуального чи матеріального продукту тощо.

Педагоги трактують самостійність дитини по-різному. Одні вбачають у самостійних навчально-дослідницьких діях виконання вихованцем завдання без сторонньої допомоги, інші – цілеспрямоване долаття труднощів, породжених складністю завдання або недостатньою сформованістю психічних утворень, а саме: знань, умінь і навичок. Деякі з

педагогів, в першу чергу, звертають увагу на прояв дитиною здатності до вияву ініціативи, обґрунтування власної точки зору; застосування творчого підходу до вирішення проблеми (завдання); демонстрування явного прагнення до автономних дій, ізоляваності від взаємодії з іншими дітьми; здійснення самооцінних суджень щодо результатів діяльності.

На переконання О. Я. Савченко, щоб мати уявлення про сформованість в дітей уміння самостійно здійснювати навчально-дослідницьку діяльність, передусім педагогу потрібно визначити: характер активності дитини; ставлення до труднощів; наявність (відсутність) намагань спростити кінцеву мету діяльності; форми вияву творчої ініціативи; ставлення до самої діяльності та її результатів.

Про активність дитини слід робити висновок з огляду на результати аналізу способу здійснення пошукових дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Реалізація самостійної навчально-дослідницької діяльності потребує також дослідження поведінки дитини в разі виникнення утруднень під час виконання завдань. Скажімо, вихованець демонструє спроби продовжити самостійний пошук, залишає завдання невиконаним, переключається на виконання іншого чи звертається за допомогою до дорослих (батьків, педагога).

Аналіз процесу звернення дитини за допомогою до іншого суб'єкта навчально-дослідницької діяльності передбачає фіксацію дорослими моменту, за якого вихованець почав потребувати допомоги. Важливим моментом результативного здійснення самостійної навчально-дослідницької діяльності є аналіз способів використання дитиною наданої допомоги. Вихованець доцільно використовує отриману інформацію, активізує пошук, доводить розпочату роботу до кінця чи ще потребує допомоги.

Характеризуючи творчу ініціативу, варто акцентувати увагу на тому, чи проявляє вихованець прагнення відійти від алгоритму дій, чи намагається привнести в роботу новизну. Дитина із сформованим умінням самостійно здійснювати навчально-дослідницьку діяльність не задовольняється роллю виконавця чужого задуму. Це, перш за все, активна особистість, яка намагається виразити себе за допомогою оригінального вирішення завдання, спроби в певний спосіб раціоналізувати свою роботу.

За О. Л. Кононко, суттєвою ознакою поняття «самостійність» є його складність. Усвідомлення цього породжує необхідність та доцільність дотримання таких вимог: усі складові аналізованого поняття становлять необхідний мінімум, оскільки складають сукупність провідних умінь дітей; об'єднання всіх компонентів в одне ціле охоплює найголовніше, найтипніше, найістотніше у виявах самостійності. З цих позицій самостійність трактується як узагальнена характеристика активності дитини, що виявляється в:

1) незалежності (вмінні без прямого керівництва й допомоги ззовні, власними зусиллями досягти поставленої мети);

2) творчій ініціативі (схильності реалізувати своє починання, виявляючи винахідливість, оригінальність);

3) критичності (здатності аналізувати ситуацію або наслідок праці, щоб дати їм оцінку, виділити переваги й недоліки).

Савченко О. Я.,

доктор педагогічних наук, академік Національної академії педагогічних наук України, головний науковий співробітник лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

ШКОЛА – ПРОСТІР ПОВНОЦІННОГО ЖИТТЯ ДИТИНИ

Сучасна школа має бути простором життя дитини, де вона не готується жити, а повноцінно живе. Тому діяльність навчального закладу має вибудовуватись таким чином, щоб сприяти адаптації і розвитку дитячої особистості, яка пізнає свої можливості і світ, усвідомлено робить вибір, відповідально ставиться до своєї соціальної ролі – навчається вчитися.

Принагідно нагадаємо витoki сучасного розуміння території школи як простору повноцінного життя дитини, яке розроблене в авторських системах видатних педагогів. Назвемо тих, чий досвід ґрунтувався на унікальності навчально-розвивального середовища. Так, на початку ХХ ст. це дидактична система Марії Монтесорі (Італія), антропософська школа Рудольфа Штайнера (Німеччина), «Школа – дім вільної дитини» Костянтина Венцеля (Росія). У середині ХХ ст. в Європі здобула визнання школа Селестена Френе (Франція), у якій було створене середовище вільного розвитку дітей. Усі вихованці даного навчального закладу були залучені до процесу літературної творчості. При цьому вони не тільки друкували свої твори у «Шкільній типографії», а й у справжніх майстернях опановували різні ремесла.

В Україні у 20-тих роках здобули визнання і наслідування шкільні містечка, у яких згармонізовано освітній простір школи із взаємодією з різними середовищами. Яскравими прикладами щодо цього у другій половині ХХ ст. є системи Павлівської школи Василя Сухомлинського, Богданівської школи Івана Ткаченка на Кіровоградщині, Сахнівської школи Олександра Захаренка на Черкащині, Гуцульської школи Петра Лосюка на Івано-Франківщині.

Актуалізуємо в зв'язку із вищесказаним думку Василя Олександровича Сухомлинського: «Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна з найтонших сфер педагогічного процесу. Матеріальну базу школи ми розглядаємо в нерозривній єдності з обстановкою, до якої входить природа, праця і суспільна діяльність навколишніх людей. Багато предметів, що знаходяться тут і створені самими школярами або їх старшими

товаришами і у певному розумінні одухотворені їх любовним ставленням, стають дорогими для кожного з них, поєднуються в їхній емоційній пам'яті з подіями, людськими відносинами, почуттями, переживаннями» [3, с. 89]. Пригадаємо назви складових цього середовища: Школа під блакитним небом, Кімната казки, Куточок мрій, Сад здоров'я, Кімната думки, Музична скринька і т. ін. Отже, чи не вперше у вітчизняній педагогіці була реалізована ідея: навчальне середовище школи – це не класи, і коридори, а освітній простір навколишнього життя дитини, можливості якого вчитель може і повинен використати для її всебічного розвитку і виховання.

У ХХІ столітті спостерігається вибух інтересу творчих керівників шкіл саме до створення поліфункціонального, згармонізованого шкільного середовища як обов'язкового складника концепції розвитку школи [1; 2].

Цікаво, що у сучасному досвіді шкіл, які визначають стратегію свого розвитку, домінантна ознака функціонування шкільного середовища часто відображається у назві закладу. Наприклад, поширеними є такі назви: «Школа–родина», «Інтелект», «Гармонія», «Школа творчості», «Школа здоров'я», «Школа АІСТ (активність, ініціативність, самостійність, творчість)», «Культуротворча школа» тощо.

Розвивальний вплив навчального середовища стає більш помітним, за умови, якщо дитина вступає з ним в активний пізнавальний контакт, який набуває продуктивної взаємодії. Така взаємодія стає потребою дитини, коли у неї виявляється дослідницька позиція. Психологи характеризують позицію як найбільш цілісне особисте утворення, яке пов'язане з усвідомленням людини себе суб'єктом спілкування, пізнання, переживання і співпереживання. Позиція виявляється в оцінюванні, ставленні, поведінці, що зумовлені ними.

Варто зауважити, що дослідницька позиція молодшого школяра яскраво відстежується у пізнавальній активності, яка починається з допитливості, що є першим кроком до пізнання цікавого об'єкта у разі, якщо допитливість зміцнюється, розгортається пошукова діяльність, способи здійснення якої великою мірою визначаються індивідуальною готовністю дитини до пошуку нових знань. Ця готовність полягає у *здатності учнів до рефлексивних суджень* як стосовно зовнішніх об'єктів (дослідження, спостереження, обстеження, пробних дій), так і внутрішніх міркувань відносно свого мислення, оцінювання ситуації пошуку, відкриття суб'єктивно нових знань і способів їх пізнання.

Організація ігрового, предметного, інформаційного та інших середовищ має бути побудована у початкової школи таким чином, щоб виявлялась можливість створювати ситуації стимулювання дослідницької позиції молодшого школяра. А для цього потрібна його відкритість, змінюваність, структурованість, інтелектуальна насиченість, естетична привабливість і особистісна значущість для юного дослідника.

Продуктивні дослідження у цьому напрямі стосовно початкової освіти здійснюють в останні роки А. Цимбалару, Т. Чернецька та ін. Зокрема, у пошуку Т. Чернецької приваблює інноваційність розгляду функціонування освітньо-інформаційного простору уроку, який «... спрямовується на цілеспрямоване наповнення комунікативного простору класної кімнати інформацією, необхідною для знаннево-вмінневої підготовки й формування ключових і предметних компетентностей учнів» [4, с. 19].

Список використаних джерел

1. Гонтаровська Н. Принципи розробки проекту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку обдарованої особистості / Н. Гонтаровська // Освіта на Луганщині. – 2009. – № 2. – С. 118–124.

2. Моделі розвитку сучасної школи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Черкаси-Сахнівка, 11-13 жовт., 2006 р. – К.: СПБ Богданова А.М., 2007. – 370 с.

3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 томах / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 657 с.

4. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: [навч. посіб.] / Т. І. Чернецька. – К.: ТОВ «Праймдрук», 2011. – 348 с.

Топузов О. М.,

директор Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Формування змісту навчального матеріалу, відповідно до проблемного принципу навчання, здійснюється поетапно:

1 етап – у процесі навчання учні знайомляться з науковими фактами і природними явищами, які вимагають теоретичного пояснення;

2 етап – у ході аналізу наукових фактів і явищ про них виникає протиріччя між розумінням їх і тими науковими поняттями, які служать основою теоретичного пояснення цих фактів та явищ.

Прагнення до вирішення виниклих протиріч стимулює пошук для визначення дійсних причинно-наслідкових зв'язків, що складають основу наукових фактів, які вивчаються або спостерігаються. При цьому відбувається зміна колишніх життєвих уявлень (складових досвіду учнів) новими, більш об'єктивними і досконалішими.

Тому виклад навчального матеріалу необхідно здійснювати відповідно до алгоритму вирішення проблемних завдань різних типів, оскільки будь-яка проблема знаходить своє вираження у формі питання. Саме питання стимулює пізнавальну діяльність учнів, спонукаючи до здійснення розумових дій (аналізу, синтезу, порівнянь, зіставлень, узагальнень, аналогії, доказів, спростувань).

Слід акцентувати увагу на тому, що здійснення будь-яких дій або операцій вимагає правильної постановки питання, на яке учні повинні дати відповідь. Результат проблемного навчання залежить від цілого ланцюжка пізнавального пошуку, пов'язаного з вирішенням завдання, основу якого складає проблемне питання. Адже відповідь учні формують тільки після усвідомлення умов завдання, а не механічно, коли вони роблять певні обчислення за відомим алгоритмом, не заглиблюючись у його сутність.

Пропонуємо проектувати проблемні ситуації з географії таким чином:

– в основі проблемного питання (завдання) повинні бути закладені протиріччя між існуючими географічними знаннями й вміннями учнів та необхідним і достатнім їх рівнем. У цих умовах вирішення проблеми вимагає від учнів перебудови знань, які були сформовані раніше, і пошуку нових шляхів навчально-пізнавальної діяльності;

– проблемна ситуація може ґрунтуватися на протиріччі, яке полягає в самому географічному об'єкті, процесі чи явищі, що вивчаються. Вона вимагає від учнів прагнення отримати знання, яких їм бракує, застосування наявних навчальних прийомів і інтелектуальних умінь і формування нових;

– проблемна ситуація може відображати діалектичну єдність і боротьбу протилежностей. Розв'язання такої ситуації вимагає міркувань за алгоритмом «і те, і інше одночасно, але ...».

За результатами наукових досліджень визначена закономірність проблемного навчання – ступінь сформованості в учнів мовленнєвих компонентів корелює з розумовими операціями, що дозволяє узагальнювати ці операції в процесі більш оперативного, творчого вирішення проблемних питань.

Алгоритм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах використання технології проблемного навчання географії передбачає:

1. Складання плану організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.
2. Відбір і складання списку джерел інформації, які будуть використані на уроках географії для формулювання проблемних питань і завдань.
3. Визначення значущості наукової інформації.
4. Зіставлення географічних даних з різних джерел.
5. Складання за цими даними графічно-знакових навчальних моделей та їх детальний аналіз.
6. Установлення і конкретизація географічних причино-наслідкових зв'язків.
7. Інтерпретація результатів.
8. Оцінка результатів.
9. Формулювання висновків.

Формулювання проблемних питань і завдань доцільне за таких організаційно-педагогічних умов:

– слід установити взаємозв'язок між змістом питання, або умовами завдання, і вимогами до відповіді на нього або його виконання з

переконанням учнів у необхідності такої процедури;

– після того, як учні визначили реальне протиріччя між певними умовами та вимогами, необхідно проектувати діяльність учнів до знаходження невідповідності між сформованими і новими знаннями, які будуть сприяти знаходженню причинно-наслідкових зв'язків;

– пошук відповідей на проблемне питання і розв'язання пізнавального завдання учнями на уроці географії повинно розглядатися як показник високого рівня організації пізнавальної діяльності, самостійності і відповідно оцінюватися.

Таким чином, проблемне навчання географії сприяє формуванню дослідницької компетенції учнів, яка передбачає:

– формування географічної картини світу, яку проектують на основі знань про теорію взаємодії суспільства та природи, що дозволяє пояснювати процеси відтворення і розміщення населення та природи, адекватно характеризувати світове господарство, географічний розподіл праці;

– розуміння глобальних і регіональних явищ і процесів;

– усвідомлення основних тенденцій і закономірностей розвитку географічної оболонки, особливостей соціально-економічного, політичного та соціально-культурного розвитку світового господарства, географії світових ресурсів та населення, міжнародного розподілу праці.

У ході проблемного навчання учні отримують нові знання через розв'язання теоретичних і практичних завдань; долають труднощі, а їх активність і самостійність досягають високого рівня; застосовують знання, якими оволоділи, в нових умовах, одночасно розвиваючи свої вміння і творчі здібності. Темп передачі навчальних відомостей у процесі залежить від індивідуальних особливостей школярів; результати навчання відносно високі і стійкі.

Упровадження проблемного підходу до навчання предметів природничого циклу максимально узгоджується із сформульованими в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.) та навчальній програмі з географії освітніми цілями і завданнями середньої освіти та має бути пріоритетним у навчально-методичній та науковій діяльності не лише науковців, педагогів-географів, а й фахівців з інших (суміжних) дисциплін.

Тылюсь У.,

доктор Естественно-Гуманитарный Университет в г. Седльце (Польша)

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ САМОВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Самовоспитание как каждая область педагогики должна характеризоваться прагматизмом, то есть она должна иметь свое приложение в практическом действии в области применения. Реализационные возможности

школы в самосовершенствовании учеников в направлении работы над собой, охватывают праксеологично-прагматичные подходы, понимаемые как внедренные в чисто воспитательной и образовательной практике научные обобщения и указания. Предметный диапазон реализационного пространства я отношу к конкретным внедренческим действиям в конкретные практические действия, полезные к применению в условиях школьной среды. Надлежащая форма внедренческой работы – программы самовоспитания, программы воспитания, учитывающие территории самовоспитания, реализованные в форме как обязательных, так и дополнительных занятий. Это также образовательные тематические упражнения, приспособленные к проблематике занятий, улучшающие активность самопознания и самосовершенствования, аранжированные самими учителями и включенные в учебно-воспитательный процесс в качестве одного из звеньев образовательных занятий.

Начало и развитие процесса самовоспитания наступает путем применения конкретных самовоспитательных упражнений, принадлежащих к различным категориям групп методов. Б. Сьливерский синтетически сопоставил рассеянные в научной литературе методы, наводящие на активизацию индивида в направлении самовоспитания. Критерием классификации отдельности перечисленных групп методов для автора являются личностно-образующие эффекты в токе их применения. В связи с этим, он различает следующие группы методов:

- I. Методы самопознания,
- II. Методы планирования собственного развития,
- III. Аутотерапевтические методы,
- IV. Методы пользования ключевыми опытами [14].

Методы самопознания имеют целью, прежде всего, вызвать такой род активности, которая сделала бы человека более рефлексивным к собственному опыту и которая одновременно была бы основанием для определенных действий в пользу самостоятельного руководства собственным развитием. Многие педагоги и психологи считают методы самопознания приоритетными и важными в самовоспитательном процессе. В контексте анализа пространств методов самопознания Б. Сьливерский выделяет еще два варианта, а именно: пространство самопознания он ставит в зависимость от уровня усвоения психологических и философских знаний о психической жизни человека, а также активное познание себя путем интроспекции, анализа мнений, оценок, прохождения испытаний развития и выносливости организма.

Планирование собственного развития – это вторая группа методов, выделенная Б. Сьливерским, которая характеризуется планированием собственных действий, направленных на развитие собственной личности, а в особенности таких черт и умений, которые имеют небольшую вероятность появиться без соответственного вмешательства и заботы об их совершенствовании. Пропагандист этого метода, З. Петрасиньский,

обращает внимание на два варианта действий, квалифицирующихся в эту группу методов:

- Поиск особых задач, формирующих каждую из черт, встраивание их в прежний бюджет времени и осуществление их;

- Формирование многих черт при случае выполнения ежедневных, обязательных занятий [14, p.142].

Аутотерапевтические методы – это третья группа методов самовоспитания. Иначе говоря, это методы интенциональной поддержки собственного подсознания путем аутотерапии. На эту группу методов, как важное пространство, дающее возможности психического равновесия, обращают внимание многие педагоги и психологи. В диапазоне аутотерапевтических методов можно выделить следующие подробные методы:

- самовнушение,
- тренинг самоконцентрации,
- релаксационные упражнения,
- саморегуляция мышления [14, p. 142-143].

Методы использования ключевого опыта это такая группа методов, которая обращается к фактам, событиям, являющимся аналогичным основанием для ссылок, размышлений и выводов, полезных в работе над собой. К ним относятся:

- метод познания конкурентных решений (путем накопления знаний о способах действия, стилях жизни, ценностях),
- метод эксплуатации «ошибочных решений»,
- метод самокритики собственных взглядов, идей, решений,
- биографический метод,
- метод слежения экстремальных событий,
- метод модифицирования и расширения сети избранных собственных социальных контактов [14, p. 143].

Представленные группы методов дают богатое предложение использования возможностей в процессе самовоспитания. Они одновременно указывают, что могут быть использованы индивидуальными лицами, как и воспитателями, учителями, то есть лица, аранжирующие ситуации, способствующие вдохновению воспитанников на совершенствование себя в двух направлениях: самотерапии и самопрофилактики, как сознательной самовоспитательной активности. Поэтому, я думаю, что в целом в представленной презентации классификации должно найтись также выделенное место для методов самопрофилактики, то есть такого пространства самовоспитания, которое благодаря рефлексии и предвидению последовательности действий не допустило бы возникновение вредных состояний, как для индивида, так и для общества в целом. Самопрофилактика в сфере самовоспитания – это,

прежде всего, ряд методично запланированных ситуаций, направленных на выработку и полное осознание необходимости предвидения последствий в аспекте объективных и субъективных событий и оценок, совершенствуемых на поле жизненных знаний.

Перечень использованных источников

1. Śliwerski B., Teoretyczne i empiryczne podstawy samowychowania, Wyd. „Impuls”, Kraków 2010.

Романенко Ю. А.,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри природничо-математичних дисциплін та методики їх викладання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ХІМІЇ ЗА МЕТОДОМ ПРОЕКТІВ

Всім відомо, що сьогодні учень має цікавитися проблемами сьогодення, вміти самостійно набувати знання, використовувати їх на практиці, здійснювати дослідження, обробляти результати, робити висновки тощо. Щоб досягнути бажаного результату вчителі мають навчити учнів самостійно мислити, наводити та вирішувати проблеми, застосовуючи знання з різних галузей, прогнозувати результати, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок. Тому метод проектів стає інтегрованим компонентом структурованої системи навчання, суть якої стимулювати інтерес учнів до визначених проблем шляхом використання набутих знань і крізь проектну діяльність показати їх практичне застосування. Тезис сучасного розуміння методу проектів «*Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені потрібно, і де, і як я можу ці знання використати*» [1, с. 66].

Ми розглядаємо метод проектів як технологію, яка включає дослідницький, пошуковий, проблемний та творчий методи. Уміння використовувати цей метод – показник високої кваліфікації викладача.
Основні вимоги до його використання:

1. Наявність проблеми, яка вимагає інтегрованого знання, дослідження для її рішення (наприклад, проблема впливу кислотних дощів, або забруднення навколишнього середовища під час виробництва металів, чи при використанні органічних речовин у побуті тощо).

2. Практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів (наприклад, лист у районну чи міську ради, доповідь у відповідні служби, виступ на конференції, підготовка статті, випуск альманаху, газети тощо).

3. Самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів.

4. Визначення кінцевої мети проектів (спільних, індивідуальних).

5. Визначення базових знань з хімії, необхідних для роботи над проектом.

6. Структурування змістової частини проекту (з визначенням

поетапних результатів).

7. Використання дослідницького методу, що передбачає наступні дії: а) визначення проблеми і завдання для її дослідження шляхом проведення «мозкової атаки», «круглого столу»; б) висування гіпотези вирішення проблеми; в) обговорення методів дослідження (статистичних, експериментальних, спостереження тощо); г) обговорення засобів оформлення результатів (презентація, захист, творчий звіт, огляд тощо); ґ) збирання, систематизування та аналізування отриманих даних, їх корегування; д) оформлення результатів, їх презентація; е) висування нових проблем.

Ми наводимо лише незначну кількість можливих тем проектів, які варто реалізувати під час вивчення хімії в школі, а саме: «Вплив миючих засобів на організм людини», «Можливості використання ненасичених сполук у побуті», «Як переробити всі відходи», «Вплив культури знань на відношення до паління», «Вода як важливий природний оксид», «Ці дволиці нітрати», «Рациональне харчування як основа здорового способу життя», «Вода знайома і не знайома», «Біотехнології у нашому житті», «Пригоди маленької і дуже привабливої Молекули Води», «Життя як спосіб існування білкових тіл». Зазначені теми окреслюють проблеми, які необхідно буде розглянути, проаналізувати, послідовно вивчити, дослідити із різних аспектів [2].

Ми вважаємо, що під час проведення проектів *вчитель хімії* має бути готовим розробити завдання та визначити методи самостійної пошукової та дослідницької роботи учнів при виконанні навчальних дослідницьких проектів, методів колективного рішення проблем (визначення проблеми, задач дослідження, гіпотези їх вирішення, обговорення методів дослідження, оформлення результатів, аналіз отриманих даних, корегування отриманих результатів, висновки).

Ефективність активності та самостійної діяльності учнів ми відстежували за результатами їх відповідей на запитання анкети: Як ти організовував свою діяльність? Який вид роботи ти обрав і чому? Якими видами інформації користувався і як її відбирав? Чому ти навчився під час роботи над проектом? Достатньо тобі було відведено часу на підготовку? Які знання з хімії тобі знадобилися? Що нового ти дізнався про себе і про своїх товаришів у групі [2]?

Ми вважаємо, що *критерії оцінювання проектів* можуть бути наступними: значимість і актуальність висунутих проблем, їх адекватність вивченої тематиці; коректність використаних методів дослідження і обробки результатів; колективний характер прийняття рішень; необхідна і достатня глибина проникнення в проблему, доведеність прийнятих рішень, вміння аргументувати свої висновки; ефективність презентаційного матеріалу, лаконічність і аргументованість відповідей кожного члена групи із зазначеної теми.

Дослідження показало, що метод проектів дозволяє вирішити завдання *формування навичок роботи учнів з інформацією*: відбирати з різних джерел, аналізувати, порівнювати, класифікувати, систематизувати і

узагальнювати отримані дані, визначати проблеми, передбачати результати, ставити експеримент, робити аргументовані висновки, будувати систему доказів, статистично обробляти дані, підтверджувати ідеї та генерувати нові можливі шляхи пошуків рішення, працювати в колективі, володіти мистецтвом комунікації [3].

Список використаних джерел

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования // Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 2002. – 272 с.

2. Романенко Ю. А. Використання методу проектів у навчанні / Ю. А. Романенко // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2012.– № 4 (92). – С. 19-22.

3. Романенко Ю. А. Сучасні педагогічні технології [Текст]: Навчально-методичний посібник / Ю. А. Романенко. – Донецьк : ДІСО, 2010. – 152 с.

Бабенко Т. І.,

вихователь Петрівського дошкільного навчального закладу «Сонечко»
Петрівського району Кіровоградської області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО - ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У програмі виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» визначено завдання щодо створення у дошкільному навчальному закладі розвивального життєвого простору, що сприяє реалізації дитиною її потенційних можливостей.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський вважав, що навчальний процес має розвивати всемогутню радість пізнання, а навчальний заклад повинен бути справжнім «будинком радості»: «Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання». Перш ніж провести заняття я продумую, що найбільше приваблює дитину і чому; про що малюк хотів би довідатись під час прогулянок, спостережень, дослідів.

Дослідницька діяльність є формою ознайомлення дітей з природою. Вона дозволяє сформуванню у дітей уявлення про явища природи, виявити їх причини і взаємозв'язки. Дослід визначається як спосіб матеріального впливу людини на об'єкт з метою вивчення цього об'єкта, пізнання його властивостей.

Педагог навчає дітей самостійно формулювати мету дослідження і йти до неї, долаючи труднощі. Перш ніж досліджувати, потрібно добре усвідомлювати, що саме ми вивчатимемо і який результат сподіваємося отримати після закінчення дослідження. Дитяче дослідження, як і будь-яке дослідження вчених, далеко не завжди приводить до отримання передбаченого результату. Починаючи дослідження, діти щоразу входять у

сферу невідомого, принаймні для них.

Вихователеві слід організувати діяльність дітей таким чином, щоб вони повсякчас пізнавали ознаки та властивості предметів, порівнювали їх між собою. Плануючи роботу, необхідно враховувати два типи пошукової діяльності: самостійне експериментування, коли ініціатором є сама дитина, та спеціально організовані вихователем досліди.

Із метою створення розвивального життєвого простору я самостійно створила та облаштувала осередок «дослідницької діяльності» та об'єднала його з природничим осередком. Забезпечила дітей матеріалами для експериментування та відповідним обладнанням (пісок, вода, камінчики, лійки, совочки, відерця, глина, пір'я, люстерка, клаптики тканини, природній та покидьковий матеріал, кольорова крейда, цукор, сіль, мотузочки, повітряні кульки та багато іншого).

Навчально-дослідницька діяльність проводиться в окремій системі.

Перший етап – підготовка дітей до дослідницької діяльності. Виявляю знання дітей про певні об'єкти та природні явища і створюю атмосферу зацікавленості. Готуючи дітей до дослідницької діяльності в природі ставлю запитання, розповідаю цікаву розповідь або читаю художній твір.

Другий етап – початок досліду: обговорення умов і висування припущень: «Я читала, діти, що дерева не замерзають тому, що в їхньому соку багато цукру. Давайте поставимо на мороз дві скляночки: в одній буде проста вода, а в другій – з цукром. Як ви гадаєте, в якій склянці вода швидше замерзне?»

Третій етап – хід досліду. Спостереження дітей за ходом досліду, обмін думками.

Четвертий етап – заключний: обговорюємо отриманий результат і робимо певні висновки.

Дуже важливим є етап перевірки гіпотези. Щоб застерігатися від неправильних засобів та способів, вихователь мусить логічно правильно продумати свою діяльність і діяльність дітей, методично її забезпечити, визначити послідовність етапів роботи, способи поетапної фіксації результатів та допоміжні засоби й матеріали, тобто планування роботи вихователя повинно повністю підпорядковуватись єдиній меті - обґрунтованому переходу теоретичних уявлень на рівень узагальнених та систематизованих знань.

Для засвоєння об'єму знань, необхідна активна організація пізнавальної і практичної діяльності дітей. Формуючи систему знань про природу, обираю з програми той зміст знань, який можливо засвоїти методом дослідницької діяльності. Створюю життєві ситуації, направляючи дітей на визначення пізнавальних задач. У процесі аналізу запропонованих ситуацій у дітей виникає необхідність співвіднести набуті знання з тим, що вони посередньо сприймають. Усвідомлення проблемної ситуації закінчується постановкою пізнавальної задачі – «Що відбувається

і чому так відбувається?»).

Заключним етапом дослідницької діяльності є формування висновків. На основі аналізу вже наявних результатів спостережень, дослідів, моделювання стимулюю дітей до самостійного формулювання висновків.

Розгорнуту дослідницьку діяльність використовую при ознайомленні з природою дітей старшого дошкільного віку. Тому що вони мають практичний досвід і певні знання, вже зібрали своєрідні відкриття, які викликають багато емоцій. Старші дошкільники вже роблять власні усвідомлені висновки.

Систематичне використання прийомів в дослідницькій діяльності призводить до того, що вона є способом самостійної пізнавальної діяльності дитини. Під впливом дослідницької діяльності у дітей розвиваються елементи самостійного творчого мислення. Радість самостійних відкриттів розвиває і закріплює інтерес до природи.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богущ. – К., 2012.
2. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець. – К., 2012.
3. Світ чомучок / уклад. Л. А. Шик. – Х., 2012.
4. Казки про природу для дошкільнят / О. О. Лопатіна, М. В. Скребцова. – Х., 2012.

Баглюк В. І.,

пошукувач кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ПЕДАГОГА В РОБОТІ З УЧНЯМИ

Однією з найбільш актуальних науково-практичних проблем сучасної психології є розкриття потенційних можливостей емоційної сфери людини в управлінні її професійною діяльністю, впливу емоцій на поведінку та продуктивність праці.

Загальновідомо, емоції слугують фундаментальною основою того, ким ми є, і відіграють важливу роль у наших стосунках зі світом. Деніел Гоулман зазначає, що успішність людини на 80 відсотків залежить від коефіцієнта емоційного розвитку і лише на 20 від розумового [2].

Природа наділила нас емоціями, щоб ми навчилися розпоряджатися ними на благо собі, отримувати додаткову силу, робити життя багатшим і гармонійнішим. Завдяки умінню управляти емоціями ми здатні перетворитися на творців себе і свого життя.

Широкого вжитку набуває новий феномен сьогодення – емоційна компетентність особистості. Емоційна компетентність – сукупність знань, вмінь та навичок, які дозволяють приймати адекватні рішення та діяти на

основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації [3].

Перші публікації по проблемі емоційної компетентності з'явилися у представника емоційного інтелекту Д. Гоулмана. На його думку, емоційна компетентність включає дві складові: особистісна компетентність, куди входять розуміння себе, саморегуляція та мотивація, соціальна компетентність, яка охоплює емпатію й соціальні навички [2].

Важливу роль відіграють емоції у міжособистісній взаємодії. Вони особливим чином забарвлюють спілкування, дають змогу ознайомитися із внутрішнім світом людини. Науковці зазначають, що якби люди були позбавлені емоцій, вони не уникнули б взаємного непорозуміння і повної неможливості встановити суто людські стосунки [1].

Емоції можуть легко передаватися, особливо від педагога до учня. Тому першим завданням учителя є необхідність контролювати свої емоції. Психічне самопочуття педагогів має соціальні наслідки. В основі успіху лежить резонанс – своєрідний «резервуар» позитивного відношення, який вивільняє найкраще в людях.

Під впливом педагога з високим емоційним інтелектом учні вивільняються. Вони обмінюються ідеями, вчаться один у одного, приймають спільні рішення і дружно працюють. Таким чином, виникає міцний емоційний зв'язок, який допомагає не губитися навіть в умовах глобальних змін і невизначеності. Найважливішим є те, що наявність емоційного зв'язку з іншими людьми наповнює нашу роботу більшим змістом. Кожен знає, як це чудово – розділити з кимось хвилюючий момент: наприклад, радість від успішного завершення роботи. Ці почуття можуть спонукати людей на справу, що поодиноці ніхто не зробить і навіть не стане намагатися зробити. І саме педагог з високим емоційним інтелектом знає, що потрібно для того, щоб зародився такий зв'язок.

Педагог, котрий ефективно працює, у своїй роботі орієнтується на емоції дитини як ознаку точності, правильності, ефективності обраних ним методів навчання, розвитку, виховання. Він відкриває для дітей кордони свободи, бо вміє не тільки слухати, але й чути, про що вихованці говорять [1].

Результати досліджень науковців дали змогу зробити висновки про те, що саме поведінка та настрій педагога впливають на силу емоцій учнів: породжують мотивації, надихають на творчість, покращують продуктивність праці, пробуджують високі почуття відданості справи. Уміння викликати резонанс – є високим рівнем емоційного інтелекту.

«Емоції впливають на людей багатьма різними шляхами. ...Емоції можуть впливати на всі системи індивіда, на суб'єкт в цілому», – відзначає К. Ізард [3, с. 21]. Дослідник також стверджує, що емоції впливають на тіло, сприймання, пізнавальні процеси, дії, свідомість людини, розвиток її особистості.

Аналіз проблеми свідчить про те, що усвідомлюючи важливість створення емоційного комфорту у навчальному процесі та прагнучи його забезпечити на практиці, сучасні педагоги, вочевидь, ще недостатньо володіють технологіями саморозвитку необхідних для цього компонентів емоційного інтелекту, які б забезпечили не лише розпізнання та самоконтроль власних емоцій, а й розуміння емоційних станів інших людей та здатність мотивувати навчальну діяльність школярів через дуже значущу для них сферу почуттів та переживань.

Кожен, хто оволодіє вмінням розуміти свої емоції, управляти ними, мотивувати свою діяльність, співчувати та спілкуватися, належить до емоційно освічених людей. Ці люди краще і довше живуть, і не тому, що уникають хвилювання, – вони ліпше вміють усамітнитися, коли це їм потрібно, вміють знайти підтримку інших і самі ладні її надати, сміливо приймають життєві виклики, мають високу ціль (моральну мету), яка додає їм сили [4].

Список використаних джерел

1. Водолазська Т. В. Формування емоційного благополуччя дітей молодшого шкільного віку / Т. В. Водолазська // Постметодика. – 2010. – №6 (97). – С. 26-31.
2. Гоулман Д. Емоціональний інтелект: Цenne практичне руководство по развитию и совершенствованию эмоций человека / Д. Гоулман / перевод с англ. А. П. Исаевой. – Москва : Хранитель, 2008. – 476 с.
3. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – Спб. : Питер, 2000. – 464 с.
4. Фуллан М. Сили змін: продовження / М. Фулан / Пер. з англ. І. Савчак. – Львів : Літопис, 2001. – 164 с.

Білик О.В.,

вихователь дошкільного навчального закладу № 38 Чернігівської міської ради Чернігівської області

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Стрімкий розвиток суспільства, науки і техніки надає педагогу широкі можливості вибору інноваційних ефективних засобів проектування навчально-виховного процесу. Застосування мультимедійних засобів навчання надає заняттю з дошкільниками специфічної новизни, яка за своїм змістом і формою викладення надає можливість відтворити за короткий час значний за обсягом матеріал, а також подати його в незвичному аспекті, викликати в дошкільників нові образи, деталізувати нечітко сформовані уявлення, поглибити здобуті знання. Послідовна, систематична співпраця вихователя з дошкільниками через перегляд мультиплікаційних картин сприяє розвитку творчих здібностей, самостійності, обізнаності, активності, залучає й привчає до пошукової діяльності, розвиває уяву та образне

мислення. Проте ефективність мульттерапевтичної технології можлива лише за дотримання певних педагогічних умов.

Упровадження мульттерапії в навчально-виховний процес ДНЗ вимагає від вихователя глибокої і змістовної підготовки та вміння нестандартно підходити до проектування і проведення заняття. Ефективність упровадження цієї технології залежить від уміння, бажання та знань педагога. У вихователя має бути особливий особистісний стан, який передбачатиме наявність мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії. Він має бути фасилітатором – сповідувати у роботі з дітьми відкритість, заохочення, довіру як вираження внутрішньої особистісної впевненості у можливостях і здібностях вихованців, «емпатійне» розуміння. Він обов'язково володіє інноваційним потенціалом – сукупністю соціокультурних і творчих характеристик, які виражають готовність удосконалити педагогічну діяльність.

Окрім існуючих вимог до роботи педагога з інноваціями, мульттерапія вимагає виконання чітких і послідовних правил у роботі. Доцільно окреслити такі умови впровадження мульттерапії:

- відповідність змісту технології завданням чинних програм розвитку, навчання, виховання дітей дошкільного віку;
- відсутність перевантаження дітей, дотримання режиму дня в процесі використання технології;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- педагогічна таксономія – побудова чіткої системи завдань, в якій виділяються їх категорії та послідовні рівні;
- створення максимально ясного й конкретного опису завдань розвитку, навчання та виховання дітей, який допоможе педагогу з'ясувати недостатньо зрозумілі формулювання;
- конкретизація зусиль на головному, коли педагог не тільки виділяє й конкретизує завдання, але й впорядковує їх;
- наявність ясності та гласності в спільній діяльності педагога та дітей;
- створення умов стимулюючих дослідження, ініціативу, творчість;
- підготовка цілей перед дитиною або групою у цілому;
- урахування інтересів дітей;
- підтримання спільної пізнавальної активності;
- актуальність та оригінальність запропонованої теми.

Особливого значення набувають вікові та індивідуальні особливості дітей. Справа у тому, що заняття з використанням мульттерапії – це не просто перегляд мультфільмів, це збалансована діяльність, за якої можливі й фізичні навантаження, і бесіди на «делікатні» теми. Своєю необізнаністю можна нанести як шкоду здоров'ю в фізичному плані, так і в моральному сенсі.

Важливим фактором є дотримання безпеки та відповідних правил під

час проведення занять з використанням мульттерапії:

- слідкувати за дотриманням дистанції «діти» - «комп'ютер», «діти» - «мультимедійна дошка»;

- слідкувати за правильною поставою під час сидіння за переглядом мультфільму;

- слідкувати за відповідною освітленістю у кімнаті, де проводиться демонстрація;

- забезпечити видимість зображення всім дітям (доцільно проводити заняття маленькими «штам-групами»), якщо використовується маленький монітор чи ноутбук;

- обов'язкові динамічні, рухові, фізичні паузи, гімнастика для очей;

- обмеження у часі для дітей, відповідно їх вікових категорій;

- використання безпечних мультфільмів для чутливої психіки дитини відповідно віку.

Є безліч мультфільмів з непривабливими й небезпечними персонажами. На жаль, у багатьох сучасних мультфільмах не дотримуються елементарні етичні закони, казки шкідливі для незміцнілої свідомості дитини. Мультфільм небезпечний для малюка, якщо:

1. Сюжети мультфільмів надто легкі, розважальні.

Після перегляду сюжет майже відразу забувається, отже, не дає «поживи» для осмислення. Некорисність посилює багатосерійність, через яку виникає екранна залежність.

2. Персонажам притаманні якісь особливі надможливості – вони «супер» у різних варіаціях.

Це породжує в дитини відчуття власної неповноцінності. Існує навіть такий термін – «каучуковий» персонаж. Під дією афектів – радості, гніву, любові – його тіло може «розширюватися» чи «звужуватися». Спостерігаючи за цими персонажами, можна дійти висновку, що вони не відчувають болю. А як же тоді вчити малюків жаліти когось, співчувати, пропонувати допомогу?

3. Мультфільми мають чітко виражену статеву адресацію : для дівчаток, для хлопчиків.

У дошкільному віці такий поділ не має розвивального значення і лише стає перепорою спілкування і спільних ігор хлопчиків та дівчаток. Дітям будуть корисні твори про дружбу, сміливість, любов, гарні вчинки, спільні справи.

4. Мовний супровід – надмірний, позбавлений художності.

Персонажі постійно промовляють довгі монологи, коментують найдрібніші події чи поворот сюжету, свої думки та обговорюють вчинки інших. Крім того, дуже втомлює текст, який звучить синхронно з мовою персонажа. Це дратує, не сприймається, втомлює слух.

5. Музичний супровід – примітивний, невідповідний загальному емоційному настрою, перебігу подій.

Якщо мелодія не відповідає подіям на екрані, перебиває слова персонажа, це негативно впливає на нервову систему, перешкоджає адекватному сприйманню.

6. Головні герої мультфільму агресивні.

Персонажі прагнуть завдати шкоди оточуючим, нерідко калічать чи вбивають інших персонажів, причому подробиці жорстокого, агресивного ставлення багаторазово повторюються, детально розкриваються. Таким чином, діти розуміють, що є досить реалістичний та виправданий спосіб розв'язання людських конфліктів. Наслідком перегляду такого мультфільму може стати прояв жорстокості, безжалісності, агресії дитиною в реальному житті.

7. Демонструється девіантна поведінка та вчинки персонажів.

"Погана" (недоцільна) поведінка героїв мультфільму ніким не карається. Демонстрування небезпечних для життя дитини форм поведінки може обернутися зниженням порогу чутливості до небезпеки, а отже, потенційними травмами.

8. У мультфільмі використовуються потворні герої.

Використовуються несимпатичні, а часом навіть потворні герої. Для дитини зовнішність ляльки-мультияшки має особливе значення. Позитивні персонажі повинні бути симпатичними, красивими, а негативні – навпаки. У випадку, коли всі персонажі жахливі, потворні, страшні незалежно від їх ролі, в дитини немає чітких орієнтирів для оцінки їх вчинків. Крім того, коли дитина змушена наслідувати, ідентифікувати себе з несимпатичним головним героєм – неминуче страждає внутрішнє самовідчуття малюка.

Успішність використання мульттерапії у роботі з дітьми дошкільного віку залежить не тільки від теоретичної обізнаності педагога у цій сфері, але і практичних умінь у складанні перспективного планування, організації гурткової роботи, розробки структури занять тощо. Використання мульттерапії в роботі з дошкільниками потребує куди більше зусиль та часу для приготувань, проте бачити результати роботи завжди радісно.

Список використаних джерел

1. Васильєва О. Використання мультиплікаційних картин і розвивальних фільмів у роботі з дітьми: взаємозв'язок інноваційних технологій / О. Васильєва. – Дитячий садок (періодичне видання). – 2013 р. -№ 6 (678). – С.1–15.

2. Кіндрат І. Сучасний медіапростір та його вплив на світогляд дитини / І. Кіндрат // Вихователь-методист. – 2013. – № 7. – С.4-8

3. Ляшенко С. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес / С. Ляшенко // Вихователь-методист. – 2013. – № 7 – С.16-28.

4. Терещенко І. Обережно: сучасне медіа середовище / І. Терещенко – Дошкільне виховання. – 2013. – № 6. – С.16-28.

Бойченко О. А.,

учитель початкових класів Бобринецької загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів №3 Кіровоградської області

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Життя сучасної людини неможливе без емоцій як позитивних, так і негативних. Відгороджувати дитину від них неможливо, та й немає в цьому потреби. Але важливим є не збереження одноманітного емоційного стану, а постійний динамізм. Доведено, що основними чинниками впливу на розвиток емоційності школяра є сім'я, школа, телебачення, інформаційні технології. У цілому, загальний настрій молодшого школяра життєрадісний, бадьорий, веселий. Спеціалісти вважають, що це є віковою нормою емоційного життя. Для учня-початківця школа починається зі вчителя, тому емоційне ставлення до нього є своєрідним маяком. У нормі це ставлення до вчителя позитивне, майже до повної навіюваності.

Зі вступом до школи пов'язані й зміни в емоційній сфері дитини. Початок шкільного життя розширює сприймання оточуючого світу, збільшує досвід, набутий дитиною за межами дому, розширює коло спілкування. Учитель, на думку представників психоаналітичної педагогіки, має звернутися до сфери почуттів, переживань дитини. Недостатність емоційного тепла в дитячому віці призводить до порушень розвитку особистості [1, с. 5].

Непросто створити радісний настрій особливо в період звикання дитини до школи. Саме тому я намагаюся, насамперед, зняти напругу, створити в класі таку атмосферу, щоб кожен учень відчув, що саме його всі чекаємо і з радістю зустрічаємо. У цьому значно допомагають ранкові зустрічі, які я проводжу з учнями.

Основним джерелом емоцій у молодших школярів є навчальна та ігрова діяльність. Їх виникнення пов'язані з конкретними обставинами, у які потрапляють діти. Вони значною мірою впливають на ефективність навчання, беруть участь у становленні творчої діяльності дитини, розвитку мислення, спілкування. Досвід показує, що починати знайомити дітей з емоціями потрібно після завершення адаптаційного періоду: діти засвоюють певні поняття, їх словниковий запас поповнюється словами – назвами емоцій. Але саме слово «емоція» у процесі навчання я не використовую, а замінюю, поки що, на більш доступне для дітей цього віку поняття «настрій». Для усвідомлення школярами свого емоційного стану та звільнення від негативних почуттів проводжу ігри: «Чарівний мішок», «Кошик сміття», «Подаруй посмішку». Ведення «Щоденника настрою» допомагає щодня відстежувати емоційний стан дитини й відповідно на нього реагувати: знаходити правильні шляхи потрібного впливу на учнів. Практикую слухання музики, читання та обговорення дитячих творів, милування природою, вправи психогімнастики.

У процесі спілкування з дитиною намагаюся «переключити» її в разі необхідності на інший емоційний стан, що допомагає вплинути на неї позитивно. Часто використовую рольові ігри, наприклад, «Програвання ситуації», які не тільки дають можливість пережити ту чи іншу емоцію, а й допомагають у формуванні правил культури поведінки, вмінні аналізувати ситуацію, впевненості у своїх силах, взаємоповазі та взаємодопомозі.

Під час пояснення нового матеріалу намагаюся викликати в учнів певну емоцію. Також я вважаю, що знання можуть бути краще засвоєні, якщо вони є асоціацією того чи іншого почуття. З власного досвіду знаю, що треба не зловживати докорами, зауваженнями, низькими оцінками, а навпаки – підтримувати тих, у кого щось не виходить, хвалити навіть за незначний крок уперед. Створюю такі умови, щоб невдоволеність від невдач, спонукала дитину шукати кращі способи вирішення проблеми. Завдяки цьому учні не бояться пробувати робити те, чого не вміють, стають більш впевненими та активними.

На мою думку, певного результату у своїй роботі вчитель може досягти тільки в тісній співпраці з батьками. Робота в напрямі розвитку емоційної сфери дитини не є виключенням. Саме тому питання з цієї теми часто розглядаю під час проведення батьківських зборів та індивідуальних консультацій. У своїй діяльності пропоную рекомендації для батьків щодо того, як будувати стиль своєї поведінки з дитиною, проводжу анкетування, розгляд та аналіз життєвих ситуацій, лекції. Наголошую, що під час взаємодії дорослих з дітьми слід враховувати індивідуальний розвиток емоційності дитини.

На власному досвіді переконалася, що доброзичливе ставлення до дитини, організація ситуації, де вона проявляє себе з позитивного боку, забезпечує емоційне задоволення і радість усім учасникам навчально-виховного процесу та сприяє покращенню засвоєння програмного матеріалу. Девізом у цьому напрямі діяльності слугують слова В.О. Сухомлинського: «Доброзичливість учителя й дітей – це ті найтонші нитки, які єднують серця й завдяки яким людина розуміє людину без слів... бути доброзичливим для вчителя – означає ставитися до дитини так, як ви ставилися б до власного сина» [2, с. 153].

Проаналізувавши поведінку дітей та опрацювавши відповідну літературу, дійшла висновку, що для того, щоб уникнути проблем у спілкуванні з дитиною або максимально їх зменшити, потрібно значну увагу приділяти її емоціям і розбиратися з причинами їх появи. «Розуміючи зміст різноманітних емоційних станів, володіючи засобами самовираження, дитина сама зможе вибрати правильні способи поведінки, стане сприятливою, чутливою до інших» [3, с. 264].

Список використаних джерел

1. Шевчук Т. Виховання емоційної культури молодших школярів / Т. Шевчук // Поч.школа. – 1993. –№ 3.– С. 5–6

2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський. – К. : «Рад. шк.», 1988. – 310с.

3. Запорожець А. В. Дитяча емоційність : Педагогіка / А. В. Запорожець. – М. : «Академія», 2000. – 512 с.

Бугайова Н. А.,

учитель української мови і літератури Новопраської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Олександрійської районної ради Кіровоградської області

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІКРОТОПОНІМІВ СЕЛИЩА НОВА ПРАГА

Будь-яке дослідження є керованим процесом, тож, хоча метод дослідження потребує особливої самостійності в роботі учнів, усе ж від учителя залежить правильна організація початкового етапу пізнання, формування уміння спостерігати, уміння слухати, відчувати й уміло синтезувати побачене, прочитане в підручнику чи почуте.

Середовище, в якому живе людина, це не тільки його будинок, місце роботи, транспорт, а й географічні назви, без яких не можна визначити місцезнаходження будь-якого об'єкта. Тому в минулому назви ніколи не давалися випадково. Вони влучно відтворювали особливості природи тієї чи іншої місцевості, її природні багатства, а також економічні, історичні, культурні та побутові умови життя людей.

Власні назви (топоніми, антропоніми, зооніми, космоніми тощо) органічно входять у систему окремих говірок чи діалектів. Значна кількість онімів (особливо так звані мікротопоніми, а також зооніми та антропоніми) виникли з апелятивів. Власні назви, утворені за допомогою словотворчих формантів від іменників-діалектизмів, зберігають давні фонетичні та граматичні риси, які вже не властиві сучасній мові. Трапляються випадки, коли звичайне слово (апелятив) взагалі виходить з ужитку, а

(частина селища Нова Прага) пов'язаний з коров'ячий пастух. –

Зрозуміло, що дані ономастики тісно пов'язані з історичною діалектною лексикологією і сприяють реконструюванню давно втрачених слів.

Ономастика має тісний зв'язок не тільки з діалектологією. Власні імена є предметом вивчення різних наук – мовознавства, історії, географії, астрономії, етнографії та інші. Саме в цьому проявляється специфіка ономастики. Ономастична лексика, знайомство з нею робить можливим під час викладання української мови в школі здійснювати міжпредметні зв'язки, наприклад, з літературою, з історією українського народу, географією, астрономією.

Досліджуючи мікротопоніми Нової Праги, а саме назви неофіційних куточків, ми виявили, що цей матеріал містить безліч легенд, переказів та відголосів колишнього говору новопрасьців. Дослідивши працю І. В. Бессараби «Материалы для этнографии Херсонской губернии» ми з'ясували, що за останні 20 років XIX століття та за перші 20 років XX століття малоросійська мова в Херсонській губернії (раніше Нова Прага належала Херсонській губернії) прийняла в себе потік слів і зворотів великоруської мови, і стерла свої особливості до такої міри, що сформувалася в особливу говірку, яка доволі значно відрізнялася від сусідніх українських говірок Полтавської і Київської губерній [1].

Вивчивши розділ «Звуковыя особенности», ми змогли пояснити вимову деяких слів у Новій Празі. Так, ойконім _____'є (північна частина селища, що знаходиться на правому березі Бешки) виник від назви комахи комар. Коли переходили річку і минали полосу з комарями, це й називалося «перейти за комар'є». Чому камар? Така назва закріпилася під впливом говірки переселенців з центральної частини Росії. Російське «камар» вже так і закріпилося у назві Закамар'є.

До принципів відбору характеристичних ознак складової топоніма належать:

- 1) фізико-географічні умови місцевості;
- 2) характер господарської діяльності людини;
- 3) особливості культури людини.

Розкриємо окремі результати дослідження селища *Нова Прага* (селище міського типу Олександрійського району Кіровоградської області).

Назва Нова Прага відноситься до пізнішого періоду існування населеного пункту після його заснування. У грудні 1821 року, колишній посад Петриківку перейменували в населений пункт Нова Прага, з включенням його до складу військових поселень. Походження назви Нова Прага дещо незвичне. Пов'язано воно, на думку більшості краєзнавців, не з назвою столиці Чехії – Праги, а з передмістям Варшави, що теж носить назву Прага. Цю назву містечко дістало за успішні дії розквартированих тут військових частин з узяття в 1831 році Варшавського передмістя Праги, яке було одним з головних опорних пунктів повстанців польської армії. Перше слово нового імені населеного пункту – «Нова» було типовим збільшенням до утворюваних із запозичених назв топонімів.

(річка у Новій Празі). Назва має тюркське походження. О.П. Карпенко відносить назву Бешка до композитних утворень з продуктивною в Дніпро-Бузькому межиріччі «кам'янистою» семантикою. У її структурі виділяються основи *bes* «п'ять», *каја* «скеля» Таким чином, внутрішня форма гідроніма зводиться до ознаки «річка, яка має скелясті береги», буквально «п'ять скель». І справді, вивчаючи береги річки, ми знайшли п'ять кам'янистих виступів. Загальна довжина річки 53 км. Площа водозбору 657 км², похил на 1км – 1,4м. [2. с. 30-32]

У Новій Празі виявлено 82 неофіційні назви, які можна дослідити. Пропонуємо з'ясувати семантику найцікавіших.

– колись західна околиця селища із значними виступами граніту на правому березі Бешки. На ній розміщувалася, в першій половині ХІХ ст., кінно-поштова станція. З тих пір ця місцевість у простонародді називається поштою, там міняли коней в екіпажі О.С. Пушкіна, коли з півдня його висилали на Псковщину.

– крайній південно-східний куток селища понад річечкою Мурзинкою, правою притокою річки Бешки. Горбистий рельєф місцевості дав привід розміщеним поблизу кірасирам назвати куток курганами. Вивчаючи давньоруські і староукраїнські джерела мотивації, можна прийти до висновку, що одним з найхарактерніших і найпоширеніших принципів найменування поселень в давніх слов'ян було називати поселення іменами людей, які там жили, в новій Празі прикладом можуть служити назви таких куточків, як: _____, раніше _____,

_____, та ін.

Наведений вище приклади дослідницької роботи допоможуть вчителю зорієнтуватися в обранні теми для своїх досліджень, адже поруч з нами багато матеріалу, який можна і варто досліджувати. Семантичний аналіз мікротопонімів можна здійснити у будь-якій місцевості, тим більше, що це цікаво всім місцевим жителям.

Список використаних джерел

1. Бессараба І. В. Матеріали для етнографії Херсонської губернії» збірник відділення російського мови і мовності Імператорської Академії Наук. – Петроград, 1916. – том 4. – 660 с.

2. Лучик В. В. Іншомовні гідроніми середнього Дніпро-Бузького межиріччя. – Кіровоград, 1999. – 104 с.

Бузько В. Л.,

учитель фізики Комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області», учитель вищої категорії, старший учитель

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Ефективне засвоєння фізичних знань неможливе без виконання експериментальних завдань, які учні і реалізують у процесі навчально-дослідницької діяльності. На думку С. У. Гончаренко, внесення елементу дослідження в навчальні заняття «сприяє вихованню у школярів

активності, ініціативності, допитливості, розвиває їхнє мислення, заохочує потребу дітей і підлітків у самостійних пошуках» [3, с.102].

Навчально-дослідницька діяльність учнів є одним із чинників формування стійкого пізнавального інтересу учнів основної школи до фізики. В основній школі найефективнішими є частково-пошукові експериментальні завдання. Експериментальний метод у фізиці досліджено у працях С. П. Величка, В. П. Вовкотруба, Ю. М. Галатюка, Є. В. Коршака, Б. Ю. Миргородського та інших. Наведемо конкретні приклади формування пізнавального інтересу до фізики в учнів восьмого класу через організацію навчально-дослідницької діяльності.

Дослід 1. Виготовити діючу модель рибки, яка має плавальний міхур [2, с. 119].

Мета: дослідити як працює плавальний міхур у риб.

1. Проколить яйце з двох кінців і видуйте його вміст. Дірочку в гострому кінці заліпити пластиром або папірцем з клеєм БФ-2, іншу залишити відкритою. Намалювати на шкаралупі два великих ока і рот. З двох клаптиків тканини зшийте мішечок у формі рибки.

2. Мішечок натягнути до половини на яйце і приклеїти клеєм БФ-2. У хвостову частину мішечка насипати свинцевого дробу стільки, щоб рибка ще плавала у поверхні, але при найменшому поштовху опускалася в глибину. Дріб зручна тому, що свинець у воді не іржавіє (рис. 1). Занурити іграшкову рибку в банку з водою. Зверху затягнути банку гумової перетинкою (наприклад, від повітряної кульки або від старої волейбольної камери) і щільно обв'язати ниткою. Зробіть висновок, поясніть принцип дії фізичної іграшки.

Рис. 1. Дослід 1

Рис. 2. До задачі

Після цього учням доцільно запропонувати розв'язати таку задачу.

Задача. У Середземному морі, у берегів Єгипту, водиться дивовижна риба фагак (рис. 2). Відчуваючи наближення небезпеки, фагак швидко заковтує воду. При цьому в стравоході риби відбувається бурхливе розкладання продуктів харчування із виділенням значної кількості газів. Гази заповнюють не лише діючу порожнину стравоходу, але і сліпий нарід, що є

при ній. У результаті тіло фагака сильно роздувається, і він швидко спливає на поверхню водоймища. Тут він плаває, повиснувши догори черевом, поки гази, що виділилися в його організмі, не випаруються. Після цього він знову опускається на дно. Як використовує силу Архімеда фагак? [1, с. 87].

Відповідь: При збільшенні об'єму середня густина фагака стає менше густини води, за рахунок цього він спливає. Це рятує його від ворогів.

Дослід 2. Дослідити вид теплопередачі – теплопровідність.

Мета: в'яснити, що відбувається з об'ємом тіл під час їхнього нагрівання; дослідити явище теплопровідності, повторити умови рівноваги важеля.

Обладнання: В'язальна спиця, дві морквини, корок, дві шпильки, свічка, сірники, порожня склянка, лабораторні терези, лінійка, набір гирьок.

1. Пропустіть в'язальну спицю крізь корок (або обрізок моркви). По обидві боки спиці увіткнути у корок дві шпильки (рис. 3). Вони повинні дотикатися гострими кінцями до днища склянки.

2. На кінці спиці одягніть морквини, щоб більша частина кожної моркви була внизу. Це зробить рівновагу спиці стійкою: адже центр тяжіння опуститься нижче. Використовуючи отримані «терези», переміщуйте морквини, добийтеся, щоб спиця розташувалася горизонтально. Під одне плече отриманих «терезів» поставте запалену свічку. *Нагріте плече опуститься.* Приберіть свічку – і через деякий час *рівновага відновиться.*

3. Зробіть висновки. Дайте відповіді на запитання:

Яка причина результату, який Ви отримали під час проведення даного досліду? Невже один бік спиці від нагрівання став важче? Який вид теплопередачі спостерігається у твердих тілах? Що відбувається з об'ємом тіл унаслідок їхнього нагрівання, чому? Яка умова рівноваги важеля?

4. Визначте за допомогою лабораторних терезів маси використаних Вами морквин, за допомогою лінійки довжини плечей спиці, перевірте правило рівноваги важеля.

Дослід 3. Дослідити вид теплопередачі – конвекцію.

Мета: дослідити явище конвекції за допомогою паперової змії; перевірити чи дійсно у закритій кімнаті повітря нерухоме.

Обладнання: ножиці, поштова листівка, олівець, настільна лампа.

1. Виготовте змію із поштової листівки (або використайте аркуш картону). Намалюйте змію на папері, виріжте її ножицями. На хвості змії, у самій серединці, зробіть вістрям олівця маленьке заглиблення (рис. 4).

2. Перевірте функціональність змії. Вставте у заготовлений отвір гостро заструганий олівець і підніміть. Подуйте на змію знизу. *Змія починає обертатися, і швидкість обертання залежить від сили «вітру».*

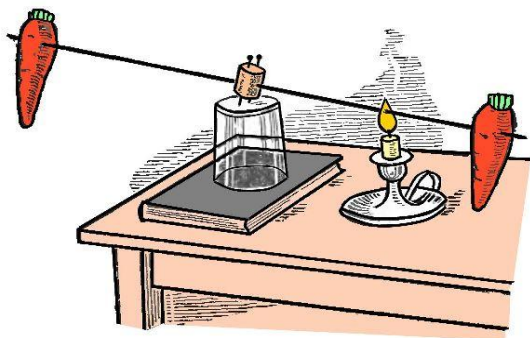

Рис. 3. Дослід 2

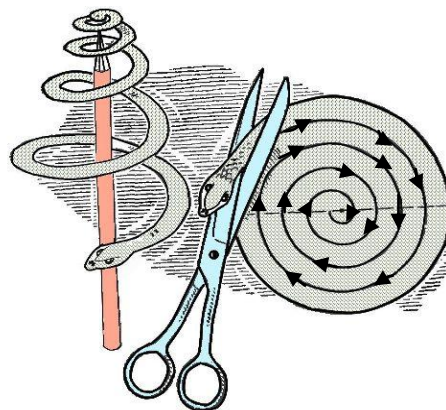

Рис. 4. Дослід 3

3. Дослідити за допомогою виготовленої змії як тепле повітря піднімається вгору, використовуючи настільну лампу або батареї центрального опалення. Який вид теплопередачі Ви спостерігали? Для яких речовин він можливий? Зробіть висновок.

Виконання учнями дослідів, спрямованих на дослідження фізичних явищ, процесів, закономірностей сприяють формуванню у них стійкого пізнавального інтересу до фізики як науки, стимулюють до розв'язування фізичних задач сформульованих за результатами виконаних ними фізичних експериментів.

Список використаних джерел

1. Бузько В. Л. Дидактичний матеріал для перевірки знань з фізики. 8 клас : посібник для учнів / В. Л. Бузько; науковий редактор: проф. С. П. Величко. – Кіровоград : ФОП Александрова М. В., 2012. – 184 с.
2. Гальперштейн Л. Забавная физика: Научно-популярная книга / Л. Гальперштейн. – М. : Дет. лит., 1993. – 255 С.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

Буліга С. М.,

учитель початкових класів навчально-виховного комплексу «Голованівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів ім. Т. Г. Шевченка – гімназія» Голованівської районної ради Кіровоградської області

МОДЕЛЮВАННЯ АКТИВНОГО УЧІННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Моделювання активного учіння ґрунтується на таких підходах:

- безпосередня участь кожного учня як активного шукача шляхів і засобів вирішення тієї чи іншої навчальної проблеми;
- взаємне інформаційне й духовне збагачення;
- учіння орієнтоване на розвиток здібностей і обдарувань кожної дитини.

Залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів розрізняють такі інтерактивні технології навчання.

Інтерактивні технології навчання

Таблиця 1

<i>Технології опрацювання дискусійних питань</i>	Дебати
	«Неперервна шкала думок»
	«Займи – зміни позицію»
	Метод ПРЕС
	Розігрування ситуації за ролями
<i>Технології ситуативного моделювання</i>	Спрощене слухання
	Симуляції або імітаційні ігри
	«Дерево рішень». Громадські слухання
	Аналіз ситуації
<i>Технології колективно- групового навчання</i>	«Ажурна пилка» (джиг-соу)
	«Навчаючи – учусь»
	Обговорення проблем у колі
	«Незакінчені речення»
	«Мікрофон»
	«Мозковий штурм»
<i>Інтерактивні технології кооперативного навчання</i>	«Акваріум»
	Робота в малих групах
	«Карусель»
	«Два – чотири – всі разом»
	Ротаційні трійки
	Робота в парах

Слід зауважити, що сутність інтерактивних технологій трактується в контексті сприймання процесу навчання з огляду на взаємодію між його суб'єктами, тобто між учителем і учнями та між самими учнями. А відтак учитель найчастіше виступає в ролі організатора процесу навчання, координатора самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів або колективної їх роботи в складі пари (групи), фасилітатора дискусії тощо.

У процесі застосування інтерактивних технологій, моделюються реальні життєві ситуації, пропонуються проблеми для спільного вирішення, застосовуються рольові ігри.

Розглядаючи та аналізуючи пріоритети інноваційного функціонування й розвитку школи можна стверджувати, що саме інтерактивні методи навчання дають широкий простір для:

- формування конкурентно-спроможної особистості, здатної критично мислити, самостійного розв'язування життєвих проблем, здійснювати активну діяльність і презентувати себе на ринку праці;

- реалізації індивідуальної життєвої траєкторії розвитку та саморозвитку, врахування інтересів і потреб дітей;

- реалізації принципу «від минулого до сучасного» тощо.

Готуючись до уроків завжди пам'ятаю визначальні засади реалізації інтерактивного навчання: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я чую і бачу, я трохи пам'ятаю. Те, що я бачу, чую і обговорюю, я починаю розуміти. Те, що я бачу, чую, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром».

Велика З. Ф.,

учитель-методист початкових класів Новомиргородської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Новомиргородської районної ради Кіровоградської області

ПРО ДОСЛІДНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В. О. Сухомлинський вказував на те, що якщо набуті вміння і навички **не** застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень. Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів. Спостерігаючи явища і картини природи, дитина оволодіває формами й процесами мислення, збагачується поняттями, кожне з яких сповнюється реального змісту причинно-наслідкових зв'язків, помічених гострим зором допитливого спостерігача.

Дослід дає можливість побачити різноманітні процеси, властивості природних об'єктів, зрозуміти сутність природних явищ. Він сприяє вихованню спостережливості, мислення, мовлення молодших школярів. Учень, який отримує знання про природу, сидячи в класі за партою, і учень, який засвоює ці знання, спостерігаючи та досліджуючи об'єкти довкілля, розвиваються по-різному. Пізнання відбувається в дії та через дії. Через дії формуються й когнітивні здібності. Суб'єкт пізнання має рухатися в середовищі, з яким він взаємодіє, який пізнає.

Дослід дає змогу відтворити явище або процес у спеціально створених умовах, простежити за його ходом, побачити ті ознаки, які в природі сприйняти безпосередньо неможливо.

Дослід як метод пізнання, вид пізнавальної діяльності суб'єкта, включає такі структурні компоненти:

1. Осмислення власне предметних цілей дослід. Актуалізація знань про об'єкт, з яким проводиться дослід.

Планування дослід:

- а) визначення практичних дій, їх послідовності;
- б) вибір обладнання (приладів і матеріалів).

Виконання досліду:

- а) виконання практичних дій у необхідній послідовності;
- б) цілеспрямоване спостереження за об'єктом (змiнами, які відбуваються; результатами змін) під час досліду;
- в) усвідомлення результатів спостереження;
- г) самоконтроль за процесом досліду.

Осмилення результатів досліду:

- а) узагальнення фактів;
- в) установлення взаємозв'язків;
- в) фіксація наслідків досліду (усно, письмово, графічно).

Закріплення результатів проведення досліду (знання цілей, власне предметних результатів, способів практичних та перцептивних дій і їх необхідної послідовності, приладів і матеріалів для виконання досліду та відповідні вміння).

Мета досліду досягається в результаті спостереження й осмилення наслідків практичних дій з об'єктом. Отже, практичні дії виступають необхідною умовою отримання знань про об'єкт. Без оволодіння ними суб'єкт не може проводити дослід.

Досліди в навчальному процесі можуть виконувати дві функції:

- демонстраційно-ілюстративну;
- дослідницьку.

У першому випадку вони виступають, як правило, засобом закріплення раніше засвоєних учнями знань, умінь і навичок. В іншому разі досліди є засобом здобуття нових знань школярами; це дослідницька функція.

Досліди можуть ілюструвати всі три ступені пізнавального процесу бути джерелом живого споглядання, підставою для абстрактного мислення і критерієм істинності суджень учителя й учнів, що висловлюються на уроках. І дійсно, дослід визначає зв'язок між явищами. Кожний навчальний дослід (експеримент) дозволяє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами і явищами. Він є основою пізнання і критерієм істинності одержаних результатів.

У педагогіці існують різні класифікації дослідів. Одні науковці розглядають їх як складову частину практичних робіт, інші – як самостійний елемент уроку, і відповідно до цього класифікують. Але, на нашу думку, найбільш доцільною є класифікація, запропонована Т. Байбарою, згідно з якою досліди поділяються за двома ознаками:

- за рівнем пізнавальної самостійності учнів;
- за тривалістю виконання.

Крім того, деякі науковці, такі як О. Біда, Л. Нарочна та ін., класифікують досліди за третьою ознакою – за ступенем ініціативи учнів.

Досліди за рівнем пізнавальної самостійності учнів поділяються на репродуктивні і творчі. Репродуктивними називаються досліди, способ

виконання і результати яких відомі учням. Вони виконуються за зразком під безпосереднім чи опосередкованим керівництвом учителя (самостійно) з використанням усних і письмових інструкцій. Творчим називається дослід, який виступає способом розв'язання навчальної проблеми.

У природознавстві використовуються короткочасні та довготривалі досліді. Короткочасними є досліді, які виконуються в межах одного етапу уроку. Наприклад, засвоєння нових знань, умінь і навичок, перевірки засвоєного.

Результати довготривалих дослідів отримують через 1-2 тижні або 1-2 місяці. Деякі з дослідів проводяться влітку (наприклад, досліді із визначення ролі тепла для утворення коренів у кімнатних рослин; досліді, які обґрунтовують значення підживлення для росту і розвитку культурних рослин).

Довготривалі досліді, як правило, мають випереджувальний характер і необхідні для засвоєння учнями фактичного матеріалу, що є основою теоретичних узагальнень. Ці досліді застосовуються також із метою конкретизації теоретичних положень, пояснення та доведення їх правильності. Вони мають свої особливості в методиці організації та проведення. Зокрема, довготривалі досліді закладаються вчителем разом з учнями в позаурочний час. За їх результатами діти систематично спостерігають на перервах, після уроків і записують наслідки своїх спостережень у зошити з природознавства. Записи дозволяють учителю здійснювати опосередкований контроль і коригувати діяльність школярів.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : [навчальний посібник] / Т. М. Байбара. – К. : Веселка, 1998. – 334 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 657 с.

Вікторіна О. М.,

старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ТОПОНІМІЇ

В україністиці протягом останніх років часом активізувалося дослідження мікротопонімії. У цій галузі проведено ґрунтовні дослідження Г. Аркушиним, І. Железняк, Н. Лісняк, О. Михальчук, Т. Поляруш, Н. Сокіл, І. Чеховським та ін.

Гідронімію Кіровоградщини вивчали В. Лобода, В. Лучик. Офіційну мікротопонімію Кіровограда проаналізовано в роботах Р. Ляшенка. Мікротопонімії Східного Поділля присвячено низку праць О. Заїнчковської та О. Василик. Назви вулиць і частин села Цибулевого Знам'янського району проаналізовано у статті О. Крижанівської. Однак ці праці не дають повного уявлення про мікротопонімію Кіровоградської області. Як зазначає О. Заїнчковська, «власні географічні назви несуть у собі досить цікаву і важливу інформацію про історію місцевості народу, його побуту, традицій, господарства, про місцеві промисли, що ніде не засвідчено, адже мікротопоніми по суті здебільшого не фіксуються в писемних джерелах, на картах» [1, с. 333].

Отже, це обґрунтовує як актуальність дослідження мікротопонімії, так і залучення до цього процесу школярів. Такі праці збагатять ономастику новим матеріалом, доповнять дані науки особливостями територіальної специфіки. Школярі б навчалися любові до рідного краю, рідного слова. Такий вид навчально-дослідницької діяльності дітей повністю відповідає завданням НЦ МАНУ, оскільки, за визначенням О. Лісового, на сучасному етапі основними її цілями є «виявлення, розвиток та підтримки учнів, які мають здібності до науково-дослідницької діяльності; задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні та творчій реалізації відповідно до їх інтересів і здібностей; ... популяризація та пропаганда результатів учнівських наукових досліджень» [3, с. 14].

Однак під час вивчення мікротопонімії виникають певні питання.

1. Які географічні назви відносити до мікротопонімів?

В україністиці це питання вважається проблемним. На нього немає однозначної відповіді. Так, дослідниця мікротопонімії Західного Поділля Н. Лісняк вважає, що до них відносяться назви на позначення природних реалій (боліт, горбів, гір, джерел, долин, шляхів, лугів, пасовищ, полів, ставків, струмків, урочищ, ярів та ін.) та іменування штучних невеликих об'єктів (вулиць, кутків, частин села, доріг, стежок, криниць, мостів, кладовищ, хуторів). В. Никонов зараховує до мікротопонімів навіть такі дрібні об'єкти як криниця або дерево, яке росте окремо. А. Суперанська і Т. Поляруш не відносять до мікротопонімів назви невеликих штучно створених об'єктів вулиць, кутків, частин поселень. Але більшість вітчизняних топономастів до мікротопонімів відносять усі місцеві власні географічні назви, «які відповідають елементу мікро-, тобто мають малі розміри» [3, с. 15]. Услід за О. Карпенкомми вважаємо, що мікротопонім – це «власна назва невеликого місц. геогр. об'єкта та частини макрооб'єктів» [2, с. 318].

Дітям необхідно пояснити, що мікротопоніми можуть виражатися не тільки іменником. Це може бути субстантивований прикметник: *Глиняна 'куток'* (с. Попельнасте Олександрійського р-ну); аббревіатура: *Зебе'район'* (м. Олександрія Олександрійського р-ну); сполуки слів: *Два б*

‘район’ (м. Кіровоград); словосполучення: *Восьма сотня* ‘район, де стояла восьмома сотня козаків’ (с. Аджамка Кіровоградського р-ну), описова назва: *Коло Ігоря Пасічника* ‘поле’ (с. Підлісне Олександрівського р-ну).

2. Яким чином фіксувати мікротопоніми?

Пропонуємо наступну схему: мікротопонім; його запис фонетичною транскрипцією; об’єкт, який він називає, а при наявності декількох, вони відповідно нумеруються. Це необхідно, щоб у подальшому уникнути плутанини. Адже на території одного населеного пункту можуть функціонувати однакові мікротопоніми на позначення різних об’єктів. Наприклад, у с. Підлісному Олександрівського району назвою *Хутір* номінують: 1) ‘місце, яке знаходиться в 2-3-х кілометрах на південний схід від села, де колись на хуторі жили люди’; 2) ‘став, який знаходиться біля цього місця’. Якщо один об’єкт має декілька назв або їх фонетичних, морфологічних, акцентуаційних варіантів, то необхідно зафіксувати всі, які функціонують в усному мовленні мешканців; значення подавати лише в тому, який за алфавітом зафіксовано першим, а в інших застосовувати ремарку ‘т. с., що...’. Це, на нашу думку, спростить подальшу роботу дослідників. Необхідно записати й етимологію мікротопоніма. Якщо існує декілька варіантів походження, то фіксувати необхідно всі.

Важливо, що діти бачили результати своєї праці. Матеріал можна оформити у вигляді словничків, презентацій, розмістити на сайті школи тощо.

Отже, не викликає сумнівів важливість залучення до навчально-дослідницької діяльності дітей при зборі мікротопонімів. Однак зі сторони педагога необхідний контроль з метою попередження запису неякісного або недостовірною матеріалу. Перспективу вбачаємо в залученні до цього процесу якомога більшої кількості дітей.

Список використаних джерел

1. Заїнчовська О. До проблемизбирання і дослідження мікротопонімій Південно-Східного Поділля // Наукові записки. – Вип. 73. Ч. I. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. – С. 331-337.

2. Карпенко О. П. Мікротопонім / Українська мова. Енциклопедія. – Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 2000. – С. 318.

3. Карпенко Ю. А. Свойства и источники микропонимии // Микропонимия. – М., 1967. – С. 15-22.

4. Лісовий О. В. Динаміка становлення і розвитку змістово-процесуального концепту освітньої діяльності Малої академії наук України // Наукові записки Малої академії наук України : (збірник наукових праць). – К. :ТОВ «СІТІПРІНТ». – 2013. – С. 12-20.

Водолазська Т.В.,

старший викладач кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

ДОСЛІДНИЦЬКА СТРАТЕГІЯ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Прикметою нашого часу стає уміння вчитися самостійно, діагностувати навчальну ситуацію, обирати способи дій, бути достатньо вмотивованим до їх виконання. Важливість свідомого ставлення до навчального процесу та навчальних дій сприяла виокремленню в науці напрямку дослідження навчальних стратегій.

Під стратегією науковці розуміють сукупність правил і положень, які приймає той, хто вирішує завдання, і на які він спирається у прийнятті рішень про категоризацію інформації; спосіб розв'язання проблеми когнітивним процесом, пов'язаним із просуванням до мети. В. Моляко вважає, що поняття стратегії є сенс використовувати при аналізі рішення нових творчих завдань, коли діяльність спрямована на одержання й перетворення нової інформації [2, с. 24].

Ґрунтовний аналіз спектру трактування навчальних стратегій, проведений Т. Бондар, показав різновекторність визначень, від розумових процесів та дій до загального плану спільних дій вчителя й учня [1, с.13]

Аналіз літератури показав, що термін «навчальна стратегія» найчастіше тлумачать як індивідуальний стиль навчання, комунікативно-синтетичний або інтелектуально-аналітичний способи засвоєння навчальної інформації, а також як елемент програмованого навчання. На думку науковців навчальні стратегії включають думки, дії, емоції, що полегшують набуття, розуміння, застосування нових знань і навичок у різних контекстах діяльності.

Під поняттям «стратегія навчання» науковці розуміють дидактичні процедури, або методи, які учні використовують (часто свідомо) для удосконалення компетенції; способи поведінки і мислення, які впливають на процес переробки інформації суб'єктом навчання [4].

На думку В. Моляко під інтелектуальною стратегією треба розуміти суб'єктивну програму розв'язання нової задачі, що відображає головну тенденцію в пошуковій діяльності. Дослідник виділяє п'ять основних форм інтелектуальної діяльності: стратегія аналогізування (пошук аналогій), стратегія комбінування (комбінування елементів), стратегія реконструктивних дій (реконструювання, внесення нових елементів, створення нових функцій), універсальна стратегія (майже гармонійне використання вище згаданих дій), стратегія випадкових підстановок (хаотичний, нецілеспрямований пошук, дії «всліпу», без плану, чітких гіпотез) [2, с.25].

Упорядкувавши знання щодо дефініції «стратегія навчання» підсумуємо: дане поняття трактується як процедура, якою користується учень у процесі мислення; техніка, яка може бути застосована в різноманітних ситуаціях для того, щоб допомогти учневі зрозуміти інформацію; свідомі кроки чи поведінка, якою користується учень, щоб підвищити рівень оволодіння інформацією; накопичення, збереження, активізація в пам'яті попередніх знань чи досвіду і користування новою інформацією [2, 4, 5].

Дослідницька стратегія навчання – це спосіб здійснення дослідницької діяльності, який визначає цілі дослідження, дослідницькі дії та їх порядок, спрямовані на досягнення результату. Вона також включає аналіз отриманих результатів, оцінку на їх основі розвитку ситуації, прогнозування (побудова гіпотез) відповідно до подальшого розвитку. Сюди ж можна додати моделювання і реалізацію своїх майбутніх, передбачуваних дій – корекцію дослідницької поведінки.

В основі дослідницької стратегії навчання лежить дослідницька діяльність, яку науковці розглядають як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, що породжується в результаті функціонування механізмів пошукової активності і будується на базі дослідницької поведінки. Але якщо пошукова активність визначається лише наявністю самого факту пошуку в умовах невизначеної ситуації, а дослідницька поведінка описує переважно зовнішній контекст функціонування суб'єкта в цій ситуації, то дослідницька діяльність характеризує саму структуру цього функціонування. Вона логічно включає мотивуючі чинники (пошукову активність) дослідницької поведінки і механізм його здійснення.

У психолого-педагогічній літературі розглядаються різні аспекти дослідницької діяльності: формування дослідницьких умінь учнів (В. Давидов, Д. Ельконін), дидактичні основи використання дослідницьких методів у навчанні (М. Скаткін, М. Махмутов); психологічні основи організації навчально-дослідницької діяльності дітей різного віку (О. Поддяков, О. Савенков); процес формування навичок пізнавальної та творчої діяльності (А. Занков, Г. Костюк, О. Савченко). Дослідницька стратегія навчання молодших школярів залишається поза увагою науковців.

Дослідницьку поведінку науковці трактують як вид поведінки, побудований на базі пошукової активності і спрямований на вивчення об'єкта або розв'язання нетипової (проблемної) ситуації [3]. Для її розвитку в учнів початкової школи необхідні умови для запитування і самостійного пошуку відповідей, фантазування, прояву творчості. Дослідницька поведінка молодшого школяра універсальна і може бути реалізована в будь-якій предметній сфері: спілкуванні з природою, малюванні, конструюванні, іграх тощо.

Оскільки в житті сучасної людини роль і значення дослідницької діяльності зростає, то повинна збільшуватися і доля дослідницьких методів

навчання в освіті. До способів і прийомів дослідницької діяльності слід віднести такі, як: уміння бачити проблему, формулювати гіпотези, спостерігати, проводити експерименти, давати визначення поняттям та інше.

Список використаних джерел

1. Бондар Т. О. Навчальні стратегії: теорія і практика / Т. О. Бондар // Постметодика. – 2012. – №6(109). – С. 12-16.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
3. Савенков А. И. Противодействие исследовательскому поведению ребенка в современном образовании / А. И. Савенков // Высшее образование в России. – 2012. – № 8/9. – С. 67-73.
4. Семенишин І. Є. Навчальні стратегії у вивченні англійської мови як методична проблема / І. Є. Семенишин // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 2. – С. 156-159.
5. Федорончук Н. М. Аналіз стратегій навчання в американській психології / Н. М. Федорончук // Вісник Хмельницького національного університету – 2011. – № 3. – С. 240-242.

Гавриш Р. Л.,

доцент кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, кандидат історичних наук

ДОСЛІДНИЦЬКА ПРОГРАМА КРЕАТИВНОГО НАВЧАННЯ

Креативне навчання – це цілеспрямований процес включення учнів в дослідницьку діяльність. Навчання як унікальний творчий процес докорінно відрізняється тим, що ставить суб'єктів освітньої діяльності у позицію дослідників і надає їм можливість здобувати знання, самостійно обираючи методи роботи з джерелами, висловлюючи нові ідеї і передбачення. Задача педагогічного колективу полягає в тому, щоб навчати бачити проблему, збирати факти і відпрацьовувати шляхи, які забезпечать знаходження рішення.

Процес креативного навчання підпорядковується заздалегідь продуманій програмі. Дослідницька програма – це документ, що вміщує концептуальні засади наукового пошуку. Її головне призначення – послідовне обґрунтування процесу дослідження, починаючи з вибору теми і закінчуючи висновками.

Основними структурними елементами дослідницької програми є:

- наукова проблема – складне теоретичне або практичне питання, що потребує наукового вирішення;
- об'єкт дослідження – феномен (явище чи процес), що існує незалежно від людської свідомості й обраний для вивчення;

- предмет дослідження – виділені в об'єкті найбільш суттєві властивості та якості, що підлягають аналізу;

- мета і завдання – положення, що визначають загальну спрямованість дослідження і відповідають на питання: чого прагне досягти дослідник?;

- поняттєвий апарат – певна сукупність понять, яку дослідник використовує, розв'язуючи наукові завдання;

- методологічні засади – система принципів, форм і методів, що забезпечують виконання дослідження;

- робочі гіпотези – припущення, які висуваються для наукового пояснення явищ (процесів) або причин, що їх зумовлюють [1].

Обираючи тему, необхідно осмислити її в контексті більш ширшої проблеми. Постановка проблеми – це вихід за межі вивченого у сферу недослідженого. Проблемна ситуація визначає протиріччя, що підлягає дослідженню.

Мета орієнтує на очікуваний результат. Вона конкретизується через систему завдань. Їх постановка надає логічності всьому дослідженню, забезпечує його комплексний характер, визначає обсяг роботи.

Розробка поняттєвого апарату забезпечує однозначність тлумачення множинного значення термінів і понять, які використовуються в дослідженні.

Система наукових принципів, форм і методів дослідницької діяльності називається методологією науки. Вона забезпечує отримання максимально об'єктивної, точної і систематизованої інформації про процеси та явища.

Фундаментальна або філософська методологія визначає стратегію пізнання дійсності і формує світогляд дослідника, а також виявляє взаємозв'язки між науковими дослідженнями і практикою суспільного життя. В її основу покладено універсальні принципи пізнання, які дозволяють пояснити процеси диференціації та інтеграції, їх суперечливість або причинно-наслідкову обумовленість, обґрунтувати об'єктивність висновків.

Загальнонаукова методологія використовується в переважній більшості галузей знання і включає:

- *історичний метод*, застосування якого дає змогу вивчати процеси й явища у хронологічній послідовності;

- *термінологічний метод*, що вирішує завдання розробки та тлумачення понять і категорій наукової роботи за певними правилами, встановлюючи їх взаємозв'язки і субординацію;

- *системний метод*, який полягає у комплексному дослідженні об'єкта як цілісної системи, коли всебічному аналізу підлягають всі структурні елементи або функції;

- *критичний метод* вимагає критичного ставлення до існуючих теорій та наукових підходів, а також результатів досліджень;

- *метод наукового плюралізму* є одним з найпопулярніших принципів

західної науки; згідно з ним всі наукові концепції розглядаються як рівноцінні та рівноправні доки їм на зміну не придуть більш досконалі й ефективні;

- *метод моделювання* вважається надзвичайно складним, але водночас цікавим і корисним, особливо у прогнозуванні нового.

Спеціальна методологія – це сукупність способів збору й аналізу інформації, за допомогою якої встановлюються зв'язки між фактами, теоріями і гіпотезами: спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, абстрагування, аналіз документів, експеримент тощо. Використання конкретних методів диктується характером фактичного матеріалу і залежить від мети наукової роботи. У відповідності до конкретного етапу дослідження використовуються технічні прийоми й операції у заданій послідовності.

Для обґрунтування теоретичних висновків потрібно не лише знання фактів, але й наукове передбачення. Накопичення наукової інформації є творчим процесом, в основі якого лежить задум, ідея. Ось чому надзвичайно відповідальним етапом роботи над дослідженням є висування робочих гіпотез. Вони повинні обґрунтовуватися концептуально, через систему наукових поглядів і теоретичних положень щодо предмета дослідження.

Отже, дослідницька програма виконує роль генератора творчого мислення і забезпечує успіх у навчанні.

Список використаних джерел

1. Гавриш Р. Дослідницька компетентність у школі / Р. Л. Гавриш // Освіта Полтавщини: Часопис. – 2011. – №25-26. – С.14-18.
2. Гілфорд Д. П. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Д. П. Гілфорд. – Київ : Шкільний світ, 2003. – 128 с.
3. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Д. Вос / Пер. з англ. М. Олійник. – Львів : Літопис, 2005. – 252 с.

Гагаріна Н. П.,

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної освіти імені Василя Сухомлинського»;

Ємеліна Л. І.,

музичний керівник дитячого навчального закладу № 25 м. Олександрії Кіровоградської області

РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Музичне виховання є органічною складовою всього освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі. Музика допомагає дошкільникам глибше сприймати навколишнє життя, виховує любов до

рідних, друзів, Батьківщини, збагачує і емоційно забарвлює мову, сприяє розвиткові творчих здібностей дитини. Нова редакція Базового компонента дошкільної освіти відрізняється від попередньої принципово новим підходом до розв'язання завдань естетичного виховання засобами музики. Цей підхід передбачає можливість обрання педагогом напряму роботи, збагачення форм організації музичного виховання в умовах дошкільного навчального закладу. Музична діяльність (освітня лінія «Дитина у світі культури») відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти та Програми «Впевнений старт» тісно пов'язана з театральною, літературною, образотворчою діяльністю та формуванням художньо-продуктивної компетенції [1; 4].

Освітня лінія «Дитина у світі культури» передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці. Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання [1].

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» передбачає впровадження нових підходів, форм і методів роботи зі старшими дошкільниками, які б відповідали потребам розвитку особистості, природних задатків і здібностей дітей, сприяли б розкриттю їх талантів [4].

Головне завдання мистецької діяльності у ДНЗ – розвинути у дитини сприйнятливність, як базову особистісну якість, прищепити здатність «приймати», «передавати», «трансформувати», тобто бути споживачем і творцем культури. На сучасному етапі музичну діяльність дошкільників доцільно організовувати за принципом внутрішньо інтегрованих зв'язків в музичному мистецтві, що виникають на рівні взаємодії різножанрової музики і способів її виконання та зовнішньо інтегрованих зв'язків: поєднання образотворчого мистецтва з музикою та комп'ютерною діяльністю. Найефективніше ці завдання в музичному вихованні та навчанні реалізуються через різноманітні ігри – як найбільш природне середовище дитини, бо в грі дошкільник пізнає світ та реалізує своє бачення через творчу діяльність.

Аналіз праць науковців дозволяє стверджувати, що:

- творчі прояви у дитини спостерігаються досить рано і зумовлені її індивідуальністю;
- для дитячої творчості характерними є непередбачуваність, спонтанність;

– дитині властивий потяг до казок, віршів, музики, картин, загалом – до мистецтва;

– дитяча творчість, як правило пов'язана з грою, що є провідним видом діяльності дитини дошкільного віку;

– творчість вимагає створення певних умов, за яких дитина почуватиметься вільною від впливу дорослого;

– креативність є однією з базових характеристик дитини дошкільного віку, що характеризує активну позицію особистості, готовність ухвалювати миттєві рішення, допитливість, здатність коментувати процес та результати діяльності, стійку мотивацію досягнень, розвинену уяву, а також здатність до створення творчого образу, який характеризується оригінальністю, варіативністю, гнучкістю та рухливістю.

Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку потребує розробки відповідної методики та впровадження її у практику. Перед педагогами ДНЗ постають завдання:

– виявлення шляхів своєчасного виявлення у кожного вихованця природних задатків, нахилів, здібностей;

– створення оптимальних умов для розвитку творчих здібностей;

– визначення конкретних сфер можливого розвитку дитячого творчого потенціалу.

Доцільним та ефективним в роботі музичного керівника для доступного викладання нового матеріалу є використання «історій-хвилинок» [2]. Саме цей метод допомагає в оволодінні дітьми складних для них понять музичних термінів, таких як «регістр», «нотний стан», «ключ», «тривалості нот» та ін. «Історія-хвилинка» – це коротка розповідь з казковим сюжетом. На відміну від казки, «історії-хвилинки» не передбачають широкої розгортки подій. У них мало персонажів і це дає змогу зосередитися на музичному терміні, який треба засвоїти. Саме у дошкільному віці доцільно використовувати «історії-хвилинки», так як у дітей-дошкільників переважає образне мислення.

Наводимо приклад: «Історія – хвилинка по ознайомленню дітей з нотним станом».

Музичний керівник: Діти, всі ви любите співати пісні і знаєте, що у пісні є слова та мелодія. Слова записують буквами, а мелодію – нотами. Ноти, як і букви, є спеціальними знаками. Букви ви всі знаєте, вмієте прочитати і написати. Але ви ще нічого не знаєте про ноти. Діти, скажіть, де живуть букви? А ноти живуть в будиночку, який називається «Нотний стан» (посібник у вигляді будинку, на якому розташований нотний стан). Уважно роздивіться цей будинок. У нього є стіни, стеля, підлога і дах. Скажіть мені, діти, цей будинок одноповерховий чи ні? У нього є поверхи. Порахуйте, скільки поверхів у цьому будинку. Так, у ньому 5 поверхів. Кожен поверх – це нотна лінійка, тож нотний стан має 5 лінійок. Саме на цих

лінійках і живуть ноти. На якому поверсі живе яка нота, як звати кожну ноту – про все це ви дізнаєтесь на наступному занятті.

Сучасний світ вимагає використання педагогом новітніх технологій, у тому числі і комп'ютерних. Для навчання ми використовуємо зі старшими дітьми роботу на ноутбуках. Така форма роботи є цікавою та зрозумілою дітям. А головне те, що в ігровій формі засвоюється навчальний матеріал. Нами розроблено систему занять на ноутбуках по ознайомленню дітей з музичними інструментами. Дітям-дошкільникам важко сприймати музичні твори лише на слух, набагато легше це робити, коли діти бачать образи. В розробці поєднано наочний матеріал разом із музичним, який потрібно слухати. В цікавій, ігровій формі подано запитання і відповіді на них. Діти засвоюють назви усіх інструментів оркестру. Комплекс занять сплановано на навчальний рік, з розрахунку 1 заняття в місяць. Заняття проводимо по підгрупам. Наведемо приклад.

Міні-заняття на ноутбуках по ознайомленню дітей старшої групи з музичними інструментами.

Мета: Дати поняття про інструменти симфонічного оркестру. Вчити уважно слухати музику, розвивати творчу активність дітей, естетичний смак, виховувати інтерес до музики.

Матеріал: комп'ютерна презентація, комп'ютерна гра «Лускунчик».

Хід заняття:

Діти заходять до зали, сідають за столи з ноутбуками.

М. К. Діти, коли я готувалась до заняття, я пригадала одну історію. Якось у країні музичних інструментів відбулась розмова між інструментами. Вони говорили про те, що завдяки саме музичним інструментам влаштовується багато свят; що музика, виконана на інструментах, змушує людей радіти та сумувати, дає змогу відпочивати. А люди до цих пір не знають імена музичних інструментів. І от один із інструментів запропонував познайомити людей зі своїми іменами. Діти, а ви б хотіли знати назви усіх музичних інструментів, знати їх голоси, потрапити в чудову країну музики, де всі інструменти грають разом? (відповідь).

Отже, давайте знайомитись! А допоможе нам в цій подорожі наш друг-ноутбук.

Діти нажимають мишку, з'являється зображення симфонічного оркестру.

М. К. Подивіться на зображення. Ви знаєте, що це? (відповіді дітей, вони називають інструменти, які знають). Це – симфонічний оркестр, або просто-оркестр. Ви знаєте, що таке оркестр? Оркестр – це група музичних інструментів, які грають разом одну н'єсу. Подивіться, як багато музичних інструментів! Давайте уважно роздивимось їх, назвемо усі відомі. А зараз пропоную назвати інструменти по одному. (діти натискають «мишку» і по черзі називають музичні інструменти, які

з'являються на екрані). От ми з вами дізнались імена деяких інструментів. Ви хочете почути, як грає оркестр?

*Настає чарівний час: музика іде до нас,
Та спочатку прийде тиша, тож, сідайте всі зручніше,
Вушка треба готувати - гарну музику чекати.
Натисніть «мишку», перегляньте відеозапис.*

У виконанні оркестру звучить «Вальс квітів» із балету П. І. Чайковського «Лускунчик».

*М. К. Чи сподобалась вам музика?
Як називається п'єса, яку ви слухали? Хто її написав?
Хто виконував п'єсу? Скільки інструментів звучало?
Що ви уявили, коли звучала музика?
Що таке «оркестр»?*

Назви яких музичних інструментів ви знаєте? Які знали раніше, а які дізнались сьогодні? Сподобалась вам наша подорож до країни музичних інструментів? Наступного разу ми ще відправимось у нову подорож, де на вас чекатимуть нові приємні зустрічі. Я вам дякую за роботу, до нових зустрічей.

Ми розробили планування роботи гуртка «Веселий оркестр» на рік, де заплановано навчання гри як на традиційних дитячих музичних інструментах, так і на нетрадиційних – шумових. У плані є такий вид діяльності, як перегляд відеозаписів концертів, мультфільмів. Під час перегляду відео діти повинні самостійно визначати та називати музичні інструменти. Протягом року діти вивчають ноти, вчать грати на дитячих музичних інструментах. Цікавим видом роботи є озвучування казок, де діти не словами, а інструментами передають роль персонажа. Ті музичні твори, які вивчаються на під час гурткової роботи, діти результативно демонструють на святах та розвагах.

Видатний музикант, професор Стокгольмської академії музики, провідний експерт нобелівських концертів Михайло Казинник зазначає: «Якщо ви хочете, щоб ваші діти зробили перший крок до Нобелівської премії, навчайте їх... музики».

Отже, використання засобів інформаційних технологій дозволить зробити процес навчання і розвитку творчих здібностей достатньо ефективним, відкриє нові можливості музичної освіти для самої дитини. Комп'ютер сприяє не тільки розвитку самостійності, творчих здібностей дошкільників, а й дозволяє змінити саму технологію надання освітніх послуг, зробити заняття більш наочним і цікавим. Багато належить переосмислити і зробити так, щоб використання інформаційно-комунікаційних технологій і музичній діяльності зайняли своє чільне місце.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в:

Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.

2. Вовк Т. Ознайомлення дітей з музичною термінологією через «історії-хвилинки» / Т.Вовк // Музичний керівник. – 2011. – № 5. – С.22-24

3. Інформатизація освіти – провідний напрям підвищення результативності навчального процесу// Комп'ютер у школі і сім'ї. – 2011. – № 1 (89). – С. 3-6.

4. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 104с.

5. Яковчук Г. Ейдетика у вивченні текстів пісень та нотної грамоти / Г. Яковчук // Музичний керівник. – 2011. – № 8. – С.12-19

Голодюк Л. С.,

заступник директора з науково-методичної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ З МАТЕМАТИКИ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Реформування освіти, підвищення її якості, конкурентоспроможності зумовило модернізацію змісту та вдосконалення організації всіх ланок загальної освіти: оновлення Державних стандартів, створення нових навчальних програм та підручників тощо. Окреслені тенденції стали підґрунтям для розставлення акцентів щодо зміни підходів у методичній системі навчання математики.

Під впливом ускладнення змісту навчання зумовлюються істотні зміни в операційній компоненті навчальної діяльності підлітків. Зокрема, підвищується рівень абстрагування й узагальнення, виникають системи прямих і зворотних логічних операцій, міркувань і умовиводів, що стають більш свідомими, обґрунтованими, логічно досконалішими. Змінюються співвідношення зовнішніх і внутрішніх дій. Відбувається перехід зовнішніх дій у внутрішній мислинневий план, формуються розумові дії, що є компонентами вміння учитися. Суттєвих змін зазнає співвідношення в навчальній діяльності між перцептивними, мнемічними, мислинневими і практичними діями. Практичні дії являють собою, перш за все, засіб застосування набутих знань. Самі практичні дії опосередковуються думкою і словом.

Систематичне вивчення математики дозволяє учням установлювати зв'язки між новими та наявними (попередніми) знаннями. Таким чином, закріплюються прийоми розумової діяльності, тобто інтелектуальні вміння

(Д. Богоявленський, Н. Менчинська, Є. Кабанова-Меллер). Уміння вчитися, яке продовжує формуватися в учнів підліткового віку, включає оволодіння узагальненими прийомами мислинневої діяльності.

Навчання підлітка вимагає від нього опанування прийомів доводити істинність знань, які формуються, а саме: логічно міркувати, робити правильні висновки, поєднувати індукцію і дедукцію, усвідомлювати хід міркування, контролювати його, самокритично ставитися до своїх висновків.

У навчанні дітей підліткового віку слід орієнтуватися на самостійне виконання учнями завдань на основі навчальних досліджень. Ця орієнтація відповідає прагненню до самостійності, властивому підліткам. У цьому віці учнів зацікавлюють завдання проблемного змісту, які вимагають кмітливості; виконання завдань, що передбачають декілька способів їх розв'язання; завдання, які мають на меті самостійний підбір прикладів або складання задач.

Висвітлюючи у своїх роботах поняття «навчальне дослідження», В. Далінгер серед основних його функцій виділяє, зокрема, такі:

- функцію відкриття нових знань;
- функцію поглиблення знань;
- функцію розвитку дитини, яка навчається, перетворення її з об'єкта навчання в об'єкт управління, формування в неї самостійності;
- функцію навчання учнів способів діяльності [3].

На наше переконання, необхідно зробити акцент на деяких аспектах організації навчально-дослідницької діяльності учнів на уроках математики через деталізацію важливого компонента діяльності – виконання навчально-дослідницьких завдань.

Навчально-дослідницькі завдання тісно пов'язані із змістовим (теоретичним) узагальненням, вони підводять учня до формування вмінь і навичок узагальнювати та систематизувати навчальний матеріал, до опанування нових способів дії.

Навчально-дослідницькі завдання дозволяють: розвивати мотивацію учіння; стимулювати механізми орієнтації учня; забезпечувати самостійне цілепокладання майбутньої навчальної діяльності; формувати загальнонавчальні і спеціальні вміння школярів; активізувати етично-вольові і фізичні якості навчально-пізнавальних цілей підлітка на досягнення результату; підтримувати працездатність дитини; забезпечувати самооцінку діяльності; створювати умови для прояву вищих особистих функцій.

Нами виділені такі компоненти навчально-дослідницького завдання, орієнтованого на використання у системі щодо формування предметної математичної компетентності учнів 5-6 класів:

- завдання на складання класифікаційних й узагальнюючих схем, таблиць;
- завдання на актуалізацію методів або способів розв'язання;

- завдання на виділення узагальненого алгоритму, прийому або методу розв’язання;
- завдання на встановлення властивостей фігур;
- завдання на дослідження властивостей геометричної конфігурації;
- завдання, в основі яких лежать математичні описи різних реальних процесів і ситуацій;
- завдання на розробку алгоритмічних й евристичних порад;
- завдання на моделювання;
- завдання на узагальнення висновків, які можна використовувати для вирішення особисто значущих задач.

Добираючи компоненти навчально-дослідницького завдання [1;2], спрямованого на формування та розвиток навчально-дослідницьких умінь підлітків, пропонуємо дотримуватися такої послідовності в роботі, згідно з метою організації діяльності учнів.

Мета організації діяльності учнів – з’ясувати рівень сформованого навчального досвіду школярів про математичні поняття, які вивчатимуться, відповідно до теми наступного уроку.

Діяльність учнів	Технологічний коментар для вчителя	Окремі компоненти навчально-дослідницького завдання
1	2	3
Формулювання мети та гіпотези навчально-дослідницького завдання.	Проводиться фронтальне опитування. Узагальнюються відповіді. Виявляються помилкові уявлення. Корегуються сформульовані мета і гіпотеза навчально-дослідницького завдання.	<i>Мета дослідження... Гіпотеза дослідження...</i>

Мета організації діяльності учнів – формувати в підлітків навички планування роботи, опрацьовуючи етапи виконання навчально-дослідницького завдання.

1	2	3
Самостійне читання та усвідомлення етапів виконання навчально-дослідницького завдання.	Звертається увага на послідовність етапів виконання навчально-дослідницького завдання.	<i>Завдання дослідження:</i> 1. З’ясувати ... 2. Сформулювати ... 3. Запропонувати ... 4. Зробити ... 5. Створити ...

Мета організації діяльності учнів – формувати в підлітків ставлення до математики як засобу моделювання і дослідження навколишнього світу, обговоривши приклади з довілля, які можна співвіднести із геометричними поняттями, що вивчаються.

1	2	3
Учні самостійно аналізують зображення на малюнках. Узагальнюють інформацію і пропонують власний приклад, який продовжить ряд малюнків, з урахуванням визначених властивостей та ознак об'єкта, що відповідає зображеному.	Завдання, яка стосується вибору прикладу з довілля та його зображення, учні виконують удома як частину домашнього завдання.	<i>Завдання. Виконай самостійно. Уважно розглянь зображення та запиши назви предметів. Спробуй співвіднести їх форму з відомими тобі геометричними фігурами. Подумай та запропонуй предмет довілля, який на твою думку, може продовжити ряд поданих нижче прикладів.</i>

Мета організації діяльності учнів – мотивувати доцільність і важливість формування уявлення або поняття, його роль і місце в системі математичних знань.

1	2	3
Учні знайомляться з історичним матеріалом щодо походження терміна чи поняття.	Учні виконують завдання «Віднови зміст тексту під назвою «Історичне походження терміна або поняття» самостійно.	<i>Поміркуй, де можна знайти інформацію, яка допоможе тобі закінчити речення.</i>

Мета організації діяльності учнів – формувати здатність логічно обґрунтовувати та доводити математичні твердження, застосовувати математичні методи в процесі розв'язування навчальних і практичних задач, використовувати математичні знання і вміння під час вивчення інших навчальних предметів.

1	2	3
Виконують завдання, змінюючи форму навчальної діяльності у відповідності до виду завдання.	Учитель підводить учнів до розуміння сутності геометричного матеріалу та надає їм можливість самостійно просуватися у формуванні власних навчально-дослідницьких умінь, змінюючи при цьому форму навчальної діяльності учнів. Учитель визначає завдання, які	<i>Знайди інформацію в підручнику. Виконай завдання усно. Виконай завдання самостійно. Виконай завдання в парі. Скористайся</i>

	учні виконують вдома та на уроці.	«Термінологічним довідником».

Мета організації діяльності учнів – узагальнити та систематизувати вивчений матеріал.

1	2	3
Учні виконують завдання «Заповни сторінку «Записника» самостійно.	Учитель перевіряє правильність виконання завдання. Перевіряється сформульована гіпотеза навчально-дослідницького завдання.	Завдання, які розміщені в «Записнику».

Організація навчально-дослідницької діяльності ґрунтується на потребі учнів здійснювати творче перетворення матеріалу з метою формування нових знань і способів діяльності. Стимулювання цієї потреби передбачає правильну постановку навчальних завдань (цілеспрямованість, відповідність віковим особливостям дітей і рівню їх геометричної підготовки, застосування способів діяльності в стандартних і нестандартних ситуаціях). Завдання розв'язуються за допомогою навчальних дій і прийомів.

Оволодіння відповідними діями та прийомами розпочинається в початковій школі, а в основній школі вони поступово узагальнюються й систематизуються з урахуванням особливостей мислинневого розвитку учнів.

Оновлення підходів до викладання математики є закономірним, оскільки відбувається зміна запитів суспільства, – становлення і розвиток особистості як активного суб'єкта суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Голодюк Л. Сприймаємо, аналізуємо, моделюємо : навчальний посібник для 5 класу / Л. Голодюк. – К. : ТОВ «СІТІПРІНТ», 2013. – 100 с.
2. Голодюк Л. Сприймаємо, аналізуємо, моделюємо : навчальний посібник для 6 класу / Л. Голодюк. – К. : ТОВ «СІТІПРІНТ», 2013. – 60 с.
3. Далингер В. А. Организация и содержание поисково-исследовательской деятельности учащихся по математике : [учеб. пособ.]. / В. А. Далингер, В. Н. Толпекина. – Омск : Изд-во ОмГПУ, 2004. – 263 с.

Гончарук В. О.,

заступник директора з навчально-виховної роботи Тальнівської школи І-ІІІ ступенів № 2 Тальнівської районної ради Черкаської області

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

З психологічної точки зору молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей тому, що в цьому віці дитина

вперше усвідомлює відношення між собою та іншими людьми, починає розбиратися в громадських мотивах поведінки, моральних оцінках, значущості конфліктних ситуацій, тобто в цьому віці формування особистості переходить у свідому фазу. Якщо раніше провідною діяльністю була гра, то тепер стало навчання - еквівалент трудової діяльності, причому оцінка інших залежить і визначається шкільними успіхами.

Рівень творчості дітей молодшого шкільного віку, як правило, залежить від тих навичок, яких дитина дошкільного віку набула в іграх, спілкуванні з близькими, продуктивних видах діяльності. Тому індивідуальні відмінності дітей, які спостерігає вчитель першого класу, вже досить значні. Кожний погляд на творчість дітей дошкільного віку, порівняно з шкільним, дає всі підстави твердити про значне згасання творчих можливостей школярів порівняно з дошкільниками. Дійсно, потрапивши до школи, дитина значною мірою втрачає ту свободу, яка була природною і дозволеною, окрім цього, у школі дещо втрачається можливість для ігрової діяльності дітей, для фантазування, особистого спонтанного пізнання світу, тощо. Шкільне навчання обмежує її час. Більшу частину його дитина мусить витратити на навчання. Отже, для більшості дітей творчість і творче мислення змінюються шаблонним вивченням навчальних предметів. Однак, указані обмеження не позбавляють дитину творчості, вони лише дещо її стримують та трансформують. Творчість дітей у шкільному віці може набувати таких своїх проявів, що не завжди стають зрозумілими для вчителя: учні, які мають високий творчий потенціал, протистоять суворій дисципліні, конформізму, вони схильні до незалежності, мають підвищене почуття гумору і гостріше реагують на несправедливість. Такі діти не сприймають суворо регламентованих занять, які повторюються і навіюють нудьгу. Але водночас, вони напрочуд допитливі та інтелектуально активні.

Дитина високої творчої спрямованості здатна з головою заглибитися в те, що її цікавить, вона дуже винахідлива в образотворчій діяльності, іграх, використанні різних матеріалів, висловлює багато різних міркувань з приводу конкретної ситуації, здатна по-новому підійти до розв'язання певної проблеми. Творча дитина, як правило, енергійна, дотепна, відрізняється розвинутою пам'яттю і виявляє значну самостійність у думках і поведінці.

Вік від 6 до 7 років визнається віковою психологією надзвичайно важливим у плані появи психологічних новоутворень, що дозволяють дитині перейти на новий етап вікового розвитку, тобто стати молодшим школярем, оволодіти новим видом провідної діяльності - навчанням. Пізнавальна діяльність переважно мотивується допитливістю і бажанням спілкуватися з розумними людьми, тому основним завданням є підкріплення пізнавального мотиву засобами навчальних дисциплін.

Принцип систематичної роботи над розвитком усіх учнів стає особливо значущий при роботі з 6-річними дітьми.

Відмітна ознака творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку – суб'єктивна новизна продукту діяльності. За своїм об'єктивним значенням «відкриття» дитини може бути і новим, незвичним, але, в той же час, виконуватися за вказівкою вчителя, за його задумом, з його допомогою, а тому не бути творчістю. І в той же час дитина може запропонувати таке рішення, яке вже відоме, використовувалося на практиці, але дійшла вона до нього самостійно, не копіюючи відоме. У цьому випадку ми маємо справу з творчим процесом, заснованим на здогаді, інтуїції, самостійному мисленні учня. Тут важливий сам психологічний механізм діяльності, в якій формується вміння вирішувати нешаблонні, нестандартні задачі. Успішне формування в молодших школярів творчого мислення можливе лише на основі врахування педагогом основних особливостей дитячої творчості та рішення центральних завдань у розвитку творчого мислення.

Основні відмінні риси дитячої творчості були точно підмічені П. Блонським: дитячий вимисел нудний і дитина не критично ставиться до нього; дитина раб своєї бідної фантазії. Головним чинником, що визначає творче мислення дитини, є її досвід: творча діяльність уяви знаходиться в прямій залежності від багатства і різноманітності минулого досвіду людини. Звідси впливає і перше найважливіше завдання у формуванні творчого мислення молодших школярів. Для того щоб сформувати в учнів вміння творчо вирішувати поставлені перед ними завдання, необхідно перш за все подбати про розвиток у них широкого кругозору, про створення реальної почуттєвої основи для уяви. Розвиток творчих здібностей невіддільне від формування виконавських умінь і навичок. Чим більш різнобічні і досконалі вміння і навички учнів, тим багатша їхня фантазія, реальніші їхні задуми, тим більш складні завдання можуть вони виконувати.

Гораш К. В.,

старший науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук

ПРО РІЗНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Організація навчально-дослідницької діяльності учнів у загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ) передбачає активну взаємодію вчителя й учня (групи учнів) та взаємодію учнів між собою на засадах партнерської співпраці, яка є обґрунтованою основою навчально-пізнавальних дій. Результативність навчально-дослідницької діяльності учнів залежить від спеціально створених організаційних умов;

застосування різноманітних форм, методів, інноваційних технологій та видів забезпечення цього процесу.

Реалізація навчально-дослідницької роботи учнів у ЗНЗ відбувається через: введення нової типології уроків, активний прояв учнівської творчості у навчально-виховному процесі; узгодження навчальних програм з основними етапами навчальних досліджень учнів; застосування педагогами методу навчально-дослідних завдань як на уроці, так й у позаурочній роботі дозволяє органічно інтегрувати знання з різних областей та застосовувати їх на практиці, що спонукає учнів до генерування нових ідей та пошуку засобів їх реалізації; створення вчителями інноваційного навчального середовища, у якому відбувається дослідження реальних проблем через впровадження і активне застосування інноваційних ідей учнів, де учням надається ініціатива у створенні власної траєкторії навчально-пізнавальної діяльності.

Навчально-дослідницька діяльність учнів ЗНЗ – це цілеспрямований творчий процес пізнання дитиною світу, який потребує наукового, нормативно-правового, інформаційного, методичного, організаційного, кадрового та фінансово-матеріального забезпечення.

Під науковим забезпеченням навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ ми розуміємо наявність наукової інформації про об'єкт дослідження; доступ учнів шкіл до наукових ресурсів та науковий супровід (координація учнівських досліджень науковцями, проведення експертизи, консультування).

До нормативно-правового забезпечення навчально-дослідницької діяльності відносимо систему правових актів, нормативних документів і стандартів, що визначають навчально-дослідницьку діяльність у ЗНЗ, порядок її організації та проведення.

Складовими методичного забезпечення є розроблення рекомендацій, інструкцій, варіативних навчальних програм, планів реалізації проектів, семінарів, учнівських конференцій тощо.

Під інформаційним забезпеченням розуміємо доступу учнів ЗНЗ до інформаційних ресурсів (традиційних та сучасних). Під організаційним – створення механізмів для організації та координації навчально-дослідницької роботи учнів; під кадровим забезпеченням розуміємо добір та підготовку вчителів до керівництва навчально-дослідницькою діяльністю учнів на засадах співпраці, довіри, поваги та взаємодопомоги.

Оснoву технічного забезпечення навчально-дослідницької діяльності складає створення сучасної бази технічного оснащення та засобів для проведення навчально-дослідницьких експериментів на базі школи; під фінансово-матеріальним – створення необхідних умов праці, для учнів і вчителів (обладнання приміщень, робочих місць).

Навчально-дослідницька діяльність учнів ЗНЗ як одна з форм оволодіння знаннями у сучасній школі дає змогу розвивати у дітей дослідницьке мислення, навички пошукової роботи (перший рівень дослідження);

застосовувати надбані знання й сформовані навички у розв'язанні життєвих проблем; формувати початковий досвід наукової роботи (узагальнення матеріалів дослідження та їх висвітлення (публічні виступи, написання есе, статей (старша школа), презентація результатів тощо).

Вивчення проблем організації та забезпечення навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ на теоретичному і практичному рівнях дасть змогу випускникам шкіл бути активними учасниками науково-дослідницької діяльності у вищих навчальних закладах та забезпечити їх реалізацію як майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Афанасьєв А. Основи наукових досліджень : Навч. посібник / Харківський національний економічний ун-т. – Х. : ХНЕУ, 2005. – 96 с.
2. Ковбасенко Л.І. Мала академія наук України як пріоритетна форма позашкільної освіти // Обдарована дитина. – 2001. – № 3. – С. 30-34.
3. Степапова М.В. Учебно-исследовательская деятельность школьников в профильном обучении. Учебно-методическое пособие для учителей. – С-Пб.: Из-дательство «Каро», 2005.
4. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002.

Димура Г. М.,

учитель початкових класів комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання – природничо-економіко-правовий ліцей – спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 8 – позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»

ПРО ПОЕТАПНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Деталізуючи особливості організації з молодшими школярами навчально-дослідницької діяльності, слід вказати на поетапність, яка є характерною як для роботи вчителя, так і для діяльності його вихованців.

Для першого етапу характерною є робота вчителя з усім класом. Діяльність педагога на цьому етапі представлена – постановкою дослідницьких завдань, визначенням об'єкта для сприймання; інструктуванням учнів щодо послідовності виконання ними роботи.

Цей етап розпочинається з початком навчання дитини в школі і триває рік. Основна мета діяльності вчителя полягає у залученні дітей до вирішення проблемних ситуацій природничо-екологічного спрямування та їх розв'язання на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків, організація цілеспрямованих спостережень за об'єктами природи в умовах класної кімнати та у доквітлі.

На II етапі відбувається організація групової роботи в позаурочний час.

Учні, ознайомившись із завданням, створюють групи; планують послідовність роботи групи та індивідуально виконують завдання. Учитель контролює хід роботи та врегульовує організаційні суперечності в міру їх появи.

Завдання другого етапу реалізується під час навчання дитини в другому класі. Основна мета: стимулювання до активної короткочасної навчально-дослідницької діяльності в довіллі шляхом організацію пошукової роботи, здійсненню якої передуює опрацювання різних джерел інформації з метою пошуку інформації про об'єкт дослідження.

На III етапі група в позаурочний час працює над вирішенням проблеми, яка поставлена перед ними. Кожен учень представляє групі свої результати проведення дослідження. Далі відбувається колективне обговорення й формулювання висновку та запис його в учнівському зошиті. Учитель на даному етапі контролює хід роботи груп та, за необхідності, забезпечує пізнавальне спілкування учнів у групі.

Третій етап спрямований на організацію довготривалої навчально-дослідницької діяльності учнів у довіллі і співвідноситься з третім роком навчання дитини в школі. Об'єкт, мета та хід проведення навчально-дослідницької діяльності визначається вчителем з урахуванням пізнавальних потреб його вихованців. Виконання запропонованої діяльності розвиває у дітей вміння не лише тривалий час спостерігати за визначеним об'єктом, а й систематично фіксувати отримані результати дослідження, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити узагальнення та висновки. Активне залучення третьокласників до проведення навчально-дослідницької діяльності здійснюється в урочний та позаурочний час і спрямовується на ознайомлення з об'єктом спостереження, метою дослідження передбачає висловлювання дітей стосовно можливих результатів дослідження та самостійне фіксування отриманих результатів.

Подальша організація навчально-дослідницької діяльності передбачає колективне обговорення результатів досліду в групі (а після аналізу окремими дітьми – «науковцями», роль яких почергово виконують учні класу, яким зазначений вид роботи є доступним) і в класному колективі під час вивчення певної теми на уроці

IV етап – підсумок роботи в групі. Даний етап здійснюється на уроці та слугує узагальненню результатів дослідницької роботи учнів у групах.

Четвертий етап за часом і тривалістю проведення співпадає з періодом навчання дітей в останньому класі початкової школа і спрямований на організацію навчально-дослідницької діяльності на засадах певної самостійності. Педагог здійснює лише консультування учнів у ході досліджень, за учнями залишається право самостійного визначення об'єкту спостереження, опрацювання відповідної літератури, вибору засобів фіксування результатів, отриманих у ході проведення навчально-дослідницької діяльності. Результатом роботи учнів є складання каталогів рослинного та тваринного світу своєї місцевості, написання екологічних

паспортів вулиць міста, представлення індивідуальних матеріалів досліджень з фотографіями та замальовками, дослідження глобальних проблем, які хвилюють людство.

Презентація результатів навчально-дослідницької діяльності доцільно здійснюватися у такий спосіб:

- коротке повідомлення про отриманні результати дослідницької роботи, яке містить узагальнення власних напрацювань;
- відповіді учнів на запитання, що стосуються проведеної ними навчально-дослідницької діяльності або отриманих результатів.

Дяченко-Лисенко Л. М.,

доцент кафедри теорії мови та літератури Університету сучасних знань (м.Київ), науковий кореспондент Національного центру Мала академія наук України, учитель навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3 – колегіум» м.Сміла Черкаської області, кандидат філологічних наук

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ «ЕМОЦІЇ» ЯК ФАКТОР НАЙНОВІТНІШОЇ НАУКОВОЇ ПІДЛІТКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ: З ДОСВІДУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ НА ЧЕРКАЩИНІ

Територіальні відділення Малої академії наук України на Черкащині прагнуть максимально відповідати глобалізаційним викликам сучасності. Така «модерновість» (мовою сучасного наукового сленгу – і/або «постмодерновість»?) має векторне спрямування на інтелектуальність (часіо) інтерв'юерів, перед усім, учасників, «персонажів» Інтернет-процесів та авторів Інтернет-технологій [1, 2]. Важливим підґрунтям, як концептуальних рефлексій, так і окремих наукових парадигм, є спостереження дослідників, зокрема підлітків – учнів – членів територіальних відділень Малої академії наук України на Черкащині, проведені протягом 2006-20014 рр. (що тривають і досі) у форматі соціологічних і соціолінгвістичних експериментів у різних соціальних мережах, особливо популярних серед користувачів різного віку, де все ж таки домінує молодіжна «фан»-аудиторія, а саме: «В контакте (ВК)», «Facebook», «Twitter», «РІКАВИ» та інших, а також при безпосередньому опитуванні та анкетуванні інформантів. При цьому географія репрезентована таким чином: Сміла, Смілянський р-он, Черкаси, Одеса, Ладизинка Уманського р-ону, Мокра Калигірка Катеринопільського р-ону, Боярка Лисянського р-ону, Драбів, Звенигородка, Городище та ін. [1;2].

На нашу думку, другим вектором спрямування підліткових науково-(навчально-) дослідницьких проектів є етнопсихологічна категорія «ЕМОЦІЇ (ЕМОТИВНІСТЬ)», яка є менш репрезентованою в наукових

розвідках, де висвітлюються, почасти, специфіка організації науково- (навчально-) дослідницької діяльності підлітків – учнів – членів Малої академії наук України, індекс (рівень) соціальної маркованості, значущості такої діяльності тощо [1, с.5].

Науково- (навчально-) дослідницьке підліткове проектування слід інтерпретувати, безперечно, в контексті адекватних теоретичних метаописів як «інтелектуальну гру», («бріколаж»), котра супроводжується позитивним етнопсихологічним «шумом», тобто емоціями. Емотивність у структурі наукової підліткової діяльності є багатозаровим утворенням, що також потребує фундаментального наукового обґрунтування.

Виходячи з досвіду багаторічної експериментальної діяльності щодо наукової підліткової комунікації на Черкащині, слід виокремити декілька тенденцій, які абсолютно відповідають всеукраїнським стандартам підліткового дослідницького проектування. До основних тенденцій слід віднести таке: конкурентоспроможність підлітків незалежно від територіального проживання учасників наукових змагань, максимальний доступ до будь-якої наукової інформації, особливо в Інтернет-просторі, абсолютно слухні персональні амбітність, креативність, розкутість підлітків-дослідників, зрозуміле бажання перемагати, виборювати авторські наукові здобутки та ін. [3, с.156-166].

Емоційна складова наукової діяльності підлітків може бути структурована, принаймні, таким чином, як-от: по-перше, як рівень (цінність) загальнолюдської культури, тобто безпосередній відгук на реальне спілкування; по-друге, як опосередкований «квант» інформації, свідомо «вмонтований» позитивний «кадр» у складові наукової комунікації, а саме: слайд або слайди презентації; елемент ділового етикету захисту науково- (навчально-) дослідницького проекту; буклет за темою дослідження; матеріали до різних типів словників; графічна презентація наукового тексту тощо.

Для більш детальної та прагматичної ілюстрації деяких аналізованих теоретичних положень зупинимося на одній із зазначених позицій, як-от: буклет, котрий маніфестує основні тези та висновки наукового дослідження, що також є практично не висвітленим у працях науковців і в методичних розвідках вчителів-дослідників, керівників проектів учнівської молоді. Буклет з інформацією про науковий проект є своєрідною візитною карткою, прес-релізом, що активно використовується на захистах робіт учнів-членів Малої академії наук України на Черкащині. Один із варіантів є однокольоровий або різнокольоровий аркуш формату А-4, складений як книжечка. При цьому мають бути раціонально збалансованими різні складові буклету: інформативність, інтелектуальність, «видовищність» (resp. так звана мас-медійниками «картинка») тощо.

Зрозуміло, що мають бути використаними й вже активно використовуються стандарти найновітнішої PR-комунікації (англ. «public

relations»; «паблік рілейшинз»; «зв'язки з громад кістю»; «спілкування» тощо) як фактор поширення важливої наукової інформації, почасти, продукованою науково обдарованою, креативною, успішною учнівською молоддю з різних територіальних громад.

Необхідно дотримуватися певних правил «наукової (інтелектуальної) гри» підлітків з метою поліпшення ефективності комунікації, досягнення бажаних, омріяних результатів, створення позитивного іміджу учасників захистів – учнів – членів Малої академії наук України, адекватного емоційного підґрунтя, прозорих наукових змагань тощо [1;2;3].

Отже, етнопсихологічна категорія «ЕМОЦІЇ» є важливим фактором найновітнішої наукової підліткової комунікації початку ХХІ сторіччя на Черкащині, що, без сумніву, детерміновано координованими, узгодженими діями Національного центру «Мала академія наук України» та територіальних відділень Малої академії наук України.

Список використаних джерел

1. Дяченко-Лисенко Л. М. Міжнародна програма розвитку сучасної молодіжної науки в територіальних громадах /Л.М. Дяченко-Лисенко. (Рукопис).

2. Дяченко-Лисенко Л. М. Сучасний молодіжний (учнівський) науковий проект: з досвіду роботи/Л.М. Дяченко-Лисенко. (Рукопис).

3. Дяченко-Лисенко Л. М. Результативна наукова діяльність учнівської і студентської молоді в Україні: концептуальні засади та інноваційний досвід роботи / Дяченко-Лисенко // Наукові записки Малої академії наук України: (збірник наукових праць). – К.:ТОВ. “Праймдрук”. – 2012. – С.156-166. – (Серія : Педагогічні науки, вип.2).

Еремина Л. И.,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики «Ульяновского государственного педагогического университета имени И.Н. Ульянова» (Россия)

СОЦИАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ

Существует множество трактовок понятия «социализации». По мнению А. В. Мудрика [2], социализация – это процесс развития человека во взаимодействии с окружающим его миром. С точки зрения Д. И. Фельдштейна [6], социализация характеризуется как овладение общественным опытом, его присвоение растущим человеком в процессе онтогенеза. Ф. Н. Ильясов определяет социализацию как процесс включения индивида в систему общественных отношений через интернализацию социальных норм, через усвоение социальных функций и вхождения в социальную группу (социальной мобильности) [3].

Социализация человека начинается с рождения и продолжается на протяжении всей жизни. Социальное развитие и воспитание человека на

разных возрастных этапах изучали П. Бергеманн, Ф. А. Дистервег, Дж. Дьюи, Б. Т. Лихачев, А. С. Макаренко, П. П. Наторп, И. Г. Песталоцци, Н. И. Пирогов, К. Д. Ушинский, С. Т. Шацкий и др.

В настоящее время в современной отечественной педагогике представлены различные методологические и теоретические подходы рассмотрения сущности социального воспитания: социально-философский (А. И. Арнольдов, Л. Е. Никитина, Т. А. Ромм, Г. Н. Филонов и др.), социологически ориентированный (В. Г. Бочарова, М. М. Плоткин, В. Д. Семенов и др.), социально-педагогический (теория и методика социальной работы) (М. А. Галагузова, В. А. Никитин, С. А. Расчетина и др.), педагогический (А. В. Мудрик, Л. В. Мардахаев и др.).

В исследовании в качестве точек отсчета выбрана социально-педагогическая концепция А. В. Мудрика, согласно которой социальное воспитание определяется как относительно социально контролируемый процесс развития человека в ходе его социализации, где развитие понимается как реализация имманентных (внутренне присущих) задатков, свойств человека [2].

Сущность социализации (по А. В. Мудрику) [2] состоит в сочетании приспособления (социальной адаптации) и обособления человека в условиях конкретного общества. Адаптация студента в современных условиях модернизации образования предполагает согласование требований и ожиданий социальной среды по отношению к молодому человеку с его установками и социальным поведением; согласование самооценок и притязаний человека с его возможностями и с реалиями социальной среды. Обособление же процесс автономизации студента в обществе.

Для социально-педагогической концепции А. В. Мудрика и исследователей данного направления (Н. Ф. Басов, В. М. Басова, Н. А. Евлешина, Б. В. Куприянов, Т. С. Просветова, Т. А. Ромм, М. В. Шакурова, В. Р. Ясницкая и др.) характерно следующее:

- существование двух подходов в констатации понятия «социализация» субъект-объектного и субъект-субъектного, на основе которых конструируется та или иная модель социального воспитания;
- сущность социализации состоит в сочетании приспособления и обособления человека в условиях конкретного общества;
- составляющими процесса социализации являются: стихийная, относительно направляемая, относительно социально контролируемая социализация и сознательное самоизменение человека;
- признание и обоснование многомерности факторов социализации (мега-, макро-, мезо-, микрофакторов), влияющих на социальное, диссоциальное, семейное, религиозное, коррекционное воспитание;
- выделение средств, механизмов (психологические и социально-педагогические) социализации;
- воспитание – процесс дискретный (прерывный), ибо, будучи

планомерным, оно осуществляется в определенных группах и организациях, то есть ограничено местом и временем [2; 3; 4].

Социальное воспитание как особый вид социализации, а именно – «относительно целенаправленная и социально-контролируемая социализация, протекает как под влиянием внешних сил и условий (факторов), так и вследствие мотивов и действий самого человека, направленных на самоизменение» [4, с. 28]. А. В. Мудрик к внешним факторам социализации относит мега-, макро-, мезо-, микрофакторы.

На наш взгляд, именно микрофакторы играют (как правило) ведущую роль в социализации человека на стадиях детства, отрочества и ранней юности. Особо выделим внешние движущие силы социального воспитания студентов, которые стимулируют, активизируют или сдерживают социальное развитие человека на микроуровне. К ним относятся: 1) среда жизнедеятельности (высшее учебное заведение как образовательная организация); 2) жизнедеятельность студенческой учебной группы; 3) преподаватели, мнение и деятельность которых имеют значение для студента. Все это обуславливает специфику социализации студентов [1]. При этом подчеркнем, что «...социализация подразумевает усвоение и творческое воспроизводство культуры воспитанником» [7, с. 29], под «социальным» же подразумеваются «общие характеристики общества, социальных групп в нем, многомерность мира и самого воспитанника» [5, с. 82].

Опираясь в исследовании на педагогическую концепцию А.В. Мудрика, социальное воспитание студентов определяется как целенаправленное влияние на развитие личности (в частности, формирование способности к творчеству, в той или иной степени свойственной каждому человеку) в соответствии со спецификой целей организаций (высшее учебное заведение как образовательная организация) и учебных групп, в которых оно осуществляется [1].

Список использованных источников

1. Еремина Л. И. Формирование креативности студентов в процессе социального воспитания в учебной группе. Дис. ... канд. пед. наук. Ульяновск, 2011. 215 с.
2. Мудрик А. В. Социализация человека. М.: Академия, 2004. 304 с.
3. Мудрик А. В. Социальная педагогика / под ред. Сластенина В. А. М.: Академия, 2005. 200 с.
4. Мудрик А. В. Социальное воспитание в воспитательных организациях // Вопросы воспитания. 2010. – № 4 (5). – С. 38-43.
5. Плоткин М. М. Социальное воспитание в контексте теории социальной педагогики // Социальная педагогика в России. – 2009. – № 5. С. 80-90.
6. Фельдштейн Д. И. Психологические закономерности социального развития личности в онтогенезе // Вопросы психологии. 1985. – № 6. – С. 27.
7. Ясницкая В. Р. Как сделать класс классным : воспитание подростков. М.: Просвещение, 2008. – 223 с.

Іващенко Я. О.,
директор Мар'ївської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Компаніївського району Кіровоградської області

ВПЛИВ ЗАГАЛЬНИХ І СПЕЦІАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ УЧНЯМИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Функціонування школи спрямоване на постійне осучаснення навчально-виховного процесу, організація якого узгоджується з потребами держави та вибудовується з урахуванням глобалізаційних процесів, демократизації, гуманізації, інформатизації суспільства. До основних принципів слід віднести принципи: інноваційності, демократизму, гуманізму, інтеграції науки й освіти, випереджального розвитку, відкритості, особистісного цілепокладання учня, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, продуктивності навчання, партнерства.

Важливою складовою особистісного цілепокладання учня та вибору індивідуальної освітньої траєкторії його розвитку є психолого-дидактичні напрацювання, які стосуються трактування загальних і спеціальних здібностей та їх впливу на ефективність здійснення діяльності в цілому та дослідницької зокрема.

Загальні здібності – це сприятливі можливості особливостей психіки людини, які однаково важливі для багатьох видів діяльності. Загальні здібності є основою для подальшого розвитку людини. Натомість спеціальні здібності – це можливості до розвитку окремих психічних процесів і якостей особистості для кожного конкретного виду діяльності. Як зазначав С. Л. Рубінштейн, природа не могла дозволити собі розкоші закладати спеціальні здібності до кожної діяльності (або хоча б до деяких з них). Будь-яка діяльність, у тому числі й дослідницька, засвоюється на фундаменті загальних здібностей, які розвиваються у цій діяльності [2].

На думку Б. Ф. Ломова, В. М. Дружиніна, спеціальні та загальні здібності пов'язані з загальними сторонами функціонування психіки, які «проявляються не у конкретних діяльностях або у групах діяльностей, а у загальних формах зовнішньої активності (поведінки) людини» [1].

З М.О. Холодною [3], загальні здібності є психологічною основою успішності дослідницької діяльності. У той час як спеціальні здібності набули риси оперативності під впливом вимог діяльності.

Розвиток здібностей передбачає не тільки їх перетворення та зміну, але й їх удосконалення. Воно може полягати у перетворенні елементарних здібностей у вищі, а також у появі нових здібностей. Про розвиток здібностей людини можна судити за результатами виконуваної нею діяльності, а також за знаннями та вміннями, набутими у процесі навчання.

Дослідницьку діяльність школярів доцільно розглядати як процес вирішення проблем з метою побудову суб'єктивно нового знання. Основу цього виду діяльності складає пізнавальна активність учнів, яка спрямовується на розв'язання певних завдань різними засобами в умовах спільної діяльності з учителем.

Головною метою дослідницької діяльності є розвиток школяра, набуття ним досвіду пізнання дійсності, активізації особистісної позиції в процесі свідомого оволодіння програмного матеріалу.

Перехід до дослідницького навчання висуває принципово нові вимоги до вчителя, оскільки лише його творча особистість і професійна компетентність здатні забезпечити оновлення сучасної школи. Серед професійних якостей учителя-організатора дослідницької діяльності учнів основними є: глибоке розуміння ним педагогічних явищ, наявність творчого потенціалу, готовність до постійного удосконалення професійного рівня та присутність власного дослідницького досвіду.

З урахуванням зазначеного вище варто процитувати напрацювання Ж. В. Федірко [4] стосовно того, що у структурі готовності педагога до виконання інноваційних видів діяльності доцільно виділити:

- структурні складники (мотиваційно-ціннісний; інтелектуально-когнітивний; діяльнісно-творчий; аналітико-рефлексивний);

- вимогами (значне удосконалення знань щодо теоретичних засад дослідницької діяльності; розвиток умінь щодо створення, експериментальної перевірки та впровадження інноваційних форм і методів здійснення дослідницької діяльності; значне піднесення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного та аналітико-рефлексивного компонентів готовності вчителя до виконання основних завдань на всіх етапах організації дослідницької діяльності).

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей : учебно пособие для студ. Вузов / Д. Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.

2. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологи / С. Л. Рубинштейн. СПб. : Питер Ком, 1998. – 705 с.

3. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. СПб. : Питер, 2002. – 264 с.

4. Федірко Ж. В. Готовність учителя географії до розвитку навчально-дослідницьких умінь учнів / Ж. В. Федірко // Наукові записки Малої академії наук України : (збірник наукових праць). – К. : ТОВ «Праймдрук». – 2012. – С.197-199. – (Серія : Педагогічні науки, вип. 2).

Калюжна Л. Б.,

аспірант Черкаського національного університету імені Богдана
Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ БІОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Дослідження витоків креативності є наразі актуальною проблемою сучасної психології, філософії, педагогіки, літературознавства та інших галузей мистецтвознавства. Психологи надають особливого значення вивченню біографії творчих людей для розуміння особливостей формування творчої особистості, впливу соціуму на реалізацію людини в повсякденному житті і творчості. Творча людина, як правило, має набір певних рис, якими вона виділяється серед оточення, а саме - мрійливість, чутливість, креативність, різноманітність та широкий діапазон захоплень та інтересів, багатство внутрішнього світу, нонконформізм, сміливість та безпосередність, емоційність та естетичне сприймання. Творчість є з одного боку соціальною потребою, важливою особистісною цінністю, засобом самовираження у соціумі, а з іншого – це одне з найбільш складних для дослідження явищ.

Як не існує єдиного підходу до трактування творчої діяльності і її витоків, так і відсутній єдино прийнятий метод її дослідження. Представники різних психологічних шкіл зробили свій внесок у розробку інструментарію для дослідження творчих особистостей. З. Фрейд започаткував інтерпретації біографій Леонардо да Вінчі, В. Вільсона, пророка Мойсея, що дозволило детально розглянути особливості індивідуального психічного життя людини і віднайти у ньому передумови творчості [4]. Відомими є також праці Е. Еріксона [5], К. Юнга [6].

На основі досліджень спочатку в галузі фольклористики та літературознавства формується біографічний метод дослідження творчої особистості (Ш. Сент-Бев, І. Тен, Г. Брандес, М. Рибников, С. Балей, С. Павличко [3] та ін.).

В сучасній українській науці розробку основних положень біографічного методу запропонував академік В. Моляко, згідно яких необхідною передумовою для вивчення творчої особистості має бути наявність констатації вираженої обдарованості, значних творів у якійсь сфері, закріплена достовірно; виявлення значущих важливих періодів життя та їх зв'язку зі створеними продуктами; дослідження мікро- та макросередовища буття та їхнього впливу на творчість; вивчення творчих планів і стратегій як узагальнення оцінки моральних, етичних та естетичних ідеалів, оточення, способу мислення та оцінки дійсності; виявлення творчої стратегії безвідносно до її самоусвідомлення та сприйняття суспільством; дослідження індивідуального стилю творчої

діяльності – витоків, форм та особливостей вираження, реакції на складнощі та перешкоди у реалізації задуму; встановлення ролі творчості особистості, яка досліджується у суспільстві, її впливу на сучасників, оточення та нащадків [2]. В. Коновальчук [1] вважає за необхідне доповнити цю модель положенням про виявлення ексквізитних ситуацій індивідуального розвитку особистості, що зумовлюють формування механізмів психологічних захистів та роки їх ролі у своєрідності творчої діяльності митця. Біографічні дослідження особистості без безпосередньої взаємодії з нею ґрунтуються на аналізі біографій, автобіографій, щоденників, листів, свідчень очевидців, а також продуктів діяльності.

Список використаних джерел

1. Коновальчук В. Використання біографічного методу для дослідження проблеми творчої реалізації особистості // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 24 Серія : Філософія, педагогіка, психологія:Збірник наукових праць. – Київ, 2012. – С158-164.

2. Моляко В. О. Творчість і особистість // Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – С. 259 - 269.

3. Павличко С. Ще один сюжет. Психопатичний/психоаналітичний дискурс як компонент української модерності / В кн. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1999. – С. 235-278.

4. Фрейд З. Воспоминания Леонардо да Винчи о раннем детстве. – СПб.: Азбука, 2007. – 223с.

5. Эриксон Э. Молодой Лютер. Психоаналитическое историческое исследование. – М.: Медиум, 1996. – 506 с.

6. Юнг К. Г. Проблема типов в биографии / В кн. Юнг К. Г. Психологические типы. – СПб.: Азбука, 2001. – С. 451-462.

Каплуновська О. М.,

старший викладач кафедри дошкільної освіти комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дошкільне дитинство є періодом первісного пізнання навколишньої дійсності. У сучасній віковій і педагогічній психології психічний розвиток дитини розуміється як процес і результат присвоєння культурно-історичного досвіду попередніх поколінь. Необхідною умовою присвоєння цього досвіду є активність дитини, в тому числі і пізнавальна, що виявляється у відповідній діяльності.

У повсякденному житті діти задають дорослим чисельні запитання. Ці

запитання відрізняються тематикою, глибиною, мотивами, за ними можна оцінити спрямованість інтересів дитини. Може виникнути думка, що дітей не потрібно спеціально вчити задавати запитання, вони і без того допитливі. Однак, на жаль, на самих заняттях, що готуються педагогом, або з приводу їх змісту діти запитань, як правило, не задають вихователю. У сформованих стереотипах - на занятті запитання задає вихователь, а дитина лише відповідає на них. У цьому випадку педагог працює без зворотного зв'язку, він не занурює своїх вихованців до ситуації активної розумової діяльності, самостійні висловлювання дітей, навіть, розцінюються як дисциплінарні порушення, і, природно, у них незабаром пропаде інтерес до занять. Установка на «регламентовану» активність гальмує потік думок дітей, ставить їх у позицію виконавців, а не активних учасників обговорюваних на заняттях питань. Така недооцінка розумових можливостей дошкільників, страх порушення дисципліни негативно позначається на розвитку їх інтересів та допитливості.

Проблема формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку впродовж не одного десятиліття займає одне з найважливіших місць у психолого-педагогічних дослідженнях. Особливо актуальне вирішення даної проблеми стосовно формування в дітей дошкільного віку передумов до навчальної діяльності, підготовки до навчання в школі. Дослідження свідчать про значне зниження (співвідносячи з нормою) пізнавальної активності дітей, що перебувають на порозі шкільного навчання. У дітей недостатньо сформована потреба в самостійному пізнанні навколишньої дійсності, стійке пізнавальне ставлення до світу.

Доведено, що діти дошкільного, особливо старшого дошкільного віку здатні до таких розумових операцій, як аналіз і синтез. Спираючись на цю здатність, можна застосувати і відповідний метод організації дошкільної освіти.

Дитяча потреба в дослідницькому пошуку зумовлена біологічно. Всі здорові діти народжуються дослідниками. Спрага до нових почуттів, допитливість, намагання спостерігати та експериментувати, самостійно відшуковувати нові відомості про світ традиційно розглядаються як найважливіші риси дитячої поведінки. Постійна дослідницька активність – природній, нормальний стан дитини, вона постійно налаштована на пізнання світу, і прагне його пізнати. Саме це внутрішнє прагнення до пізнання через власні дослідження породжує дослідницьку поведінку та створює умови для організації дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. У сучасному динамічному світі принципово важливо, щоб психічний розвиток дитини вже на початкових етапах розгортався як процес саморозвитку.

Одним із ефективних методів роботи з дітьми старшого дошкільного віку є метод проектної діяльності, який засновано на розумінні ролі особистості дитини в системі дошкільної освіти. Веракса М.Є. розглядає

особистість як соціально-психологічну категорію, соціальну оцінку людини як члена суспільства. Саме особистість – особлива соціальна характеристика людини, яка має дві особливості. Перша пов'язана з тим, що людина робить щось таке, що відрізняє її від інших людей. Друга особливість складається в тому, що ця відмінність є важливою та корисною для інших людей [1].

Саме організація проектної діяльності (дослідницький, творчий та нормативний проекти) сприяє становленню позитивних дитячо-дитячих стосунків у процесі ділового співробітництва за посередництва дорослого. Завданням кожного виду проектів є введення до досвіду кожної дитини визначених соціальних дій: домовляння, погодження бажань, інтересів, дотримання черговості, надання допомоги товаришеві під час виконання завдання. Дорослий демонструє дітям культурні форми адекватної взаємодії, спрямовує їх, показуючи та пояснюючи конструктивні способи взаємодії, засновані на уважному ставленні до іншого, врахування не тільки своїх інтересів, але й бажань іншого.

Технологія проектування орієнтована на спільну діяльність учасників освітнього процесу в різних поєднаннях: вихователь - дитина, дитина - дитина, діти – батьки. Можливі спільно-індивідуальні, спільно-взаємодіючі, спільно-дослідні форми діяльності. Одна з переваг технології проектування в тому, що кожній дитині забезпечується визнання важливості і необхідності в колективі. Вона бачить результати колективних зусиль групи. Проектувальні здібності виявляються у взаємодії основних систем управління будь-якої соціальної організації (людина, колектив, діяльність). Основна функція проектування - визначити програму, підібрати засоби подальших цільових дій. Реалізація технології проектування в практиці роботи педагогів дошкільної освіти має починатися з орієнтації на актуальну проблему культурного саморозвитку дошкільника, знайомства з циклами проектування. Процес проектування складається з трьох етапів: розробки проекту, їх реалізації, аналізу результатів. Навчити дитину проектувати може вихователь, який сам володіє методом проектів, як технологією і як діяльністю щодо самоорганізації свого професійного простору. Умовою освоєння кожного етапу є колективна розумова діяльність педагогів, що дозволяє:

- орієнтуватися на творчий розвиток дитини в освітньому просторі дошкільного освітнього закладу;
- засвоїти алгоритм створення проекту, відштовхуючись від запитів дітей;
- вміти без амбіцій підключатися до цілей і завдань дітей;
- об'єднувати зусилля всіх суб'єктів педагогічного процесу, в тому числі батьків.

Відмінність проектної діяльності від продуктивної полягає в тому, що перша передбачає рух дитини в просторі можливого. Дошкільник досліджує різні варіанти виконання поставленого завдання, вибирає

оптимальний спосіб за визначеними ним критеріям. Під вибором можливостей мається на увазі, що дитина не просто шукає спосіб виконання дії, але досліджує кілька варіантів. Це означає, що, перш за все дошкільник чітко визначає, що йому потрібно зробити.

Дослідження веде дитину до спостережень, до дослідів над властивостями окремих предметів. Весь цей процес забарвлений позитивними емоціями, оскільки цілком відповідає потребам активної дитячої натури. Відсутність необхідного життєвого досвіду не дозволяє йому повною мірою виявляти самостійність у виборі проблеми та способів її вирішення. Тому основна роль в організації роботи над проектом належить дорослому. Уважне ставлення до потреб кожної дитини, вивчення її інтересів дозволяє визначити проблему, що «замовлена» дітьми.

Проектна діяльність володіє низкою характеристик, які позитивний впливають на розвиток дитини-дошкільника.

Перш за все, в ході проектної діяльності розширюються знання дітей про навколишній світ. У першу чергу це пов'язано з виконанням дослідницьких і творчих проектів.

Крім того, розвиваються загальні здібності дітей – пізнавальні, комунікативні, регуляторні. Виконання проекту передбачає формування оригінального задуму, уміння фіксувати його за допомогою доступної системи засобів, визначати етапи його реалізації, слідувати задуманому плану і т.д. Вже в дошкільному віці дошкільник набуває навик публічного викладу своїх думок. В ході проектної діяльності дошкільнята набувають необхідні соціальні навички - вони стають уважнішими один до одного, починають керуватися не тільки власними мотивами, скільки встановленими нормами.

Використання методу проектів у практиці дошкільної освіти є підготовкою дітей до проектної діяльності в початковій школі. При цьому педагоги іноді не диференціюють його з поняттям проблемного навчання і впроваджують в педагогічний процес обидва підходи. Тим часом проектне навчання відрізняється від проблемного тим, що діяльність вихованців носить характер проектування, який передбачає отримання конкретного результату і його публічного пред'явлення.

Головним завданням проектної діяльності дошкільників має стати формування у дитини здібності самостійно, творчо засвоювати та перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій галузі культури людства.

Однак, часто захопившись новим, педагоги сьогодення зовсім нівелюють значущість «інформативно-рецептурного» навчання, надаючи повсякчас перевагу дослідницькій діяльності. Від такого погляду застерігає О. І. Савенков, який наголошує, що репродуктивні методи не слід розглядати як щось непотрібне, тим паче, що продуктивні теж не так вже позитивні, як про це прийнято говорити, адже в педагогічній практиці не тільки необов'язково, а навіть не варто домагатися того, щоб кожна

дитина відкривала все сама. Крім того використання дослідницьких методів освіти надає значний за обсягом освітній ефект за умови умілого поєднання з репродуктивними методами.

Таким чином, можна стверджувати, що одним із завдань формування дослідницької культури є забезпечення власної активності самої дитини, забезпечення усвідомленого виконання дитиною своєї діяльності. Залучення дитини до чисельних видів діяльності є умовою розширення культурного досвіду дітей, продуктивною умовою розвитку основних психічних сфер: психомоторної, когнітивної, емоційної, мотиваційної, єдність яких має враховуватись на рівні проектування педагогічних умов і завдань у кожному виді діяльності. Саме проектна діяльність дітей дозволяє педагогу забезпечити максимальну концентрацію уваги та виникнення інтересу дітей до дослідницької діяльності, що має ситуативну спрямованість, формуючи умови для природної реалізації механізму виховання готовності дошкільників до занурення їх до пізнавально-діяльносного процесу, а отже формування дослідницької культури дітей дошкільного віку.

Отже, педагогічна практика та теоретичні дослідження останніх років свідчать про те, що навчальна проектна-дослідницька діяльність як форма навчання у повному обсязі відповідає актуальним завданням методики, дидактики, психології та педагогіки, що намагаються активізувати освітній процес, забезпечити формування дослідницької культури дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Веракса Н. Е., Веракса А. Н. Проектная деятельность дошкольников : Пособие для педагогов дошкольных учреждений. – М.: Мозаика-Синтез, 2008. – 112 с.
2. Савенков А. И. Как организовать эффективное исследовательское обучение в школе? // Исследовательская работа школьников, 2011. – № 2. – С. 5-17
3. Савенков А. И. Поисковая активность и исследовательское поведение // Исследовательская работа школьников, 2003. – № 2. – С.38-49

Кашуба Л. В.,

доцент кафедри початкової та корекційної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук

НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МНЕМОТЕХНІКИ

Розглядаючи термін «мнемотехніка», звертаємо увагу на його походження. З погляду сучасної науки, біологічна пам'ять – це здатність живих організмів (або їх популяцій) сприймати, фіксувати, зберігати та відтворювати отриману інформацію.

Мнемотехніка (від грец. *mne* - пам'ять та *techne* - мистецтво) – це спосіб покращення засвоєння нової інформації шляхом свідомого утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів. В сучасній літературі також зустрічаються такі синоніми як мнемоніка, ейдотехніка, ейдетика.

Мнемотехнічні прийоми передусім застосовуються для покращення засвоєння складної інформації, що не має встановлених зв'язків між її елементами з погляду людини, що її запам'ятовує, і потребує тривалого зберігання та подальшого відтворення. Наприклад: послідовність цифр, телефонні номери, історичні дати, хронологічні таблиці, нормативи, показники, формули та інше. Можливе запам'ятовування за допомогою мнемотехніки і текстової інформації: план-конспект тексту чи виступу, іноземні слова, терміни, географічні назви, граматичні правила, імена та прізвища тощо. В такому випадку створені за допомогою мнемотехнічних прийомів штучні асоціації засвоюються легше і швидше. Застосування мнемотехніки покращує показники об'єму та точності пам'яті, підвищує тривалість зберігання та якість відтворення засвоєної інформації. Мета застосування мнемотехніки полягає у розвитку образної пам'яті, розробці та апробації ефективних методів і прийомів мнемотехніки на основі використання ейдетичних засобів в умовах навчально-виховної та позакласної роботи.

Основними принципами, на яких базується навчально-виховна діяльність вчителя початкових класів є:

- відповідність змісту методики потребам особистості педагога, суспільства;
- національної спрямованості навчання, який передбачає формування у дітей та учнівської молоді національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, шанобливого ставлення до його культури;
- гуманізації навчального процесу, який означає, що вчитель зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості і можливості, спонукає до самостійності, задовольняє базові потреби дитини, стимулює свідоме ставлення до своєї поведінки, діяльності, життєвих виборів;
- суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де учасники навчального процесу виступають рівноправними партнерами у процесі спілкування, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції;
- цілісності, який означає, що навчання мнемотехнікам організується як системний педагогічний процес, спрямований на гармонійний та різнобічний розвиток особистості;
- акмеологічний, що вимагає від педагога орієнтації навчального

процесу на найвищі морально-духовні досягнення й потенційні можливості дитини; створення умов для досягнення життєвого успіху особистості, розвитку її індивідуальних здібностей.

Як вважають вчені психологи і педагоги, мета занять з мнемотехніки конкретизується через систему таких завдань, як то: здійснення послідовного системного аналізу реальної практики навчання і дітей та учнівської молоді у різних регіонах, враховуючи етнокультурні особливості; визначення теоретико-методологічних основ використання мнемотехніки дітей та учнівської молоді в сучасних умовах; здійснення моніторингу рівня розвитку образної та образно-логічної пам'яті; створення інноваційного комплексу мнемотехніки для оптимізації навчально-виховного процесу на різних освітніх рівнях; спрямування зусиль на підвищення професійної компетентності педагогів у здійсненні засвоєння програмового матеріалу.

Реалізація мнемотехніки у навчально-виховній діяльності вчителя початкових класів здійснюється при: дотриманні вимог Міністерства освіти і науки щодо здійснення освітньої та виховної діяльності; виконанні наказів та розпоряджень галузевих органів управління, у підпорядкуванні яких знаходиться навчальний заклад; здійсненні науково-методичного забезпечення, розвитку та поширення сучасних інтерактивних технологій у загальноосвітні, спеціальні загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади; створенні та функціонуванні обласних творчих груп; шкіл передового педагогічного досвіду; організації та проведенні всеукраїнських, обласних науково-практичних конференцій та семінарів; участі у районних, міських, обласних, республіканських конкурсах, пов'язаних з навчанням та вихованням підростаючого покоління; спілкуванні в мережі телекомунікацій; складанні веб-сайтів; виступі перед студентами педагогічних вузів, коледжів, слухачами курсів підвищення кваліфікації творчо працюючих педагогів; друкуванні в наукових, періодичних, професійних виданнях творчих досягнень в процесі застосування мнемотехніки.

Ковтун Н.В.,

заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу освіти «Майська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» відділу освіти Синельниківської районної державної адміністрації Дніпропетровської області

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Однією з передумов розвитку творчих можливостей учнів є формування в них навчально-дослідницьких умінь.

Пріоритетним напрямком розвитку сучасної освіти є створення сприятливих умов для формування творчої особистості, здатної до

саморозвитку, самовдосконалення як під час навчання у школі, так і в подальшій професійній діяльності.

Незважаючи на численні напрацювання з питань творчості, формування креативної особистості, детального вивчення вимагають деякі аспекти розвитку творчих здібностей учнів засобами науково-дослідної роботи, що вимагає теоретичного опрацювання зазначеної проблеми.

Наукова робота - це самостійно виконане наукове дослідження тієї чи іншої проблеми, яке відповідає науковим принципам, має певну структуру, містить результат власного і власні, висновки.

В період бурхливого науково-технічного розвитку, швидкого росту наукових знань і їх широкого застосування у виробництві однією з головних задач навчання стає розвиток творчого мислення, пізнавальних здібностей учнів, вміння самостійно поповнювати знання. Розв'язок цієї задачі органічно пов'язаний з активізацією навчання, з розробкою систем методів і прийомів навчання, які спрямовані на формування пізнавальної активності учнів, засвоєння ними навчального матеріалу, розвиток інтелектуальних здібностей учнів і вміння працювати з сучасною технікою.

Одне з актуальних завдань сучасної школи — пошук оптимальних шляхів зацікавлення учнів навчанням, підвищення їх розумової активності, спонукання до творчості, виховання школяра як життєво й соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, вироблення вмінь практичного і творчого застосування здобутих знань.

Це означає, що вчитель має орієнтуватися на використання таких педагогічних технологій з допомогою яких не просто поповнювалися б знання й уміння з навчального предмета, а й розвивалися такі якості учня, як пізнавальна активність, самостійність, уміння творчо виконувати завдання. Пізнавальна активність на рівні структурної одиниці спрямованості особистості свідчить про те, що учень охоче засвоює ту чи іншу інформацію, більше того — має міцно сформовану потребу в якісній пізнавальній діяльності, сильні та стійкі мотиви цієї діяльності.

У контексті глобалізаційних тенденцій і сучасних викликів визначальні чинники динамічних змін розглядаються в площині розвитку світової економіки й промисловості, формування культури міжнаціональних відносин, підвищення конкурентоспроможності національних економік, що, в свою чергу, спричиняє зростання вимог суспільства до рівня освіченості підростаючого покоління в плані готовності до життя в інформаційному суспільстві, суспільстві знань та інновацій.

Однією з ефективних форм роботи з обдарованою молоддю в школі є науково-дослідницька діяльність учнів у МАН.

Основні тенденції сучасного розвитку освіти розглядаються в контексті створення умов для розвитку особистісного потенціалу шляхом

надання можливостей для активно-результативної самореалізації в різних видах діяльності, у тому числі й у навчально-дослідницькій.

Одним зі шляхів вирішення окресленої проблеми є цілеспрямоване й системне моделювання освітнього середовища навчально-дослідницької діяльності дітей, у якому створюються умови для формування навчально-дослідницьких умінь. За реалізації такого підходу здійснюється акцентування уваги як на організації процесу формування навчально-дослідницьких умінь з використанням сучасного дидактичного, психологічного і мережного інструментарію, так і на моделюванні освітнього середовища, реалізуючого цей інструментарій.

Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) стратегічним завданням реформування освіти визначає "...формування освіченої, творчої особистості, становлення її морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини...".

Тривалий час науково-дослідну роботу вчені розглядали як особливий вид учнівської діяльності, оскільки не набувала масового характеру як, наприклад, навчальна робота.

У процесі формування навчально-дослідницьких умінь учні навчаються самостійно одержувати знання через оволодіння специфічними процедурами: бачити проблему й висувати гіпотезу її вирішення; планувати й проводити експерименти; рефлексувати та оцінювати свою діяльність; переносити раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію і т. ін. У зв'язку з цим вимагають подальшого дослідження структура навчально-дослідницьких умінь, критерії, що дозволяють визначити рівень їх розвитку, педагогічні технології формування цих умінь.

Аналіз проблеми формування навчально-дослідницьких умінь вказує на невідповідність стану навчання і виховання завданням сьогоденної школи, що виявляється в наявності протиріч між потребою шкільної практики у формуванні діяльної й мислячої особистості і відсутністю в учнів інтересу до знань; між темпами збільшення обсягу знань і рівнем сформованості пізнавальних умінь учнів, необхідних для їх засвоєння; між необхідністю в діяльності.

Дієвість усіх форм науково-дослідної діяльності залежить не тільки від орієнтації вчителів у виборі нових форм і методів на піднесення пізнавальної активності учнів, на розвиток у них творчого мислення, на творчу співдружність, взаємопартнерство між вчителям і учнями у розв'язанні науково-дослідних завдань; створення таких психолого-педагогічних умов, за яких учень має змогу для викладу своїх думок, коментарів, задумів наукової діяльності, що сприятиме розвитку самостійних творчих пошуків, а й активного використання навчально-допоміжної матеріальної бази школи.

Отже, науково-дослідна робота є невід'ємною частиною підготовки учнів до творчої діяльності. За умови використання різноманітних методів

роботи, нетрадиційного підходу до розробки й виконання проблемно-пошукових дослідницьких завдань, їх різноманітності, означений вид роботи озброює учня методами, прийомами й навичками індивідуальної та колективної роботи, сприяє розвитку творчих здібностей, самостійності, активізації навчально-пізнавальної діяльності, творчого мислення, дослідницьких навичок учнів, розвиває наукову інтуїцію, творчий підхід до сприйняття знань і практичного їх застосування під час вирішення поставленої проблеми.

Організація пошукової діяльності учнів дає їм можливість самостійно та цілеспрямовано працювати, розвиває креативне мислення, вдосконалює систему теоретичних знань, практичних вмінь та навичок. Але учитель повинен усвідомлювати, що робота, над розвитком науково-дослідницьких здібностей учнів повинна носити не епізодичний характер, а представляти собою цілісну систему навчання. Лише за такої умови ми можемо досягти якісних результатів.

У ході виконання науково-дослідних робіт у учнів формуються творчі здібності: досліджувати, виробляти нові знання, аналізувати нову інформацію, створювати і перевіряти власні гіпотези тощо.

Організацію науково-дослідної роботи учнів варто проводити з урахуванням принципів наступності й перспективності, тобто залучати учнів до наукової діяльності варто ще з початкових класів, що допоможе їм знайти своє місце у подальшій дослідницькій роботі. При цьому дуже важливо починати свою наукову діяльність з простих форм, поступово переходячи до більш складних, що дозволить майбутньому словеснику гармонійно розвиватися, поглиблюючи знання, удосконалюючи свої уміння й навички дослідницького характеру.

Сучасне суспільство потребує від шкільної освіти підготовки молоді, здатної відповідати на виклики часу, компетентної та мобільної на сучасному ринку праці, яка має громадянську позицію та ефективно здійснює діяльність, саморозвивається та здатна навчатися протягом життя. Співпраця вищих навчальних закладів і школи, науково-дослідницька діяльність учнів - це, на думку вчителів нашої школи, один з шляхів перебудови роботи шкільних закладів в умовах оновлення освітньої парадигми в Україні, методологічної переорієнтації процесу навчання з інформативного викладання на розвиток особистості учнів, формування життєвих компетентностей, впровадження інноваційних процесів до викладання навчальних дисциплін в школі

Список використаних джерел

1. Недодатко Н.Г. Методи та прийоми активізації навчально-дослідницької діяльності старшокласників // Рідна школа. – 1999. – №10. – С.58-59.

2. Недодатко Н.Г. Розвиток мислення учнів в процесі формування навчально-дослідницьких умінь //Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету.- Кіровоград, 1998. – №13. – С.135-139.

3. Недодатко Н.Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників // Рідна школа . – 1999. – №9. – С. 36-38.

4. Організація науково-дослідної роботи учнів : [методичний посібник] / [упоряд. Р. М. Вернидуб, Ю. І. Завалевський, Ж. Г. Петрова]. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 368 с.

Когут І. В.,

аспірант Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНО- ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ

Нинішні розвідки науковців спрямовані на дослідження умов формування професійно значущих якостей майбутнього педагога, а саме: формування його комунікативної компетенції, професійної свідомості, професійної мобільності, розвитку професійно-педагогічної комунікації як засобу сформованості педагогічних умінь до здійснення майбутньої професійної діяльності. Та, на жаль, можна говорити, що ідея формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя в системі вищої освіти ще не отримала осмислення свого актуального стану та не набула втілення у будь-якій самостійній моделі.

Вивчення проблеми професійно-педагогічної комунікативної компетентності показало її неоднозначність у сучасній педагогічній науці. Так, А. Маркова [4] виокремлює певні її види – спеціальну компетентність, соціальну, особистісну та індивідуальну; на думку Є.Огарьова [5], вона включає п'ять компонентів: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; знання досвіду, який є в цій галузі, активне оволодіння його найкращими досягненнями; вміння обирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи у процес досягнення цілей; І. Колеснікова [3] визначає складові, основними з яких є особистісно-гуманні орієнтації, креативність, рефлексія тощо.

Ми розглядаємо професійно-педагогічну комунікативну компетентність як складну інтегративну якість особистості, яка опосередковує професійну діяльність педагога, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток ефективної взаємодії з вихованцем.

Професійно-педагогічна комунікація розгортається у процесі спільної

комунікативної діяльності вчителя та учня або в позаурочні години. Через таку співпрацю кожен із учасників засвоює загальнолюдський досвід, суспільні, педагогічні, комунікативні, моральні та інші цінності.

Можемо зробити висновок, що одним із найважливіших завдань залишається формування глибокої осмисленої активної комунікативної позиції майбутнього фахівця. Така позиція дасть змогу цілеспрямовано та активно діяти у розвиткові навчально-дослідницьких умінь учнів початкової школи.

Одним із засобів формування навчально-дослідницьких умінь учнів початкової школи є використання сучасних педагогічних технологій у навчально-виховному процесі. Однією з таких технологій може бути проектна технологія.

Проектна технологія – це різновид творчої роботи молодших учнів, що передбачає під керівництвом учителя або самостійно навчання створення змісту своєї іншомовної навчальної діяльності в ході підготовки і захисту обраного проекту. При цьому примітною ознакою проекту є те, що його кінцевий продукт має, зазвичай, матеріальне втілення, як от: колаж, альбом, комікс, анкета, інсценівка тощо. Розрізняють міні-проекти, розраховані на один урок або його частину, і довгострокові проекти для домашнього виконання з його наступним захистом на уроці. Проекти можуть бути індивідуальними та груповими.

Ще однією ефективною технологією розвитку навчально-дослідницьких умінь учнів може бути технологія, що називається «Мовний портфель».

Як відомо, визначаючи сутність Мовного портфеля (далі МП) з позицій технологій мовної освіти, Н. Гальскова [1] відносить його (разом із лінгводидактичним тестуванням) до тих прийомів і способів освітньої діяльності, які відрізняються достатньо високим рівнем інструментальності, ознаками якої є визначеність етапів, кроків, операцій на шляху до поставленої мети), але при цьому не є у повному сенсі навчаючими, хоча і входять у сферу мовної освіти у всіх її аспектах: 1) як цінність, 2) як процес, 3) як результат і 4) як система.

Правомірність такого тлумачення освітньої ролі МП підтверджується й аналізом сутності Європейського Мовного портфеля (ЄМП) для молодших школярів, який в операційно-технологічному плані являє собою пакет документів, покликаних надати дитині можливість за допомогою чітко представлених дескрипторів (лат. *describo* — описую – лексична одиниця (слово, словосполучення) інформаційно-пошукової мови, що слугує для опису основного смислового змісту документів. Дескриптори служать також для формулювання інформаційних запитів при пошуку документів у інформаційно-пошуковій системі) самостійно фіксувати й оцінювати свої досягнення і досвід оволодіння нерідними мовами незалежно від методів і засобів навчання, закладених у підручнику/НМК, за яким дитина навчається іноземної мови [2].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога позитивно впливає на розвиток навчально-дослідницьких умінь учнів.

Список використаних джерел

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие [для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 6-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 336 с.

2. Европейский языковой портфель: предложения по разработке / И. Крист, Ф. Дебюзер, А. Добсон и др. : [пер. с англ.]. – М.: Еврошкола, 1998. – 155 с.

3. Колеснікова І.А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.15 – «загальне мовознавство» / І.А. Колеснікова. – К., 2009. – 33 с.

4. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пос. для уч. – М. : Просвещение, 1983. – 96 с.

5. Огарев Е., Ключарев Г. Непрерывное образование в трансформирующемся российском обществе. – М. : РОССПЭН, 2002. – 197 с.

Козяр О. С.,

заступник директора з науково-методичної роботи Златопільської гімназії м. Новомиргорода Кіровоградської області

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ

Випускникам сучасної школи достатньо складно віднайти гідне місце в дорослому житті, адаптуватися до нього, стати конкурентноспроможним, знайти з проблемних життєвих ситуацій оптимальні варіанти виходу. Маємо достатньо прикладів коли випускники виявляються безсилими перед жорстокими реаліями дійсності, губляться, зупиняються у своєму розвитку, виявляються неспроможними повною мірою реалізуватись, як творчі особистості, висококваліфіковані професіонали. Це стосується навіть тих, хто успішно навчався в школі. Тому перед сучасною освітою постало нагальне завдання навчити учнів творчості, активізувати їх творчу активність та залучити до навчально-дослідницької діяльності. Саме здатність до саморозвитку, до творчості є головною умовою успішності в подальшому житті.

Сучасний процес підвищення ефективності надання освітніх послуг передбачає цілеспрямовану систему взаємозв'язку навчальної та дослідницької діяльності учнів. Навчально-дослідницька діяльність забезпечує створення творчої особистості, її розвиток, навчання і виховання за допомогою активного включення в дослідження змісту будь-якої інформації.

Принципова особливість навчально-виховного процесу полягає у тому, що учні є дослідниками, а навчальний матеріал - таким, що досліджується.

В даний час традиційний урок не забезпечує включення всіх школярів у навчальний процес, оскільки дитина є не активним суб'єктом, а скоріше об'єктом впливу: вчитель сам планує, організовує процес навчання, вносить зміни в діяльність учня. Таким чином, дитина, яка залишається пасивною, не має можливості проявити самостійність, розвивати особистісні якості. Вирішення проблеми розвитку творчого потенціалу учнів означає організацію їх діяльності направлену на самостійне відкриття нового. Одним із головних факторів розвитку сучасного школяра є пізнавальна творча діяльність дитини. Тільки в процесі активної діяльності формується і розвивається особистість.

Забезпечити своїх вихованців всіма знаннями, необхідними в житті, школа, звісно, не може. Вона озброює учня лише основами наук і разом з тим повинна навчити його вмінню здобувати знання, творчо застосовувати їх на практиці. Для цього необхідно знайомити учнів з методами наук і прививати їм дослідницькі навички. Як показує практика, діти по природі своїй дослідники, з великою цікавістю беруть участь в найрізноманітнішій дослідницькій роботі. Невтомна жага нових вражень, допитливість, бажання експериментувати, самостійно шукати істину розповсюджуються на всі сфери діяльності дітей.

Успіх у дослідницькій діяльності визначається не лише рівнем знань і вмінь учнів, але й залежить від мотиваційного, інтелектуального й волевого компонентів, рівня інтересів і нахилів у поєднанні з високою працездатністю. Творчий процес, на думку А. М. Матюшкіна, передбачає наявність можливості знаходження проблем і продуктивного їх розв'язання, яка в свою чергу зумовлена внутрішньою мотивацією. Ученим було доведено, що дослідницька активність залежить від рівня особистісного прийняття ситуації як проблемної: внутрішньої особистісної потреби в знаннях, яких не вистачає, перетворює ситуацію в проблемну. У тому випадку, коли відсутня пізнавальна мотивація, пов'язана з виконуваною діяльністю, відсутня також самостійність знаходження й пошук рішення проблеми.

Необхідним також є поступове ускладнення методик проведення дослідницької діяльності, що досягається за рахунок застосування певних прийомів. Наприклад, прийом тимчасових обмежень, що ґрунтується на врахуванні суттєвого впливу часового фактора на розумову діяльність; прийом раптових заборон (заборона учням використовувати будь-яку довідникову літературу); прийом нових варіацій (вимога до учнів виконати вправу по-іншому); прийом інформаційної недостатності (проблемне завдання подається з неповною кількістю даних, необхідних для виконання); прийом інформаційного перенасичення (включення в умову проблемного завдання зайвих відомостей).

Однією з головних вимог до змісту формування дослідницьких умінь учнів є комплексний підхід до навчання, оскільки навчання буде найбільш ефективним у тому випадку, якщо буде вестися комплексно, пронизувати різні теми. Робота з формування дослідницьких умінь умовно може бути розділена на чотири взаємопов'язаних напрями: включення елементів дослідження в лекції під час вивчення нового матеріалу; включення елементів дослідження під час виконання тренувальних вправ; включення елементів дослідження під час виконання домашніх завдань; включення елементів дослідження на позакласних заняттях (реферати, заняття в наукових гуртках, виконання колективних наукових проєктів). Тому програму необхідно ускладнювати, зробити цікавою, щоб учні активно займалися дослідницькою діяльністю.

Таким чином, дослідницькі вміння як базові компоненти особистості виражають провідні характеристики процесу творчого її становлення, відображають універсальність її зв'язків з оточуючим світом, ініціюють здатність до творчої самореалізації, визначають ефективність пізнавальної діяльності, сприяють перенесенню знань, умінь і навичок дослідницької діяльності в будь-яку галузь пізнавальної і практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: [навч. посібник] / Т. І. Чернецька. – К.: ТОВ «Праймдрук», 2011. – 352 с.
2. Левитес Д. Г. Практика обучения : современные образовательные технологии. – Москва-Воронеж, 1998. – 288 с.
3. Недодатко Н. Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників// Дис. канд. пед. наук. – Кривий Ріг, 2000.

Коновальчук В. І.,

завідувач кафедри психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат психологічних наук

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ФРАКТАЛ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Освітній простір доцільно вважати фракталом соціального простору, де взаємодіють різні об'єкти, що впливають на освіту і визначають її характер. Освітній простір є сукупністю інститутів і організацій, що безпосередньо або опосередковано детермінують освіту як процес формування історично адекватного суб'єкта і як сукупність специфічно освітніх інститутів і рівнів. Фрактальності властива самоподібність: як би не ділили фрактал, в результаті всіх поділів отримується та ж сама вихідна форма, тільки у зменшеній подібі. Фрактал – це динаміка самоподібності, яка відтворюється на різних рівнях його поділу або множення. Повторюючись в кожній своїй частині і в частинах цих частин, міняючись в масштабах, фрактал зберігає свою структуру. І це не математична фантазія, це єдино достовірний спосіб описати складні явища нашого

світу. Гуманітарне і філософське мислення теж починає поступово освоювати принцип фрактальності. За властивістю самоподібності світ ділиться на зменшені подоби себе, простори та підпростори. Піраміда життя складається з пірамідок меншого розміру, які самі складаються з ще менших пірамідок. У принципі, і кожне понятійне ціле складається з безлічі своїх зменшених подоб. Освітній простір має складатися із елементів самоподібних індивідуальних творчо-розвивальних просторів його учасників і бути фракталом соціального простору – тоді знімається регламент умовної детермінації і реалістичнішим стає необмежений творчий розвиток особистості.

Природно, що серед визначальних характеристик освітнього простору слід назвати деміургічність. Цією характеристикою передбачається природна і гармонійна творчо-розвивальна динаміка освітнього простору. Розвиток нерозривно пов'язаний творчістю особистості: розвивається лише той, хто творить нове, хто, спроможний вийти за рамки існуючих нормативів і реалізувати потенційні можливості свого внутрішнього світу у зовнішньому просторі.

Розвиток є процесом незворотної, спрямованої, закономірної зміни матеріальних та ідеальних об'єктів. Тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін: зворотність змін характеризує процеси функціонування; відсутність закономірності характерне для випадкових процесів, при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися і, тому, процес вважається характерним для розвитку єдиної внутрішньої взаємозалежної, лінії.

У філософському аспекті розвиток розуміється як саморух явища, яке визначається внутрішніми суперечностями і зовнішніми факторами. Даний процес характеризується як зміна, творення, поява, вдосконалення, інтеграція.

Розвиток включає певну свідому діяльність суб'єкта з розкриття своєї «самості», припускає пізнавальний пошук особистістю ідеалу, еталону в соціумі, в культурі, в космосі, включає її емоційно-вольову напруженість із створення себе, свого «я». Процеси «самості», вибудовування власної концепції спочатку не до кінця усвідомлюваною, а з часом стають більш ясними і виразними, коли учень стає і філософом, і педагогом для самого себе. У традиційній вітчизняній педагогіці ці процеси тлумачилися як «вдосконалення в собі суспільно значущих рис і якостей, подолання недоліків у свідомості і поведінці». На нинішньому етапі вживають більш широке поняття – «саморозвиток». Під саморозвитком можна розуміти і соціокультурний процес свідомого, раціонального самоосвіти (самонавчання, самоосвіти, самовиховання, самовизначення), і спонтанний природний процес різнобічної самореалізації індивіда. За І. Кантом-це «культивування власних сил» [1].

Діалектичний характер розвитку знаходить своє вираження в становленні, як окремих властивостей особистості, так і структури її

психічного життя в цілому. Розбіжності, які виникають, спонукають особистість до активності, спрямованої на засвоєння нових форм поведінки, оволодіння новими способами. Основою даного процесу виступає діалектична єдність можливого і дійсного, потенційного і актуального. Розвиток особистості - це результат постійної її реорганізації для успішної реалізації завдань майбутнього.

Список використаних джерел

1. Кант І. Сочинення в 6-ти томах / Под ред. В.Ф.Асмуса. – М.: Мысль, 1984.

Коренкова Т. Є.,

вихователь-методист дошкільного навчального закладу № 5 «Ружечка» Долинської міської ради Кіровоградської області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДНЗ

В оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти говориться: «Становлення України як демократичної держави, входження її в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни у стратегії розвитку національної системи дошкільної освіти. В умовах глобалізаційних змін на часі модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства».

Сьогодні дошкільний навчальний заклад повинен стати таким суспільним освітнім та виховним середовищем, яке забезпечить гармонійний розвиток дитини, сприятиме збереженню її здоров'я, успішній соціалізації, максимальному розвитку потенціалу кожної особистості.

Ми маємо не тільки збагачувати знання вихованців необхідною якісною інформацією, а й допомагати їм реалізувати свій природний потенціал, створювати умови для активної самореалізації дошкільника у різних видах навчально-пізнавальної діяльності.

Тому надзвичайно актуальною є концепція інноваційного освітнього проекту «Створення науково-методичних засад формування у дітей навчально-дослідницьких умінь», адже включення в освітнє середовище ДНЗ навчально-дослідницької діяльності є ефективним засобом для отримання дитиною системи нових знань та переведенню способів та результатів навчально-дослідницьких дій у власний досвід.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.04.2012 року № 476 «Про проведення всеукраїнського експерименту з упровадження інноваційного освітнього проекту в навчальних закладах України у травні 2012 року на базі Долинського ДНЗ № 5 «Ружечка» розпочато впровадження проекту.

В закладі сформовано творчу групу для реалізації завдань дослідно-експериментальної роботи. Педагоги стали активними учасниками Всеукраїнських науково-практичних конференцій та майстер-класів з проблеми. Все це сприяло підвищенню фахової майстерності вихователів.

Крім того, велика увага приділяється створенню необхідного розвивального середовища. В ДНЗ упорядковано міні-лабораторію, в якій маленькі дослідники вчать пізнавати світ, що їх оточує, використовуючи методи, які є близькими до тих, якими послуговується наука. Тут є спеціальні шафи та столи, різні ємності для здійснення експериментування, придбані мікроскопи.

Сама атмосфера лабораторії, наявність необхідного для експериментування обладнання, спеціального одягу робить малят відповідальнішими та вмотивовує до розв'язання різного роду проблемних питань.

Цілком зрозуміло, що організація навчально-дослідницької діяльності в ДНЗ має свої особливості. Адже формування у дошкільників навчально-дослідницьких умінь має відповідати принципу науковості, тобто реалізовуватись через наукове розуміння суті понять, явищ об'єктивної реальності.

Разом з тим все має відповідати принципу доступності для дітей. Ми намагаємося оптимально використовувати можливості кожного віку для повноцінного розвитку дитини. Педагоги під час добору, групування навчального матеріалу враховують вікові особливості дітей, пам'ятають про те, що зміст завдань повинен перебувати в зоні ближнього розвитку та правил послідовності: від простого до складного, від нижчого до вищого, від відомого до невідомого, від легкого до важкого.

Саме це сприяє активізації роздумів дошкільників, розвитку мислення. Тому педагоги дошкільного закладу намагаються ретельно готуватися до проведення будь-якого виду навчально-дослідницької діяльності, логічно правильно продумати свою діяльність та діяльність вихованців, методично її забезпечити, щоб допомогти дітям складне зробити простим, незрозуміле – зрозумілим.

Велику увагу приділяють вихователі позитивній мотивації діяльності, адже саме від цього залежить розвиток пізнавальної активності, досягнення об'єктивних результатів та й, взагалі, успіх навчання.

Надзвичайно важливим є принцип навчального співробітництва у процесі формування в дітей навчально-дослідницьких умінь, адже саме він має забезпечити активність вихованців. Для педагогів важливо визнавати дошкільника активним суб'єктом навчального процесу зі своїм власним досвідом та особливим сприйняттям світу. Ми намагаємося створити всі умови для того, щоб дитина зрозуміла, що вона має право на власний вибір, прийняття самостійного рішення, тільки тоді вона не буде боятися висловлювати свої гіпотези стосовно дослідницьких завдань, вільно

обмінюватися думками з однолітками та педагогом тільки тоді спільна діяльність буде ефективною.

Звичайно, ця діяльність вимагає від вихователів високого рівня педагогічної майстерності, відкритості, вміння співпрацювати з дошкільниками, мотивувати їх до роботи та сприяти формуванню навчально-дослідницьких умінь.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, — К.: Видавництво, 2012. — 26 с.

2. Організаційно-концептуальні засади впровадження інноваційного освітнього проекту «Розквіт» за темою : «Створення науково-методичних засад формування у дітей навчально-дослідницьких умінь» / Т. І. Чернецька — К.: ТОВ « Праймдрук». — 2012.

3. Зайцева Л.І. Використання активних методів навчання в процесі оволодіння дошкільниками знаннями про об'єкти довкілля / Л. І. Зайцева // Наукові записки Малої академії наук України. — 2012. — Випуск 1. — С. 84-90.

4. Коновальчук М. В. Педагогічні умови стимулювання дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку / М. В. Коновальчук // Наукові записки Малої академії наук України. — 2012. — Випуск 1. — С. 91-97.

Корнієнко О. Г.,

учитель початкових класів Новопраського навчально-виховного комплексу Олександрійської районної ради Кіровоградської області

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. визначає головною метою освіти «створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості, як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства». Саме тому в національній системі освіти пріоритетним напрямком є особистісний розвиток, який пов'язаний із формуванням творчого потенціалу, розвитку творчих здібностей.

Сама творча діяльність для дитини є захопливим процесом, а не результатом, цікавим спілкуванням, а не навчанням. Робота над творчим завданням-це передусім спроба знайти відповідний спосіб самовираження. Залучаючись до такої роботи дитина молодшого шкільного віку сприймає її як гру, в якій рівноправними партнерами вважаються й учні, і вчитель, який виконує роль лідера, організатора, натхненника.

Діти початкових класів – «першовідкривачі» світу. Як? Де? Чому? Що? Звідки? З такими запитання постійно звертаються вони до дорослих – з раннього дитячого віку до мами, тата, дідуся і бабусі; переставши

шкільний поріг – до учителів. І ми повинні вчити їх активно пізнавати життя. «подумай, доведи, порівняй, відгадай, зроби висновок», – так доцільно відповідати на запитання цих маленьких «чомусиків», прагнучи розвинути їхній інтерес до світу, їхню фантазію, думку.

Учням подобаються ті види навчальної діяльності, які дають їм матеріал для роздумів, можливість проявляти ініціативу і самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості та творчості.

Кожна дитина має до чогось певні здібності. Наше завдання – відшукати найменші пагінці таланту, розвивати їх. Адже в майбутньому трудовому житті стануть у пригоді міцна пам'ять, гостре око, хороший смак, образне мовлення. Все це виховується і розвивається під час виконання різних творчих робіт.

Однією з найголовніших ознак творчої людини дослідники вважають наявність здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні надбання людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання, це синтез властивостей людини, її рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду діяльності та обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Г. Лернер стверджує, що навіть не надто успішні учні, якщо навчати їх прийомів нестандартного мислення, мислитимуть творчо і завдяки цьому підвищать успішність навчання. Практичне підтвердження зазначеному полягає у тому, що:

По-перше, творчий процес передбачає самостійне перенесення знань та вмінь в нову ситуацію.

Потрібно намагатися спробувати, викинути всі «ні» й довіритися дітям, надати їм свободу дій і створити такі умови на уроці, щоб діти захотіли вивчити цей матеріал, спираючись на логічну пам'ять.

По-друге, творча діяльності – здатність бачити нові проблеми у знайомих ситуаціях.

По-третьє, творчої діяльності – вміння бачити структуру об'єкта, який вивчається(вміння абстрагуватися).

По-четверте, специфічна форма організації навчального процесу. Для формування самостійності дитячого мислення дуже корисні форми співробітництва школярів один з одним та з учителем(групова, робота в парах). В основі організації усіх форм дискусії лежать дії дітей, що сприяють вибудовуванню власної думки, погляду.

Творчі здібності пов'язуються з створенням нового, оригінального продукту, з пошуком нових засобів, методів отримання інформації та реалізації її у практичній діяльності.

Найбільш ефективно ці завдання можуть бути вирішені шляхом використання в навчанні сучасних педагогічних технологій у поєднанні з інформаційними засобами, які забезпечують цілісний розвиток особистості, становлення її творчого потенціалу.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті – це широке впровадження в педагогічну практику психолого-педагогічних розробок, що дозволяють інтенсифікувати навчальний процес, та створення можливості легкого доступу учнів до практично необмеженого обсягу інформації та її аналітичної обробки, підсилення інтелектуальних можливостей, створення умов для перебудови їхньої пізнавальної діяльності.

Ми живемо в час, коли комп'ютер – це не тільки потужний інструмент, а й повною мірою третій партнер у педагогічній взаємодії, який дає іншим його учасникам великі можливості в переробці інформації. Все частіше використовуємо інформаційні технології для розвитку творчих здібностей учнів та підвищення ефективності навчання. На власному досвіді переконалася, що використання ІКТ в позаурочній роботі надає широкі можливості для реалізації творчих здібностей учнів.

Запровадження ІКТ у початковій ланці – це не данина моді, а необхідність сьогодення.

Таким чином, ІКТ дозволяють: забезпечити зворотній зв'язок в процесі навчання; зробити навчання більш інтенсивним, головне, ефективним за рахунок реалізації можливостей мультимедіа навчальних систем до дієвого і наочного подання навчального матеріалу; унаочнити навчальний процес; забезпечити пошук інформації із різноманітних джерел; індивідуалізувати навчання для максимальної кількості дітей з різними стилями навчання і різними можливостями сприйняття; організувати колективну й групову роботи; здійснювати контроль навчальних досягнень; створювати сприятливу атмосферу для спілкування.

Список використаних джерел

1. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. – Харків, 2005.
2. Коваленко Т. Розвиток творчих здібностей молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bdpu.org/main/statti/kovalenko.doc>
3. Романовська Д. Регуляція творчої діяльності учня // Психолог. – 2002. – № 11.
4. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності : навч.-метод. посіб. для мол.шк. – К.: Освіта, 1998. – 160 с.

Курлова О. М.,
учитель математики Первозванівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Кіровоградської районної державної адміністрації Кіровоградської області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Вчителі, які розглядають процес навчання як просте накопичення знань, рано чи пізно заводять себе у безвихідь, бо їх старання не дають

бажаних результатів. Учні не можуть застосувати свої знання на практиці, здобувати, аналізувати інформацію та пропонувати аргументоване тлумачення власного бачення навчальної проблеми. Саме тому завдання вчителя організувати навчально-пізнавальну діяльність таким чином, щоб учень оволодів навичками самостійної діяльності, яка є запорукою успішної самореалізації.

Навчально-дослідницька робота допомагає учителю залучити учнів до самостійної діяльності. А процес навчання перетворюється не на традиційне накопичення знань, а допомагає опанувати способи пізнання, вчить планувати свою роботу, шукати способи реалізації та орієнтуватися на здобутий результат.

На думку Н. М. Шпак, дослідницька практика школяра повинна відповідати принципам науковості знань, розширювати зміст освіти учнів та удосконалювати підготовку до майбутньої освітньої діяльності. Дитина повинна розвиватися і навчатися кожної миті. Важливо прагнути до безперервної організації різноманітної пізнавальної дослідницької діяльності у співпраці з учителями, батьками, іншими дітьми [2].

Етап підготовки вчителя до організації дослідницької діяльності може тривати значний час, бо вчителю необхідно навчити учнів працювати в групі, парі, самостійно, користуватися різними джерелами, робити та оформлювати висновки, презентувати їх.

Дослідницький метод навчання краще застосовувати в старших класах, коли вчитель вже усвідомлює творчий потенціал кожної дитини, здатен ефективно організувати роботу в парах і групах. При подібних підходах організації навчального процесу учні під керівництвом учителя зможуть оволодіти навичками дослідницької діяльності. Зміст учнівського дослідження обов'язково повинен поєднуватися з навчальною метою та стимулювати учнів до творчості. Так як навчально-дослідницька діяльність потребує значного часу.

Підходи до організації навчально-дослідницької діяльності розглянемо на прикладі вивчення теми «Застосування похідної до побудови графіків функції» в 11 класі. Перед вивченням розділу вчитель повідомляє учнів про застосування дослідницьких технологій. Для досягнення ефективного результату доцільним буде застосування кооперативного навчання. Вчитель об'єднує учнів у групи, в яких під першим номером учні з початковим рівнем навчальних досягнень, а під четвертим – з високим. Склад групи змінюється залежно від змісту і характеру навчальних завдань[1]. Відповідно до навчальної програми та календарного плану вчитель пропонує учням теми доповідей для виступу на уроках. Після чого учні розподіляють між собою обов'язки. На кожному уроці один представник з кожної групи має 3-5 хвилин для доповіді. Учні з різних груп, які мають однакове завдання об'єднуються у пари чи трійки і можуть працювати спільно. Під час вивчення теми групи поступово

оформлюють планшети з основними теоретичними відомостями, які будуть необхідними для побудови графіків функцій.

Доцільно запропонувати такі теми доповідей: «Зростання і спадання функції на проміжку», «Достатня ознака зростання функції», «Достатня ознака спадання функції», «Достатня і необхідна ознака сталості функції», «Знайти проміжки зростання і спадання функцій $y=3x-x^3$, $y=$ —». На останньому уроці теми більш складніші: «Опуклість та увігнутість кривою», Точки перегину графіка функції», «Точки розриву функції та їх характер», «Асимптоти графіка функцій», тому вчитель повинен слідкувати за правильним розподілом обов'язків у групах.

Необхідно зазначити, що готуються учні до уроків самостійно, а робота на уроці відбувається під керівництвом вчителя, який лише керує процесом. Учні не відповідають на запитання вчителя, а доповідають матеріал розглянутий у групах, доповнюють один одного. Виконуючи практичні завдання групи змінюються відповідно до складності задач. Таким чином, за чотири уроки кожен член групи має можливість виступити і вже на уроці, темою якого є «Побудова графіків функції» клас володіє необхідним теоретичним матеріалом і практичними навичками знаходження похідної функції, екстремумів, проміжків зростання і спадання. Під час узагальнення результатів дослідження можна використати технологію «ажурна пилка» для закріплення теоретичного матеріалу, тоді вчитель дасть лише алгоритм побудови графіка функції, за яким учні самостійно побудують графіки відповідно до свого рівня засвоєння матеріалу.

Для підведення підсумків, як вид індивідуальної роботи учні можуть обрати собі тему реферату: «Застосування похідної до розв'язування прикладних задач», «Історія виникнення похідної», «Випуклість і вгнутість графіка функції, точки перегину» «Використання електронних таблиць Excel для побудови графіків» «Походження поняття похідної». Теми рефератів необхідно підбирати таким чином, щоб робота над ними спонукала учнів до подальшої дослідницької діяльності та давала можливість планувати нові теми робіт. Кращі учні відзначаються і запрошуються для доповідей на шкільних конференціях, які систематично відбуваються у рамках тематичних тижнів.

У середніх класах такий вид діяльності можна проводити під час позакласної роботи, що дасть змогу прищепити інтерес учнів до вивчення математики, відчути себе дослідником, головне щоб така робота не обмежувалась рефератами, а мала прикладний характер. Так для учнів 5 класу цікавими стали логічні задачі, а шестикласники з задоволенням розглядали істинність і хибність різних математичних висловлювань, учні 7 класу ознайомились з винахідницькими задачами, а десятикласники узагальнили свої знання створивши фільм про паралельність прямих у просторі.

Науково-дослідницька робота дає юним дослідникам можливість спробувати себе у науковому пошуку, побачити результативність власної діяльності, відчути радість від успіху. Юні науковці отримують безцінний досвід творчості, досягають внутрішньої зрілості, усвідомлюють роль самоосвіти в житті людини [3].

Список використаних джерел

1. Бутар Т. Б. Урок математики в сучасних технологіях // Математики в школах України. –2007. – №13-14 (169-170). – С. 2-12.

2. Дослідницька діяльність учнів на уроках математики [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://timso.koipro.kr.ua/blogs/index.php/blog-hmura-2012/title-155>.

3. Залучення учнів до науково-дослідницької роботи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/27192/.

Ласкурик П. В.,

учитель фізики навчально-виховного комплексу «Долинська гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів № 3» Кіровоградської області

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ФІЗИКИ

Одним із актуальних завдань сучасної школи є пошук оптимальних шляхів зацікавлення учнів навчанням, розвиток творчих здібностей, формування соціально-компетентної особистості. Школа не має ставити за мету навчити учня всього, дати готові знання в завершеному вигляді, але має і зобов'язана озброїти учня досвідом здобуття знань і методами наукового пізнання, що дасть йому можливість самостійно засвоювати нову інформацію, одержувати знання, розширювати кругозір. Тому перед учителем стоїть ряд завдань пов'язаних з розвитком інтелектуально-творчих здібностей школярів. Слід враховувати, що провідними мотивами для учнів середнього шкільного віку є прагнення до пізнання нового, отримання результатів від власної діяльності. Часто зовнішній мотивації до навчально-дослідницької діяльності сприяє особиста привабливість педагога, яка з часом може перейти у внутрішню мотивацію.

Серед різноманітного арсеналу методів і способів навчання фізики особливе місце посідають розв'язування на уроках експериментальних, якісних задач та виконання учнями експериментально-дослідницьких робіт, спостережень. Посилення ролі дослідного, проблемно-пошукового методів пізнання, розв'язування експериментальних задач забезпечує активність розумової діяльності учнів, виробляє навички і вміння самостійно визначати:

- об'єкт і предмет дослідження;
- самостійно ставити мету і конкретні завдання дослідження;

- відпрацювати теоретичні передумови дослідження;
- вибір способу (методики) дослідження та його проведення;
- опрацювання одержаних результатів.

Вчитель стає організатором і першим науковим куратором учнівської дослідницької роботи. Виконуючи певне дослідження учень має справу не тільки із застосуванням набутих знань а набуває досвіду практичного їх застосування.

Реалізація навчально-дослідницької діяльності учнів може бути запроваджена як на різних типах уроків так і на різних етапах уроку. Доцільність у кожному конкретному випадку визначається логікою структури уроку і дидактичними цілями. Але в кожному випадку експериментальна діяльність є найбільш продуктивною формою навчально-виховного процесу: учні набувають практичного досвіду щодо застосування знань, уміння працювати з приладами, обладнанням, і фізичний експеримент сприймають як основу фізичних знань.

Так на уроках вивчення нового матеріалу експериментальні завдання навчально-дослідницького характеру можна використати на початку уроку – для формування проблеми дослідження активізації пізнавальної діяльності; в ході уроку - при вивченні фізичних властивостей тіл (речовин) і встановлення фізичних закономірностей – тоді учні стають «свідками» або « співавторами» відкриття; в кінці уроку – для закріплення набутих знань, або перевірки рівня засвоєння.

На уроках закріплення знань, формування практичних вмінь навчально-дослідницька діяльність матиме ефект за умови, коли учні достатньою мірою володіють відповідним матеріалом, а підібрані експериментальні завдання відповідають рівню знань.

На уроках узагальнення та поглиблення знань організація навчально-дослідницької діяльності доцільна для конкретизації змісту фізичних понять, встановлення нових зв'язків між фізичними величинами, для ознайомлення з новими методами вимірювання фізичних величин і встановлення нових фактів про вивчене явище. На уроках поглиблення знань бажано розв'язувати експериментальні задачі, які вимагають знань з різних розділів, задач підвищеної складності, що вимагають проведення певних досліджень, встановлення залежностей між фізичними величинами.

Формування навиків дослідної діяльності здійснюється через розв'язування задач пошуково-творчого характеру. Такі завдання мають як індивідуальний так і колективний характер. Розв'язування подібних завдань розвиває в учнів вміння мобілізувати знання, включити їх у процес аналізу нових ситуацій.

Умовно експериментальні, навчально-дослідницькі роботи можна поділити на групи за призначенням.

Якісні експерименти. Вони потрібні для безпосереднього ознайомлення з фізичним явищем. Наприклад в такому експерименті перевіряється «закон

сполучених посудин», «закони відбивання світла» та ін.

Кількісні експерименти: зберіть - виміряйте – обчисліть – побудуйте графік – запишіть результат. Такий тип експериментів призначений для формування вмінь застосовувати вимірювальні прилади і оформлення експериментальних робіт. Наприклад встановлення залежності видовження пружини від прикладеної сили, залежності сили тертя ковзання від ваги тіла, залежності сили струму від напруги на однорідній ділянці кола тощо.

Творчі експерименти. Заданий певний набір обладнання, яке може бути використане, заданий об'єкт дослідження, сформульована кінцева мета, але не вказані чіткі однозначні інструкції за якими можна було б досягти кінцевої мети. Саме цей тип робіт «спонукає» учнів самостійно шукати шляхи для досягнення результату, розробляти план дій, враховувати можливості наданих приладів, обирати оптимальний метод виконання.

Розв'язування творчих дослідницьких завдань проводиться на факультативних, гурткових заняттях, в процесі підготовки учнів до участі в учнівських фізичних олімпіадах, демонстраційних турнірах. До таких завдань ставляться вимоги: бути цікавими, сприяти розвитку творчих здібностей, бути достатньо складними, але доступними для виконання. Прикладами творчих експериментів, навчально-дослідницьких робіт для учнів 7 класу можуть бути:

- Дослідити залежність швидкості падіння тіла в рідині, залежно від його форми.

- Визначити масу купюри 1 грн., використовуючи міліметровий папір, монету 1 коп. (її маса 1 г).

- Визначити масу канцелярської скріпки, використовуючи лінійку, нитку, і відомою густиною матеріалу. З'ясувати вплив товщини нитки на визначення діаметра скріпки.

- Визначити оптичну силу та фокусну відстань розсіювальної лінзи маючи в розпорядженні розсіювальну, збиральну лінзи, лінійку.

- Визначити висоту будинку (дерева) використовуючи метрову лінійку, але не для безпосереднього вимірювання.

Впровадження в навчальний процес системної навчально-дослідницької діяльності створює атмосферу творчої співпраці, стимулює до активного пошуку розв'язання завдання, вимагає від учнів роботи над літературою, пошуку інформації, її відбору, аналізу. В той же час сприяє усвідомленню власної значущості, прагненню до самовдосконалення, самореалізації, прояву цілеспрямованості, наполегливості, розвитку індивідуальних особливостей, предметних та комунікативних компетенцій, посиленню ролі міжпредметних зв'язків.

До використання експериментальних задач треба добре готуватися, ретельно підбирати необхідне обладнання. Важливо, щоб підібрані завдання були пов'язані з програмовим матеріалом, демонстраційним

експериментом вчителя і процесом навчання в цілому. Зміст завдань має відповідати принципу наростання кількісних зв'язків між величинами та поняттями і забезпечувати перехід від простих закономірностей до складніших.

Список використаних джерел

1. Варламов С. Д., Зильберман А. Р., Зинковский В. И. Экспериментальные задачи на уроках физики и физических олимпиадах. – М.: МЦНМО, 2009. – 184 с.
2. Иваненко А. Ф., Махлай В. Ф., Богатырев О. И. Экспериментальные и качественные задачи по физике: Пособие для учителей. – К.: Рад. шк., 1987. – 144 с.
3. Ванклив Дж. Занимательные опыты по физике / Дженис Ванклив; пер. с англ. Н. Липуновой. – М.: АСТ : Астрель, 2008. – 254 с.: ил.

Ленів З. П.,

директор Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Важливу роль у формуванні творчого потенціалу майбутніх педагогів відіграє участь студентів в організованій і систематичній науково-дослідній роботі, яка є традиційним засобом розвитку майбутніх спеціалістів. Наукове дослідження – це результат самостійного розроблення певної наукової проблеми студентом, яке містить результати власного пошуку, власні висновки. Завданням цієї роботи є розвиток у майбутніх педагогів умінь пошукової, дослідницької діяльності, застосування методів наукових досліджень на практиці. Завдяки участі у науковій роботі студенти оволодівають навичками використання інформаційного ресурсу. С. О. Тарасенко детально розглядає найпоширеніші види студентської науково-дослідної роботи: дослідження, пов'язані з виконанням навчальних завдань; студентські наукові гуртки, написання курсових, випускних робіт, участь у конкурсах студентських робіт та студентських олімпіадах.

Дослідження, пов'язані з виконанням навчальних завдань, формують у студентів досвід збирання експериментального матеріалу для практичних занять, вивчення та аналізу наукової літератури. Важливе значення має виконання навчально-дослідних завдань із суспільних, психолого-педагогічних, профільних дисциплін та навчальних завдань під час педагогічної практики, яку студенти проходять в школах, дошкільних закладах освіти, соціальних службах. Вони сприяють формуванню навичок вивчення особистості учня, міжособистісних стосунків в учнівському колективі. Оскільки в навчальні програми початкової школи внесено

предмет «Інформатика», студенти педагогічних коледжів вивчають методику викладання інформатики в початковій школі, яка вимагає знання сучасних педагогічних інноваційних технологій і умінь та навичок використання інформаційного ресурсу. Тому велика увага приділяється виробленню у студентів навичок володіння інформаційно-комунікативними технологіями, комп'ютерними навчальними програмами. Навчальні індивідуальні роботи студентів, майбутніх вчителів початкової школи, включають вивчення і дослідження нових методик роботи з дітьми на комп'ютері, вимог до програмного і педагогічного забезпечення початкової школи, впливу комп'ютерів на здоров'я дитини, попередження комп'ютерної залежності дітей молодшого шкільного віку. У багатьох середній школах, де студенти проходять педагогічну практику, є комп'ютерні класи для початкової школи, сайти школи і локальні мережі, вивчається питання створення єдиного інформаційного простору навчального закладу, що ставить нові завдання перед підготовкою майбутніх вчителів.

Оволодінню науковими методами пізнання студентами сприяють студентські наукові гуртки, в яких вони залучені до дослідження, участі у олімпіадах, конкурсах студентських робіт, виступів із результатами досліджень на студентських наукових конференціях. У Педагогічному коледжі Львівського національного університету імені Івана Франка успішно працює гурток інформатики, учасники якого є щорічно серед переможців і призерів обласних олімпіад з інформатики серед ВНЗ 1-11 рівнів акредитації. Студенти вивчають педагогічні і програмні засоби навчання, створюють методичні матеріали для проведення занять під час практики, презентації своїх досліджень. Як активні учасники студентських наукових гуртків, проблемних груп, майбутні вчителі самостійно виконують завдання різної складності в лабораторії інформатики, під час навчальних і наукових експериментів, педагогічної практики. В коледжі щороку проходить конкур на звання «Кращих за професією», на якому студенти демонструють свої знання і навички, які вимагає їх майбутня професія. Серед досліджень цікавими є напрацювання, де студенти діляться зі своїми бачення організації навчання і, освіти в цілому, у майбутньому суспільства.

Курсові, дипломні і випускні роботи є видом науково-дослідної роботи, який потребує від студентів уміння сформулювати тему, обрати методику дослідження, організувати і провести його, здійснити якісний і кількісний аналіз отриманих результатів, аргументувати свої висновки, оформити результати дослідження.

Тематику курсових і випускних робіт розробляють викладачі з врахуванням вимог навчальних програм і фахової компетенції. До науково-дослідної роботи студенти залучаються з першого дня навчання, обсяг окремих видів науково-дослідної роботи студентів та ступінь їх

ускладнення зростають в міру становлення майбутнього спеціаліста - від вивчення загальнометодологічної дисципліни «Основи наукових досліджень» до підготовки, написання та захисту випускної роботи. Поєднання наукового пошуку студента з його навчанням взаємно збагачує обидва процеси. Значний обсяг досліджень здійснюється студентами під час проходження педагогічної практики. В цей період студенти глибоко вивчають навчальні та методичні матеріали, проводять аналіз методик і виявляють додаткові резерви для підвищення їх ефективності. Виконання випускних робіт є найвищим ступенем участі студентів в науково-дослідній роботі і направлене на комплексну розробку конкретних напрямів удосконалення педагогічної діяльності та підвищення її ефективності.

Поєднує навчальну і дослідну роботу студентів проведення спільних наукових семінарів при кафедрах університету, наукові студентські конференції, тижні циклових комісій, до яких залучаються студенти. Спільна робота, наукове співробітництво сприяють посиленню почуття відповідальності в наукових дослідженнях, розумінню місця та значення результатів власних досліджень в загальному контексті існуючої проблеми, визначають для студентів критерії оцінки наукової роботи, завдання на майбутнє.

Для формування пізнавальної активності студентів використовуються нові форми роботи: он лайн конференції, круглі столи, діалоги, дебати, знайомства з відкритими виставками та обговорення нових видань навчальної і науково-методичної літератури. Такі форми дають студентам можливість не лише доповісти про результати власної наукової роботи, але й прийняти участь в обговоренні цікавих проблем, обміняти думками з питань, що його цікавлять, з ведучими спеціалістами в цій сфері.

Литвиненко О. В.,

методист науково-методичної лабораторії інформатики та інформаційних технологій навчання комунального закладу «Кіровоградський інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ ВЕБ 2.0

Отримання інформації в сучасних умовах стає життєво необхідним ресурсом, без якого неможливо досягти навчальних потреб. Завдяки новітнім технологіям змінюється роль, спосіб, швидкість та ефективність використання інформації в процесі навчання.

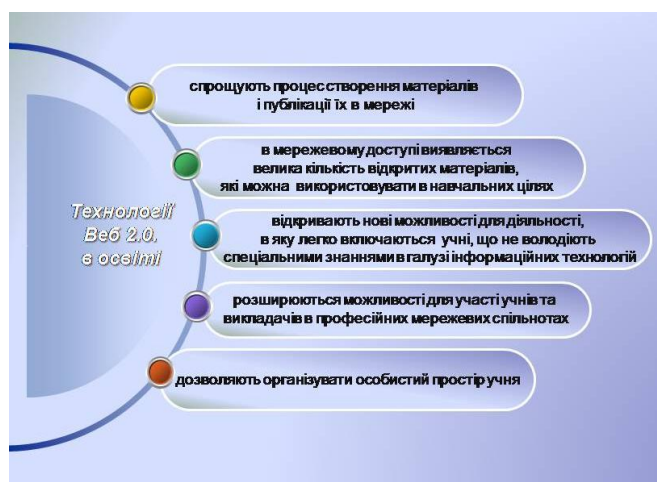
Завдяки засобам комунікацій створюється можливість одержання інформації та знань на відстані. Технологія Веб 2.0 являє собою новий підхід до побудови освітнього процесу. Перевага Веб 2.0 полягає в можливості залучення всіх хто навчається для участі в освітньому процесі не тільки як

споживачів освітнього контенту, але і як його активних творців.

Ключовими факторами зростаючого успіху технологій Веб 2.0 є відкритість інформаційного наповнення, оперативність доступу й розміщення, незалежність від індивідуального графіка включення учасників в процес комунікацій під час спільної роботи.

«Соціальні сервіси Web2.0 – це сучасні засоби, які підтримують шлях розвитку спільнот, коли вони не створюються за вказівкою зверху, а складаються знизу-вгору з невеликих зусиль безлічі формально незалежних учасників»[1, с.11].

.Д Патаракін та Д.Б. Ярмахов виокремлюють наступні можливості використання технологій Веб 2.0 в освіті, а саме:

Блог (або мережевий щоденник) є одним з найпоширеніших соціальних сервісів і являє собою веб-простір, орієнтоване на організацію персонального інформаційного простору користувача у вигляді журналу.

Технологія блогів дозволяє публікувати, зберігати, обробляти, передавати різну по виду інформацію і здійснювати її пошук в масиві даних; створювати співтовариства, які можуть адмініструвати кілька людей, з персональними налаштуваннями доступу для авторів і коментаторів.

Можна виділити наступні види блогів:

За автором (авторами):

- Особистий (авторський, персональний) блог — ведеться однією особою (як правило – його власником);
- Колективний або соціальний блог — ведеться групою осіб за правилами, які визначає власник;
- Корпоративний блог – ведеться усіма співробітниками однієї організації;
- Індивідуальний навчальний блог може виступати в якості електронного портфоліо учня, що містить колекцію матеріалів, які демонструють особистий прогрес за певний проміжок часу. При роботі з індивідуальними навчальними блогом учні розвивають уміння письмової мови; вміння читання: здатність виділяти необхідні відомості; витягати

необхідну інформацію; оцінювати важливість інформації, тощо.

Коллективний навчальний блог призначений для організації позааудиторної роботи. У блозі викладач розміщує навчальні завдання, довідкову інформацію, матеріали для коментування (текстовий, аудіо -, відеоформат).

Сервіси Веб 2.0, відкрили зовсім нові можливості спілкування для учасників мережі, з'явилася унікальна можливість, з одного боку, можливості групового спілкування, з іншого боку, створення віртуальної особистості учасника мережі і гнучкого управління нею. Центральним елементом будь-якої соціальної мережі є користувачі. Основою Інтернету є інформація або контент, розташовані на тисячах різних сайтів, навколо яких і «обертаються» всі користувачі. Сьогодні, коли насичення інформаційного поля є достатнім, якщо не надлишковим, на перший план виходять інтереси користувача, а якщо ми говоримо про навчальний процес, - інтереси учнів та їхні потреби.

Список використаних джерел

1. Патаракин Е. Д. Социальные сервисы Веб 2.0 в помощь учителю / Е.Д. Патаракин. – 2-е изд., испр. – М: Интуит.ру, 2007. – 64 с.: ил.

2. Патаракин Е. Д. Веб 2.0 – управление изучение и копирование / Е. Д. Патаракин, Д. Б. Ярмахов // Образовательные технологии и общество. – 2007.– № 10. – С. 245-258.

3. Соціальні сервіси. – ВікіОсвіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wikitest.newline.net.ua/wiki/index.php/Соціальні_сервіси

Люта Т. О.,

учитель початкових класів Петрівської загальноосвітньої школи І ступеня Петрівської районної ради Кіровоградської області

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНО- ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна школа повинна не тільки давати знання, уміння, навички, а й розвивати учня, як гармонійну особистість, здатну до безперервного вдосконалення шляхом самооцінки.

«Навчити дитину вчитися, дати їй уміння за допомогою яких вона буде самостійно здійснювати зі сходинки на сходинку довгого шляху пізнання – це одне з найскладніших завдань вчителя. Саме у його здійсненні – ключ до тієї педагогічної мудрості, опанування якої робить нашу працю творчою» – цей беззаперечний постулат В. О. Сухомлинського спонукає всю педагогічну громадськість до пошуків нових підходів у справі навчання та виховання дітей.

У кожній дитини є здібності і таланти. Діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися і, як відомо, саме період життя молодших

школярів відрізняється величезним прагненням до творчості, пізнання, активної діяльності.

Дослідницька поведінка – одна з найважливіших умов отримання дитиною повторного уявлення про оточуючий світ. У педагогіці і психології – «дослідницьким навчанням» іменується підхід до навчання, побудований на природному прагненні дитини до самостійного вивчення навколишнього світу.

Головна мета дослідницького навчання – формування здатності самостійно творчо опановувати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людського життя.

У роботі з формування навчально-пошукових здібностей потрібно використовувати завдання, привабливість яких забезпечується не зовнішніми прийомами навчання, а самим їх змістом. Проектувати уроки слід так, щоб кожен учень почувався дослідником, який самостійно здобуває знання, має змогу зіставляти, порівнювати, шукати і знаходити істину, доводити висунуті гіпотези під час спілкування зі своїми однокласниками та з учителем. Такий підхід до процесу навчання і виховання дітей сприяє розвитку їхніх інтелектуально-творчих задатків і формуванню навчально-пошукових здібностей, яке забезпечується альтернативними формами навчання: індивідуальна робота, фронтальна, робота в парах, групах.

Найефективнішим засобом у процесі розвитку творчих здібностей учнів є самостійне виконання творчих завдань. Наприклад, завдання типу «Створи віршика», «Запитання – відповідь» (при потребі з індивідуальною мірою допомоги).

Велику роль у формуванні інтелектуально-творчих умінь молодших школярів засобами навчально-дослідницької діяльності грає створення проблемної ситуації, зіткнення учнів з складністю, яку вони не можуть вирішити за допомогою запасу знань, що у них є, переконує їх в необхідності отримання нових знань, або застосування старих в новій ситуації. Доречним тут буде застосування стратегії ЗХВВ (знаю; хочу дізнатися; вивчу; виконаю). Наприклад: (за результатами екскурсії на берег річки Інгулець та спостереженнями за виходом на поверхню великого кристалічного щита).

Найсприятливішим періодом для формування і розвитку інтелектуально-творчих умінь дитини засобами навчально-дослідницької діяльності є молодший шкільний вік. На момент вступу до школи дитина є носієм власного пізнавального досвіду, як несуттєвого, а навпаки в максимальному його виявленні, використанні, збагаченні. Тому в початковій школі слід повноцінно використовувати систему розвивального навчання (уроки мислення серед природи; загальний розвиток і розумове виховання; стимулювання інтелектуальних та естетичних почуттів; тісний взаємозв'язок мовленнєвої, розумової і трудової діяльності виховання

гармонічно розвиненої особистості). В. О. Сухомлинський наголошував, що знання по різному засвоюються і по різному впливають на розвиток дітей залежно від способів керівництва навчальною діяльністю. Звідси висновок: розвивальний вплив навчання найбільше визначається його процесуальною стороною, тобто тим, як саме воно організоване. Тому, як наголошує О. Я. Савченко «в перебудові організаційних форм важливо, щоб високий навчальний результат досягався не за будь яку ціну, а поєднувався з розвитком пізнавальних можливостей і потреб дитини, щоб виконавська діяльність підпорядковувалась творчій».

Використання методик, що формують творчу, мислячу здатну до творчого пошуку особистість розвивають у дітей стійкий інтерес до знань, невичерпну потребу у самовдосконаленні. В основі такого підходу – визнання індивідуальності учня. Розвиток власного неповторного суб'єктивного досвіду, дослідницько-пошукових і творчих здібностей розкриття багатств індивідуального світу дитини. Яскравим прикладом такого навчання є диференціація (автор методики С. П. Логачевська).

Початкова школа втрачає багато можливостей для загального розвитку школярів через недооцінку чуттєвої основи учіння. Вважається, що в дитини, яка приходить до школи, добре розвинені процеси сприймання. Насправді ж, на думку О. Я. Савченко, «формування цих процесів не завершується, а тільки розпочинається в дошкільному віці». Отже, у молодших школярів обов'язково потрібно розвивати й удосконалювати уміння бачити, спостерігати, слухати. Такий підхід позитивно вплине на формування інтелектуально-творчих умінь. (приклад: прийоми педагогічної техніки).

Список використаних джерел

1. Логачевська С. П. Дійти до кожного учня: Методичний посібник / За ред. Савченко О. Я. – К.: Радянська школа, 1990. – 157 с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. – К.: Генеза, 1999.
3. Сухомлинський В. О. «Сердце отдаю детям». – К.: Радянська школа, 1998. – 272 с.
4. Сборник «Мудрости великих педагогов». – М.: ОЛМА, 2013.

Маржан А. В.,

учитель початкових класів комунального закладу «НВО природничо-економіко-правовий ліцей – спеціалізована школа I-III ступенів №8 – позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»

ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ УРОЧНОЇ ТА ПОЗАУРОЧНОЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасна початкова школа має здійснити перехід до якісно нової освіти дітей. Це, у свою чергу, вимагає пріоритетної уваги до змісту

навчального матеріалу, до добору методик і технологій, які формуватимуть у молодших школярів уміння самостійно вчитися, виявляти соціальну активність, демонструвати здатність до пізнання себе й свого довкілля, самореалізовуватися в різних видах навчально-пізнавальної діяльності, використовувати здобуті знання для виконання практичних завдань, аналізу нестандартних ситуацій.

У розв'язанні цих завдань чільне місце належить проблемі цілеспрямованого і системного залучення учнів початкової школи до урочної і позаурочної навчально-дослідницької діяльності. Актуальність долучення дітей до здійснення цього виду діяльності спричинена тим, що навчально-дослідницька діяльність сприяє особистісному розвитку дітей, створює умови для оволодіння знаннями, які сприймаються як нові та особистісно значущі лише по відношенню до кожного конкретного взятого учня.

Здійснення навчально-дослідницької діяльності потребує від учня спрямованої мисленнєвої діяльності, комунікативного самовираження, нестандартного мислення, прояву творчого начала.

Під час виконання навчально-дослідницької діяльності створюються умови для повноцінного розвитку здібностей і нахилів дітей та формується у них здатність підтримувати гармонійні стосунки з навколишнім світом, складовими якого є соціальне і природне середовище.

У процесі здійснення навчально-дослідницької діяльності створюються умови для того, щоб молодші школярі оперували своїм повторним суб'єктивним досвідом (досвідом життєдіяльності, надбаним дитиною в дошкільний період її розвитку, під час навчання в школі, у конкретних умовах родини, соціокультурного оточення, в процесі сприйняття та розуміння нею світу людей та речей), виявляли свою індивідуальність, самобутність, самоцінність.

На результативний перебіг навчально-дослідницької діяльності в школі першого ступеня суттєвий вплив має сам процес її організації. Причому зазначене в повній мірі стосується як організації навчально-дослідницької діяльності в урочний, так і в позаурочний час. Учитель як організатор навчально-дослідницької діяльності учнів має визначити мету діяльності, спланувати хід її виконання дітьми, визначити способи взаємодії учасників навчально-дослідницької діяльності, створити умови, за яких найраціональніше і найпродуктивніше здійснюватиметься цей процес; забезпечує психологічний клімат й навчальну дисципліну; передбачити чергування видів діяльності; надати доцільне консультування; реалізувати оптимальне нормування навчальної роботи тощо.

Слід акцентувати увагу на тому, що організація навчально-дослідницької діяльності має здійснюватися за таких підходів: постановка перед учнями цілей її здійснення; визначення завдань навчально-дослідницької роботи та усвідомлення їх змісту дітьми; стимулювання в

дітей інтересу до поетапного виконання завдання (завдань) навчально-дослідницької роботи; чітке формулювання його (їх) змісту; вмотивування учнів до активної та результативної діяльності.

Хід та результативність навчально-дослідницької діяльності безпосередньо залежить від забезпечення чіткості й усвідомленості в діях вихованців; раціонального використання ними часу; доцільного застосування засобів; системного підтримання і стимулювання їхньої дисциплінованості тощо.

Отже, організація урочної і позаурочної навчально-дослідницької діяльності є одним із ефективних способів активного розвитку дитини.

Мартинюк І. В.,

методист методичного кабінету відділу освіти виконкому Малинської міської ради Житомирської області

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дитина не може бути байдужою до предметів і явищ навколишньої дійсності, стосунків з іншими дітьми, подій, які відбуваються навколо неї. Вони викликають задоволення чи незадоволення, сміх і радість, здивування і горе. Все це емоції.

(від фр. *emotion* – «хвилювання», «збудження») – складний стан організму, що припускає тілесні зміни розпоширеного характеру – в диханні, пульсі, залозо-виділеннях тощо – і на ментальному рівні, стан збудження чи хвилювання, що позначається сильними почуттями, і зазвичай імпульсом щодо певної форми поведінки (за матеріалами Вікіпедії).

Основним джерелом емоцій у молодших школярів є учбова діяльність. Формуванню почуттів сприяють успіхи і невдачі в учінні, взаємини з ровесниками і батьками, читання художньої літератури, сприймання телепередач, кінофільмів, інтелектуальні ігри і т.п. [5].

Все, що пов'язане з грою, для школяра стає менш значущим, ніж те, що пов'язане з навчанням. Провідним видом діяльності є учбова діяльність.

Саме емоційне ставлення до вчителя є своєрідним сигналом в емоційній сфері учня, при цьому особливо важливою для дитини є функція вчителя як арбітра: емоційне забарвлення, що виникає в результаті оцінки вчителя, підсилює чи послаблює мотиви учіння, змінює самооцінку і рівень домагань молодшого школяра, тому байдужість до учіння і, насамперед, до оцінок учителя в цьому віці можна вважати показником відхилення [3].

В дітей молодшого шкільного віку розвивається емоційна виразність, поповнюється арсенал інтонаційних та мімічних експресивних реакцій,

формується спроможність фіксувати суть та природу власних емоційних переживань. Перебування в середовищі вчителя та ровесників породжує стримування, приховування своїх актуальних емоційних переживань, що психологи називають *синдромом втрати дитячої безпосередності*. В той же час молодший школяр залишається емоційно вразливим до ставлення значимих дорослих, особливо вчителя, а згодом чутливо реагує на мікроклімат взаємин з ровесниками. Психологічна залежність від учителя спонукає учнів початкової школи вміло діагностувати його настрій, інші емоційні реакції [4].

Поряд з провідною діяльністю виникає основне протиріччя даного вікового періоду – моральний розвиток відстає від інтелектуального. На основі даного протиріччя закладаються основи моральної та емоційної сфер особистості.

Активно розвиваються вищі почуття: інтелектуальні (допитливість, здивування, сумнів, інтелектуальне задоволення), моральні (почуття товаришкості, дружби, обов'язку, співчуття, обурення від відчуття несправедливості тощо), естетичні [3].

У молодшому шкільному віці розвиваються почуття симпатії. Воно відіграє важливу роль в утворенні малих соціальних груп. У дівчаток 10-12 років більше проявляється турбота і співчуття, ніж у хлопчиків цього віку.

На емоційний стан молодших школярів впливають взаємини у сім'ї та жорстоке ставлення батьків до дитини (відмовлення у задоволенні потреб дитини, яке супроводжується сильною неприязню; зайва холодність батьків, нездатність їх відповісти на спроби дитини спілкуватись з батьками; прилюдне приниження дитини; загроза застосовувати фізичне насилля, яка викликає страх у дитини; заборона спілкуватись з ровесниками чи брати участь у родинних заходах тощо) [5].

Негативно на емоційний розвиток молодших школярів впливає переживання таких емоційних станів, як стреси, невротичні реакції, закріплення емоційних порушень.

І. В. Дубровіна виокремлює категорії дітей з сталими проблемами емоційної сфери:

- агресивні діти (схильні до невмотивованих фізичних та вербальних агресивних реакцій);

- емоційно розгальмовані діти (бурхливо і демонстративно виражають свої емоції на публіку);

- емоційно вразливі діти (потерпають від сором'язливості, ранимості, образливості і тривожності).

Отже, емоції – це складний та багатогранний процес формування і становлення людської особистості, але життя без емоцій було б неможливим. «Варто лише на хвилину уявити собі людей, позбавлених емоцій, - розмірковував П. Анохін, – як перед нами відкриється глибока

прірва взаємного нерозуміння і повної неможливості встановити суто людські стосунки».

Список використаних джерел

1. Варій М. Й. Загальна психологія. Навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) 2-ге вид.: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 128 с.
3. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Кондор, 2011. – 468 с.
4. Сергеєнкова О. П. Вікова психологія К. : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
5. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін.. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.

Марущак О. М.,

здобувач, асистент кафедри філології і лінгводидактики Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Наша держава – багатонаціональна країна із розвиненою системою шкільництва. З метою задоволення мовних прав усіх громадян навчання в частині шкіл ведеться мовами національних меншин. Так, викладання в державних школах здійснюється не лише українською, а й російською, польською, румунською, кримськотатарською, угорською, болгарською, мовою іврит та навіть ромською. Звернемо увагу на школи з кримськотатарською мовою навчання.

З кінця 2011 року у видавництві «Тезис» друкується часопис «Арманчыкъ/Armançiq» (в перекладі – «вітряк (млин)»), походить від назви кримськотатарської лічилки). «Арманчыкъ» – це дитячий розважально-пізнавальний журнал, що видається кримськотатарською мовою. Видання розраховано на дітей віком від 5 до 12 років. «Арманчыкъ» виходить один раз на два місяці накладом більше 3000 примірників. Видання можна одержати, звернувшись до редакції, оформивши передплату в поштовому відділенні або ж скориставшись офіційним сайтом, на якому розміщені кілька перших випусків журналу в повному обсязі (<http://www.armançiq.pp.ua>).

Завдання часопису головний редактор Едіє Муслімова вбачає у створенні цікавого національного видання для дітей різного віку – і малюків, і старших дітей; вихованні патріотизму, прищепленні дітям бажання знати рідну мову, традиції, відродженні поваги до власної історії, відновленні духовності та спадковості [1].

Оформлення журналу якісне, яскраве, доступне, з елементами національної стилістики. Обкладинка видрукована на цупкому глянцевому папері, що неабияк подовжує «життя» часопису у дитячих руках. На звороті першої сторінки щомомера друкується абетка (кирилицею та латиницею) з цікавими малюнками або віршиками до певної літери.

Змістове наповнення журналу різноманітне. Загалом у ньому близько 25 рубрик. Розглянемо деякі з них. Рубрика «Тарих абиделери» («Історичні пам'ятники») присвячена історії міст і сіл Криму. У розділі «Ватанымызнынъ джанлы табиаты» («Жива природа нашої Батьківщини») розповідається про відомі природні об'єкти, «візитні картки» Криму – гори Ак-Кая, Чатир-Даг, Аю-Даг, Кара-Даг, вікові дерева, печери, ріки і т.д.

Вагомою частиною видання є народні казки, байки, оповідання та вірші різноманітної тематики. Казки та легенди кримських татар для дітей розміщені у рубриці «Къырымтатар халкъ масаллары» («Кримськотатарські народні казки»), оповіданням присвячена рубрика «Икяе». Також є окрема сторінка дитячих поезій, що раніше не друкувались. Серед авторів – Халіде Велішаєва, Лейла Асанова, Ельмаз Мамбет, Ельмара Мустафаєва, Дилявера Сеттарова. За допомогою рубрики «Мезакетли ибарелер» («Ввічливі вирази») діти опановують традиційний кримськотатарський етикет, вчать ввічливості, шанобливому ставленню до дорослих. Окрім того, у часописі можна знайти розділи «Балалар кулюшелер» («Дитячі смішинки»), «Булмача» («Ребуси, загадки»); рубрику «Почта къутусындан» («Із поштової скриньки»), що пропонує листи та малюнки юних читачів. Обов'язковою умовою є використання кримськотатарської мови, що сприяє розвитку писемного мовлення дітей, а як винагороду редакція публікує фото усіх дописувачів.

Остання сторінка обкладинки журналу вміщує рубрику «Бу – не? Ви – не?» («Що це?»). Автори видання пропонують тематичні зображення тварин, комах, риб чи рослин із підписами кількома мовами (російською, кримськотатарською та латинською транскрипцією). Таким чином, читачі можуть поповнити свої знання новими назвами кримськотатарською мовою.

Звернему увагу і на інше видання. У 2000 році за ініціативи видавця Валерія Басирова був заснований дитячий періодичний журнал «Йылдызчыкъ-Зірочка», що друкувався двома мовами – кримськотатарською та українською. У часописі друкувались поезії та оповідання кримськотатарських та українських письменників, народні казки, цікаві історії, а також пісні та дещо з творчості самих читачів. Цікавою рубрикою був «Словник дружби», користуючись яким, діти могли поступово опановувати кримськотатарську мову. Нині «Йылдызчыкъ-Зірочка» – це додаток до журналу «Йылдыз», що виходить загальним накладом близько тисячі примірників і доступний лише на умовах передплати. Залежно від номера він представлений кількома з названих

рубрик: «Къартанамнынъ сырлы сандыгъы» («З бабусиної скрині»), «Йылдызчыкънынъ мусафири» («Гості «Зірочки»), «Бизим байрамларымыз» («Наші свята»), «Эдеп къаиделери» («Правила виховання»), «Пек меракълы» («Дуже цікаво»), «Тылсымлы боялар» («Чарівні фарби»), «Оюнлар» («Ігри»), «Лугъатчыкъ» («Словничок»). Таким чином, видання залучає читачів до світу національної мови, культури, мистецтва, традицій і свят.

Зважаючи на сказане вище, зазначимо, що обидва журнали можуть бути використані у навчальному процесі початкової ланки кримськотатарських шкіл на уроках мови і літературного читання, адже дитячі часописи є цікавим і потужним джерелом відповідного дидактичного матеріалу.

Список використаних джерел

1. Абкеримова М. Вышел первый номер крымскотатарского детского журнала «Арманчыкъ» / М. Абкеримова. – Агенство Крымские новости. – 25 ноября 2011 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://qha.com.ua/vishel-pervii-nomer-krimskotatarskogo-detskogo-jurnala-armanchik-foto-103822.html>.

2. Яблоновская Н.В. Возникновение и развитие крымскотатарских СМИ для детей / Н.В. Яблоновская // Ученые записки Таврического национального университета им.В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Т. 26 (65). – № 3. – С.135-142.

Митрофаненко Ю. С.,

старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат історичних наук

УРБАНІСТИЧНІ МІФИ КІРОВОГРАДА І НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ

В умовах переходу українського суспільства від аграрної фази до індустріальної, а згодом до індустріально-інформаційної, яка супроводжувалася міграцією сільського населення до міста, відбувся процес формування України як урбаністичної держави. Міфотворення є невід'ємною складовою людського буття, яке не припинилося до нашого часу, тому за умов урбанізації виник своєрідний тип легенд – урбаністичні. Кожне місто починає продукувати свій міф, бо це невід'ємна властивість людської свідомості – міфологізація місця свого існування.

Історична наука приділяє увагу вивченню легенд. У сучасній історіографії досліджуються різні типи, види та форми сучасної міфології [6]. Наявність міфу як оригінального витвору людської свідомості є предметом уваги фахових істориків, аматорів-краєзнавців, тому цей напрям історико-краєзнавчих досліджень є достатньо перспективним.

Але, як зазначає один із дослідників цієї проблематики І. Тарнопольська, подібний напрям історіографії в Україні не набув поширення, хоча зарубіжні історики активно працюють у подібній царині [6]. Тому метою статті є привернення уваги красзнавців, працівників та слухачів МАН до цієї актуальної та цікавої тематики історичних досліджень.

Отже, наявність міфів, витворених кількома поколіннями його мешканців, відкриває простір для дослідників-урбаністів. Своєрідною рисою міфу є варіативність, зовнішня правдоподібність та претензія на правдивість. Аналіз легенди як продукту міфотворчості дозволяє розширити сферу наукового пізнання. Предметом наукових досліджень має бути не опис та поширення міфу, а аналіз підстав його появи, поширення та інтерпретації, бо завданням історика є пошук причин появи міфологеми та її спростування. Дослідник може звернути увагу на виявлення історичної правди міфу шляхом його перевірки на правдоподібність, інтерпретації міфу, пошуку підстав для появи урбаністичної легенди. Подібний напрям досліджень сприятиме накопиченню джерельної бази, яка може стати підставою для виявлення історичної правди міфологеми або стати предметом окремої теми наукової розробки.

Безумовно кожне місто України має свої легенди, пов'язані з окремими особистостями, подіями, архітектурними будівлями, певними місцями населеного пункту. Нерідко саме вони є підставою для зміни назв міста, перейменування або повернення історичних назв, впливають на стиль життя його мешканців. Зокрема, книга знаного письменника Юрія Винничука «Легенди Львова» має великий успіх у лвів'ян, на її основі створено комп'ютерну гру та проводяться екскурсії містом [1, с.3]. А знаний історик Ярослав Грицак науковим імперативом якого є осмислення історичної інформації відзначив, яку роль відіграв «міф австрійського Львова» у розбудові посткомуністичного Львова «з його вишуканими будинками, кав'ярнями зі свіжою пресою, театрами, де гастролювали європейські знаменитості» [2, с.105-106]. Саме ця легенда стала обґрунтуванням розбудови Львова як міста європейської урбаністичної культури. Подібні процеси спостерігаємо й у місті Кіровограді, який намагається бути схожим на ошатний впорядкований дореволюційний Єлисаветград.

Аналіз однієї з урбаністичних легенд Кіровограда буде використано як приклад наукового пізнання та методики досліджень у цій царині. Однією із суттєвих ознак міфу є «претензія на правдивість». Доказом цього є доволі поширений у Кіровограді міф про «колись судноплавний Інгул». Завдання історика при аналізі цієї легенди полягає у відповіді на питання «був чи не був» на підставі джерельної бази, з аргументованим обґрунтуванням наукової правдоподібності. По-друге, виявленням підстав для поширення цього міфу. Результатом дослідження стала знахідка оригінальних джерел, які дозволили аргументовано спростувати цю міфологеми.

Отже, в 1752 р., коли імператриця Єлизавета видала наказ про

заснування фортеці святої Єлисавети одним із вагомих чинників була наявність поблизу широкої річки. Згодом виникла ідея використати Інгул у районі Єлисаветграда як судноплавну річку, з'єднавши каналом з Дніпром, але згодом від цієї ідеї відмовилися. Російський дослідник Євдокій Зябловський у книзі «Землеописання Російської імперії для всіх станів», яка вийшла в 1810 р. писав: «На зламі вісімнадцятого та дев'ятнадцятого століть Інгул хотли зробити судноплавним завдяки посередництву шлюзів і поєднати з Дніпром повище Єлисаветграда. Але зустрілися неподоланні цьому проекту перешкоди: непомірна висота берегів, мілкість джерел Інгулу, необхідність перекопувати гори» [3, с. 62]. Тому від цього проекту відмовилися, а Інгул у районі сучасного Кіровограда має зовсім інший вигляд, ніж у районі Миколаєва. Зазначимо, що свою течію одна з найбільших річок України розпочинає за тридцять кілометрів від Кіровограда в районі сіл Бровково та Родніковка (Олександрівського району Кіровоградської області).

Іншим доказом неможливості факту сприйняття Інгулу як судноплавної річки є дані з інших джерел. Наприклад, відомий краєзнавець Петро Кизименко у книзі «Пам'ять степів» наводить уривки з джерел про Інгул кінця вісімнадцятого та кінця дев'ятнадцятого століть. Отже, свідчення 1796 р.: «Річка Інгул, що протікає Єлисаветградом, тече влітку дуже малим струмком» [3, с. 55], дані за 1888 р. свідчать, що «у межах міста Інгул – мілководна, місцями майже пересихаюча влітку, забруднена річка» [3, с. 83].

Однак при аналізі цих джерел постало питання: якщо річка була такою завжди, то звідки тоді виникла легенда про судноплавний Інгул, яка передається з покоління в покоління протягом століть? Вдалу підказку майбутнім історикам подав поет Дон Амінадо (Шполянський): «А води в Інгулі тільки і вистачало як для весняної повені...» [4, с.120]. Подібні стихійні лиха в Єлисаветграді траплялися доволі часто. Автор першої праці з історії міста міський голова Олександр Пашутін у книзі «Історичний нарис з історії міста Єлисаветграда» описав повінь 1841 р. подібним чином: «Інгул «вскрившись» в цьому році несподівано, піднявся на значну висоту від неймовірно швидкого таяння снігу затопив усі прибережні частини міста» [5]. Інформація про значну кількість води на вулицях міста, пересування човнами його центральною частиною стало вагомою підставою для появи чутки про судноплавний Інгул.

За даними О. Пашутіна, міською владою було вжито ряд заходів для убезпечення єлисаветградців від наслідків інгульських повеней. Зокрема, було змінено русло Інгулу та розпочалося риття декількох каналів – традиційного способу боротьби з цим стихійним лихом. О. Пашутін зазначив, що «переписка про «вирішення проблеми врегулювання течії в Інгулі зберігалася в міському архіві», що варто до взяти до уваги урбаністам. Але крім цієї, безумовно важливої, для краєзнавців інформації

міський голова залишив згадку про резонанс, якій викликали в місті наслідки боротьби з повінню: «Сама ця пропозиція призвела до поширення в місті чуток буцімто уряд планує з'єднати каналом Інгул з Дніпром, зробивши таким чином Інгул судноплавним» [5, с. 34-35].

Підставами поширення легенди про судноплавний Інгул для покоління кіровоградців ХХ – ХХІ ст. стали спогади про повінь 1980 р., коли були затоплена центральна частина міста, а також свідчення старожилів Кіровограда про прогулянкові човники Інгулом.

Легенди продовжують продукуватися також поколіннями кіровоградців ХХІ ст. Найбільш популярними з них є міфи про причини значної кількості вродливих жінок на території Кіровоградщини, підпільного мільйонера-мільярдера електрика Олександра Ільїна, магазин «Дзеркальний», у якому розташувався будинок розпусти, підземні ходи під містом, будинок біля лікарні св. Луки, який похилився і може впасти (Кіровоградська «Пізанська вежа»).

Отже, легенди є цікавою темою досліджень для науковців як знаних, так і майбутніх. Крім того, подібні дослідження, пов'язані з краєзнавством сприяють розширенню знань з історії рідного краю та формують почуття місцевого патріотизму.

Список використаних джерел

1. Винничук Ю. Легенди Львова / Ю. Винничук. – Л.: Піраміда, 2000. – 256 с.
2. Грицак Я. Страсті за націоналізмом / Я. Грицак. – К.: Критика, 2011. – 350 с.
3. Кизименко П. Пам'ять степів / П. Кизименко. – Кіровоград: Мавік, 2003. – 245 с.
4. На память о родном крае .История Центральной Украины в слове, красках, фотографіях и почтовых открытках. Автор-состаитель Александр Чуднов. – Кіровоград: «Имекс-ЛТД», 2008. – 432 с.
5. Пашутин А. Исторический очерк г. Елисаветграда / А. Пашутин. – Кіровоград : Кіровоградське державне видавництво, 1992. – 176 с.
6. Тарнопольська І. Урбаністичний міф – простір для дослідження / І. Тарнопольська // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження: зб.наук.пр. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-т, 2010. – Вип.8. – С. 5-13.

Нагорнова А. Ю.,

кандидат педагогических наук, доцент, старший научный сотрудник НОЦ НИЧ ФГБОУ ВПО «Тольяттинский государственный университет» (Россия)

КОРРЕКЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Среди актуальных проблем современной педагогики проблема психических состояний человека занимает значительное место. Она

рождена самой жизнью, предъявляющей все возрастающие требования к психической устойчивости человека, его деятельности, а также способностям и умениям квалифицированно осуществлять эту деятельность. В то же время, несмотря на интенсивное изучение проблемы психических состояний личности, в том числе и педагогов, она остается недостаточно разработанной проблемой. Отдельные исследования, проведенные в этой области, раскрывают лишь значимость учета, управления, саморегуляции и коррекции психических состояний в системе «учитель-ученик» (М. В. Антропова, Г. Г. Голубев, В. Н. Козлова, Н. Д. Левитов, К. К. Платонов, А. О. Прохоров, И. В. Страхов, М. М. Хананашвили, Т. С. Шевцова и др.).

Решением Министерства образования РФ (закон «Об образовании») определены приоритетные направления развития технологий обучения в современной школе, имеющие в том числе целью создание психологически комфортной среды обучения. Такое внимание к этому направлению структурно-содержательной реформы общего образования можно объяснить тем, что классическая и традиционная дидактика не способна преодолеть трудности, с которыми сталкиваются обучаемые в процессе обучения. В связи с этим приобретает особую значимость проблема подготовки будущих педагогов к коррекции негативных психических состояний учащихся [2, 3, 4]. Данные состояния зачастую являются первопричиной возникающих трудностей в процессе обучения и воспитания в школе. При этом под педагогической коррекцией понимается особым образом организованное воздействие, направленное на воссоздание гармоничных отношений человека со средой.

В. А. Кан-Калик рассматривает социально-педагогическую коррекцию в контексте трех основных задач обучения: обучающей, воспитывающей и развивающей. При этом решение обучающей задачи позволяет обеспечить реальный психологический контакт с учениками; формировать положительную мотивацию обучения; создавать психологическую обстановку коллективного, познавательного поиска и совместных раздумий. При решении воспитывающих задач налаживаются воспитательные и педагогические отношения; формируется познавательная направленность личности; преодолеваются психологические барьеры; формируются межличностные отношения в учебном коллективе. При решении развивающих задач создаются психологические ситуации, стимулирующие самообразование и самовоспитание личности; преодолеваются социально-психологические факторы, сдерживающие развитие личности в процессе общения (скованность, стеснительность, неуверенность и т.п.); создаются возможности для выявления и учета индивидуально-типологических особенностей обучаемых [1].

Коррекционно-педагогическая деятельность – составная и

неотъемлемая часть педагогического процесса как динамической педагогической системы, как специально организованного, целенаправленного взаимодействия учителя и ученика, нацеленного на решение развивающих и образовательных задач [6]. В коррекционно-педагогической деятельности, которая направлена на уменьшение количества негативных психических состояний учащихся можно выделить следующие группы методов: 1) методы педагогического и психологического воздействия на личность; 2) специфические методы психокоррекции отклонений в поведении и развитии обучаемого. Методы и приемы педагогической коррекции позволяют формировать у обучаемых позитивные психические состояния, наличие которых необходимо школьникам для успешности обучения и психологического здоровья [5].

Целесообразность коррекционного воздействия мотивируется рядом индикаторов неблагополучия школьников, основные из которых:

- нарушение коммуникации в системе отношений «учитель - ученик» и «ребенок - сверстник», утрата взаимопонимания, дезинтеграция сложившихся ранее форм обучения;

- низкий уровень достижений, значительно расходящийся с потенциальными возможностями обучаемого;

- поведение, отклоняющееся от социальных норм и требований;

- переживание ребенком состояния эмоционального неблагополучия, эмоциональный стресс и депрессия;

- наличие экстремальных кризисных жизненных ситуаций;

- аномальные кризисы развития, которые в отличие от нормативных возрастных кризисов не связаны с завершением цикла развития, не ограничены во времени и носят исключительно разрушительный характер, не создавая условий и не содействуя формированию психологических новообразований, знаменующих переход к новому возрастному циклу и др.

Таким образом, целесообразность и необходимость проведения коррекционно-педагогической деятельности в образовательной системе в современных условиях обусловлены как внешним социально-педагогическим обстоятельством, изменением социальных обстоятельств, сменой ценностей и моральных требований, так и особенностями внутренних психических процессов, происходящих в духовном мире обучаемых, в их сознании, мироощущении, отношении к социуму.

Список использованных источников

1. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. – М., 1987.
2. Нагорнова А. Ю. Готовность будущих педагогов к применению специальных умений и навыков коррекции психических состояний учащихся // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2010. – Т. 45. – № 1. – С. 174-178.
3. Нагорнова А. Ю. Исследование готовности будущих педагогов к коррекции психических состояний учащихся // Человек и образование. -

2009. – № 1. – С. 63-68.

4. Нагорнова А. Ю. Особенности профессиональной подготовки будущего педагога к коррекционной педагогической деятельности с учащимися // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. – С. 127.

5. Нагорнова А. Ю. Характеристика методов и приемов коррекции психических состояний в обучении школьников // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2011. – Т. 8. – № 4. – С. 37.

6. Слостенин В. А., Исаев И. Ф. и др. Педагогика : Учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений. – М., 2000.

Назарук С.,

Государственная Высшая Школа им. Папы Римского Иоанна Павла II в г. Бяла Подляска, Отделение Педагогики (Польша);

Никитин С.,

Естественно-Гуманитарный Университет в г. Седльце, Кафедра Основ Педагогики, Институт Педагогики (Польша)

МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ШАНС ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗИТИВНЫХ ПОЗИЦИЙ ЛОКАЛЬНОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В ОТНОШЕНИИ К БЕЖЕНЦАМ

Рассматривается суть и значение мультикультурного образования в процессе построения позитивных взаимоотношений между локальными социумами и беженцами. Современный человек является свидетелем текущих изменений типа: миграция и беженство, которые вызывают возрастающее количество потиэтничности государств, социумов и с этим связаны проблемы мультикультурализма. Для предотвращения конфликтов, вытекающих из структуры гетерогенных социумов, следует распространять знания и обучать общество в направлении позиций открытости по отношению к культурным отличиям. Существенная задача в упомянутом процессе возлагается на школу, в плане не только образования, но и воспитания. Ключевую роль в построении мультикультурного образования играет учитель, от его педагогического мастерства и позиции зависит успешность процесса научения, интеграции, а также использование детьми польской национальности и детей беженцев шанса данного образованием.

The inevitable phenomena that we observe in the world today include globalization, migration, refugees and an increasing number of multi-ethnic countries; which in turn implies the multicultural issues such as coexistence of different values within a single state organism. The intermixing of cultures leads to a series of conflicts and misunderstandings. Modern science in turn is lead to pay attention to new, previously unknown areas of research. One such area is the

issue of refugees. This phenomenon is known to humanity for thousands of years. Over the centuries millions of people were searching for and found protection in other countries. Among others, refugees were Jews who took refuge in the fifteenth century, when they were persecuted and expelled from Spain and Portugal. Refugees also were Amish and Mennonites, who at the beginning of eighteenth century fled from Europe to settle in the United States, do to persecuted for their religion. Unfortunately, there were many cases of such escapes in the world (Kosowicz, Mark 2008, p.49). The decision to enter the "refugee journey" is typically forced by external factors, often related to suffering, war, persecution and threat to life. A fugitive, for many people is associated with a person who has had a traumatic experience. Taking into account the applicable international law, the term "refugee" is defined and has a very specific meaning (Oleksiewicz J.2006, p 21). The Geneva Convention clarifies who can be considered a refugee, so that in all countries - signatories, apply the same understanding of the concept, according to which a refugee may be regarded as a person who left their country because of well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion (Geneva Convention 1951, Art. 1).

A turning point in the Polish asylum policy was the beginning of the 90's, do to Poland becoming a party to the Geneva Convention of 1951 on September 27th 1991 and consequently adopting international obligations to protect asylum seekers. Poland provides refugees following forms of protection: refugee status, subsidiary protection, tolerated stay permit, asylum and the protection of holidays. In practice this mostly applies to subsidiary protection and refugee status. Refugee status is granted to those who meet the criteria set forth in the Convention, otherwise the subsidiary protection is granted to foreigners who do not meet the requirements for refugee status, but whose return to the country of origin would be compromised by the serious danger, such as a conviction for death penalty, torture, inhumane treatment, or serious hazard to health and life due to the widespread violence against civilians in situations of armed conflict (Kushner, T., K. Knox, 1999).

Quite a common phenomenon among refugees is that first they cross national borders in an illegal manner, and then try to get refugee status. In the above situation, the Geneva Convention prohibits the state any imposition of penalties for illegal entry or presence, on refugees who came directly from a territory where their life or freedom was threatened, provided that they present themselves without delay to the authorities concerned and present good cause for their illegal entry or presence (Białcorkiewicz J.1999).

During the application process of consideration for refugee status, applicants are held in special centers for refugees without influence on the choice of such a center. They are also at risk of expulsion and deportation to their home country. Under Polish law, the integration of refugees comes after a decision to award any of the forms of protection in the Polish Republic, and

after leaving the refugee center (Goodwin-Gill GS1996).

Integration of refugees into the host society is regarded as a most desirable state. Poland officially declared the implementation of refugee integration policy, whose main objective is to open the host country to new arrivals, and allow migrants a full-fledged participation in society. However, there are no clear guidelines that would determine on what would the process of integration rely on, likewise there is no indicators on the basis of which the success of the process can be judged. Many definitions focus on certain requirements that must be met by a refugee to be considered as integrated, with no account for the important role of local communities in this process (Grzymała-Moszczyńska H. 2000, p.24).

One of the few approaches stressing a need for cooperation of both parties, is presented in the definition adopted by the UNHCR (The United Nations High Commissioner for Refugees), which describes the integration of refugees as: dynamic and multifaceted two-way process that requires efforts from all stakeholders, including the willingness of refugees to adapt to a host society without sacrificing their own cultural identity as well as equal readiness of host communities and their public institutions to accept refugees while meeting the needs of a heterogeneous society.

Creation of a multicultural society, which is the main objective of the integration, is possible only through mutual acceptance of migrants and the host society. Such acceptance allows the inclusion of foreigners in the life of a new society, while maintaining their own cultural identity. Thus, the success of foreigners integration in a new country, and ultimately the creation of a multicultural society is dependent on both: the attitudes of the newcomers, as well as the factors attributable to the host country.

Only recently it was realized, as writes J. Nikitorowicz: that the population of immigrants who remain, creates a permanent multicultural society with many problems, because a democracy accepting pluralism and providing a solution to the needs of different groups of population, does not create an environment in which cultural diversity could be achieved (Nikitorowicz J. 2009, p 264-265).

The research results indicate that the views of Poles in regard to the presence of refugees in local communities, do not support the integration of forced migrants in Polish society, despite the sensitivity towards the issues mentioned, and thus do not support the process of building a multicultural society. It appears that an effective policy of integration of refugees in the Polish society should aim to allow for contact between migrants and local communities. Undoubtedly, this policy should be aimed at promoting understanding of refugee phenomenon, which does not automatically imply eliminating concerns that most Poles associate with this phenomenon: anxiety before an increase in crime and unemployment rate.

It would seem that a small towns could not cope with the adoption of refugees. However, a small school in Berezówka in the Lublin province,

attended by children of refugees, provides hope to "step by step" build the idea of multiculturalism. The survey data of positive relationships between Polish and refugee children suggests, that in the future such relationship may develop between the locals and adult migrants. Achievement of objectives of intercultural education, started at the level of pre-school education, provides young people opportunity to develop values such as tolerance and respect for other cultures and nationalities, with focus on social dialogue, self-learning and creative application of knowledge.

Prevention of and opposition to the negative social phenomena such as racism, prejudice and discrimination, necessitates changes in the function of education. Such changes should take in to account not only the current state of cultural diversity and ethnicity, but also identify the scope, forms and rules for the implementation of multi and cross cultural education. At school level, it should start by setting the behavior of students and teachers, along with expectations for students, their families and communities.

Небеленчук І. О.,

старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, кандидат педагогічних наук

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ЗАЦІКАВЛЕННЯ УЧНІВ ХУДОЖНІМ ТВОРОМ

Одним із завдань, що стоїть перед учителями світової літератури є пошук оптимальних шляхів зацікавлення учнів художніми творами. Тому вчитель має застосовувати такі педагогічні технології, які б формували пізнавальну активність, самостійність, творчість. Цьому сприяють дослідницькі прийоми та види навчальної діяльності. Навчання як форма дослідження передбачає суб'єктивне відкриття самими учнями нових знань у ході індивідуальної чи самостійної роботи на основі актуалізації попередньо засвоєних знань й уведення в особистий пізнавальний простір. Тому навчання стає таким, що ініціюється самими учнями, які засвоюють новий досвід, у тому й числі дослідницький і дослідницько-пошуковий.

Проблему дослідницької діяльності розглядають такі учені, як: І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, П. М'ясоїд, Н. Ничкало, З. Слєпкань, О. Тягло та інші. У працях дослідників постає питання інтелектуального розвитку школярів, що має в основі формування самостійного мислення із зазначеної проблеми. Інтелектуальний розвиток, на думку учених, сприяє розвитку пізнавальної активності, самостійності, умінь творчо виконувати завдання різного типу складності, формуванню всебічно розвиненої особистості, здатної володіти читацькою компетентністю. Зазначені аспекти сприяють розширенню життєвого простору читачів, розвитку індивідуальних здібностей, нахилів кожного учня. Саме зазначені показники є підґрунтям

для експериментальної та науково-дослідницької діяльності.

Дослідницька діяльність учнів повинна відповідати науковим знанням, а відтак має бути спрямована на самостійний пошук і передбачати роботу з науковими джерелами. Для того, щоб учні зацікавилися дослідницькою діяльністю, учитель сам має бути творчою особистістю та перебувати в постійному пошуку нових знань. Формування дослідницьких умінь і навичок в учнів – процес довготривалий і потребує чимало зусиль. Уведення учнів у процес пошуку повинен здійснюватися поступово. Тому вчитель має розробити систему роботи з дітьми, які виявили бажання займатися дослідницькою діяльністю. У систему входить постійний контроль за виконанням учнями дослідницьких робіт, аналіз діяльності, консультування з питань оформлення дослідницьких і дослідно-наукових робіт, роботи над джерелами, поєднання дослідницької діяльності з науковою тощо, надання рекомендацій щодо вдосконалення діяльності учнів у ході роботи над дослідженням, з'ясування питань щодо подальшого застосування дослідницької діяльності.

Організація навально-дослідницької роботи передбачає два напрямки:

- навчально-дослідницька діяльність учнів у класно-урочній і шкільній системі. Вона передбачає написання учнями статей, презентацію теми дослідження, виступи на уроках, загальношкільних конференціях, семінарах тощо;

- навчально-дослідницька діяльність учнів у позаурочній системі. Вона передбачає самостійну роботу учнів з різними джерелами, написання реферату, створення презентації, написання наукових робіт у межах всеукраїнських конкурсів, виступи у ході семінарів, конференцій різного рівня [3].

У ході навчально-дослідницької діяльності вчителю варто усвідомити, що учень не є „посудиною, як необхідно заповнити” певними знаннями, а партнером, односторонцем, здатним самостійно здобувати знання, „факелом, який потрібно запалати”. Відтак спостерігається нівелювання домінуючої ролі вчителя та набуття якостей консультанта: вміння бути пасивним спостерігачем, втручатися в процес роботи учня над науково-дослідницькою роботою лише в разі необхідності, спрямовувати роботу, давати поради, обговорювати окремі частини чи розділи роботи, спрямовувати роботу учня в необхідному напрямку, залучати учня до виступів не лише перед учнями класу, а й на загальношкільних конференціях, педагогічних радах, батьківських і загальношкільних зборах. Важливим фактором такої співпраці є психологічний аспект: повага до особистості учня з боку вчителя, підтримка учня, допомога, визнання власної думки учня, надання права вибору теми, способів її розкриття, оцінка результатів дослідження, врахування індивідуально-психологічних особливостей кожного учня [2]. У ході роботи над науковим дослідженням головною метою є створення об'єктивно нового

результату, ще невідомого. Відтак друга частина дослідницької роботи повинна містити матеріал практичного спрямування та включати дослідно-експериментальні матеріали, на основі яких здійснюється аналіз теоретичного матеріалу та робляться висновки щодо предмета дослідження [1].

Одним із перших кроків учителя в ході дослідницької діяльності має бути з'ясування інтересів школярів. Робота має розпочинатися з виявлення інтересу учнів до теми дослідження та його бажання знайти щось нове та розкрити на науково-дослідницькому рівні. Процес дослідження починається з вибору теми дослідження, окреслення ефективних шляхів її розкриття, добір літератури, складання плану, визначення розділів, передбачає правильність відбору матеріалу, його систематизацію, визначення термінів роботи над кожним параграфом дослідження, захист.

Серед видів науково-дослідної роботи чільне місце посідає навчальна. До навчальної діяльності варто віднести реферати із зазначеної теми, що містять теоретичну та практичну частину, й відповідають вимогам щодо написання наукових робіт; навчальні проекти різні за терміном виконання та метою. Робота над рефератом передбачає самостійну творчу роботу учнів. Вони вчаться працювати з науковою літературою, відбирати необхідну інформацію, аналізувати, узагальнювати, систематизувати її. Написання рефератів є першим кроком до роботи над дослідженням. Така діяльність учня спрямована на формування, розширення та закріплення теоретичних знань, набуття практичних навичок, сприяє подальшому творчому пошуку самого учня, що стає кроком на шляху поглибленого вивчення теми у подальшому (у вузі, під час практичної діяльності, у ході роботи над науковим дослідженням тощо). Учні, які працюють над дослідженням, повинні виступати насамперед перед учнями свого класу. Готуючи учня до роботи над науковим дослідженням, учитель визначає умови, згідно з якими учень має презентувати свою роботу перед класом. Він має протягом певного часу виступати перед учнями класу, давати відповіді на поставлені запитання учнів свого класу, а також запрошених з інших класів, опонувати та вести дискусію з опонентами, висловлювати власну думку. Саме в ході підготовки до уроків учні проводять перші міні-дослідження, набувають навичок самоконтролю на основі введення учителем у структуру заняття ситуацій само оцінювання та взаємооцінювання.

З боку вчителя має бути постійне консультування учня, спрямування його діяльності в необхідному напрямку, залучення учня до участі в семінарах, творчих звітах, конференціях тощо. Учень має презентувати результати своїх досліджень перед однокласниками, учнями школи, педагогічним колективом, батьками, на загальних шкільних і позашкільних заходах. Під час роботи над дослідженням учень отримує самоосвітню компетенцію, яка полягає у вихованні внутрішньої дисципліни,

самоорганізації, плануванні власної діяльності, у виборі способів вирішення проблеми, оцінюванні результатів дослідження, окреслення шляхів подальшої діяльності.

Список використаних джерел

1. Дзундза А. І., Цапов В. О. До проблеми організації науково-дослідної діяльності учнів у сучасній школі / А. І. Дзундза, В. О. Цапов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dmpd/2007_27/_27/85-88%2027_2007.pdf

2. Кузнецов В. И. Принципы активной педагогики / В. И Кузнецов. – Москва: АСАСЕМІА, 2001. – 115 с.

3. Счастливая Т. Н. К вопросу о методологии научного творчества / Т. Н. Счастливая // Исследовательская работа школьников. – 2003. – № 1. – С. 52-63.

Нікітіна О. О.,

аспірантка кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНІ ВМІННЯ ТА НАВИЧКИ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ПОШУКІВ ПЕРІОДУ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

В межах компетентнісного підходу до змісту початкової загальної освіти головним завданням є здобуття учнями різнобічного досвіду діяльності, а не просто оволодіння знаннями. Перехід від традиційної установки на формування переважно «знань, умінь, навичок» до виховання якостей особистості, необхідних для повноцінного й активного існування в сучасному суспільстві є одним із напрямків оновлення змісту початкової освіти в Україні. В педагогічній літературі ці якості називають ключовими компетентностями, серед яких «уміння вчитися» займає центральну позицію. В початковій школі закладається та основа знань, яка сприятиме подальшому розвитку особистості школяра, який здатний навчатися, розвиватися впродовж життя. Переконаливою є думка про те, що формування повноцінної навчальної діяльності є запорукою успішного навчання кожного учня [3, с. 2-3].

На думку провідних педагогів-психологів, причиною відставання учнів у навчанні є відсутність організованої, цілеспрямованої роботи з формування загальнонавчальних умінь і навичок, як складника навчальної діяльності. Школярі не вміють організовувати свою працю, розподіляти робочий час, працювати з книгою, словниками тощо. Як наслідок, виникає перевтома, втрачається інтерес і бажання навчатися.

Ще в 80-х рр. ХХ ст. дослідник Ю. К. Бабанський зазначав, що формування загальнонавчальних умінь і навичок практично завершується в початковій школі, бо в середній школі формуванню даних умінь і навичок не приділяється достатньої уваги. Своєю чергою, гальмування розвитку навичок призводить до їх деформації, і вони залишаються на тому рівні, на якому були сформовані на момент закінчення початкової школи.

Реформою загальноосвітньої та професійної школи (1984 р.) в нашій країні було започатковано інтенсивний процес перебудови шкільної освіти. Змінювалися цілі, завдання й напрями роботи загальноосвітньої школи, впроваджувалися нові підходи в освіті. Початкова ланка освіти набула рис особистісно-діяльнісного підходу. Водночас, учені активно працювали над створенням окремих класифікацій та спеціальних програм з формування й розвитку в школярів загальнонавчальних умінь і навичок. На даний час у психолого-педагогічній літературі існують різноманітні класифікації. Авторами найбільш відомих з них є російські й українські вчені: Ю. К. Бабанський, І. Я. Лернер, В. Ф. Паламарчук, Н. А. Лошкарьова, А. В. Усова, Л. М. Фрідман та І. Ю. Кулагіна, О. Я. Савченко, Д. В. Татяниченко, С. Г. Воронцов та ін. Більшість класифікацій покладено в основу авторських програм, однак, лише програми, розроблені Н. А. Лошкарьовою («Программа развития общих учебных умений и навыков школьников») та О. Я. Савченко («Формування загальнонавчальних умінь і навичок») було повною мірою реалізовано в шкільній практиці.

Разом із впровадженням нових підходів до змісту освіти, змінювалася роль загальнонавчальних умінь і навичок у структурі навчальної діяльності. Вони набули значимості операційного компонента повноцінної навчальної діяльності, тому виникла необхідність їх спеціального формування в дітей молодшого шкільного віку.

Нагадаємо, що тривалий час у вітчизняній педагогічній теорії та практиці домінував *знаннєвий підхід (60-ті рр. ХХ ст.)*, у якому в основу змісту освіти було покладено наукові знання. Цей підхід передбачав оволодіння системними знаннями, вміннями, навичками, застосування їх елементів у вирішенні навчальних завдань; постійне поповнення об'єму засвоєної інформації «глибокими й міцними знаннями». Засвоєння знань стало головною метою навчальної діяльності.

Поступово, на зміну знаннєвому підходу до навчання прийшли більш сучасні, інноваційні за своєю сутністю (діяльнісний, особистісно орієнтований, системний, компетентнісний та ін.). Цей процес спричинив трансформацію проблеми «вміння вчитися» у вітчизняній дидактиці, що передбачало оволодіння основними навчальними діями. Відповідно, це змусило дослідників акцентувати увагу на загальнонавчальних вміннях і навичках в структурі даного вміння.

Діяльнісний підхід (70-80 рр. ХХ ст.) змістив акценти з формування знань на формування навчальної діяльності. Навчально-виховний процес було спрямовано на розвиток у школярів умінь і навичок, застосування на практиці знань з різних навчальних предметів, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти, адаптацію в соціумі, вибір майбутньої професії. В умовах діяльнісного підходу загальні й спеціальні навчальні вміння почали розглядатись як категорія діяльності, спосіб застосування знань, що впливало на якість діяльності, але не приводило до істотних змін в особистісній сфері учнів.

В цей час виникла необхідність систематизувати загальнонавчальні вміння й навички. Вченими було докладено зусиль для визначення їхнього місця у загальній системі засобів і результатів навчання. З огляду на це, деякі загальні вміння зустрічаються в існуючих на той час класифікаціях умінь, створених з урахуванням різних підходів. Так, за характером діяльності було виділено сенсорні, практичні (моторні) та розумові вміння. За способом діяльності розрізняли частковопредметні, загальнопредметні, міжпредметні тощо.

Особистісно-діяльнісний підхід (80-ті рр. ХХ – серед. 90-х рр. ХХ ст.) – органічне поєднання особистісного підходу з діяльнісним, націлив педагогів, з одного боку, на формування в учнів повноцінної навчальної діяльності, а з іншого – на залучення учня до активної участі в навчальному процесі та його розвиток як суб'єкта навчання. За цим підходом навчальні вміння розглядаються як здатність особистості та важливий компонент процесуальної сторони навчання (засіб та результат навчальної діяльності).

Особистісно орієнтований підхід (поч. 90-х рр. ХХ ст.) зосередив зусилля вчителя на особистості учня, поставив її в центр педагогічної уваги. «Дитиноцентристська» спрямованість навчального процесу дала підставу розглядати оволодіння вмінням учитися як властивість особистості, передумову подальшого її розвитку.

На початку ХХІ ст. набув поширення системний підхід до освіти та його різновиди: системно-структурний та системно-діяльнісний.

Системно-структурний підхід орієнтує педагогів на розгляд будь-якого освітнього явища чи процесу як сукупності взаємопов'язаних елементів, об'єднаних у єдине ціле. З огляду на це, навчальна діяльність розглядається як цілісна і водночас структурована система, до складу якої входять способи дій, вміння й навички як компонент її процесуально-діяльнісної підструктури.

Системно-діяльнісний підхід полягає в єдності двох складових процесу діяльності, і передбачає побудову системи та структури навчальної діяльності шляхом конкретизації загальних законів функціонування усіх сфер діяльності [4, с. 9].

Компетентнісний підхід (кінець 90-х рр. XX ст. – початок XXI ст.) передбачає спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток у школяра *ключових і предметних* компетентностей. Означений підхід тісно пов'язаний з такими підходами до навчання й освіти, як: *особистісно орієнтований* (оскільки потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі «для всіх» на суб'єктивні надбання одного учня); *діяльнісний* (тому що може бути реалізований тільки в діяльності, тобто в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій); *системно-структурний та системно-діяльнісний* (передбачають заємозв'язок та взаємодію усіх підструктур та компонентів навчальної діяльності).

Така зміна підходів до навчання й освіти обумовила трансформацію проблеми вміння вчитися: якщо у вітчизняній дидактиці минулого століття це вміння традиційно зосереджувалось на формуванні загальнонавчальних умінь і навичок, то сьогодні мова йде вже про формування ключової компетентності «вміння вчитися», яку вчені розуміють як складне інтегроване утворення, що об'єднує спеціально структуровану сукупність міжпредметних знань про способи діяльності, уміння, навички, ціннісні ставлення, надбання пізнавального і життєвого досвіду школярів.

На початку XXI століття в Україні помітно відроджується інтерес до загальнонавчальних умінь, які, на відміну від предметних умінь, є специфічними для тієї чи іншої навчальної дисципліни. З'явилися нові класифікації та авторські програми, обов'язковим складником яких є загальнонавчальні вміння й навички. Загальнонавчальні вміння, як універсальні для багатьох шкільних предметів способи одержання і застосування знань, є своєрідною дієвою основою навчально-пізнавальної діяльності учня, тобто тим інструментом, за допомогою якого учень здійснює цю діяльність.

Отже, в другій половині XX ст. – поч. XXI ст. ученими було проведено значну роботу, яка дозволила впритул наблизитися до розуміння наукової сутності поняття «загальнонавчальні вміння і навички», а створення класифікацій стало кроком до їхньої наукової систематизації. Ці наукові здобутки утвердили загальнонавчальні вміння в ролі важливого компонента змісту освіти та обумовили розробку методичних підходів до їхнього формування в шкільній практиці.

Різноманітних підходів до змісту освіти сприяли трансформації «вміння вчитися»: загальнонавчальні вміння і навички увійшли до складу ключової компетентності «вміння самостійно вчитися». Оволодіння комплексом загальнонавчальних умінь і навичок, наразі, лежить в основі успішного й повноцінного формування означеної компетентності в учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Бадмацыренова В. В. Совершенствование общеучебных умений и навыков: методическое пособие для учителя / В. В. Бадмацыренова. –

Улан-Удэ, 2009. – 72 с.

2. Давыдов В. В. Развитие психики школьников в процессе учебной деятельности / В. В. Давыдов: Сб. научн. тр. / АПН СССР, НИИ общ.пед. и псих. – М.: АПН СССР, 1983. – 154 с.

3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.

4. Петерсон Л. Г. Что значит «уметь учиться» / Л. Г. Петерсон, М. А. Кубышева, С. Е. Мазурина, И. В. Зайцева. – М.: АПК и ППРО, УМЦЦ «Школа 2000...», 2008. – 80 с.

5. Психологічна наука, учитель, учень / За ред. В. І. Войтка. – К.: Радянська школа, 1979. – 181 с.

6. Савченко О. Я. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2007. – № 8. – С. 1-5.

7. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О. Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – № 8/9. – С. 4-8.

8. Савченко О. Я. Уміння вчитись як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. Ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 33-44.

9. Цукерман Г. А. Зачем детям учиться вместе? / Г. А. Цукерман – М.: Знание, 1985. – 80 с.

10. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Щукина. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.

Нос Л. С.,

кандидат педагогічних наук, викладач англійської мови кафедри початкової та корекційної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ В КАНАДІ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Розглянемо можливості використання прогресивних ідей канадського досвіду забезпечення підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах полікультурності. Насамперед, зазначимо, що політика полікультурності, яку уряд Канади проводить уже впродовж трьох десятиліть, базується на відповідному законодавстві. Прийняттям Закону «Про канадську полікультурність» у 1988 році [1], держава забезпечила рівні права та можливості для всіх громадян. У кожній провінції вироблено власні підходи до концепції розвитку полікультурного виховання з урахуванням етнічних та культурних особливостей. Це дає можливість наповнювати зміст навчальних програм тим матеріалом, який є важливим саме для цієї

території. Навчальні заклади, в яких здійснюється підготовка вчителів, розглядають полікультурну освіту як невід'ємну складову комплексної освітньої стратегії, що втілюється у діяльності викладачів, у доборі навчального матеріалу, щоб студенти розуміли соціокультурні реалії змісту навчання дітей, вихідців із різних етнічних середовищ.

Отже, учителів початкової школи Канади цілеспрямовано готують до включення елементів полікультурності у зміст навчальних предметів, передбачених навчальною програмою, що дає змогу сформувати у дітей розуміння та прийняття расових і культурних відмінностей та підготувати їх до життя в багатокультурному суспільстві.

На нашу думку, в умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів досвід Канади щодо підготовки вчителя початкової школи до налагодження міжкультурної співпраці дітей на засадах толерантного співіснування різних етнічних груп може бути корисним для української вищої педагогічної школи.

У професійно-педагогічній підготовці канадського вчителя винятково важливе значення має неперервна освіта, навчання впродовж життя. У цій країні реалізується система заходів, спрямована на професійний розвиток учителів, зокрема: здійснюється пошук нових методів навчання, створюються творчі групи, центри самоосвіти, інтернет-центри професійного розвитку, проводяться наукові дослідження, розробляються програми наставництва для молодих учителів, достатніми тиражами видається педагогічна література. Активне впровадження сучасних форм неперервної педагогічної освіти матиме важливе значення для удосконалення професійного розвитку і українського вчительства.

Особливу увагу в Канаді приділяють професійному становленню молодих фахівців. Так, Міністерство освіти провінції Онтаріо розробило спеціальну «Вступну програму для молодого вчителя», якою передбачено наставництво досвідчених колег [3]. Така підтримка дуже важлива у перші роки професійної діяльності. Молодим фахівцям допомагають створювати сприятливе середовище перебування учнів у школі, опанувати навчальні стратегії, використовуючи індивідуальний та диференційований підхід, налагоджувати співпрацю з батьками. Вважаємо, що вищій педагогічній школі України варто запозичити досвід Канади в організації роботи з молодими вчителями.

У 80 – 90-х роках ХХ століття в системі педагогічної освіти Канади мали місце проблеми, пов'язані з інформатизацією освіти. Впродовж останнього десятиліття канадським науковцям вдалося досягнути суттєвих зрушень у вирішенні цих завдань. У цій країні здійснювалися комплексні заходи щодо забезпечення навчальних закладів комп'ютерною технікою та доступу до інтернет-ресурсів і викладачів, і студентів, і учнів шкіл. З цією метою було прийнято урядові програми, які фінансувалися і з державного, і з провінційного бюджетів. Водночас міністерства освіти кожної провінції

розробляли законодавчу базу щодо запровадження та використання ІКТ у навчальному процесі.

Канадські дослідники П. Кліффорд (P. Clifford), С. Фрізен (C. Friesen), Дж. Локк (J. Lock) та інші вважають, що вивчення комп'ютерних технологій має здійснюватись комплексно в рамках основної програми, а не як окремий методичний курс. Міждисциплінарна інтеграція ІКТ забезпечує ефективне навчання студентів, що уможливорює якісну підготовку майбутніх фахівців до створення навчального середовища засобами ІКТ. Широке використання інформаційних технологій стимулювало і викладачів університетів підвищувати свій професійний рівень. На факультетах освіти розроблялися методичні посібники з питань впровадження ІКТ, проводилась науково-дослідна робота, до якої залучались і викладачі, і студенти, створювалися спільні навчальні проекти. Така робота була спрямована на розвиток технологічних компетенцій майбутніх вчителів [2].

Можемо стверджувати, що досвід Канади може бути корисним для вищої педагогічної школи України, оскільки сприятиме удосконаленню змісту, методів та організаційних форм навчання з використанням ІКТ, створенню інфраструктури, підготовки відповідної законодавчої бази та різних методичних посібників з питань інтеграції ІКТ у навчальний процес.

1. Canadian multiculturalism act [Електронний ресурс] : [Department of Justice]. - Режим доступу: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-18.7/page-1.html>

2. Clifford P., Friesen S., Lock J. Coming to Teaching in the 21st Century: A Research Study Conducted by Galileo Educational Network. Report for Alberta Learning. February 15, 2007 [Електронний ресурс] : [Galileo Educational Network]. – Режим доступу: <http://www.galileo.org/research/publications/ctt.pdf>

3. New Teacher Induction Program. – [Електронний ресурс] : [Ontario Ministry of Education]. – Режим доступу: <http://www.edu.gov.on.ca/eng/teacher/induction.html>

Павлюк Р. О.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і методик їх навчання Педагогічного інституту, заступник директора з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНО-НАВЧАЛЬНОГО ІНШОМОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Емоційність навчання – одна із суттєвих умов активізації пізнавальної діяльності школярів, оскільки мисленнєва діяльність нерозривно пов'язана

з емоційним розвитком дитини молодшого шкільного віку, тобто з успіхом у навчанні. Крім того, беззаперечним є факт, що емоційність – характерна риса молодших школярів, тому вплив на учня через емоційну сферу найбільше відповідає природі дитячого організму.

На нашу думку, одним із ефективних засобів розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку є творення віртуально-навчального іншомовного середовища у навчально-виховному процесі (зокрема на уроках англійської мови).

Творення віртуально-навчального іншомовного середовища та взаємодії педагога і вихованця у ньому відбувається на основі використання сучасних мистецьких технологій.

Вітчизняними та зарубіжними педагогами обґрунтовано, що за умови створення пізнавально-активної діяльності учнів, яка формується шляхом накладання особистісних полів педагога і вихованців, створюється сприятлива, невимушена атмосфера для засвоєння будь-якої навчальної інформації.

Розвиткові емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку присвячена низка психологічних, педагогічних та методичних праць українських та зарубіжних учених. Окрім того, у цих працях охарактеризовано особливості розвитку емоційності молодших школярів.

Так, психологи зазначають, що емоційна сфера молодшого школяра суттєво змінюється в зв'язку зі зміною образу життя дитини. Джерелами емоційних переживань в цьому віці стають переважно навчання, гра та спілкування.

Отже, можна зробити висновок, що при ефективному використанні емоційного фактору у навчанні можна досягти високих результатів у процесі розвитку особистості молодшого школяра.

У процесі розвитку емоційної сфери молодшого школяра ефективний вплив матиме процес творення віртуально-навчального іншомовного середовища та взаємодія педагога і вихованців у ньому. Такий вид діяльності розуміється нами як особливий різновид буття. У ньому дитина сприймає своєрідний світ подій та явищ, які, з одного боку, начебто мають характеристики, властиві реально існуючим, матеріальним предметам, а з іншого – ці характеристики позбавлені того онтологічного навантаження, яке властиве реальним об'єктам. Ці відносини є ілюзорними, оскільки позбавлені дуже важливої частини свої атрибутових ознак, але одна атрибутова ознака у них є – результат. Під таким результатом ми розуміємо знання, уміння та навички, якими оволодівають учні за умови організації навчально-виховного процесу таким чином – створення віртуально-навчального іншомовного середовища.

У процесі творення віртуально-навчального іншомовного середовища особливий статус відводиться мистецьким дисциплінам у гармонійному поєднанні їх з іншими дисциплінами. Саме використання мистецьких

педагогічних технологій (музики, пісень, елементів хореографії, драматичного мистецтва, образотворчого мистецтва, літературного тощо) уможливорює творення такої казкової, фантастичної атмосфери віртуальної педагогічної реальності, виступає засобом залуження навчальної інформації до внутрішнього світу дитини [1, с. 24].

Серед засобів творення віртуальної педагогічної взаємодії на уроках іноземних мов на початковому етапі їх вивчення особливе місце займають виховання художнім словом, через різні види мистецтва (драматичне, музичне, хореографічне, образотворче). В основі педагогічного мистецтва лежить створення віртуального педагогічного середовища з фантастичними елементами. Його операційні можливості передбачають гру свідомого й підсвідомого, раціонального й ірраціонального, уяви й фантазії, розуму і почуттів, роблять навчання захоплюючим і привабливим.

Серед різних мистецьких технологій творення віртуально-навчального іншомовного середовища можна виділити технологію «Модифікована казка».

Суть цієї технології полягає у тому, що навчання іноземних мов поєднується з методичними рекомендаціями казкотерапевтів. Такі заняття можна проводити один раз на тиждень. Їх тривалість може бути різною: 25 хвилин і більше. У цьому випадку варто зважати на вік дітей та їх психологічні особливості.

У випадку непередбачуваної втомлюваності дітей заняття можна повільно зупинити, пояснивши, що «чарівна сила» вичерпалась і немає можливості сьогодні продовжувати мандрівку казкою, що наступна зустріч із казковими героями відбудеться іншого разу.

Перед використанням казки у вивченні іноземної мови учнями початкової школи необхідно значної уваги приділяти попередній роботі з вивчення нових лексичних одиниць, граматичних структур та виготовлення разом з дітьми обладнання для розігрування інсценізацій тощо.

Попередню роботу виконує також і вчитель для себе: перед читанням казки учням потрібно казку поділити на логічно завершені частини, а якщо казка досить велика у об'ємі, то варто їй присвятити два заняття. У кожній логічно завершеній частині повинно бути не більше 10 речень та відповідно до цього – не більше 5-8 нових лексичних одиниць. Деякі лексичні одиниці засвоюються на заняттях і без використання казки.

Список використаної літератури

1. Лещенко М. П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі : До проблеми педагогічної майстерності : навч.-метод. посіб. – К. : АСМІ, 2003. – Ч.1. – 304 с.

2. Методика навчання іноземних мов у початковій школі : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Котенко, Р. О. Павлюк, А. В. Соломаха та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 356 с.

3. Павлюк Р. О. Формування умінь майбутніх учителів іноземних мов до творення віртуальної педагогічної взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти» / Р. О. Павлюк. – Вінниця, 2009. – 20 с.

4. Шпак М.М. Дидактичні умови забезпечення емоційності навчання молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.09 – «теорія навчання» / М.М. Шпак. – К., 2001. – 21 с.

Партуга Г. М.,

заступник директора з навчально-виховної роботи у початковій школі Волочиського навчально-виховного комплексу у складі загальноосвітньої школи І ступеня та гімназії Волочиської районної ради Хмельницької області

Герасім'юк Л. Ф.,

учитель початкових класів Волочиського навчально-виховного комплексу у складі загальноосвітньої школи І ступеня та гімназії, керівник районного методичного об'єднання вчителів початкових класів

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-АДАПТАЦІЙНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В епоху, коли особистість стоїть на першому місці, як в соціальному, так і в навчальному просторі, необхідно створити сприятливі умови для її реалізації. Передбачається, що освітній процес у школі повинен бути спрямований на досягнення такого рівня освіченості учнів, який був би достатній для самостійного творчого вирішення світоглядних проблем теоретичного або прикладного характеру. Досягнення цієї мети пов'язується з організацією навчальної діяльності, що має дослідну спрямованість.

У кожної дитини є здібності і таланти. Діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися і, як відомо, саме період життя молодших школярів відрізняється величезним прагненням до творчості, пізнання, активної діяльності.

Дослідницька поведінка – один з найважливіших джерел отримання дитиною уявлень про світ. У педагогіці і психології – «дослідним навчанням» іменується підхід до навчання, побудований на основі природного прагнення дитини до самостійного вивчення навколишнього світу.

Головна мета дослідного навчання – формування здатності самостійно, творчо освоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людської культури.

Саме тому засобами дослідницької діяльності формуються організаційні уміння і навички, що сприяють успішній адаптації дітей у шкільному середовищі та соціумі.

Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її інтелектуальний, соціальний, фізичний розвиток. Пріоритетним у початкових класах є виховні, загально-навчальні, розвивальні функції. Поряд з цим вчителі формують організаційно-адаптаційні уміння учнів початкових класів.

Так, зокрема, до організаційно-адаптаційних умінь і навичок учнів 1-4 класів можна віднести:

Клас	Уміння і навички
1 клас	1. Добирати обладнання для проведення уроку, розкласти його в потрібному порядку. 2. Включатися в роботу відразу після вказівки вчителя. 3. Дотримувати правильної поведінки під час читання і письма.
2 клас	1. Дотримувати режиму розумової праці під час виконання домашніх завдань. 2. Самостійно добирати необхідне навчальне приладдя і підтримувати порядок на робочому місці. 3. Орієнтуватися в тривалості праці. 4. Додержувати певної послідовності виконання роботи під керівництвом вчителя (з чого почну, що зроблю потім, чим закінчу). 5. Своєчасно підготуватися до уроку. 6. Переключатися з одного виду роботи на інший. 7. Дбайливо ставитися до своїх і чужих речей.
3 клас	1. Додержуватись встановленого порядку під час виконання самостійних завдань. 2. Під керівництвом учителя визначати мету роботи і план її виконання. 3. Виконуючи різні види завдань, орієнтуватися у тривалості часу та доцільності його використання. 4. Орієнтуватися в методичному апараті підручника (у змістовому навантаженні основних позначень).
4 клас	1. Дотримувати режиму навчальної діяльності, працювати швидко й зосереджено. 2. Планувати роботу на день, користуватися довідковою літературою. 3. Орієнтуватися в методичному апараті підручника (розуміти значення всіх символів, позначень). 4. Розподіляти час на певну тривалість для виконання роботи. 5. Цінувати час – власний та інших людей. 6. Приступати до виконання самостійної роботи після її обдумання. 7. Тримати в порядку своє робоче місце та навчальне приладдя.

У навчальних програмах визначено зміст роботи початкової школи щодо формування загально навчальних умінь і навичок: організаційно-адаптаційних, загально-пізнавальних, загально-мовленнєвих, контрольних-

оцінних. Вони формуються протягом усієї початкової школи, мають між предметний характер, а тому час для цієї роботи вчитель знаходить на різних уроках.

При формуванні цих навичок вчитель використовує: бесіду, переконання, показ, роз'яснення, ігрові ситуації, прийоми стимулювання і вправлення дітей у певних діях. У зв'язку зі зниженням віку дітей, які йдуть до школи формування організаційно – адаптаційних навичок шестирічних першокласників потребує від учителя особливої уваги. Ці діти, як правило, емоційніші, їхня поведінка ситуативно зумовлена, вона не залежить від актуальних проблем. Особливо це помітно під час сюжетних ігор, роботи з роздатковим матеріалом, виконання конкретних завдань.

Формування організаційно-адаптаційних умінь та навичок у молодших школярів можна реалізувати таку послідовність цілей: формування вмінь працювати за зразком і вказівками вчителя, таблицями; навчання працювати з коментуванням своїх дій; формування вмінь самостійно застосовувати правило; формування пізнавальної самостійності.

Навчально-дослідницька діяльність передбачає такі етапи:

- знайомство з літературою;
- виявлення (бачення) проблеми;
- постановка (формулювання) проблеми;
- з'ясування незрозумілих питань;
- формулювання гіпотез;
- планування і розробка навчальних дій;
- збирання даних (накопичення фактів, спостережень, доказів);
- аналіз і синтез зібраних даних;
- підготовка до написання повідомлень;
- виступи з підготовленими повідомленнями;
- переосмислення результатів у ході відповідей на запитання;
- перевірка гіпотез;
- побудова нових повідомлень;
- побудова висновків і узагальнень.

Педагог, який керує дослідницькою практикою дітей, повинен:

– знаходити й ставити перед учнями реальні навчально-дослідницькі завдання в зрозумілій для дітей формі;

– уміти захопити учнів дидактично цінною проблемою, зробивши її проблемою самих дітей;

– бути здатним до виконання функцій координатора й партнера в дослідницькому пошуку; уміти уникати директивних вказівок і адміністративного тиску;

– бути терплячим до помилок, які допускають діти у спробах знайти власне рішення. Пропонувати свою допомогу або адресувати школярів до потрібних джерел інформації тільки в тих випадках, коли учень починає

відчувати безнадійність свого пошуку;

– організувати заходи для проведення спостережень, експериментів і різноманітних досліджень;

– надавати можливість для регулярних звітів творчих груп і обміну думками в ході відкритих загальних обговорень;

– заохочувати й усіляко розвивати критичне ставлення до дослідницьких процедур;

– уважно стежити за динамікою дитячих інтересів до досліджуваної проблеми; уміти закінчити дослідження й роботу з обговорення рішень до того, як діти втратять інтерес до проблеми;

– бути гнучким і при збереженні високої мотивації дозволяти окремим учням продовжувати працювати над проблемою добровільно, поки інші учні вишукують шляхи підходу до нової проблеми .

Отже, навчально-дослідницька діяльність допомагає формувати організаційно-адаптаційні уміння учнів початкових класів, розвиває комунікативні якості, виховує свідомого громадянина .

Список використаних джерел

1. Забродська Л. М. Інформаційно-методичне забезпечення проектно-технологічної діяльності вчителя: [науково-методичний посібник] / Л. М. Забродська, О. В. Онопрієнко, Л. Л. Хоружа, А. Д. Цимбалару. – Х. : Вид. група «Основа», 2007.

2. Онопрієнко О. В. Цимбалару А. Д. Проектна діяльність учителя й учня початкової школи. Програма спецкурсу для вчителів початкової школи / О. Онопрієнко, А. Цимбалару. – К. : СПД Богданова А. М., 2008.

Пашко Ю. О.,

учитель інформатики навчально-виховного комплексу «Знам'янська загальноосвітня школа № 2 – ліцей» Знам'янської міської ради Кіровоградської області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Одне з актуальних завдань сучасної школи – пошук оптимальних шляхів зацікавлення учнів навчанням, підвищення їх розумової активності, спонукання до творчості, виховання школяра як життєво й соціальне компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, вироблення вмінь практичного і творчого застосування здобутих знань.

Основа таких якостей закладається в загальноосвітній школі. Підготовка молоді до творчої праці неможлива без впровадження в навчальний процес сучасної школи навчально-дослідницької праці як важливого засобу формування в учнів стійкого інтересу й готовності до творчої діяльності.

Дослідницька діяльність – вища форма самоосвітньої діяльності учня. Формування науково-дослідницьких вмій у школярів – процес складний і довготривалий. Він не виникає на порожньому місці і не розвивається сам по собі. А тому завдання вчителя-керівника - поступово і методично формувати дослідницькі навички, здійснюючи постійний контроль за виконанням учнями науково-дослідницьких робіт; аналізувати і виправляти помилки; визначати найкращі, найефективніші шляхи виконання роботи, розчленувати її на певні складові та розділи, навчаючи учнів поєднувати дослідницьку діяльність з науковою, а також з'ясовувати можливості подальшого застосування результатів роботи.

В організації дослідницької діяльності учнів природно виділити такі основні етапи, як діагностика, постановка проблеми, безпосереднє виконання роботи, підсумовування результатів.

Роль педагога на кожному з цих етапів має свої особливості. На етапі діагностики при виявленні учнів схильних до самостійної дослідницької роботи і які демонструють здібності, роль учителя є домінуючою. При постановці задачі дослідження учитель уже виступає в ролі консультанта, його роль не повинна бути домінуючою. Необхідно враховувати особисті інтереси учня. На третьому етапі учню надається максимальна самостійність, учитель лише допомагає координувати напрямок дослідницької діяльності. На етапі підбиття підсумків учень і вчитель повинні бути рівноправними партнерами. При оцінці отриманих результатів, обраних методів дослідження найціннішим є саме самоаналіз, самооцінка учнем своєї роботи.

Саме на уроках та готуючись до них учні проводять перші міні-дослідження, набувають перші навички самоконтролю на основі введення учителем у структуру заняття ситуацій самооцінювання і взаємооцінювання.

На основі зазначеного вище можна зробити висновок, що обдарована дитина, зокрема і майбутній юний науковець, у загальноосвітній школі формується і розвивається саме завдяки шкільній буденній праці на уроках. Для того, щоб учень виявив бажання працювати над науковим дослідженням, у нього необхідно сформувати дослідницьку мотивацію.

Ведення портфоліо для обдарованих дітей може підвищити освітню активність школярів, рівень усвідомлення ними своїх цілей і можливостей, що робить вибір подальшого напрямку й форми навчання з боку старшокласників більше достовірним і відповідальним. Портфоліо – щось більше, ніж просто папка учнівських робіт; це – спланована заздалегідь індивідуальна добірка досягнень учнів. Метод портфоліо являє собою свого роду об'єктивовану рефлексію. Цей набір матеріалів спонукує учня до міркування над своїм розвитком й є своєрідним результатом його праці протягом деякого часу. Завдяки портфоліо формуються такі якості критичного мислення, як рефлексивність, уміння обґрунтовувати свій вибір й уміння продуктивно

працювати з інформацією, керування індивідуалізованими навчальними програмами, розвитком компетентності особистості.

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок – портфоліо не тільки є сучасною ефективною формою оцінювання, але й допомагає вирішувати найважливіше педагогічне завдання – формувати вміння вчитися – ставити мету, планувати й організовувати власну навчальну діяльність.

Саме учитель створює ґрунт для розвитку особистості, показує школяреві перспективу освітнього вдосконалення, спрямовує його на шлях, веде до мети. Для цього практикують різні форми діяльності, зокрема:

Бінарні уроки – одна з форм реалізації міжпредметних зв'язків і інтеграції знань з кількох предметів. Це нетрадиційний вид уроку. Бінарний урок є однією з форм проекту, а саме, звичайно це міжпредметний, внутрішній короткостроковий чи середньої тривалості проект. Бінарні уроки дозволяють інтегрувати знання з різних областей для рішення однієї проблеми, дають можливість застосувати отримані знання на практиці.

Науково-дослідницька діяльність учнів – один з шляхів перебудови роботи шкільних закладів в умовах оновлення освітньої парадигми в Україні, методологічної переорієнтації процесу навчання з інформативного викладання на розвиток особистості учнів, формування життєвих компетентностей, впровадження інноваційних процесів до викладання навчальних дисциплін в школі.

Список використаних джерел

1. Волощук І. Організаційні форми надання додаткових освітніх послуг обдарованим школярам : зарубіжний та вітчизняний досвід / Іван Волощук // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5. – № 3. – С. 158-168.

2. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002.

3. Стадник О.О. Дослідницька робота як засіб творчої самореалізації учнів/ Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, № 7(25), 2012. – С. 295-300.

Підгорна Н. В.,

вихователь – методист Новомиргородського дошкільного навчального закладу №1 «Теремок» Кіровоградської області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Василь Олександрович Сухомлинський вважав, що головною потребою кожної дитини повинні стати праця, самостійна думка, відкриття істини. Так вважаємо і ми, педагоги Новомиргородського дошкільного навчального закладу № 1 «Теремок».

Робота в садочку по даній проблемі розпочалася після ознайомлення на одній із педагогічних годин з авторською програмою пізнавального розвитку дошкільнят у пошуково-дослідницькій діяльності «Маленькі дослідники», створеною педагогічним колективом ДНЗ №167 м. Маріуполя.

Після детального обговорення програми вирішили створити творчу групу по створенню матеріально-технічної бази та методичного забезпечення діяльності педагогів по даній проблемі. До її складу увійшли креативні, досвідчені педагоги: Камченко Р. Г., Кравченко О. М., Венгуренко Г. В., Шамарьова О. Ю. Очолила творчу групу вихователь – методист Підгорна Н. В. Члени творчої групи розробили завдання по впровадженню експериментально-дослідницької діяльності в ДНЗ.

Під час перегляду занять, фрагментів прогулянок, спостережень, трудової діяльності переконалися в тому, що правильна організація пошуково-дослідницької діяльності вимагає створення умов для самостійного творчого пошуку вихованців, вільного експериментування з об'єктами. Так виникла потреба у створенні осередків дитячого експериментування, які ми назвали «міні – лабораторіями».

Завершальним етапом створення насиченого розвивально-пізнавального середовища стало створення музею води в дитсадку. Тут діти мають змогу ознайомитися з кругообігом води в природі, дізнатися де є вода в природних явищах, кому потрібна вода та як люди використовують воду. Один із холів ми перетворили у морське дно, а східці стали мов гірська стрімка річка. Діти наочно можуть переконатися, чим відрізняється море від річки, які мешканці там проживають, чим харчуються і тому подібне.

Важливою умовою ефективної організації пошуково-дослідницької та експериментальної роботи є належне педагогічне керівництво. Структурними компонентами такої діяльності дошкільнят педагоги обрали три етапи реалізації «проблемного дослідницького навчання».

Перший етап – маніпулятивно-експериментальна діяльність.

Другий етап – цілеспрямоване експериментування.

Третій етап – дослідницька діяльність.

Тематичний зміст експериментально-дослідницької роботи в садових групах

Нежива природа.

Вода. Ознайомлення з властивостями води: прозора, не має запаху, ллється, тече, в ній розчиняються деякі речовини, має вагу, на холоді замерзає, набирає форми ємкості, в якій міститься.

Повітря. Показ того, що повітря знаходиться скрізь (в людині, в кульках, деяких об'єктах). Вміння дітей знаходити повітря в оточуючому середовищі.

Світло. Ознайомлення зі значенням світла, його джерелами (сонце, ліхтарик, свічка, лампа), властивостями.

Колір. Можливості отримання кольорів змішуванням двох фарб.

Вага. Поняття про важкі і легкі предмети, вміння групувати їх за вагою.

Звук. Формування вміння знаходити предмет за звучанням, визначати походження звуку, розрізняти музичні та шумові звуки.

Тепло. Поняття про температурні властивості речовин та предметів.

Жива природа.

Рослини і тварини. Поняття про живі і неживі організми, їхні відмінності.

Люди. Людина як жива істота, будова тіла, догляд за ним.

Матеріали: папір, деревина, властивості, якості матеріалів, розрізнення матеріалів в навколишньому оточенні.

У дошкільному закладі наші вихователі проводять два види дослідів:

1. Ілюстративний або демонстраційний.

Вихователь сам проводить дослід, а діти лише спостерігають і разом з вихователем роблять висновок. («Чарівні перетворення льоду», «День і ніч» та інші)

2. Навчальний.

Діє кожна дитина. Педагоги намагаються надавати перевагу саме цим дослідом, оскільки при такій організації діяльності кожна дитина самостійно перевіряє гіпотезу, поставлену на початку дослідження, знаходить відповідь на запитання, перевіряє свої знання та можливості («шкідливі продукти», «чарівні фарби» і т.п.).

При організації дослідів і експериментів педагоги приділяють велику увагу дотриманню правил безпеки дітьми і дорослими. З цією метою розробили **Правила поведінки та безпеки під час проведення дослідів.**

Вихователі широко використовують методи і прийоми, які спонукають вихованців до активної розумової діяльності: **наочні, практичні, словесні та ігрові методи.**

Спостереження – невідємна частина любого із способів проведення дослідження, головний метод пізнання.

До наочних методів експериментально-дослідницької роботи належить і метод моделювання. Він слугує допоміжним у проведенні поглиблено- пізнавальних занять.

У проведенні дослідницької та експериментальної роботи виділяють чотири етапи:

Перший – підготовка дітей до роботи. Він спрямовується на виявлення знань дітей про об'єкт дослідження і створення атмосфери зацікавленості. Цьому сприяють доречно поставлені запитання типу: «Як видумаете, що важче – велика паперова куля чи маленький камінчик?» або цікава розповідь дорослого.

Другий – початок дослідження. Він розпочинається із висловлення припущень. Старші дошкільники вже вміють самі висловлювати припущення. Вихователі пропонують обговорити, як перевірити ці судження.

Третій – перебіг досліду та обмін думками.

Четвертий – заключний, діти з вихователем обговорюють результат і роблять висновок.

Щоб зібрати інформацію про результативність експериментально – дослідницької роботи в дошкільному закладі, скорегувати відхилення в реалізації поставлених перед дошкільним закладом завдань, виявити і систематизувати перспективний педагогічний досвід, а також максимально розкрити творчий потенціал кожного педагога провели тематичне вивчення освітнього процесу в групах.

Практика показала, що введення дітей у зміст нового навчального матеріалу шляхом власного відкриття знань, а не їх прямого сприймання, передбачення певних інтелектуальних труднощів при оволодінні навчальним матеріалом, активізація пізнавальної діяльності з використанням проблемно – пошукових методів, допомагає сформувати цілісну систему сприйняття дітьми навколишнього світу, орієнтуватися в найістотніших характеристиках довкілля та самого себе. А педагогам дає змогу враховувати природні можливості дитини, розвивати потенційні здібності, поважати її не лише за успіхи, а й за помилки, орієнтуватися на «зону найближчого розвитку» кожного дошкільника.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. Сто порад учителю. К.: Радянська школа, 1998
2. Шумей Т., Сергєєва І. Маленькі дослідники. Програма пізнавального розвитку дошкільнят у пошуково-дослідницькій діяльності // Палітра педагога. – 2008. – № 2-5.
3. Беленька Г. Експериментально-дослідницька діяльність дітей у природі як технологія пізнавального розвитку // Вихователь – методист дошкільного закладу. – 2012. – № 11.
4. Калуська Л. Багатство спадку Сухомлинського // Палітра педагога. – 2008. – № 5.
5. Галяпа М., Бондар Л. Вивчення організації експериментально-дослідницької діяльності дошкільників // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 11.

Правий В. П.,
директор Користівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів імені А. П. Гайдара Олександрійської районної ради Кіровоградської області, заслужений працівник освіти України

З ДОСВІДУ РОБОТИ ПО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПОЗАУРОЧНИЙ ТА ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС

Нові соціальні запити, зміни у сфері науки і виробництва вимагають від сучасної освіти пошуку нових шляхів і засобів, які допомагають

забезпечити повноцінний розвиток потреб та інтересів учнів у всіх сферах їх діяльності. Актуальними є навчання і виховання особистості, яке базується на засадах особливої уваги до індивідуальності кожного учня, створення умов для саморозвитку і самовизначення школярів, осмислення ними життєвих цінностей і цілей. Діяльність школи на сучасному етапі складна і багатогранна. Одним із напрямків роботи в цій гамі завдань є навчально-дослідницька діяльність учнів: участь у конкурсах, фестивалях, олімпіадах різного рівня, участь у захистах проектів Малої академії наук та інші.

Під навчально-дослідницькою діяльністю дітей розуміють процес вирішення ними навчальних, частково наукових і особистісних проблем, що має своєю метою створення науково-дослідницького портфоліо [1; с.312]. Учень виконує навчально-дослідницьку роботу під керівництвом вчителя, який радить, консультує, налаштовує на можливі висновки, але ніякому разі не диктує чи пише роботу за учнів.

Роль вчителя при організації навчально-дослідницької діяльності дітей дуже відповідальна, але відрізняється від тієї, що орієнтована на традиційне навчання; навчально-дослідницька діяльність учнів має сприяти розвитку критичного та творчого мислення [2; с.1].

У психолого-педагогічній літературі навчально-дослідницька діяльність розглядається як така, що своїм характером, формою та результатами свідчить про здатність суб'єктів освітньої діяльності до народження ідей, їх втілення в життя, оприлюднення результатів [3; с.31-39].

Педагогічна праця на кожному відрізку часу набуває свого відтінку і колориту. Вимоги до професійної діяльності вчителів постійно змінюються та доповнюються новими. Вчитель повинен вміти організовувати навчально-дослідницьку діяльність учнів. Підготовка учнів до такої роботи і сама робота учнів стимулює самостійну пізнавальну думку учня, дає можливість використовувати інформаційні технології, надає можливість учням разом з вчителем заглянути в сутність науки. Із власного досвіду роботи можемо сказати, що головна увага при організації навчально-дослідницької діяльності учнів приділяється вивченню самої проблеми або теми дослідження з використанням інформаційних технологій.

Виходячи з досвіду роботи, можна стверджувати, що організація навчально-дослідницької діяльності учнів, її психологічно-діагностичний супровід відбувається за такою схемою:

- Попередній етап;
- Підготовчий етап;
- Творчий етап;
- Заклучний етап.

Попередній етап. Протягом навчального року відбувається накопичення матеріалу для майбутніх тем робіт із залученням учнів. Матеріали накопичуються у вчителя-предметника. Загальне керівництво

здійснюється заступником директора з навчально-методичної роботи, який підбирає список рекомендованих тем за такими принципами:

- охоплення всіх шкільних предметів (можливе інтегрування предметів);

- актуальність;

- пізнавальна цінність.

Підготовчий етап. Протягом вересня на методичній раді закладу вчителі при складанні плану роботи методичного об'єднання обговорюють і затверджують методичною радою закладу теми, які будуть запропоновані учням для роботи. Учень обирає одну із запропонованих тем, над якою буде працювати протягом навчального року як в урочний час (по можливості), так і в позаурочний час (як правило). Учень у співбесіді із вчителем-предметником обговорює змістовне наповнення дослідницької роботи, а з вчителем інформатики – можливість використання інформаційних технологій по даному проекту. Вчителі координують самоосвітню діяльність учнів.

Творчий етап. Протягом жовтня – березня місяця учень спільно з вчителем-предметником під його керівництвом:

- збирає необхідний специфічний матеріал до даної теми з різних джерел;

- аналізує та систематизує зібрану інформацію;

- готує аналітичний реферат;

- робить дослідження, в разі необхідності та можливості моделює процес по темі роботи; робить висновки;

- робить електронну версію дослідницької роботи з використанням пакету Microsoft Office, готується до презентації проекту на учнівській конференції.

Заключний етап. Як правило, в кінці березня в період весняних канікул запрошуються учні школи, всі вчителі-предметники для захисту досліджень на конференції. Головна вимога до захисту – публічний захист власної навчально-дослідницької роботи з комп'ютерною презентацією. За результатами роботи учень оцінюється вчителем-предметником, отримує бал з відповідного предмета, який максимально враховується при тематичному або семестровому оцінюванні, якщо робота, на думку методичної ради, заслуговує на увагу. Кращі роботи учнів рекомендують до участі в районному конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт або екологічних проєктів, а також до захисту робіт в секціях Малої академії наук.

Список використаних джерел

1. Березняк Е. Руководство современной школой / Е. Березняк. – М.: Просвещение, 1983. – 208 с.

2. Деббі Кендау та ін. Intel. Навчання для майбутнього. К.: Нора-прінт, 2005.

3. Ващенко Л. М. Педагогічний експеримент у системі новітніх стратегій столичної освіти / Л. М. Ващенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 1-2. – С.53.

Пудич В. В.,
учитель початкових класів загальноосвітньої школи I- III ступенів № 10
Світловодської міської ради Кіровоградської області

ЕМОЦІЙНЕ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Увага до питання здоров'я школярів суттєво зросла. Про несприятливість у даній сфері говорять давно, але сьогодні ця проблема стоїть дуже гостро.

Однією з форм відхилення від здоров'я учнів є функціональне порушення психоневрологічної та емоційної сфери. Тому важливого значення набуває піклування про психічне здоров'я учнів, починаючи з молодшого шкільного віку. Саме стан інтелектуально-емоційної сфери, основу якої складає відчуття душевного комфорту, забезпечує адекватну поведінкову реакцію.

Особливу роль відіграють інтелектуальні емоції найчастіше пов'язані із навчальною діяльністю: здивування, сумнів, переживання нового, радість пізнання.

Моральні почуття виявляються у формі симпатії, дружби, товариськості, обов'язку, гуманності. Порівняння переживань своїх з переживаннями оточуючих сприяє розвитку усвідомленості своїх емоцій. Учень чекає від оточуючих поваги, визнання і розуміння, різко негативно реагує на приниження його гідності.

При порушеннях емоційної сфери дитини може виявляти грубість, впертість, запальність, забіякуватість та інші форми емоційної неврівноваженості. Найчастіше причинами цього є розходження між завищеним рівнем домагань та реальними можливостями його реалізації.

Емоції молодшого школяра, завдяки пережитим невдачам і успіхам, формують відповідні різноманітні емоційні почуття, які у своєму вигляді набувають певної змістовності, глибини та стійкості.

Процес виховання свідомого ставлення учнів до власного здоров'я, здоров'я інших людей у школі здійснюється шляхом передачі знань та формування умінь і навичок зміцнення, збереження здоров'я, виконання практичних дій здорового способу життя.

Для подолання негативних явищ у процесі навчання вчителі початкових класів практикують систему психофізичного тренування. Активний відпочинок учня допомагають здійснити різні види фізичних розвантажень. Але для повноцінного відпочинку школярам потрібна емоційна розрядка.

У роботі з молодшими школярами вчителі використовують спеціально підібрані і складені невеличкі вірші, які відіграють роль психоемоційних установок, що підвищують психоемоційний потенціал дітей, виховують активну увагу, волю, розвивають пам'ять, формують самовладання. За роллю і призначенням психоемоційні установки поділяємо на ранкові привітання («Ранкові зустрічі») і настанови.

Також використовуємо корекційні групові заняття, які складають ігри на розвиток емоційно-вольової сфери, зниження рівня тривожності та формування навичок соціальної поведінки молодших школярів. В ході роботи важливо створити позитивний мікроклімат в групі, забезпечити групову динаміку та взаємодію між дітьми та вчителем.

Структура занять: ритуал привітання, розминка, основний зміст заняття, рефлексія, ритуал прощання.

Ритуали привітання та прощання є важливим моментом роботи з групою, що дозволяють згуртувати дітей, створити атмосферу групової довіри та прийняття, що, в свою чергу, надзвичайно важливо для плідної роботи.

Розминка є засобом впливу на емоційний стан дітей, рівень їх активності, стимулює включення до продуктивної діяльності.

Основний зміст заняття є сукупністю вправ і прийомів, спрямованих на вирішення завдань розвивального комплексу.

Рефлексія передбачає ретроспективну оцінку заняття в двох аспектах: емоційному (що сподобалось – не сподобалось, було добре – погано і чому) і смислового (чому це важливо, навіщо ми це робили).

Для розвитку емоційно-вольової сфери учнів педагоги використовують корекційно групові заняття, мета яких: розвиток навичок невербальної взаємодії, вміння розуміти свої емоції та досягти поставленої мети. Пропонуть вправи «Зустріч», «Наші емоції», «Калейдоскоп емоцій» та ін.

Вправа «Зустріч»

Учні стають у два кола: зовнішнє і внутрішнє, обличчям один до одного і, використовуючи невербальні засоби спілкування, по черзі вітаються з кожним учасником протилежного кола так, начебто вони зустріли: друга, приятеля, сусіда, ворога, вчителя тощо. Вчитель періодично змінює завдання.

Після завершення вправи проводиться обговорення на тему:

- Які відчуття, емоції були в тебе, коли доводилось вітатися з вчителем, приятелем, ворогом? Як змінювалися твої жести, рухи, емоційний стан? Які, можливо, були труднощі? Як це пов'язано із твоєю поведінкою в житті?

Під час обговорення дається можливість висловитися кожному бажаному. Вчитель звертає увагу дітей на те, що у різних життєвих ситуаціях, у спілкуванні з різними людьми ми діємо по-різному.

Вправа допомагає учням усвідомити, що наші дії, міміка завжди відбивають емоційне ставлення до співрозмовника. Щоб краще розуміти емоції співрозмовника, можна аналізувати його жести, міміку. В свою чергу для того, щоб бути зрозумілим для інших, треба вміти невербально проявляти свої емоції.

Вправа «Наші емоції»

Для даної вправи вчителю потрібен набір карток або плакат із зображенням різних емоційних станів людини

При роботі з картками пропонується серія завдань:

- назвати емоційні стани зображені на картках;
- розділити аркуш паперу на дві половини і перемалювати схематичні зображення так, щоб зліва розташовувались емоційні стани, які дітям подобаються, а праворуч – не подобаються:

- визначити свій настрій, емоційний стан на даний момент, схематично зобразивши його в зошиті, коротко пояснити причину того чи іншого стану.

Вправа «Калейдоскоп емоцій»

Учні отримують фото із зображенням людей, які переживають різні емоції. Завдання кожного учня – назвати емоцію, яку він бачить на знімку, а також віднести її до відповідної групи (позитивна, негативна, нейтральна)

Для розвитку емоційного здоров'я пропонуємо пам'ятку учневі:

Емоційне здоров'я – одна із складових частин ідеалу здоров'я, до якого кожен із нас повинен прагнути. Одні емоції сприяють досягненню мети, інші можуть заважати здійсненню бажань, роблять людину пасивною, неуважною. Ми не можемо уявити світ без радощів, страждань, задоволень і розчарувань, без любові та ревнощів.

Сформованість того чи іншого емоційно-вольової сфери впливає на розвиток характеру особистості, визначає стійке позитивне ставлення учнів до навчання, виховує доброту.

Сучасна дитина живе в епоху великих економічних, політичних, моральних трансформацій, переосмислення деяких цінностей. Перша загальна картина світу дитини формується в молодшому шкільному віці.

Отже, виховання емоційно розвиненої особистості, її переживань і почуттів. Залишається важливим завданням вчителів. Адже саме від емоційного ставлення до навколишнього світу залежатиме те, заради яких цілей будуть використані набуті дитиною знання і вміння.

Список використаних джерел

1. Вовчик-Блакитіна О. О. Емоційний комфорт – засіб та мета виховання дитини / О. О. Вовчик-Блакитіна // Актуальні проблеми психології. Том 4. Проблеми розвитку дошкільника в інноваційних системах виховання. [за заг. ред. проф. С. Д. Максименка та С. Є. Кулачківської]. – К.: Нора – принт, 2002. – Том.4 – Вип. 1. – С.12-22.

2. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України // Вісник НАН України. – 2002. – № 2. – С. 32-34.

Поліхун Н. І.,
завідувач відділу підтримки обдарованості та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук
України, кандидат педагогічних наук

ДОСЛІДНИЦЬКЕ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ НАКОПИЧЕННЯ ДОСВІДУ ВЛАСНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У зарубіжній педагогіці наразі популярним є стратегіальні програми «ефективного мислення» – цілеспрямований розвиток інтелектуально-творчих здібностей дитини, формування креативності, інтелектуальних функцій, навчання технологіям мисленнєвих дій, процесам ефективного пізнавального пошуку тощо. Основними принципами таких програм є активне включення учнів у навчальний процес через самостійні відкриття, активна участь вчителів у виявленні стратегій та розробці методів їх навчання, спонукання учнів до усвідомлення та генерації власних когнітивних стратегій. Такий підхід здебільшого пов'язують наразі з навчанням обдарованої молоді.

Більшість фахівців з проблем розвитку інтелекту й креативності дитини у процесі навчання наголошують на тому, що головним фактором, що визначає цей розвиток, є не стільки зміст навчання, скільки методи його засвоєння (Ж. Піаже, Л. С. Вигоцький) [1, 7]. На конструктивістському підході до навчання заснована також і теорія Джерома Брунера «навчання шляхом відкриттів». Відкриття – це формування категорій, або систем кодування, які існують між об'єктами і подіями, що зберігаються в довготривалій пам'яті (містилищі знань, навичок, вражень тощо). Щоб по-справжньому вивчити предмет та усвідомити його, учню необхідно створити власні системи кодування – власні уявлення основних ідей та відношень. Найкращий спосіб створення системи кодування – самому її відкрити, замість того, щоб отримати її у готовому вигляді від вчителя [7].

Концептуальні підходи щодо розбудови нових освітніх технологій, які забезпечують розвиток продуктивного мислення дитини актуалізують, перед усім, соціокогнітивні (Дж. Брунер, Л. С. Виготський) ті психокогнітивні теорії (Ж. Піаже, Башляр), що покладені в основу інтеракціоністської концепції розвитку. Головна гіпотеза цієї концепції полягає у тому, що процеси соціальної взаємодії мають першорядну, головну роль у структуруванні мислення. Автори концепції – швейцарські психологи – учні Ж. Піаже: А. Н. Перре-Клермон, В. Дуаз і Т. Валері спираються на концепцію конструктивізму, яка стверджує, що формування нової мисленнєвої структури відбувається на базі мінімальної

інтелектуальної компетенції (сформованої схеми діяльності) завдяки конфлікту з іншими, новими схемами діяльності, а також на гіпотезу Л. С. Виготського та Дж. Піаже щодо взаємозалежності соціальних та когнітивних регуляцій. Автори даної концепції стверджують, що інтелектуальний розвиток дитини здійснюється у системі соціальної взаємодії між людьми. Поява нових ідей (знань) та творче реконструювання «старих» відбувається у процесі дискусійного обговорення. Учень – співавтор конструктивного соціокогнітивного процесу в якому дискусії та аргументація займають важливі позиції [1, 5, 6, 7].

Дослідники сітьових спільнот освітнього спрямування зазначають, що успішна творча діяльність в сучасному світі неможлива поза сітьовими колективами а домінантою освіти в інформаційному суспільстві стає розвиток здібностей до самоосвіти, гнучке креативне мислення, висока мотивація. При цьому, на базі певної інформаційної інфраструктури розбудовується індивідуальне освітнє середовище, форми навчання в якому тяжіють до проектного формату, що носить пізнавально-діяльнісний характер [6].

Доведено, що найбільш ефективні та пріоритетні методи розвитку стратегіального мислення реалізуються в дослідницькій моделі навчання, основою якого є моделювання процесу наукового дослідження (пошук суб'єктивно невідомих або відкриття принципово нових рішень проблеми).

Один із цікавих прикладів дослідницької моделі навчання є розроблений концептуальний підхід «Навчання базоване на дослідженні» (Inquiry based edukation) та спеціальні прикладні програми - STC-курси (Наука і технології для дітей), які ініційовані Національним центром наукових ресурсів (NRSC) Сполучених штатів Америки. Варто також зазначити що в країнах Євросоюзу набули поширення проекти, спрямовані на підвищення рівня навчання математики та природничих дисциплін з використанням дослідницького підходу, зокрема Pollen, SINUS та SINUS-T, IMST (Innovations in Mathematics, Science and Technology Teaching), «Фібоначчі» та ін.

Російські дослідники серед стратегій навчання обдарованих дітей визначають «дослідницьке навчання» [4, 7], в якому вбачають можливість надати творчий, дослідницький характер навчанню, передати ініціативу дитині у власній пізнавальній діяльності. Особливе значення для становлення дослідницької позиції молодій людині має накопичення досвіду власної дослідницької діяльності.

З появою й розвитком сітьових мультимедійних ресурсів і технологій з'явилися унікальні умови для розробок і колективних досліджень, а також для передачі оригінального креативного досвіду досвідченого, визнаного творця молодому поколінню дослідників. Актуальним завданням, при цьому є створення механізмів трансляції, розповсюдження, тиражування

нових освітніх технологій в освітній системі, розробка та широке використання освітніх НІТ для забезпечення соціокогнітивної взаємодії учасників навчально-виховного процесу (НВП). Поряд з цим, численні дослідження підтверджують факт, що формування наукових талантів є суто індивідуальне. У зв'язку з цим, актуальними є дослідження проблеми підготовки молоді до дослідницької діяльності та можливостей використання мережних ресурсів для її здійснення.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под. ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. –480 с.
2. Леонтович А. В. Учебно-исследовательская деятельность школьников как модель педагогической технологии / А. В. Леонтович // Народное образование. – 1999. – № 10. – С.152-158.
3. Перре-Клермон А.-Н. Роль социальных взаимодействий в развитии интеллекта детей. Пер. с фр. – М.: Педагогика, 1991. – 248 с.
4. Теоретичні основи проектування інформаційних середовищ як педагогічних систем, спрямованих на підтримку творчої діяльності учнів: Колективна монографія / [Величко В. Ю., Камишин В. В., Комов С. А., Лісовий О. В., Палагин О. В., Петренко М. Г., Стрижак О. Є., Шишкіна М. П., Чернецька Т. І., Канюка А. І.]. - За ред. к.т.н. В. В. Камишина і к.т.н. О. Є. Стрижака. - К.: Інформаційні системи, 2010. – 188 с.
5. Шумакова Н. Б. Исследования как основа обучения. От исследовательской активности к исследовательской работы старшеклассников. (Из опыта работы школы № 1624 «Созвездие» по междисциплинарной программе «Одаренный ребенок». – М.: ЮОУО. 2002. –С. 5-11.
6. Bruner, J.S. (1990). Acts of meaning. Cambridge, MA: Harvard University press.
7. Piaget, J. (1932) The moral judgment of the child. London: Kegal Paul. (1954) The construction of reality in the child. New York: Basic Books. (1960). The child`s conception of the world. London: Routledge.

Полтавець О. О.,

начальник відділу освіти Новомиргородської районної державної адміністрації Кіровоградської області

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сутність навчально-дослідницької діяльності як об'єкту педагогічного управління слід розглядати в контексті педагогічних управлінських впливів.

У контексті зазначеного варто наголосити на міркуваннях Н. Ф. Тализіної [2] про те, що управляти – це не подавляти, не нав'язувати процесу хід, що заперечує його природу, а навпаки, максимально враховувати

природу процесу, узгоджувати кожен дію процесу з його логікою.

Управління, на думку Л. Й. Дерев'яної, виступає одночасно як циклічний і безперервний процес, що створюється одночасним і послідовним виконанням багатьох циклів управління. Управлінський цикл починається з визначення цілей і завдань, а завершується їх вирішенням та досягненням поставленої мети. При цьому завдання педагога полягає в зміні стану керованого процесу, доведенні його до бажаного рівня. Управління навчанням передбачає визначення місця кожного учасника цього процесу, його функцій, прав і обов'язків, створення сприятливих умов для якнайкращого виконання ними своїх завдань.

За М. В. Савчиним [1], для педагога діяльність учнів є об'єктом управління, яке передбачає рефлексивний характер. Учитель має допомогти учню стати активним суб'єктом власної діяльності, здійснюваної у загальній системі колективної роботи, розвивати здатність школярів до самоуправління (саморегуляції, самоорганізації та самоконтролю).

Педагогічне управління навчально-дослідницькою діяльністю учнів реалізується через цілеспрямованість, оперативність, конкретність, певний стиль управління тощо; спрямовується на ознайомлення й прийняття вихованцями освітніх завдань і плану діяльності, здійснення навчальних «кроків» для розв'язання поставлених задач; регулювання навчальної діяльності під контролем учителя, самоконтролем та взаємоконтролем однокласників; аналізування результатів навчання.

За своєю суттю організаційно-управлінська складова діяльності вчителя має мобільний характер, забезпечується виваженим, оптимальним впливом на вихованців щодо формування їх розумових та практичних дій, самостійності, пізнавального інтересу тощо.

В умовах функціонування зазначеного поля пріоритетним стає процес організації та перспективного планування певної структури взаємин між учасниками навчально-дослідницької діяльності в різних системах взаємодії (для прикладу, між учителем та учнем, учителем і групою учнів, учителем та учнями класу, різними групами учнів, учнями всередині групи; учнями класу).

На основі здійснення аналізу змісту понять «управління» варто наголосити на тому, що і в першому, і в другому випадку неабиякої значущості набуває процес формування у педагога здатності ефективно здійснювати управління навчально-пізнавальною діяльністю. При цьому слід акцентувати увагу на тому, що управлінські впливи мають бути:

- *об'єктивними*, тобто отриманні результати віддзеркалюють реальний стан справ, а вплив особистісних факторів зведений до мінімуму;
- *точними*, коли отримана інформація відображає значення справжніх показників із прийнятною точністю;
- *повними*, тобто джерела інформації перекривати можливе поле отримання результатів;

- *достатніми* для прийняття обґрунтованого управлінського рішення;
- *структурованими* з урахуванням інформаційних запитів суб'єктів;
- *оптимально узагальненими*, тобто відповідає тому рівню завдань, які стоять перед управлінцем чи перед педагогом;
- *оперативними* або вчасними, відбивати реальну картину сьогодення;
- *доступними*, мається на увазі технічно і фізично доступна для отримання, а також подана у зручній та зрозумілій формі.

Список використаних джерел

1. Савчин М. В. Педагогічна психологія : [навчальний посібник] / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с.
2. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 343 с.

Постова К. Г.,

науковий співробітник відділу підтримки обдарованості і міжнародної співпраці Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Залучення дітей до науково-дослідницької діяльності в кожному навчальному закладі стала, останнім часом, необхідною закономірністю. Та чи кожна дитина здатна до написання науково-дослідницької роботи? Якщо так, то які якості особистості сприяють цьому? Якщо ні то, за якими ознаками можна виділити дітей, які мають схильність до дослідницької діяльності? Неможна запевнити в тому, що всі відповіді ми одержимо одразу, але певні акценти все ж будуть поставлені.

Часто, зустрічаються твердження про те, що кожна дитина є дослідником, і це підтверджено експериментально. В основі дослідницької діяльності лежить пошукова активність, біологічною основою якої являється орієнтувальний рефлекс (І. П. Павлов). Орієнтувальний рефлекс – це є реакція організму на нові подразники.

Пізнавальна активність проявляється в поведінці дітей через цікавість, спостережливість, здатність до експериментальної діяльності, самостійність, яку проявляє дитина при виконанні будь-якої діяльності. Постійний прояв пізнавальної активності у дитини це нормальний її стан, а не гіперактивність, про яку так часто почали говорити. Існує просте пояснення підвищеної активності дітей, яке спостерігається останні 10-15 років, яке не помічали раніше, це система освіти. Раніше система освіти підпорядковувалася чітко прописаним нормам та правилам, які дитина мала виконувати, щоб стати повноправним громадянином держави. Причому, ці норми прививалися з раннього дитинства, в дошкільному навчальному закладі потім у школі. Сучасна система освіти більш

ляльніша, причому використовуються творчі, інтерактивні технології в навчанні та вихованні дітей. Саме головне, враховується думка та бажання дитини – що призводить до формування самостійності та відповідальності, спонукає до діяльності від якої залежить майбутнє. Отже, неможна сказати, що діти сьогодні активніші аніж були декілька десятиліть тому, можна лише припустити, що раніше пізнавальна активність дещо подавлялася системою освіти, сьогодні ж навпаки вона заохочується й розвивається. Але, нажаль, не існує ще таких програм, які б розвивали та спрямовували, при найменшому контролі, пізнавальну активність дітей всіх вікових категорій.

Пізнавальна активність є рушієм пізнання нового, але чи може хаотичне пізнання навколишньої дійсності призвести до структурованого, комплексного, обґрунтованого «нового»? Це запитання спонукає до виділення проміжного фактору між пізнавальною активністю та продуктивною дослідницькою діяльністю. На роль посередника претендують дослідницькі здібності – індивідуальні психологічно стійкі властивості особистості, які визначають успіх у будь-яких видах діяльності, шляхом перенесення знань з однієї галузі діяльності в іншу.

Для формування та розвитку дослідницьких здібностей особистість має оволодіти певними навиками. Для цього і створена технологія дослідницького навчання основна мета якого – формування в учнів здібностей до самостійного засвоєння та вдосконалення нових способів діяльності в будь-якій сфері людської діяльності.

Пустова М. В.,

студентка V курсу природничо-географічного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ»

У наукових джерелах навчально-дослідницька діяльність трактується з акцентом на різних її компонентах чи особливостях здійснення. Скажімо, за Г. Лиходєєвою [1] навчально-дослідницька діяльність учнів розглядає як діяльність, що організується педагогом з використанням різних форм і дидактичних прийомів, в якій домінує самостійне свідоме використання методів наукового пізнання і в результаті якої учні активно видобувають знання, розвивають свої дослідницькі вміння та здібності. При цьому результатом навчально-дослідницької діяльності учнів є інтелектуальний продукт, пов'язаний з встановленням істини в результаті процесу дослідження.

У трактуванні поняття «навчально-дослідницька діяльність», яке запропонувала Н. Недодатко, це діяльність, яка характеризується творчою спрямованістю змісту розумових операцій, а також педагогічним

управлінням процесом формування навчально-дослідницьких умінь, який здійснюється найбільш успішно, коли учні вчать передбачати результат, формулювати цілі й гіпотези, шукати самостійні шляхи вирішення поставленої мети та обґрунтовувати правильність рішення.

I. Клещова під навчально-дослідницькою діяльністю учнів розуміє діяльність, для якої характерні:

- 1) внутрішня мотивація;
- 2) спеціальні структурні компоненти (виділення проблеми, організація та аналіз даних, висування гіпотези, перевірка гіпотези, формулювання висновків);
- 3) неповна детермінованість дій;
- 4) високий ступінь самостійності учня при здійсненні окремих етапів або навчально-дослідницької діяльності у цілому;
- 5) отримання об'єктивно чи суб'єктивно нового результату, який збагачує систему знань учня.

С. Антоною навчально-дослідницька діяльність учнів визначається як процес придбання дослідницьких і супутніх дослідженню умінь при взаємодії учнів і педагога, що націлений на виявлення сутності тієї чи іншої проблеми, актуальної для всіх суб'єктів діяльності.

На відмінну від науково-дослідницька діяльність (тобто діяльності, спрямованої на одержання об'єктивно нового знання) основу навчально-дослідницької діяльності визначає суб'єктивно нового знання.

Різновидом дослідницької діяльності, на думку Л. Тихенко, є пошуково-дослідницька діяльність. Дієвість останньої забезпечується комбінуванням і креативним застосуванням нових підходів до вирішення проблеми в процесі створення оригінального особистісно та суспільно значущого продукту за допомогою перенесення у нові умови раніше засвоєних знань, умінь і навичок пізнавальної діяльності.

Впровадження в процесі навчання географії навчально-дослідницької діяльності, як різновиду навчально-пізнавальної активності, призводить до позитивних змін у організації навчання. Навчання все більш стає зорієнтованим на учня. При цьому враховуються наявні у нього задатків та нахили до певного виду діяльності.

Варто також наголосити на тому, що навчально-дослідницька діяльність як особлива форма активності суб'єкта впливає на формування:

- вміння ефективно діяти у відповідності до ситуації (проблеми), поставленого завдання, вимог певної діяльності;
- здатності успішно задовольняти власні індивідуальні та соціальні потреби;
- вміння накопичувати досвід, що стосується різних способів оперування інформацією;
- здатності до освоєння різної рольової поведінки та формування вміння застосовувати набуте в процесі власної життєдіяльності з огляду на

ситуації (проблеми), актуальні як для сьогодення, так і для майбутнього.

Список використаних джерел

1. Лиходєєва Г. В. Формування навчально-дослідницьких умінь учнів у процесі навчання елементів стохастики: автор. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (математика)» / Г. В. Лиходєєва. – Київ, 2009. – С. 9.

2. Недодатко Н. Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників: автор. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н. Г. Недодатко. – Харків, 2000. – С. 10.

3. Антонова С. Ю. Управление учебно-исследовательской деятельностью старшеклассников в современных социокультурных условиях: автор. на соиск. уч. степ. канд. пед наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. Ю. Антонова. – Бийск, 2009. – С. 8.

4. Клещёва И. В. Организация учебно-исследовательской деятельности учащихся при изучении математики: на соиск. уч. степ. канд. пед наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)» / И. В. Клещёва. – СПб, 2003. – С. 5.

5. Тихенко Л. В., Ніколаєнко С. М. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в навчально-виховній системі «Мала академія наук України»: Навч.-метод. посіб. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – С. 7.

Радченко М.В.,

аспірант кафедри мов та методики їх викладання в початковій школі Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

ТВОРЧИСТЬ ЯК ФЕНОМЕН В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасне суспільство знаходиться на етапі бурхливого розвитку інформаційних технологій. Основними ознаками інформаційного суспільства є створення, поширення та споживання інформації. Реалії інформаційного суспільства вимагають компетентних, творчих, конкурентоспроможних спеціалістів з особливим професійним світоглядом, інноваційним мисленням, високою професійною культурою і духовністю. Тому зростає інтерес філософів, психологів, педагогів та методистів до проблематики творчості в контексті сучасного інформаційно-освітнього середовища.

Різні аспекти творчості досліджували такі вчені як Г. Гарднер, М. Чіксентміхайя, Г. Грубер, К. Тейлор, Р. Кеттелл, Дж. Гілфорд, Е. Торренс, А. Горальський, В. Моляко, В. Роменець, Я. Пономарьов, Ю. Трофимов та багато інших.

Поняття « творчість » характеризується широтою змісту і вживанням в різних значеннях, що відбивається в різних позиціях дослідників. Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення [1, 326].

Переважає більшість науковців визначає сутність поняття „творчість” як продукт людської діяльності, що породжує якісно нові матеріальні і духовні цінності суспільного або індивідуального значення. Поширеною серед науковців є думка про те, що творчість є формуванням нових комбінацій зі старих елементів. Однак, дотримуючись аксіологічного підходу до розуміння творчості, вважаємо, що поза ціннісним аспектом творчість утрачає сенс. Її значущість – у позитивній продуктивності, що є головним стрижнем усіх творчих пошуків письменників, митців, учених і т.д. [3, 16].

Підхід до феномену творчості в аспекті чинників, що впливають на процес творчості, є найбільш характерним для педагогіки. Оскільки педагогіка вивчає дидактичні умови, необхідні для творчої активності людини не тільки під час навчального процесу, але і в родині, групі ровесників, закладах праці, соціально-виховних інституціях. Відповідно до цього для педагогіки творчості одним із важливих предметів дослідження є характеристики середовищ, що сприятимуть розвитку творчої особистості. Однією з таких умов є створення інформаційно-освітнього середовища.

В педагогічній науці існують різні точки зору щодо змісту поняття «інформаційно-освітнє середовище». В наукових джерелах інформаційним освітнім середовищем називають:

- програмно-телекомунікаційну систему, спрямовану на ведення навчального процесу єдиними технологічними засобами, котра забезпечує його інформаційну підтримку;
- інформаційно-комунікаційне наочне середовище, що забезпечує комп’ютерну підтримку процесу навчання;
- соціально-психологічну реальність, у якій створені психолого-педагогічні умови, що забезпечують пізнавальну діяльність і доступ до інформаційних технологій;
- засіб управління процесом інформатизації в освіті;
- відкриту систему, що об’єднує інтелектуальні, культурні, програмно-методичні, організаційні й технічні ресурси;
- культурно-освітнє середовище, де головним носієм навчальної інформації є електронний ресурс;
- багатокомпонентний комплекс освітніх ресурсів і технологій, що забезпечує інформатизацію й автоматизацію освітньої діяльності навчального закладу;

- систему, що об'єднує інформаційне, технічне, навчально-методичне забезпечення, нерозривно пов'язану з суб'єктом навчального процесу;
- єдиний інформаційний освітній простір, що об'єднує інформацію, як на традиційних носіях, так і на електронних, комп'ютерно-телекомунікаційні навчально-методичні комплекси і технології взаємодії; дидактичні засоби [2, 249].

Таким чином ми визначаємо інформаційне освітнє середовище як педагогічну систему, що об'єднує в собі інформаційні освітні ресурси, комп'ютерні засоби навчання, засоби управління навчальним процесом, педагогічні прийоми, методи і технології, спрямовані на формування інтелектуально-розвиненої, соціально-значущої творчої особистості, що володіє необхідним рівнем професійних знань, умінь і навичок у сфері педагогічної діяльності, яка має здійснюватися творчо.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.

2. Гордійчук Г.Б. Використання інформаційного освітнього середовища в навчальному процесі педагогічного вищого закладу / Г.Б. Гордійчук // Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ: [монографія] / Р.С.Гуревич, Г.Б. Гордійчук, Л.Л. Коношевський, О.Л. Коношевський, О.В. Шестопа; за ред. проф. Р.С.Гуревича. – Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2011. – С.46-97.

3. Явоненко М.В. Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 /: захищ. 13.09.2007: затверджена 28.02.2001/ Явоненко Марина Валеріївна. – К., 2007. – 271 л.

Рибалко Л. М.,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, докторант Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ЕКОЛОГО-ЕВОЛЮЦІЙНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ

Протягом 2011-2013 рр., досліджуючи особливості еколого-еволюційного підходу (ЕЕП) в шкільній природничо-науковій освіті, розроблені дидактичні основи та концепція навчання природничих дисциплін на засадах ЕЕП, виявлені та теоретично обґрунтовані педагогічні умови цього процесу на 4 рівнях: Державного стандарту освіти, навчального матеріалу, навчальної діяльності та результатів навчання.

Ефективність розроблених теоретичних основ ЕЕП до шкільної природничо-наукової освіти перевіряли на прикладі навчання біології в загальноосвітніх навчальних закладах. Задля цього розроблено дидактичну модель навчання біології на засадах ЕЕП, методичну систему реалізації ЕЕП в змісті біологічного компоненту шкільної природничо-наукової освіти та систему навчально-методичної літератури, в якій втілено концептуальні основи ЕЕП.

Упровадження наукових розроблень у практику шкільного навчання здійснювали під час проведення педагогічного експерименту в рамках Всеукраїнського експерименту з упровадження інноваційного освітнього проекту «Розквіт» (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 476 від 18.04.2012 р.). До експерименту було залучено 31 загальноосвітній навчальний заклад Полтавської, Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Київської та Черкаської областей.

Усвідомлюючи важливість упровадження ЕЕП в практику шкільного навчання біології, розроблено програму експериментальної роботи та навчально-методичний супровід її реалізації, який включає навчальні підручники з біології [1; 3; 4; 5], посібники для учнів [2; 6; 8; 9; 10] та методичний посібник для вчителів [7], які втілюють ЕЕП в навчанні.

Принципово важливим положенням упроваджувальної роботи є тривала та перманентна взаємодія з суб'єктами освітньої системи, постійний контакт і неперервний зворотний зв'язок з ними, на відміну від епізодичних контактів інструктивного, інформаційного чи контролюючого характеру.

У впровадженні ЕЕП в шкільну практику важливе місце належить роботі з учителями. У системі неперервної освіти педагогічних кадрів на базі Полтавського, Дніпропетровського, Кіровоградського та Черкаського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти передбачається ознайомлення вчителів предметів природничого циклу, зокрема біології, з концептуальними ідеями ЕЕП, його концепцією та методичною системою реалізації в системі курсової перепідготовки. З цією метою розроблено та введено в дію проект упровадження тематичних курсів, серед пріоритетних напрямів якого є тема ЕЕП в системі курсової перепідготовки вчителів біології.

Особливістю цього проекту є надання курсантам глибоких знань із теоретичних основ інноваційного ЕЕП, відпрацювання педагогічної технології навчання природничих дисциплін на засадах ЕЕП, підвищення самоосвітньої компетентності вчителів. На курсах підвищення кваліфікації учителів біології у ПОППО проводяться лекції, практикуми, майстер-класи, педагогічні майстерні, презентації перспективного педагогічного досвіду тих шкіл, в яких апробується розроблена навчально-методична література.

Упровадження проходить у три етапи – підготовчий, організаційно-аналітичний та практичний. Зупинимось на розгляді цих етапів більш детально.

На першому етапі – *підготовчому* – діяльність вчителів природничих предметів, що перебували на курсах підвищення кваліфікації, була спрямована на ознайомлення з теоретичними основами навчання природничих дисциплін на засадах ЕЕП, його концепцією та дидактичними основами; здійснення інформаційного супроводу пошукової діяльності педагога, створення банку педагогічних ідей, виявлення на діагностично-прогностичній основі творчо працюючих учителів, які проявили бажання впроваджувати інновації в шкільній практиці. Задля цього проводяться тренінги з актуальних проектів «Еколого-еволюційний підхід – майбутнє шкільної природничо-наукової освіти», «Реалізація еколого-еволюційного підходу на засадах освіти для збалансованого розвитку». Це забезпечило вчителям відповідне входження в поле проблеми, їх адекватну теоретичну та методичну підготовку, перспективи подальшої успішної роботи.

На другому етапі – *організаційно-аналітичному* – акцентовано увагу на визначенні груп учителів, які виявили бажання брати участь в експерименті, створенні моделі науково-методичного супроводу впровадження ЕЕП в навчально-виховний процес, розробленні плану і програми експериментальної роботи. Реалізація названої моделі характеризує особливості третього практичного етапу – *практичного* – діяльності вчителів у школі у цьому напрямі.

Важливим компонентом впроваджувальної роботи є перманентна діагностика готовності педагогічних кадрів та ефективності впровадження методичної системи реалізації еколого-еволюційного підходу на уроках біології. Опитування, проведене у 2013 році серед педагогів і керівників навчальних закладів, показало, що 95 % опитаних вважають упровадження ЕЕП доцільним та актуальним, однак 70 % визначили свій рівень готовності до його впровадження, як такий, що потребує допомоги – відповідного навчально-методичного супроводу.

Найбільш ефективними формами допомоги у формуванні зазначеної готовності респонденти назвали тематичні та проблемні курси підвищення кваліфікації, семінари, тренінги, обговорення за круглим столом, консультації та роботу у творчих групах для уточнення методики реалізації ЕЕП в навчально-виховному процесі.

Розподіл відповідей респондентів, які пройшли фахову підготовку до впровадження розроблених матеріалів на питання про те, чи вистачає їм умінь працювати в умовах упровадження ЕЕП, засвідчує те, що 75 % педагогів вважають свої вміння достатніми, 16 % – недостатніми і 9 % не готовими. Така динаміка самооцінки свідчить про готовність педагогічних кадрів до реалізації ЕЕП. На нашу думку, це є наслідком проведеної роботи в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти – читання лекцій, проведення круглих столів педагогічних діалогів, семінарів, індивідуальних консультацій тощо.

Показовим видається той факт, що тематику курсових робіт з проблеми ЕЕП до навчання природничих дисциплін обрали 34 % курсантів у 2011 році, 62 % – у 2012 р. і 83 % – у 2013 р. Така динаміка дозволяє забезпечити масове охоплення вчителів біології регіонів, визначених Всеукраїнським експериментом, і підготовку педагогічних кадрів до впровадження ЕЕП на уроках предметів природничого циклу.

Діагностичне опитування 2011-2012 р.р. мало на меті виявлення рівня готовності педагогічних працівників до впровадження ЕЕП в шкільну практику. У ній брали участь вчителі, методисти.

На сьогодні діють 31 базова експериментальна школа на рівні експериментальних майданчиків, в яких апробується технологія навчання біології на засадах ЕЕП.

Упровадження ЕЕП в практику шкільного навчання біології розглядаємо, як спеціально організований процес, спрямований на вдосконалення практики навчання природничих дисциплін на основі втілення ЕЕП, що виявляє ефективність даного підходу, його ціннісні орієнтири та якісні показники рівнів сформованості знань, умінь та навичок учнів, сприяють підвищенню професійних компетентностей учителів.

Список використаних джерел

1. Помогайбо В. М. Біологія : підручник [для 9 кл. заг.-осв. навч. закл.] / В. М. Помогайбо, Л. М. Рибалко. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 240 с.
2. Рибалко Л. М. Робочий зошит з біології : навч. посібн. [для учнів 8 кл. заг.-осв. навч. закл.] / Л. М. Рибалко. – Полтава : Довкілля-К, 2009. – 76 с.
3. Рибалко Л.М. Біологія : підруч. [для 8 кл. заг.-осв. навч. закл.] / Л. М. Рибалко, Л.Г. Яценко. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 284 с.
4. Рибалко Л.М. Біологія : підручник [для 10 кл. заг.-осв. навч. закл.] / Л. М. Рибалко, В. М. Помогайбо,. – Полтава : Довкілля-К, 2012. – 264 с.
5. Рибалко Л.М. Біологія : підручник [для 11 кл. заг.-осв. навч. закл.] / Л. М. Рибалко, Н.В. Корягіна. – Полтава : Довкілля-К, 2012. – 240 с.
6. Рибалко Л.М. Робочий зошит з біології : навч. посібн. [для учнів 9 кл. заг.-осв. навч. закл.] / Л. М. Рибалко, Н.В. Корягіна, Н.В. Васюкова.. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 100 с.
7. Рибалко Л. М. Методика навчання біології на засадах еколого-еволюційного підходу (7-8 класи) : [метод. посіб. для вчителів] / Л. М. Рибалко. – К. : ТОВ «СІТПРІНТ», 2013. – 82 с
8. Рибалко Л. М. Біологія : [навч. посіб. для учнів 7 класу] / Л. М. Рибалко. – К. : ТОВ «СІТПРІНТ», 2013. – 78 с.
9. Рибалко Л. М. Біологія : [навч. посіб. для учнів 8 класу] / Л. М. Рибалко. – К. : ТОВ «СІТПРІНТ», 2013. – 78 с.
10. Рибалко Л. М. Пізнаємо живу природу в її еволюційному розвитку : [Довідник для школярів] / Л. М. Рибалко. – К. : ТОВ «СІТПРІНТ», 2013. – 50 с.

Рогуска А.,

научный работник Гуманитарного Факультета Института Педагогики и руководитель Лаборатории Общей Педагогики Естественно-Гуманитарного Университета в г. Седльце (Польша)

ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЛОКАЛЬНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ СМИ В ПРОСТРАНСТВЕ СВОИХ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Локальная среда находится в пространстве исследований социальной педагогики. Можно перечислить известные фамилии ученых, которые территорией своих исследований сделали пространство локальности: Гелена Радлинська, Казимеж Корнилович, Ричард Врочинский, Александр Каминский, Станислав Ковальский, Збигнев Т. Вежбицкий, Ирена Лепальчик, Эдмунд Тремпаля, Станислав Кавуля. Определение «маленькая отчизна» значит психофизическое пространство, состоящее из физического присутствия в данном социальном пространстве и эмоциональной привязанности к ближайшему окружению. Действия типа: работа, пользование услугами объектов и учреждений общественного блага (органы администрирования, центры культуры, места отдыха, инфраструктура, транспорт, сообщение, вопросы экологии) и т.д. Локальная среда – реальная действительность, наполненная значениями, символами, ценностями, местной культурой, природой, традициями, историей, социальными связями, доступностью разного рода услуг и возможностей профессионального роста. «Малая отчизна, видимая в перспективе социальной педагогики, выполняет фундаментальные социализирующие и образовательные роли. Она прежде всего является источником идентификации индивидов и социальных групп; она соединяет с культурой, прошлым и природой; она ориентирует в мире материи и в мире идей; она облегчает ответ на фундаментальные вопросы: «кто мы такие? откуда мы взялись? куда мы направляемся?» Малая отчизна, будучи определенной формой жизни локальной среды, укореняет человека в его мире, что означает, кроме прочего, полное и достойное присутствие в определенном месте и времени, а одновременно – обязанность участвовать, т.е. запечатлеть, изменять и улучшать существующие условия [1, с. 11-12].

Школа и локальные СМИ являются частью общественной среды, локальной среды. Школе ставятся учебные и воспитательные задачи, в том числе познания собственного окружения. Школа дает возможность познавать свой регион, его специфику, культуру. Познавая отдельные элементы региона, мы лучше понимаем его значение и возможности развития. Можно говорить о следующих компонентах:

- окружение родного дома, соседи, школа, рабочие места;
- географическая и культурная характеристика региона;
- региональные символы;

- региональный язык, местный говор;
- история региона, ее связи с настоящим;
- локальные и региональные традиции, праздники, обычаи и нравы;
- местные предания, легенды, славные и памятные места, музыка, архитектура, народное искусство и фольклор;
- люди, заслуженные для локальной среды, региона и страны [2, с. 47-48].

В постоянно реформируемой школе наблюдается потребность объединения школы с ближайшим окружением, интеграции ее задач с потребностями ближайшего региона и укрепления связей школы со средой. Традиционные уроки за школьными партами уже недостаточны, чтобы учить молодого человека и показывать ему сложность и многообразие человеческой экзистенции. Молодой человек должен знать, что все элементы составляют единое целое, в том числе элементы локальной среды. Занятия можно осуществлять также в сотрудничестве с разными учреждениями, институтами, организациями, товариществами, фондами или СМИ. Молодой человек, обученный правильно обращаться с СМИ, интерпретировать их язык, становится более критичным потребителем во взрослой жизни. Сотрудничество школы и локальных социумов составляет необходимое условие эффективной реализации воспитательных и образовательных задач, а также приобретения соответствующих компетенций, в том числе информационных компетенций (информационная грамотность). Сознание угрозы современного культурного наследия, но также творческого потенциала СМИ вынуждает способы трактовки образования. Изменения цивилизации и культуры в плане СМИ непосредственно влияют на образование, в том числе особенно на лингвистическое образование, которое должно учесть многие аспекты этого влияния. Вот некоторые вопросы:

- значение СМИ для знакомства с изучаемым языком; например, алфавита, фонетической системы или грамматических структур;
- построение медиальной компетенции ученика в целевом языке, то есть самостоятельной интерпретации информации, исходящей из СМИ; напр. умение отличить факты от мнений;
- передача информации о локальных культурах и совместное созидание культуры [3, с. 274].

Понимание учениками языка СМИ и разных социо-культурных сущностей позволяет создать собственный имидж и искать возможности развития себя самого, в том числе замечать многие возможности, покоящиеся в ближайшем окружении. Административное деление Польши и создание органов самоуправления, заботящихся об образовании на начальном уровне, служит воспитательной роли школы. Элементом процесса децентрализации польского просвещения является также обращение большого внимания на региональное образование, закрепление школьной работы в локальной и региональной традиции.

Очень часто школы ссылаются на местную традицию и региональную культуру, организуя конкурсы знаний о городе и регионе, их памятниках, истории, знаменитых людях, создавая альбомы, маленькие места памяти в школьном пространстве. Это оказывает большое влияние на качество восприятия учениками своего непосредственного окружения. Ученики замечают богатство региона, места проживания, механизмы социального функционирования, роль учреждений и оценивают по достоинству сотрудничество и деятельность, направленные на развитие локальной среды. Таким образом, они плавно входят в структуры социального функционирования и подготавливаются к участию в механизмах демократии.

Перечень использованных источников

1. Theiss W., *Mała ojczyzna: Perspektywa edukacyjno-utilitytarna*, [w:] *Mała ojczyzna. Kultura, edukacja, rozwój lokalny*, red. nauk. W. Theiss, „Żak”, Warszawa 2001, s. 11-12.

2. Malinowski Jan A., *Edukacja regionalna w zreformowanej szkole podstawowej i gimnazjum*, [w:] *Mała ojczyzna. Kultura, edukacja, rozwój lokalny*, red. nauk. W. Theiss, „Żak”, Warszawa 2001, s. 47-48.

3. Gajek E., *Kultura mediów a edukacja językowa*, [w:] *Kultura i język mediów*, red. M. Tanaś, Impuls, Kraków 2007, s. 274.

Ротар О. С.,

завідувач лабораторією «Програмування» Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу Кіровоградської області, аспірант відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОЗВ'ЯЗКУ ТА ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ, ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Відеозв'язок є невід'ємним атрибутом представлення людини про технічний прогрес. Сучасні технічні досягнення не лише зробили цю технологію такою, що реалізовується, але і дозволили добитися її поширення по всьому світу. Тепер кожна людина, що має швидкісне підключення до Інтернету, може здійснювати відеодзвінки.

Але як часто буває, масова послуга не здатна замінити професійні рішення, тому у світі триває ріст популярності спеціалізованих систем відеоконференцзв'язку (ВКЗ). З одного боку, цьому сприяють зниження вартості відповідного устаткування і програмного забезпечення (сучасні планшети, які мають фронтальну відеокамеру для зручності спілкування, як через мобільний відеозв'язок так і через Інтернет-сервіси), поширення високошвидкісних каналів передачі даних.

Дійсно, незважаючи на відчутні первинні витрати і деяку складність в організації якісної роботи системи, ВКЗ дозволяє істотно заощадити засоби надалі, наприклад, за рахунок скорочення витрат на відрядження.

Основні споживачі систем ВКСЗ у нас в країні – підприємства з розподіленою філіальною структурою – банки, відділення міжнародних корпорацій, оператори зв'язку усіх рівнів, торгові і виробничі компанії, державні органи.

Поки що з різних причин, в основному економічного характеру, системи ВКСЗ мало використовуються українськими лікувальними установами, тоді як у всьому світі телемедицина – швидкорослий сегмент ринку.

Проте в цілому кількість реалізованих в Україні проектів дозволила зробити статистичну вибірку і визначити найбільш затребувані рішення в умовах нашої країни, а також виявити ряд цікавих тенденцій і закономірностей.

Рис. 1. Сучасні «девайси» звичайного користувача

На сьогоднішній день одна з відомих Інтернет компаній започаткували новий он-лайн-сервіс – одночасне редагування документів від компанії Google, тобто, за допомогою гіперпосилання <http://docs.google.com> зробивши свій вибір шаблону майбутнього документу і створивши його, – один користувач, як засновник документу відкриває документ і при цьому отримує гіперпосилання яке в подальшому надсилає опоненту, який знаходиться на той час у мережі на віддаленому комп'ютері. Відривши і перейшовши за відповідним гіперпосиланням опонент отримує інтерфейс з вже створеним віддаленим інтерфейсом і з затримкою у декілька секунд можна писати та редагувати одночасно один і той же документ. За допомогою <http://docs.google.com> можна створювати анкетні опитування, тестові завдання, презентації, редагувати текст, додавати малюнки, змінювати таблиці тощо. Зрозуміло, що для незареєстрованих користувачів можливості такого сервісу будуть обмеженими на відміну від вже зареєстрованих.

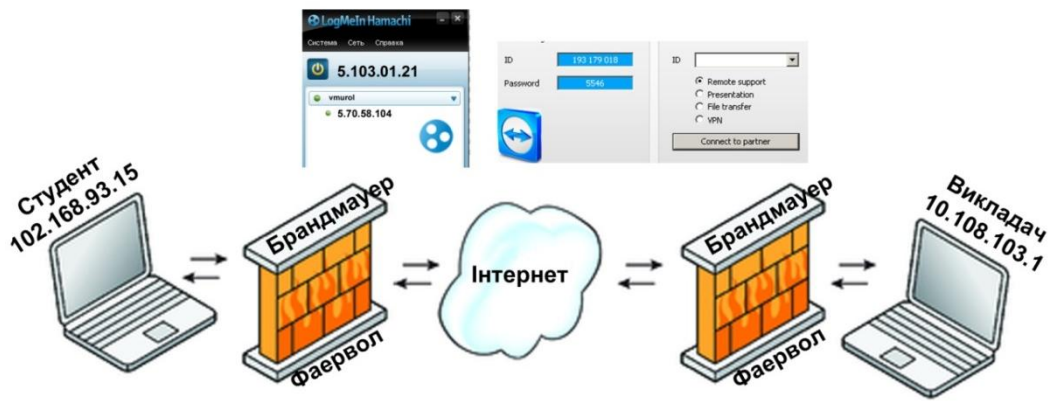

Рис.2. Віддалене керування за допомогою програмних продуктів Hamachi та Teamviewer

Рис. 3. Схема розробки мультимедійних підручників з дисциплін

Під час впровадження в навчальний процес мультимедійних підручників з дисциплін «Технічне забезпечення інформаційної діяльності», «Інформаційні системи та мережі технологій» водночас провели спостереження: ставлення реципієнта до мультимедійних підручників. У групі з 28 осіб – 78% позитивно відреагували на нововведення, але 22% – через відсутність комп'ютера вдома для повторного перегляду і закріплення матеріалу – негативно.

Виходячи з власного досвіду, вважаю, що при побудові мультимедійних підручників новизною є такі положення і результати: автор розробив і впровадив у навчальний процес декілька мультимедійних підручників, в які було включено:

- практичні і лабораторні роботи, побудовані за принципом відео-, аудіо запису, де при цьому викладач присутній тільки як допоміжна особа для відповіді на можливі питання; під час відеозапису було враховано темп і тембр голосу запису і час пересування об'єктів для більшого розуміння реципієнтом;

- лекційна форма побудована за принципом «фреймів», які об'єднані перехресними гіперпосиланнями і оформлені анімованими ілюстраційними матеріалами у вигляді схем, графіків;

- під час побудови мультимедійних підручників був врахований і взятий напрям на зрозумілий контент для людей з особливими потребами.

Для навчальних цілей можна використовувати чати, форуми, електронне листування, але навіщо: якщо можна за допомогою веб-камери зібрати аудиторію і через визначену веб-платформу, створивши віртуальну кімнату спілкування, перетворити її в навчальне середовище для здобуття визначених тематикою знань.

Святохо О. А.,

завідуюча відділом по роботі з обдарованою учнівською молоддю Кримського республіканського позашкільного навчального закладу «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді», м. Сімферополь

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Порушуючи питання про оновлення принципів, цілей, змісту, форм і методів організації дослідницької діяльності учнів у позашкільному навчальному закладі, необхідно враховувати ряд переваг системи додаткової позашкільної освіти як змістовного, так і процесуального характеру. Деякі з них варто розглянути більш детально.

Поглиблення навчання: учням пропонується більш глибоке вивчення тем або дисциплін, яке забезпечує досить високий рівень компетентності у відповідній предметній галузі знання, що, в свою чергу, створює сприятливі умови для інтелектуального зростання особистості.

Збагачення навчання: специфіка навчання в цьому випадку полягає у використанні оригінальних пояснень, перегляді наявних відомостей, пошуку нових смислів та альтернативних інтерпретацій.

Проблематизація навчання: орієнтація навчання на якісно інший зміст з виходом за рамки вивчення традиційних тем за рахунок установа зв'язків з іншими темами, проблемами або дисциплінами.

Адаптивність і гнучкість навчання: по суті, система позашкільної освіти є доволі гнучкою і швидко реагуючою на зміну вимог до цілей і змісту освіти, що допомагає їй дуже легко адаптуватися під соціальні та особистісні замовлення учасників освітнього процесу.

Мотивація навчання: на відміну від шкільного навчання, позашкільна освіта не є обов'язковою; її головна мета – задовольнити запит учнів, використовуючи потенціал їх вільного часу й надаючи кожній дитині можливість вільного вибору освітньої галузі, профілю навчальних програм, часу їх засвоєння, включення в різноманітні види діяльності з урахуванням їх індивідуальних схильностей та навчальної мотивації.

Суб'єктний характер навчання: дитина сприймається як активний суб'єкт пізнання та життєдіяльності, а освітній процес має суб'єктно орієнтований особистісно-діяльнісний характер.

Активність методів навчання: у системі позашкільної освіти провідними є методи творчого характеру (проблемні, пошукові, евристичні, дослідницькі, проектні), що поєднуються в самостійній, індивідуальній та груповій формах роботи. Більш ніж 50% навчального часу відводиться практичним та лабораторним роботам, навчальним практикам та експедиціям.

Варіативність навчання: у процесі навчання педагог може досить гнучко і автономно вибудовувати процес навчання, застосовуючи раніше не заплановані форми та методи навчання.

Ціннісно-орієнтаційна єдність освітнього середовища: освітній простір позашкільного навчального закладу передбачає створення середовища однодумців, захоплення однією предметною галуззю.

Ситуація успіху навчання: організація процесу навчання дозволяє уникнути оцінки та контролю знань, ставлячи на чільне місце створення ситуації успіху і визнаючи цінність не тільки результату, а й процесу пізнання.

Характерною рисою ПНЗ є поліфункціональність його діяльності. Так, поряд з виконанням функцій координаційно-методичного центру щодо організації профільної роботи (наприклад, еколого-натуралістичного напрямку) на регіональному рівні (місто, район, область), ПНЗ надає учням можливість отримати додаткову освіту, а також здійснює підготовку до участі в конкурсних програмах, у тому числі дослідницьких, у власному освітньому просторі. Якщо в центрі уваги є дослідницька діяльність учнів, то основні функції ПНЗ можна визначити як:

- *інформаційно-організаційна* – надання учасникам навчального процесу інформації про пріоритетні цілі та завдання дослідницької діяльності, форми та методи її організації;

- *світоглядна* – створення і вдосконалення наукової картини, привнесення моральних правил, принципів, в яких узагальнено моральний досвід людства;

- *орієнтаційна* – формування системи уявлень про мету, план і засоби здійснення дослідницької діяльності;

- *мотиваційна* – визначення характеру мотивації слухачів (вихованців) і за наявності досить сильних і стійких позитивних мотивів

спонукання учнів до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації у процесі роботи над дослідницьким проектом;

- *моделююча* – визначення навчальної траєкторії розвитку з урахуванням індивідуальних схильностей, здібностей, рівня знань і мотивації до дослідницької діяльності;

- *навчальна* – організація роботи профільних навчальних колективів із метою підвищення рівня знань учнів у предметній галузі;

- *пізнавальна* – розвиток самостійності в опануванні нових знань; актуалізація наявних знань та активізація розумової діяльності;

- *розвиваюча* – надання вихованцям навчальних колективів можливості реалізації свого творчого потенціалу в новому виді діяльності, навчання самостійному пошуку та аналізу інформації, а також допомога в усвідомленні необхідності безперервного саморозвитку і самоосвіти;

- *психолого-педагогічного супроводу* – супровід та підтримка учнів у процесі підготовки та захисту їх дослідницьких проектів, своєчасне надання психологічної підтримки і корекція педагогічних підходів до роботи з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Враховуючи визначені особливості освітнього простору та провідні функції, ПНЗ у своїй роботі з організації дослідницької діяльності членів навчальних колективів має керуватися відповідними принципами, які пропонуємо розглянути нижче.

Принцип рівного доступу до якісної позашкільної освіти, що визначає можливість проведення дослідницької діяльності, а також участь у конкурсних програмах, турнірах, профільних олімпіадах, школах дистанційного предметного навчання, що організовані ПНЗ, усіх учнів незалежно від місця їх проживання та навчальних досягнень.

Принцип свободи вибору освітніх пріоритетів, освітніх «маршрутів», особистісного сприйняття досліджуваного матеріалу в рамках навчального процесу [6, с. 20].

Принцип розвиваючого навчання, який означає, що цілі, зміст і методи навчання повинні сприяти не тільки засвоєнню знань і умінь, але й пізнавальному розвитку, а також вихованню особистісних якостей учнів.

Принцип індивідуалізації і диференціації навчання, який полягає в тому, що цілі, зміст і процес навчання повинні якомога повніше враховувати індивідуальні та типологічні особливості учнів. Реалізація цього принципу є особливо важливою у процесі навчання обдарованих дітей, у яких індивідуальні відмінності виражені в яскравій й унікальній формі. Індивідуалізація навчання здійснює вирішальний вплив на розвиваючий потенціал дослідницької діяльності, оскільки сприяє придбанню і збільшенню власного суб'єктного досвіду, що відповідає рефлексивній функції освітнього потенціалу дослідницької діяльності [1, с. 15].

Принцип інноваційності, що передбачає впровадження нових технологій навчання, а також забезпечує варіативність і динамічність

змісту, форм і методів підготовки учнів до дослідницької діяльності.

Принцип діалогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що зумовлюється специфікою позашкільного освітнього простору та дозволяє розглядати учасників педагогічного процесу як рівноправних суб'єктів освіти.

Принцип діяльності, який перетворює отримані знання в дієвий інструмент пізнання, коли учень здатен ними користуватися, перетворювати, доповнювати, знаходити нові зв'язки та співвідношення, розглядати їх у різних моделях і системах, визначати основні протиріччя, тобто освоювати знання та вміння в діяльності. Отже, під час організації дослідницької діяльності необхідно збільшувати практичну частку в процесі навчання, а також більш широко використовувати інтерактивні форми, методи і способи пізнання.

Принцип поступового включення (входження) до дослідницької діяльності, що передбачає організацію дослідницької діяльності з урахуванням тематики, рівня складності, необхідного для вирішення досліджуваної проблеми навчального матеріалу, та віку учнів.

Принцип використання авторських навчальних програм, розрахованих на творчу взаємодію учня і вчителя, яка «не може бути придбана в «супермаркеті», що торгує замороженими ідеями, вона повинна вирости з життя тих людей, які будуть взаємодіяти» [2, с. 57].

Список використаних джерел

1. Проказова О. Г. Организация исследовательской деятельности учащихся в школе: автор. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» [Електронний ресурс] / О. Г. Проказова. – Астрахань, 2010. – 23 с. – Режим доступа: <http://www.aspu.ru/nauka/2377-avtoreferaty-dissertacii2010-god.html>.

2. Роджерс К. Свобода учиться / [К. Роджерс, Дж. Фрейберг; пер. с англ.]. – М. : Смысл, 2002. – 528 с.

Стоянова Н. О.,

учитель початкових класів Новомиргородської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 Новомиргородської районної ради Кіровоградської області

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНО- ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Головна мета дослідницького навчання – формування здібностей самостійно, творчо засвоювати, перебудовувати нові шляхи діяльності у будь-якій сфері людської культури. Специфіка навчально-дослідницької діяльності в умовах шкільного навчання, полягає в тому, що учень здійснює на весь цикл дослідження, а виконує лише окремі його елементи. В процесі роботи школяр оволодіває експериментальним методом дослідження, методом моделювання досліджуваних явищ і

закономірностей. Освіта має достатній потенціал для розвитку особистості, яка володіє здібностями до різного роду когнітивної та творчої діяльності.

К. Ушинський писав про те, що логіка природи найдоступніша та найкорисливіша для дітей. Цю ідею продовжив В.Сухомлинський, який вважав, що найголовнішим джерелом розвитку вихованців є природа, тому що «... серед природи, багатой на живі образи, легше думається, краще фантазується, швидше добираються слова з найточнішими відтінками». Саме здатності молодого школяра до знаходження невідомого у відомому, незвичному у звичному, до постановки запитань, які фіксують невідоме, виступають, як ланка народження проблеми, як етап, з якого починається розгортання мислительного пошуку, В.Сухомлинський надавав великого значення у формуванні творчої особистості молодшого школяра.

Так дослідницький підхід став рисою мислення учнів, які прагнули якнайглибше перевірити правильність висновків про закономірності явищ природи. Багаторічна виховна робота переконала В.Сухомлинського в тому, що чим насичені ший дослідництвом процес навчання, тим більше прагне вихованець перевірити правильність кожної істини життя діяльністю, практикою. Елементи дослідження сприяли самостійності, творчому характеру розуму. Вони були важливим стимулом впливу на внутрішні психічні процеси «Чим більше учень, думаючи, досліджує і, досліджуючи, думає, – зазначав В.Сухомлинський, – тим легше йому вчитися, оволодівати новими знаннями».

Цінність спостережень полягає в тому, що в дітей виробляється певний стиль мислення і в процесі мислення вони прагнуть до конкретних фактів, перевіряючи правильність практикою, досвідом. Наприклад, спостерігаючи предмети і явища в самій природі, учні досліджують їх всіма органами чуттів і переконують, що вони реально існують, а не в нашій свідомості. Дослідження сприяють самостійності, творчому характеру розуму. Під час впровадження дослідницьких експериментів учнів оволодівають загальними вміннями й навичками дослідника, вчать планувати хід дослідження, моделювати різноманітні ситуації для провадження досліджень.

Під час вивчення теми «Повітря» учні на основі дослідницьких експериментів дізнаються, де є повітря (в ґрунті, у воді, заповнює всі порожнини), проводять дослідження властивості повітря (прозоре, без запаху, має властивість рухатися), роблять висновок, для чого потрібне повітря і як дбати про чистоту повітря. Для проведення досліджень «Розпускання бруньок на гілках рослин...» під час зимової і весняної екскурсії зрізають гілочки тополі, бузку, верби. У класі гілочки ставлять у воду. У календарі відзначають дати, коли гілочки поставили у воду, коли луснули бруньки і з'явилися листочки, проводять порівняння стану рослин у приміщенні і на вулиці, роблять висновок про вплив тепла і живлення на

розвиток рослини. Після весняної екскурсії порівнюються також терміни появи листків на гілочці в класі в зимовий час року і навесні.

Проблемність при вивченні математики виникає зовсім природно, не вимагаючи ніяких спеціальних вправ, ситуацій, що штучно підбираються.

По суті, не тільки кожна текстова задача, але й половина інших вправ, представлених у підручниках з математики та дидактичних матеріалах і є свого роду проблеми, над вирішенням яких учень повинен задуматися за умови, якщо вчитель не дасть зразка, алгоритми для розв'язання. Тільки у цьому випадку навчання математики буде давати допомогу у вирішенні освітніх, виховних і розвиваючих задач навчання, сприяючи розвитку пізнавальних здібностей учнів.

Так, при вивченні теми «Порядок виконання дій у виразах одного ступеня і різних ступенів» у 2 класі пропоную завдання:

$$2+5 \times 3 = 21$$

$$2+5 \times 3 = 17$$

Такий запис викликає подив у дітей. Після аналізу дій учні дійдуть висновку, що два різних результати можуть бути правильними і залежать від того, у якій черговості виконувати додавання і множення. Виникає проблемне питання, як записати цей приклад, щоб одержати правильну відповідь. Питання спонукає дітей до пошуку, у результаті цього вони роблять висновок про використання дужок. Після доставлення дужок, завдання має вигляд:

$$(2+5) \times 3 = 21$$

$$2+5 \times 3 = 17$$

Інший приклад, пов'язаний з вивченням геометричного матеріалу у 1 класі. На таблиці зображено кілька чотирикутників і п'ятикутників. Вони не згруповані, але чотирикутники – одного кольору, а п'ятикутники – іншого. Вчитель говорить, що всі сині фігури – це чотирикутники, а всі жовті – п'ятикутники. При цьому формується проблемне питання: «Як ви думаєте, чому сині фігури можна назвати чотирикутниками, а жовті – п'ятикутниками?» Для вирішення цієї проблеми дітям потрібно провести ряд спостережень, зіставлень, порівнянь. Вони повинні порівнювати думкою терміни «чотирикутники» і «п'ятикутники». Аналізуючи ці слова, вони мають розчленувати їх, виділивши в них знайомі їм уже слова, що є частинами нових термінів – «чотири» і «кут», «п'ять» і «кут». Такий аналіз уже може спрямувати їхню думку у визначеному напрямку. Перевірити достовірність припущень учні зможуть, якщо уважно розглянуть запропоновані фігури. Їм ще раз доведеться провести ряд спостережень, зіставлень, порівнянь, в результаті чого вони переконуються, що дійсно всі фігури мають по чотири кути, а жовті – по п'ять кутів. Дослідивши особливість, зіставивши її з особливостями термінів назв даних фігур, діти приходять до висновку, який і буде відповіддю на поставлене проблемне питання.

Будь-яка складена текстова задача ставить учня перед визначеними труднощами, що вимагають значного розумового зусилля при виконанні розумових операцій, що приводять до вирішення з допомогою вчителя, алгоритму роботи над задачею. Але є типи задач, які сприяють розвитку математичних здібностей учнів, розвивають активне, самостійне, творче мислення. Це такі, як: задачі на логічне мислення, задачі з мінливим змістом, задачі з кількома рішеннями, задачі із зайвими даними, задачі з відсутніми даними.

Але далеко не всякий математичний матеріал може бути основою для формування дослідницьких умінь. Лише порівняно невеличка частина нових знань повинна здобуватися способом самостійних відкриттів, тому можна говорити про використання елементів дослідницької діяльності на уроках математики.

Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення української мови на сьогодні мало дослідження. Успіх у цій навчально-дослідницькій діяльності визначається не лише рівнем умінь учнів, а залежить від мотиваційного, інтелектуального і вольового компонентів, рівня інтересів і лінгвістичних нахилів у поєднанні з високою працездатністю.

На уроках навчання грамоти під час вивчення букв першокласникам пропоную погратись, адже асоціації завжди викликають захоплення, бо результат діяльності переважно несподіваний. Роздаю учням картки, на яких зображено букву, що вивчається, і пропоную домалювати необхідні деталі так, аби її перетворити на якийсь предмет, чи істоту. Після цього можна скласти невеличку розповідь про те, що створили або зробити виставку кумедних чоловічків». Інший варіант подібного завдання – організація роботи в малих чи великих групах – «Малюнки по колу», що розвивати творчі вміння і навички, спонукає взаємодіяти, ділитися, співпрацювати. Видаю одну картку на групу і пропоную по черзі домалювати одну якусь деталь, а потім передати учневі, що сидить поруч, він домальовує і передає далі. Після завершення роботи обговорюю з дітьми, що кожен із них намагався намалювати спочатку і чи змінився задум в процесі гри.

Можу запропонувати також для прикладу вправи, які вимагають досліджень:

- продовж розповідь за поданим початком, за поданою кінцівкою;
- склади розповідь від імені іншого персонажу;
- назви якнайбільше ознак предмета та інші.

Після озвученої проблеми йде пошук вирішення. Далі діти вчаться робити припущення. У процесі обов'язково потрібно оригінальність, гнучкість мислення, продуктивність і навіть рішучість і сміливість. Гіпотези народжуються як у результаті логічних міркувань, так і в результаті інтелектуального мислення. Побудова гіпотез – основа

дослідницького, творчого мислення. Учні працюють також над формуванням умінь давати визначення поняттям. З цією метою застосовують такі прийоми: складання опису, порівняння його із описом учителя, однокласників.

На всіх етапах навчально-дослідницької роботи ми, вчителі, повинні ясно усвідомлювати, що очікуваний результат – розвиток інтелектуально-творчих здібностей, набуття дитиною нових знань, умінь і навичок. Тобто, ми повинні мати на увазі, що у даному випадку ми маємо справу не з одним результатом, а в крайньому разі, – з двома. Першим вважається те, що створює дитина своєю головою і руками – макет, проект, звіт і т.д. Другий – найважливіший – педагогічний: безцінний у виховному плані досвід самостійної, творчої, дослідницької роботи, нові знання і вміння, складові цілого аспекту психічних новоутворень, які відрізняють справжнього творця від простого виконавця.

Список використаних джерел

1. Балашова С., Безпалько Л. Формування дослідницьких здібностей у процесі контролю знань та умінь молодших школярів // Початкова школа. – 2005. – № 4. – С. 8-12.
2. Бабік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Монографія. – К.: Либідь, 1998. – 200 с.
3. Коротаєв Б.І. Методи навчально-пізнавальної діяльності учнів. – К., 1991.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – 256 с.

Стрижак О. Є.,

кандидат технічних наук, заступник директора з наукової роботи Національного центру «Мала академія наук України»

ОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ

У сучасних дослідженнях у сфері розподіленого керування знаннями застосовують термін «онтологія» для опису системи знань певної галузі або інформаційного ресурсу. Онтології забезпечують створення загального тезаурусу певної сфери діяльності та визначають (з різними рівнями формалізації) значення термінів тезаурусу і відношення між ними. У найбільш загальному випадку вона являє собою угоду про спільне використання понять, що включає засоби подання предметних знань і домовленості про методи розуміння.

Онтологічне представлення описів контенту інформаційних ресурсів вимагає застосування певних методів формалізації знань про предметну галузь із використанням формалізованих знакових систем. Технологічну основу створення онтологічних описів складає тезаурус, який забезпечує відображення семантичних відношень і зв'язків між поняттями-

термінами, що відображають контент тексту. Тезаурус можна розглядати як модель логіко-семантичної структури термінології, а таксономію, яка становить основу ієрархій термінів, як модель структури відповідної науки. Тезаурус є окремим видом онтології з набором аксіом, які фіксують застосування властивостей термінів-понять для побудови множини таксономій предметної галузі [1].

Таким чином тезаурус є певна певною базою знань у якій твердження та висловлювання стосовно певних явищ та фактів завжди істинні в рамках заданої множини відношень та властивостей понять-термінів певної системи знань. Тобто тезаурус – це база знань, що описує семантичну класифікацію предметної області.

Онтологічний підхід забезпечує ефективне проектування компонентів будь-якої знання-орієнтованої інформаційної системи. На відміну від звичайного (суб'єктивного) підходу до здійснення контент-аналізу різноманітних документів, системно-онтологічний підхід передбачає строгу (наскільки це можливо на даному етапі розвитку науки) структурування термінів і понять предметної дисципліни. Категоріальний рівень представлений трансдисциплінарною онтологією предметних дисциплін. Проектування трансдисциплінарної онтології має бути включене в загальний алгоритм розробки баз знань з кожної предметної галузі.

Під час збору інформації і розробки інструментів управління лінгвістичними ресурсами електронних бібліотек необхідно враховувати, що є об'єкт дослідження – предметна галузь, її тематичний розділ, процеси, властивості, функціональний опис.

Об'єкт має стан, структуру, властивості, виявляє чітку функціональність, може мати межі.

Група чи множина об'єктів, пов'язані спільною структурою та функціональністю, можуть бути об'єднані в класи.

Теми дослідження визначаються поставленими завданнями щодо контент-аналізу, результати якого будуть використовуватися під час прийняття рішення.

Для здійснення найбільш ґрунтовного дослідження необхідно передбачити можливі застосування об'єкта та його складових як у процесі збору даних, так і під час розробки лінгвістичних ресурсів, які повинні забезпечити вже здобуття знань про об'єкт.

Увесь процес збору, обробки, аналізу інформації і синтезу вже отриманих знань є низкою послідовних заходів, що повторюються від однієї мети до іншої.

В основу онтологічної методології покладено об'єктно-орієнтований підхід, за якого предметна прикладна галузь подається у вигляді сукупності об'єктів, які взаємодіють між собою за допомогою активізації семантичних відношень між ними [3, 6, 9].

Під об'єктом розуміється деяка сутність (реальна або абстрактна), що володіє станом, поведінкою й індивідуальністю.

- Стан об'єкта характеризується переліком усіх його можливих властивостей – структурою і значеннями кожної з цих властивостей.

- Поведінка об'єкта (або його функціональність) характеризує те, як об'єкт взаємодіє з іншими об'єктами або піддається взаємодії інших об'єктів, проявляючи свою індивідуальність. Поведінка об'єкта реалізується у вигляді функцій, які називають методами. При цьому структура об'єкта доступна тільки через його методи, які в сукупності формують інтерфейс об'єкта.

- Індивідуальність об'єкта характеризують такі властивості об'єкта, які відрізняють його від всіх інших об'єктів.

Самі по собі об'єкти не викликають жодного інтересу: тільки в процесі взаємодії об'єктів реалізується система. Для об'єктно-орієнтованої методології особливий інтерес мають два типи ієрархічних співвідношень об'єктів:

- зв'язки – позначають рівноправні відношення між об'єктами; об'єкт взаємодіє з іншими об'єктами через зв'язки, що з'єднують його з ними;

- агрегація – агрегація описує відношення цілого і частини, що належать до відповідної ієрархії об'єктів.

Довільна онтологія (проста, змішана) може бути використана в процесі обробки великої кількості різної за тематикою розподіленої, різноманітної інформації, у ході вирішення різних класів задач.

Список використаних джерел

1. Стрижак О. Є. Комп'ютерні тезауруси як технологічна платформа створення авторських методик викладання предметних дисциплін // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С. М. Максименко, М. Л. Смольсон. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Т. 8 (вип. 6). – С. 259–266.

Тимченко Н. П.,
керівник екологічного центру «Жайворонок» Петрівського районного Центру дитячої та юнацької творчості Кіровоградської області

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ ЕКОЛОГІЧНОГО ГУРТКА

Екологічний гурток «Жайворонок» відвідують учні 4-10 класів. Для них працює три групи : молодша (4 кл.), середня (5-7 кл.) і старша (10 кл.).

Діяльність гуртка досить різноманітна, для вихованців проводяться ігри, вікторини, конкурси, уроки на природі, екскурсії, пошукові експедиції, зустрічі із краєзнавцями та фахівцями. Але велике значення для

розвитку пізнавальної активності учнів надається науково-дослідницькій діяльності.

Вихованці молодшої групи проводять на заняттях гуртка прості експерименти: досліди із харчовими продуктами для вивчення вмісту хімічних добавок (цукерки, чіпси, сухарики, морозиво), досліди із мікроскопом (вивчення будови рослин і тварин), досліди із водою для вивчення інформаційного впливу на воду. Діти вчать планувати експерименти, вести спостереження, узагальнювати отримані результати та робити висновки. Така діяльність дуже подобається молодшим вихованцям.

Учні середньої групи виконують дещо складніші завдання. Вони разом працюють над колективним екологічним проектом, розділяючи при цьому свої пошуки. Одні збирають теоретичний матеріал, інші виконують практичні дослідження, їхні дії координує старший виконавець. Це привчає учнів працювати в колективі, виділяти основне із маси матеріалу, розвиває їхні практичні навички.

Крім колективного проекту більшість вихованців середньої групи працюють над індивідуальними проектами. Темі для них вони вибирали самі або з допомогою керівника гуртка. Таким чином, діти працюють над тими дослідженнями, які їм дійсно цікаві. Контроль за виконанням проектів здійснюється в індивідуальному порядку керівником гуртка.

Спочатку учні разом із педагогом складають план дослідження, записують його у спеціальних робочих журналах, планують експерименти, які виконають на практиці. А потім приступають до самостійного дослідження. Вони опрацьовують теоретичний матеріал, користуючись книгами та матеріалами Інтернету. Ця робота виконується поетапно протягом певного часу і теж контролюється керівником проекту. Зібравши теоретичні дані, учні приступають до виконання лабораторних досліджень, готують матеріали, посуд, відбирають проби для аналізів. Кожен дослід оформляється в робочому журналі, ведеться таблиця спостережень, розрахунки, оцінюються отримані результати та робляться певні висновки.

Заключним етапом є виготовлення постерів, презентацій, підготовка статей в газету та журнал «Юний натураліст» та виступів.

Це привчає юних експериментаторів правильно і грамотно проводити науково дослідницькі роботи, оформляти їх відповідно вимогам МАН, готувати презентації проектів, захищати свої проекти на різних конкурсах та конференціях.

Темі самих дослідницьких робіт досить актуальні і цікаві:

- Проблеми йододифіциту в нашій країні;
- Вивчення впливу синтетичних миючих засобів на довкілля;
- Санітарний стан селищного парку;
- Правда про енергетичні напої;
- Слабоалкогольні напої серед підлітків;

– Вплив електромагнітного випромінювання на ріст та розвиток рослин;

– Вивчення складу солодких газованих напоїв;

– Вивчення антропогенного впливу на рибу річки Інгулець;

– Вміст нітратів у ранніх овочах.

Вихованці старшої групи мають більший досвід у науково-дослідницькій роботі. Вони уже виконали кілька індивідуальних проектів і зараз працюють над досить складними і серйозними дослідженнями. Покращення матеріальної бази екологічного гуртка, придбання обладнання портативної німецької лабораторії «МЕРК» для аналізів води і ґрунту дали нам змогу розширити свої дослідження довкілля.

Проекти вихованців учнів 10 класів ґрунтуються на затверджених методиках відбору проб, виконання хімічних аналізів та дослідів із біоіндикаторами. Вихованці більш ретельно планують свої проекти, на початковій стадії проводять анкетування жителів селища із відповідних проблем. Опрацювавши результати проведеного анкетування, вони визначають напрям своїх досліджень. Працюють учні більш самостійно, відповідально та кожен дослід повторюють кілька разів.

Тематика досліджень не вичерпується лише пошуково-практичними та лабораторними роботами, вихованці старшої групи працюють над проектами, зв'язаними із соціальними та психологічними дослідженнями, вивчають історію рідного краю, рівень екологічної свідомості старшокласників та рівень національно-патріотичного виховання, ціннісне відношення до життя.

Із результатами своїх наукових досліджень вони знайомлять вихованців гуртка, учнів гімназії, проводять інформаційну—роз'яснювальну роботу через ЗМІ. Часто пишуть статті у Всеукраїнський журнал «Юний натураліст».

Найкращі роботи приймають участь у різних районних, обласних та Всеукраїнських конкурсах, займають призові місця. Теми досліджень:

– Екологічні проблеми Петрівського орнітологічного заказника.

– Проблеми випалювання у біологічному заказнику «Власівська балка».

– Визначення рівня забруднення ґрунтів селища.

– Вивчення побутових методів доочистки питної води.

– Вміст важких металів у питній воді селища.

– Визначення рівня забруднення довкілля формальдегідом.

– Вивчення впливу кислотних дощів на природу.

– Хімічні добавки в харчових продуктах.

– Твердість води та способи її пом'якшення.

– Вміст сполук нітрогену у колодязній воді селища.

– Історична стежина рідного краю.

– Вивчення проблеми інтернет-залежності жителів селища.

Обдаровані вихованці старшої та середньої груп об'єдналися у наукове товариство «Піраміда». Засідання товариства відбувається раз у квартал, на ньому учні знайомлять друзів із результатами проведених досліджень, діляться порадами та інформацією, допомагають один одному. За кілька років на екологічному гуртку створено дружний колектив однодумців. Це допомагає нам рухатись вперед до нових досліджень.

Удовиченко О. Л.,

учитель початкових класів навчально-виховного комплексу «Долинська гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів № 3» Кіровоградської області

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – ШЛЯХ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кожній дитині дарована від природи схильність до пізнання і дослідження навколишнього світу. Правильно поставлене навчання має вдосконалювати цю схильність, сприяти розвитку відповідних умінь і навичок. Підготовка дитини до дослідницької діяльності, навчання його умінням і навичкам дослідницького пошуку стає найважливішим завданням освіти і сучасного вчителя.

Значення формування в учнів початкової школи дослідницько-пошукових здібностей полягає в тому, що етап початкового навчання є перехідним від звичного способу життєдіяльності в період дошкільного дитинства, до молодшого, а потім і старшого підліткового віку. Основне завдання початкової школи — підготовка дітей до систематичного і цілеспрямованого предметного навчання надалі, виховання позитивної мотивації навчання, емоційно благополучного ставлення до школи і навчальної праці, формування пізнавальних потреб, інтересу і активності, виховання моральних якостей і розвиток необхідних психофізіологічних якостей особистості.

Успішно розв'язати завдання формування дослідницько-пошукових здібностей можна тільки з урахуванням особливостей, зумовлених специфікою молодшого шкільного віку і характерними для нього видами посильної і захоплюючої діяльності.

Навчальну діяльність дитини потрібно спеціально будувати після приходу її до школи. Спершу вчитель бере на себе функцію її організації, послідовно формуючи належні дії пошуку, моделювання, контролю, оцінювання. З подальшим опануванням дітьми способів аналізу навчального матеріалу вчитель згортає свої функції, окремі компоненти діяльності переходять до самих дітей. Діти навчаються вчитися і самостійно досліджувати навколишній світ [1].

Навчання має бути зорієнтоване на завтрашній день. Учень, зіткнувшись із незнайомим завданням, досліджує його, міркує і шукає

виходу. Оволодіння знаннями перетворюються на пошук самостійних відкриттів.

Для формування в молодших школярів дослідницько-пошукових здібностей доцільно використовувати певні прийоми. Це: розширення педагогічного поля; стимулювання допитливості; стимулювання пізнавального інтересу та активності; формування позитивної установки на «нецікаве»; створення ситуації успіху.

На уроках учитель може повідомляти учням цікаві факти про звичайні предмети, які нас оточують, тоді в них формується розуміння того, що і в звичайних речах багато невідомого, і його цікаво досліджувати і пізнавати [2].

Стимулювання допитливості, потягу до дослідження може йти шляхом створення ефекту здивування й емоційного захоплення, тобто використання проблемності, інтриги, парадоксів [2].

На уроках навчання грамоти або на уроках математики під час вивчення букв і цифр першокласникам можна запропонувати пограти (асоціації), що завжди викликає захоплення, бо результат діяльності переважно виявляється несподіваним [4].

З метою зацікавлення, стимулювання інтересу учнів до дослідження нового об'єкта, створення ефекту здивування і захоплення, розвитку допитливості вміння робити припущення (висувати гіпотези) та обґрунтовувати їх на уроках можна запропонувати гру «Таємниця чорного ящика». Учні мають відгадати, що знаходиться у чорному ящику. Обов'язковою є аргументація своїх припущень, чому я так думаю.

Стимулювання пізнавального інтересу та активності через ефект Б. В. Зейгарнік [3]: незавершена з якоїсь причини дія запам'ятовується надовго. Розповідаючи про щось учням, учитель може зупинитися і не завершити свою розповідь, залишаючи дитині змогу самій включитися у вирішення проблеми, у процес «здогадування», тобто створюючи умови для пробудження інтересу до пошуку і пізнання. На уроках читання можна практикувати незавершене читання цікавих історій, зупиняючись до того, як настала розв'язка і запитуючи дітей, як вони вважають, що станеться далі. Це активізує пізнавальну діяльність і читання перетворюється на цікаве заняття, що потребує розумових зусиль, уяви і стимулює бажання читати.

Формування позитивної установи на «нецікаве» навчальне завдання, що має привабливий для учня результат – тобто використання прийому «зсуву мотиву на ціль», коли заради одержання бажаного дитина включається у процес «нецікавої» для неї роботи і врешті-решт зацікавлюється цим процесом діяльності.

Створення «ситуації успіху». Дитина активна тоді, коли діяльність задовольняє її потреби у визнанні, тоді виникає почуття компетентності, що супроводжується відчуттям радості та задоволення від діяльності.

Успіх у діяльності – потужне джерело внутрішніх сил дитини, що народжує енергію для подолання труднощів і стимулює бажання вчитися, сприяє формуванню мотиву досягнення успіху в цій діяльності [4].

Таким чином, формування дослідницьких умінь у початковій школі є актуальним для сучасної освітньої практики. Така діяльність дозволяє молодшим школярам пройти шлях вченого від висунення гіпотези, до її доведення або спростування.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі. – К.: Школяр, 2000. – 191с.

2. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Монографія. – К.: Либідь, 1998. – 200 с.

3. Гордієнко С. Деякі методичні поради щодо активізації пізнавальної діяльності учнів під час навчання // Початкова освіта. – 2004. – № 37. – С.8.

4. Матюшина М. В. Мотивація учения младших школьников. – М.: Педагогіка, 1984. – 144 с.

Філянт С. В.,

виконавчий директор Кіровоградської Малої академії наук учнівської молоді, заступник директора з навчально-методичної роботи Кіровоградського обласного навчально-виховного комплексу (гімназія-інтернат-школа мистецтв) Кіровоградської обласної ради

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ СЕКЦІЇ КІРОВОГРАДСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ МАН ДЛЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Однією з вагомих складових сучасної освітньої парадигми є розвиток їх творчих здібностей засобами дослідницької діяльності [1]. Залучення учнів пошукової навчально-дослідницької роботи є важливим етапом розвитку громадянської компетентності, бо формує причетність не лише до вивчення, але й до процесу творення власної історії. Одною з важливих ознак громадянськості є активна життєва позиція індивіда. У процесі такої роботи закладаються основи формування активного громадянина, який прагне бути корисним громаді. Краєзнавча діяльність базується на активній основі, спираючись на цілеспрямовану роботу учнів з урахуванням їх особистої зацікавленості в цих знаннях, вмінні працювати колективно, усвідомлюючи відповідальність за достовірність оприлюдненої інформації.

Результатом краєзнавчої діяльності може слугувати проведення досліджень в інтересах громади свого населеного пункту, тому в процесі такої роботи застосовуються механізми розвитку дослідницьких здібностей учнів, які є слухачами МАН. Актуальність краєзнавчих досліджень обумовлюється необхідністю залучення молоді до вивчення регіональної історії. Особливо це стосується історії рідного села, школи, які є

малопривабливими для фахових істориків і залишаються малодослідженими темами. Тому саме на школу як основний освітній центр громади мікросоціумів (сіл, мікрорайонів у містах) покладається завдання популяризації місцевої історії, яке має сприяти розвитку почуття патріотизму та громадянськості. Але об'єктивні умови (вимушеність вибору універсального профілю, брак навчальних годин, нестача кваліфікованих кадрів, перевантаження іншими видами роботи) не завжди дозволяють навчальним закладам задовольнити інтелектуальні потреби обдарованих учнів при написанні дослідницьких робіт. Роль координаторів процесу реалізації потенціалу творчої учнівської молоді беруть на себе структури МАН [5]. Тому значна увага вивченню регіональної історії приділяється у роботі історичної секції Кіровоградського відділення МАН.

Починаючи з 1996 р., з моменту створення в Кіровограді територіального відділення Малої академії наук учнівської молоді, діяли секції історії та правознавства. Секція історії працювала на базі КДПУ ім. В. Винниченка. Її керівником більше десяти років була кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України КДПУ Н. І. Біденко. Секція правознавства до 2011 року працювала на базі Кіровоградського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ. Керівником секції тривалий час був кандидат юридичних наук, заступник начальника Кіровоградського юридичного інституту С. П. Назаренко. З 1 вересня 2008 р. Кіровоградська МАН стала структурним підрозділом Кіровоградського обласного навчально-виховного комплексу (гімназія-інтернат-школа мистецтв). В 2010 р. відповідно до рішення Президії Кіровоградської МАН було збільшено кількість наукових секцій із 19 до 24, в тому числі розпочали свою діяльність секції етнології та археології. В 2012 році кількість секцій в Кіровоградській МАН зросла із 24 до 37, в тому числі з'явилися нові секції у відділенні історії, а саме: історичне краєзнавство та суспільствознавство [3, с. 77].

Отже, на сьогоднішній день в Кіровоградській МАН працює 6 секцій історико-правового напрямку: «Історія», «Історичне краєзнавство», «Етнологія», «Археологія», «Суспільствознавство» та «Правознавство». Ці секції працюють на базі КДПУ, КНТУ, обласного центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді. Також у поточному навчальному році розпочали свою роботу секція історичного краєзнавства на базі Знам'янської ЗШ I-III ступенів № 2 – ліцею та секція історії на базі Олександрійського колегіуму. До роботи в них залучено кращих вчителів історії вище зазначених закладів.

Варто відзначити, що керівниками окремих секцій є науковці: доценти, кандидати історичних наук. Зокрема, керівником секції етнології є С. В. Проскурова – доцент кафедри історії України Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, секції історії

України – Ю. П. Бондарчук, кандидат історичних наук, доцент кафедри економічної теорії та права Кіровоградського національного технічного університету.

Історична секція МАН охоплює своєю діяльністю учнів навчальних закладів різних районів області. Зокрема, постійними учасниками обласного етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт є учні з таких навчальних закладів області: Заваллівська ЗШ I-III ст. Гайворонського району НВК, «Гайворонська гімназія – ЗШ I-III ст. № 5», НВО «Школа козацько-лицарського виховання № 21 м. Кіровоград», Кіровоградський облкомплес (гімназія-інтернат-школа мистецтв) Новопраський НВК Олександрійського району, Павлівська ЗШ I – III ст. № 1 ім. Василя Сухомлинського Онуфріївський район, Маловисківська гімназія Маловисківський районний БДЮТ, НВК Знаменська ЗШ I – III ст. № 2 – ліцей, Ліцей інформаційних технологій м. Олександрія, Златопільська гімназія Новомиргородського району ЗШ I – III ст. № 3 м. Долинської, НВК № 25 м. Кіровоград, Гімназія № 9 м. Кіровоград.

Приємно відзначити серед переможців Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України учні сільських шкіл: Артем Килипенко, Бульдович Павло, Жванко Арсентій (учень Олександрійського колегіуму, навчався у Попельнастівській школі Олександрійського району). Успіх цих вихованців МАН переконливо доводить, що участь у дослідницькій роботі сприятиме нівелюванню комплексу меншовартості мешканців сільської місцевості, дозволить їм успішно інтегруватися в новий соціум. Крім того, вище вказані переможці змогли успішно вступити та закінчити навчання у престижних вищих навчальних закладах України.

Про актуальність тем регіональної історії у роботі секції історичного краєзнавства свідчать теми учнівських науково-дослідницьких робіт. Зокрема, «Селище Завалля від найдавніших часів до сьогодення», «Заснування села Павлиш», «Історія школи школи с. Данилова Балка Ульяновського району», «Визначна пам'ятка історії кінця XIX ст. м. Новоукраїнки – млин Варшавського», «Історичні пам'ятки Олександрівки», «Заселення Онуфріївського району», «Історія Торговиці», «Минуле і сучасне села Крупського», «Вчительські династії рідної школи» та деякі інші.

Важливе місце серед тематики досліджень членів історичної секції МАН є вельми популярний напрям історичної персоналістики. Серед постатей, які привернули увагу юних дослідників були відомі земляки: краєзнавець Ф. Плотнір (Олександрійщина); Ю. Кондратюк – вчений-винахідник, теоретик космічної техніки та польотів (Маловисківщина); економіст, громадський та політичний діяч М. Левитський, пов'язаний із заснуванням селянського кооперативного руху на теренах сучасного Олександрівського та Кіровоградського районів; військовий діяч отаман

М. Григор'єв (Новгородківський район та м. Олександрія); поет, військовий, історіософ, громадський діяч Є. Маланюк (Новоархангельськ); краєзнавець та картограф Павло Рябков (Єлисаветград-Кіровоград); політик, один із найвеличніших політтехнологів ХХ с. Лев Троцький (Бобринеччина); художник І. Похітонов (Бобринеччина).

За трирічний період існування секції «Археологія» активно проявили себе під час обласного конкурсу-захисту учні з таких навчальних закладів області: Кіровоградський НВК № 26; Кіровоградський облкомплекс (гімназія-інтернат-школа мистецтв); ЗШ № 34 Кіровоградської міської ради; Кіровоградський колегіум; Педагогічний ліцей м. Кіровограда; ЗШ І-ІІІ ст. смт. Завалля Гайворонського району.

За цей короткий термін керівником секції археології В. Собчуком та слухачами секції здійснено ряд археологічних розвідок та експедицій на теренах Кіровоградщини, а саме: археологічна експедиція, що працювала вс. Лікарево Новомиргородського району по дослідженню трипільського поселення та стоянок кам'яної доби; учнівська археологічна експедиція, що проходила в с. Коробчино Новомиргородського району по дослідженню кургану доби бронзи; археологічна експедиція поблизу с. Олімпіадівка Петрівського району Кіровоградської області по дослідженнях кургану доби міді-бронзи (друга половина III тис. до н.е.). Результатом плідної роботи наукового керівника секції зі слухачами є перемога на Всеукраїнському конкурсі-захисті учня Шульженка Владислава (диплом II ступеня, 2011 рік) – нині студента історичного факультету КДПУ. Впродовж трьох років учні представляли свої науково-дослідницькі роботи у секції археології.

Серед робіт секції етнології привертають увагу такі маловисвітлені теми як дослідження історії різних етнічних груп та націй, які формують багатство культурної палітри Кіровоградщини. Це стосуються досліджень присвячених лемкам («Лемки Кіровоградщини. Етнографія та історія»), ромів («Вивчення стану збереження етнокультурної ідентичності ромів с. Михайлівна»), болгар («Вільшанські болгари в етнокультурному та історичному просторі кінця другої половини XVIII ст. та сьогодення»), німців («Німецька колонізація України з 1787 по 1914. Сьогодення»).

Значна частина робіт секції історичної секції МАН стосується регіонального аспекту проблематики Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу. Це набуває актуальності у контексті відзначення ювілейних дат звільнення історії рідного краю від нацистсько-фашистських загарбників, подолання шкідливих стереотипів та вироблення нових підходів до формування національної пам'яті засобами примирення та компромісу. Цій темі присвячені такі роботи слухачів МАН: «Друга світова війна на Кіровоградщині як предмет наукового дослідження та феномен історичної пам'яті», «Новоукраїнський район у

період Другої світової війни», «Гайворонщина в роки Великої Вітчизняної війни», «Остарбайтери – жертви нацистського терору, «Життя дітей під час Великої Вітчизняної війни на території Кіровоградщини», «Рухи Опору у Великій Вітчизняній війні на території Кіровоградщини», «Нескорені. Хто вони – герої Кіровоградського підпілля?».

Аналізуючи діяльність історико-правового відділення Кіровоградської МАН можна зробити висновок, що секції цього відділення дуже популярні серед слухачів області. Адже, кількість учнівських науково-дослідницьких робіт, поданих на обласний конкурс-захист з кожним роком стрімко зростає. Так, в 2009 р. на розгляд журі було подано 29 робіт, в 2010 – 38 робіт; в 2011 – 60 робіт, 2012 – 83 роботи [2, с. 47].

Про популярність секцій свідчить і той факт, що під час конкурсного набору учнів в секції МАН групи абітурієнтів з цього напрямку – найчисельніші. На вступ приїздить більше 50 учнів області. Секції, в яких навчаються слухачі одні з найчисельніших. Так в поточному навчальному році в секціях історії така чисельність: група першого року навчання – 20 слухачів; другого року навчання – 16 учнів; третього року навчання – 11 учнів; В секції правознавства така чисельність: I року навчання – 15 учнів; II – 23 учні; III – 8 учнів. Тоді, як середня наповнюваність секцій по територіальному відділенню складає 10-12 учнів.

Ще одним фактом популярності історико-правового напрямку в МАН є те, що із 46 наукових учнівських товариств, що діють в області, 32 товариства мають в своїй структурі саме секції цього напрямку. Журі обласного конкурсу 2012 р., аналізуючи учнівські науково-дослідницькі роботи, зробили такі висновки:

«Аналіз проблематики науково-дослідних робіт свідчить про те, що науковими керівниками було проведено велику роботу по орієнтації учнів на вибір ґрунтовних та цікавих тем історико-краєзнавчих досліджень, які доповнюють сучасні історичні знання, написані в контексті сучасного науково-історичного пошуку» [1, с. 25].

Загалом, учні продемонстрували достатньо високий рівень теоретичної підготовки, вміння працювати з історичними джерелами, відшукувати науковий компонент історичного дослідження, ставити мету, завдання наукового пошуку та успішно розв'язувати їх, робити самостійні висновки на основі узагальнення історичного матеріалу. Деякі учнівські роботи оперують значним масивом історичних архівних джерел, що вперше вводяться до наукового обігу, міцною методологічною та історіографічною базою. Науковий пошук учнів є самостійним і завершеним, а роботи є доповненням сучасної історичної науки й заслуговують на введення у науковий обіг.

Разом з тим, слабким місцем деяких науково-дослідних робіт є історіографічний аналіз досліджуваних проблем, недостатня аргументованість деяких положень, що виносилися на захист. Подекуди

роботи відходять від правил оформлення пошукових робіт, містять запозичення без посилань, компілятивний матеріал.

Окремих роботам притаманні наукова новизна, глибоке усвідомлення значущості обраної ними суспільно-історичної проблематики, вміння презентувати свої досягнення в мультимедійному форматі. Деякі учні застосували у ході написання робіт нові для них методи мікроісторії, біографістики, регіоналістики, антропологічний, намагалися віднайти респондентів – носіїв усної інформації з обраної тематики та на доступному для них рівні залучити усні джерела у своїх роботах. Очевидно, що такі роботи мають певні переваги.

Отже, аналіз роботи територіального відділення Малої академії наук учнівської молоді, секції історії та правознавства свідчить про її стабільний розвиток, незважаючи на загальновідомі проблеми. Проте збільшення кількості секцій, учасників, урізноманітнення тематики досліджень, успіхи учнів, їх успішна інтеграція в студентський соціум є доказом актуальності діяльності МАН в наш час та її внеску у розвиток дослідницьких здібностей учнів та розвитку місцевого патріотизму.

Список використаних джерел

1. Довгий С. Сучасні тенденції розвитку освіти та їх вплив на здійснення Малою академією наук України міжнародного співробітництва / С. Довгий // Навчально-дослідницька діяльність дітей: особливості організації, психолого-дидактичний супровід, досвід роботи, перспективи: матеріали Всеукр. наук-практ. конф. (Кіровоград, 16-17 квітня 2013 р.). – Кіровоград : ТОВ «Полімед-Сервіс», 2013. – С. 3-5.

2. Інформаційно-аналітичний звіт за підсумками обласного етапу Всеукраїнського конкурсу захисту науково-дослідницьких робіт учнів членів МАН України у 2012 р. / Відп. за випуск А. Коротков, С. Філянт. – Кіровоград, 2012. – 95 с.

3. Інформаційний вісник № 4: «Матеріали про підсумки роботи Кіровоградської МАН учнівської молоді за 2010 – 2011 н.р.» / Відп. за вип. С. Філянт. – Кіровоград, 2011. – 84 с.

4. Інформаційний вісник № 5: «Матеріали про підсумки роботи Кіровоградської МАН учнівської молоді за 2011 – 2012 н.р.» / Відп. за вип. С. Філянт. – Кіровоград, 2012. – 88 с.

5. Шемуда М. Особливості навчально-дослідницької діяльності старшокласників / М. Шемуда // Навчально-дослідницька діяльність дітей: особливості організації, психолого-дидактичний супровід, досвід роботи, перспективи: матеріали Всеукр. наук-практ. конф. (Кіровоград, 16 – 17 квітня 2013 р.). – Кіровоград : ТОВ «Полімед-Сервіс», 2013. – С. 159-162.

Хорольська Н. О.,

заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи III ступенів № 10 Світловодської міської ради Кіровоградської області

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодення вимагає від учнів бути активними учасниками навчально-виховного процесу. Саме завдяки науково-дослідницькій роботі, шляхом використання активних форм навчання формується активність школяра. Відомий факт, що учні, які якісно засвоїли теоретичний матеріал шкільної програми, не завжди здатні до самостійного, творчого мислення. Окрім того, навіть учні, які навчаються на високому рівні нерідко мають не тільки нейтральне, а навіть негативне ставлення до самого процесу пізнавальної діяльності. Пізнавальна діяльність повинна бути направлена на комплексне засвоєння компонентів: (знання про світ; способи діяльності -уміння і навички, досвід творчої діяльності; досвід емоційно – ціннісного ставлення до світу) змісту освіти. Вчителю завжди важливо розуміти важливість «переведення» навичок і умінь в практичну, інтелектуальну, творчу діяльність. І.Я. Лернер стверджував, що при творчому розв'язанні проблеми учні обов'язково використовують засвоєнні раніше знання і уміння в новій ситуації, творчо перетворюючи їх у відповідність змісту проблеми. В психолого - педагогічній літературі до критеріїв творчої діяльності відносять: самостійне перенесення раніше засвоєних знань, умінь і навичок в нову ситуацію, самостійне бачення проблеми в уже знайомій ситуації, бачення нової функції знайомого об'єкта, явища. Здатність виділяти в об'єкті, явищі їх структурні або функціональні компоненти, самостійна пропозиція альтернативних варіантів розв'язання проблеми, різних способів пошуку відповідей, успішне комбінування раніше відомих способів розв'язання проблем в нові, в ті, які раніше не застосовувались, а також виховання у дітей інтересу до творчості, самостійної праці. Досвідом творчої, пошукової, дослідницької діяльності яка пов'язана з проведенням дослідів і спостережень за об'єктами є проектна діяльність, написання рефератів, виконання творчих завдань, участь в олімпіадах, тощо, які у школі сприяють формуванню знань, у різних галузях, розвивають допитливість, ініціативу. Пошук відповідей і розв'язання творчих завдань викликає в учнів пізнавальний інтерес, позитивні емоції. Накопичений учнями досвід емоційно – ціннісного ставлення до процесу пізнання пов'язаний з визначенням у особистості мотивів і потреб навчальної діяльності більш високого рівня. На уроках відбувається і перше виявлення творчого потенціалу дитини, з'являється зацікавленість предметом, що потім приведе її до відповідної наукової діяльності. Саме під час уроків та при підготовці до них учні проводять

перші міні-дослідження, набувають перших навичок самоконтролю на основі введення учителем у структуру заняття ситуацій самооцінювання і взаємооцінювання. Та й індивідуальні домашні завдання стимулюють такого школяра до роботи з різними джерелами інформації. Слушною є думка О.В.Заболотного про те, що учитель, готуючись до уроків, «повинен прагнути підбирати такі запитання, які можуть викликати протилежні думки, й відповідь на які не лежать на поверхні, а народжується під час дискусії». Саме на уроках здібні, обдаровані діти отримують важливу самоосвітню компетенцію, яка виховує внутрішню дисципліну, відсутність страху перед аудиторією, будь-якою роботою, вміння самоорганізуватися, планувати свою діяльність, обирати власні способи вирішення проблем і давати об'єктивну самооцінку своїм здобуткам.

Стимулюючи творчу діяльність учнів вчитель повинен не погоджуватись з відповіддю учня, якщо той просто констатує факти, а вимагати доказів; уважно слухати думки учнів, щоб не пропустити можливість розкрити для них щось нове; навчання має спиратися на інтереси, мотиви і бажання учнів; прищеплювати учням смак до нестандартних розв'язків; заохочувати, мотивувати. Інтелектуальний розвиток людини здійснюється тільки в умовах подолання перешкод, інтелектуальних затруднень. Тому формування творчої, креативної особистості школяра передбачає особливу організацію навчання, при якій досягається засвоєння учнями досвіду творчої, пошукової, дослідницької діяльності. Проявити оригінальність думки, творчу осмислену діяльність до набуття знань, умінь та навичок допомагає науково-дослідницька діяльність.

Саме дослідницька діяльність як вища форма самоосвітньої діяльності школярів є першою спробою учня доторкнутися до світу науки, спробувати свої сили, самореалізуватись. Науково-дослідницька робота сприяє: свідомому і ґрунтовному засвоєнню навчального матеріалу, виробленню вмінь, практичних навичок культури праці, виховання самостійності суджень, виховання компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, вироблення вмінь практичного і творчого застосування здобутих знань, спонукання до творчості, зацікавленості учнів навчанням, підвищенням їх інтелектуальної, креативної активності.

Мета організації цієї діяльності – розвиток творчої індивідуальності, здібностей та активізації розумової діяльності, формування потреби безперервного самостійного збагачення знаннями. Здобуття глибокої системи знань як ознаки міцності. Дослідницькі вміння сприяють ефективному опрацюванню інформації та її використанню. Серед таких умінь слід відзначити аналіз, синтез, класифікацію, прогнозування. Залучаючи учнів до науково-дослідницької роботи вчитель виробляє навички науково пошуку, підбору необхідних даних, їх систематизації.

Здійснюють аналіз і приймають конкретні рішення щодо вирішення завдань, вчаться послідовно і логічно аргументувати необхідні розрахунки. Це в подальшому житті допомагає учням самостверджуватись як особистості, формувати свою власну життєву, творчу позицію.

При виборі теми дослідження враховується актуальність проблеми, ступінь її розробленості, наявність джерел і літератури, пізнавальних інтересів і можливостей учнів.

Як результат, в учнів на високому рівні розвиваються навички самостійної роботи, вміння творчо, нестандартно мислити та розв'язувати проблеми, позитивне, вмотивоване ставлення до предмета, розширення своїх пізнань в певній науковій сфері.

Цимбалару А. Д.,

старший науковий співробітник лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ

Педагогічно виправданий вибір параметрів для координатної системи відносно ЗНЗ спрямовує до аналізу освітньої теорії і практики щодо дієвих форм організації навчання молодших школярів в умовах різноманіття авторських шкіл, ЗНЗ нових типів, різних варіантів програм, планів, активізації інноваційної і експериментальної діяльності. Стосовно варіативності мережі шкіл I ступеня зазначимо, що вони розрізняються за:

- місцем розташування школи – міська, сільська, у гірських, депресивних районах тощо;
- типом навчального закладу – у складі ЗНЗ I-III ступенів, спеціалізованої школи, НВК (об'єднання), прогімназія тощо.
- особливостями структури – автономна школа I ступеня; НВК – «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад I ступеня»;
- формою власності – приватна, державна;
- особливостями складу – малочисельна, інтернатного і санаторного типу, інклюзивна, для обдарованих дітей тощо;
- мовою навчання – з рідною, державною, іноземною, білінгвального навчання.
- особливостями режиму роботи – повного дня, повного року, з групами продовженого дня і без;
- особливостями укладу і презентації змісту – національна школа, модель закордонного зразка тощо;

- специфікою – авторська, з певною місією (школи сприяння здоров'ю, громадсько активні, стійкого розвитку та ін.), експериментальні.

Аналізуючи освітню ситуацію, академік НАПН України Н. Бібік зазначає, що «пошуки останніх десятиріч у напрямі подолання розриву між запитами учня і можливостями школи зосередились, в основному, на створенні умов для поглибленого вивчення ряду предметів в спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах тощо. Водночас школи обмежують вибір учнів, оскільки виходять з наявного ресурсного потенціалу, насамперед кадрового, матеріального, навчально-методичного [1, с. 7]». Вивчення стану проблеми в умовах широкого діапазону різноманітних шкіл I ступеня засвідчило, що специфічні особливості ЗНЗ переважно не знаходять відображення у змісті і організації навчальної діяльності молодших школярів. Так, залишаються невизначеними особливості організації навчального процесу початкової ланки школи вміщеної до структури ліцеїв, гімназій, колегіумів і колегів. Діапазон об'єктів навчальної взаємодії і урахування індивідуальних особливостей школярів для її організації як дієвий ресурс модернізації організаційних форм навчання не задіяний повною мірою. Не завжди у школах ураховують і місце розташування ЗНЗ – особливості предметного оточення, контингенту населення тощо. Як-от, пам'ятки архітектури, пам'ятники, будинки дитячої творчості, театри, парки, водойми, об'єкти промисловості, а також залучення до навчального процесу видатних діячів науки і культури, переможців олімпіад, змагань, конкурсів свого міста, району, членів родини школярів, вчителів-пенсіонерів тощо.

З метою вивчення стану досліджуваної проблеми у практиці проведено опитування вчителів початкової школи. Його результати засвідчили, що у практичній діяльності вибір учителями організаційних форм навчання переважно визначається етапом навчального процесу (на етапі вивчення нового – *урок*; на етапах повторення і закріплення – *урок, опитування, самостійна робота*; на етапах контролю і корекції – *контрольні роботи, тестування*); кількістю учасників – індивідуальні (*репетиторство, консультація*), парні, групові (*урок-бесіда; урок-диспут*); колективні (*урок-розповідь, урок-повідомлення*), методом (*практикум, дослід, навчальний проект*), місцем проведення (*урок, екскурсія, домашня робота*), об'єктом взаємодії (*зустріч з фахівцем, перегляд навчального кінофільму; робота з підручником*), позицією школяра у навчальній взаємодії (*само-, навчання, оцінювання, контроль и рефлексія; того, кого навчають, того хто навчає*), тематикою соціокультурної ситуації (*урок-подорож, урок-казка, урок-гра – «Що? Де? Коли?» та ін.*). Водночас роботу школярів за кожною з вказаних форм учителі організують по різному. Наприклад, робота у групі може відбуватись з постійним і змінним складом (як-от, за системою А. Рівіна, В. Д'яченко), до того ж групу можна утворювати з учасників як однієї, так і різних вікових

категорій (система М. Гузика), як з однаковим рівнем навчальних досягнень, так і різних (гомо- і гетерогенних за складом). Стосовно форм роботи, які добирають відповідно до об'єктів навчальної взаємодії зазначимо, що це можуть бути *предмети* (підручники, додаткова література, відео- і аудіоматеріали, схеми, таблиці, макети, об'єкти живої і неживої природи та ін.) і *фігуранти* (класовод, учитель, який викладає в іншому класі, учитель, який викладає у основній школі, учитель з іншої школи, іншої країни тощо; фахівець з проблеми; запрошений гість тощо; учні свого класу, паралельного, молодші, старші, з іншої школи, іншої країни тощо, у тому числі дистанційно за допомогою скайпу, електронної пошти тощо). Також зауважимо, що окремі з перелічених організаційних форм запроваджуються і як самостійні і як компоненти інших організаційних форм. Наприклад, бесіда, робота з підручником, самостійна робота можуть розглядатись як організаційні форми уроку [2, с. 205], і виступати як методи навчання. Тож виявлені у процесі аналізу результатів вивчення передового педагогічного досвіду різновиди організаційних форм не є типологію, оскільки кожна з них водночас може бути представлена у кількох «номінаціях». Так, лабораторне заняття може бути організовано як самостійна робота учнів, а може проводитись у парах, групах (командах, екіпажах, бригадах тощо), у кабінеті для учнів початкової школи або шкільній лабораторії для старшокласників, дослідній ділянці тощо, а також може бути організоване за методом проектів або наочно-ілюстративним. Тож специфічним для початкової школи є варіювання організаційних форм переважно у межах окремого заняття, яке моделюється залежно від мети і очікуваних результатів.

Виокремлення організаційних форм навчання молодших школярів з огляду на виявлені особливості їх вибору і модернізації у сучасних умовах, параметри для моделювання освітнього простору в школі I ступеня за системою координат відносно учнів можуть добиратись з урахуванням об'єктного контексту, типу і специфіки ЗНЗ, а також індивідуальних особливостей школярів, які визначають ефективність їхньої навчальної взаємодії з об'єктами шкільного освітнього середовища. Не виключаючи можливості для збільшення кількості векторів, базовими для побудови освітнього простору подій можуть виступати дві чотирьохвимірні системи координат, усі вектори яких є рівнозначними для одержання очікуваного результату і вирізнятимуться за етапом навчального процесу, об'єктом взаємодії, позицією школярів у навчальній взаємодії, способом її організації. Обрані для кожної системи координат конкретні параметри мають забезпечити цілісність і ефективність загальної дидактичної моделі, мати спільні для всіх риси, а також урахувати особливості конкретної особистості, орієнтуючись не лише на сучасні досягнення педагогічної науки, а й психології, фізіології, охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Профільна школа: проблеми наукового супроводження // Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України 30-31 березня 2004 року. – Ч. 1. – К. : Пед. думка, 2004 – 132 с. – С. 6-9.

Чернецька Т. І.,

докторант Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ ВИДІВ УЧІННЯ

Навчально-дослідницька діяльність молодших школярів організовується з використанням таких видів учіння як: «навчаю сам себе», «навчають мене», «навчаю інших» та учіння «у взаємонавчанні». Кожен із цих видів учіння має свій дидактичний інструментарій. Натомість спільним для них є те, що взаємодія полів діяльності вчителя й учня (учнів) здійснюється у локальному освітньо-інформаційному просторі уроку як у структурній складовій ієрархічно впорядкованої системи просторів і середовищ, що функціонує за реалізації процесу комунікації з дотриманням таких умов, як: наявність спільного для суб'єктів комунікативного простору та єдиної знакової системи комунікації; адекватне розуміння інформації, безпосереднього змісту окремих слів, фраз, вислову загалом; прямо не висловлених думок; оптимальне поєднання вербальних і невербальних засобів комунікації; попередження і подолання можливих комунікативних бар'єрів; врахування унікальних індивідуальностей суб'єктів комунікації, наявних у них комунікативних знань, умінь, навичок, досвіду, здібностей.

Вид учіння «навчаю сам себе» розглядається нами як індивідуальна форма здійснення навчально-дослідницької діяльності в цілому чи її окремої складової та характеризується різними рівнями складності й способами виконання дій у складі діяльності. Основу репродуктивно-наслідувального способу виконання дій визначає усвідомлене й самостійне відтворення знань та (чи) безпосереднє застосування набутих умінь і навичок для досягнення мети навчально-дослідницької діяльності. Для частково пошуково-виконавчого способу виконання дій характерним є розв'язання стандартних навчальних завдань із застосуванням інструктивних матеріалів та алгоритмів; застосування знань за зразком, включаючи нескладні варіанти їх різновидів; реалізація вміння добирати дії або виконувати просте перенесення вмінь. Творчий спосіб виконання дій як складових навчально-дослідницької діяльності може реалізовуватися шляхом: застосування нестандартного способу виконання

навчально-дослідницької діяльності; використання засвоєних знань в нестандартних ситуаціях та для виконання завдань, що різняться глобальним характером, латентним підтекстом, креативною природою, відкритим типом розв'язання тощо.

На результативність здійснення учіння «навчаю сам себе» впливає:

- достатній (високий) рівень сформованості в учня ключової компетентності вміння вчитися – визначати мету діяльності, послідовно виконувати завдання, здійснювати самоконтроль і самооцінювання;

- достатній (високий) рівень сформованості загальних навчально-дослідницьких умінь, зокрема: інтелектуально-творчих, перцептивно-інформаційних, організаційно-адаптаційних, рефлексивно-аналітичних;

- достатній (високий) рівень сформованості спеціальних навчально-дослідницьких умінь, а саме: елементарних і складних умінь практичного характеру та експериментальних умінь;

- наявність інтересу до змісту навчально-дослідницької діяльності;

- посиленість і значущість для учня змісту діяльності;

- оптимальна кількість попередніх повторень;

- вияв оптимальної розумової працездатності та переживання стану функціонального збудження в момент виконання дій чи діяльності в цілому;

- добір прийомів педагогічного впливу на учня з урахуванням його індивідуальних особливостей, навчальних можливостей, індивідуальних нахилів;

- надання можливості самостійного вибору виду завдання.

Вид учіння «навчають мене» як парна (групова) форма здійснення навчально-дослідницької діяльності може бути представлена репродуктивно-наслідувальним чи частково пошуково-виконавчим способами виконання діяльності в цілому чи окремої її складової. Аналізований вид учіння характеризується пізнавальною активністю, що виявляється в слуховому, зоровому або слуховому й зоровому зосередженні учня на змісті інформації, яка надходить від вчителя (учня) до локального освітньо-інформаційного простору уроку. Повідомлення вчителя чи учня може здійснюватися з використанням спеціально дібраного обладнання (навчальних посібників, дидактичного матеріалу, відео-, аудіоапаратури тощо) або (та) супроводжуватися доцільним унаочненням (використанням карти, таблиці, схеми, діаграми, альбомів, атласів, макетів, муляжів, гербаріїв, препаратів, колекцій, зображень на слайдах тощо).

На результативність здійснення учіння «навчають мене» впливає:

- достатній (високий) рівень сформованості в учнів ключової компетентності вміння вчитися – проявляти зацікавленість до змісту інформації, докласти вольових зусиль;

- середній (достатній, високий) рівень сформованості загальних навчально-дослідницьких умінь, зокрема: соціально-інтерактивних,

інтелектуально-творчих, перцептивно-інформаційних, організаційно-адаптаційних, рефлексивно-аналітичних;

- середній, (достатній, високий) рівень сформованості спеціальних навчально-дослідницьких умінь, а саме: елементарних і складних умінь практичного характеру та експериментальних умінь;

- наявність інтересу до змісту навчально-дослідницької діяльності;

- дозованість змісту інформації;

- доцільне використання різних способів унаочнення навчальної інформації;

- вияв оптимальної розумової працездатності та переживання стану функціонального збудження в момент здійснення дій чи діяльності в цілому.

Вид учіння «навчаю інших» розглядається нами як парна (групова) форма пізнавальної активності учня (групи учнів), яка спрямована на безпосередню участь у вербальному наповненні локального навчально-інформаційного простору уроку інформацією, котра є необхідною для здійснення навчально-дослідницької діяльності й готувалася учнем (групою учнів) попередньо. Підготовка учнем (групою учнів) інформації для повідомлення на уроці здійснюється відповідно до критеріїв «основне», «достовірно», «послідовно», «доступно», «схематично» та передбачає продумування способу унаочнення (ілюстрування, демонстрування) інформації, яка використовуватиметься для вербального наповнення локального навчально-інформаційного простору уроку.

На продуктивність здійснення учіння «навчаю інших» впливає:

- достатній (високий) рівень сформованості в учня ключової компетентності вміння вчитися – визначати мету діяльності або приймати визначену вчителем, організувати власну працю та здійснювати її відповідно до цілепокладання, різноспособово (пригадування, знаходження) самоактуалізувати необхідні знання й способи діяльності для виконання завдання, докладати вольові зусилля, застосовувати уміння й навички самоконтролю й самооцінювання;

- високий рівень сформованості загальних навчально-дослідницьких умінь, зокрема: соціально-інтерактивних, інтелектуально-творчих, перцептивно-інформаційних, організаційно-адаптаційних, рефлексивно-аналітичних;

- високий рівень сформованості спеціальних навчально-дослідницьких умінь, а саме: елементарних і складних умінь практичного характеру та експериментальних умінь;

- наявність інтересу до змісту навчально-дослідницької діяльності;

- використання різних засобів ілюстрування й демонстрування;

- вияв оптимальної розумової працездатності та переживання стану функціонального збудження в момент здійснення дій чи діяльності в цілому.

Учіння «у взаємонавчанні» розглядається як спільно-індивідуальний, спільно-послідовний чи спільно-взаємодіючий спосіб взаємодії учнів між

собою, спрямований на виконання навчально-дослідницької діяльності в цілому або окремої її складової.

На продуктивність здійснення учіння «у взаємонавчанні» впливає:

- достатній (високий) рівень сформованості ключової компетентності вміння вчитися – визначати мету спільної діяльності або приймати визначену вчителем; проектувати хід спільної діяльності та передбачати варіанти співробітництва; організовувати власну працю та реалізовувати її відповідно до здійсненого цілепокладання й спроектованого особистого внеску в спільну діяльність; пригадувати знання й способи діяльності, необхідні для виконання завдання; докладати вольові зусилля, здійснювати самоконтроль і самооцінювання;

- середній (достатній, високий) рівень сформованості загальних навчально-дослідницьких умінь, зокрема: соціально-інтерактивних, інтелектуально-творчих, перцептивно-інформаційних, організаційно-адаптаційних, рефлексивно-аналітичних;

- середній (достатній, високий) рівень сформованості спеціальних навчально-дослідницьких умінь, а саме: елементарних і складних умінь практичного характеру та експериментальних умінь;

- проявляти інтерес до змісту навчально-дослідницької діяльності;
- усвідомлення учнями цілі й значущості майбутньої діяльності;
- брати участь у полілогічному спілкуванні, дискусії, швидко актуалізувати й відтворювати потрібну інформацію;

- вияв оптимальної розумової працездатності та переживання стану функціонального збудження в момент здійснення дій чи діяльності в цілому;

- наявність спільної мети;

- усвідомлення значущості діяльності кожного члена групи для досягнення результатів діяльності.

Акцентування уваги на різних видах учіння дає можливість організувати навчально-дослідницьку діяльність молодших школярів з максимальною користю для розвитку кожної дитини.

Чернецький І. С.,

завідувач відділу створення навчально-тематичних систем знань Національного центру «Мала академія наук України», кандидат педагогічних наук

ПРО ДИСТАНЦІЙНИЙ ДОСТУП ДО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

Процес суб'єктного пізнання оточуючого світу відбувається в глобальному інформаційному просторі. Наповнення цього простору зумовлене об'єктивним буттям матеріальних предметів, джерелами асимільованої інформації і самими суб'єктами пізнання. Щодо освітнього

середовища, то воно виникає як стихійно, так і організовано. Слід зауважити, що освітнє середовище, у якому здійснюється навчально-пізнавальна діяльність дослідницького характеру, цілеспрямовано організовується в навчальних середовищах.

Усвідомлення законів функціонування середовищ дає можливість проектувати навчальні середовища як гармонійні, життєздатні системи, активні по відношенню до суб'єкта пізнання, що є одночасно і його об'єктом.

Для конкретної реалізації проектування навчального середовища необхідно з'ясувати засобове забезпечення його структурних складових. Слово «засіб», у тлумаченні авторів Великого тлумачного словника української мови, трактується як предмет, об'єкт чи спосіб дії. Виходячи з цього визначення, можна говорити про засобове забезпечення усіх складових середовища. Так, для просторово-матеріальної складової характерні матеріальні засоби, зокрема такі, як приміщення, пристрої, прилади, носії інформації, прилади для опрацювання інформації. Інформаційно-технологічна складова представлена процесуальними засобами, а саме: форми і технології передачі інформації, її упорядкування та виокремлення. Соціально-особистісна складова характеризується внутрішніми засобами, тобто суспільними запитами, мотивами, потребами. Слід підкреслити, що засобове забезпечення є першоосною і першопричиною процесу видозмін самих середовищ.

Із зростанням швидкості передачі інформації в інформаційному просторі збільшується взаємозалежність між складовими середовищ в ієрархічній піраміді підпорядкування. Варто згадати темп трансформації освітніх середовищ у докомунікаційну еру та порівняти її навіть з ерою після відкриття радіо. Сучасні технологічні можливості засобів комунікації дозволяють розглядати весь інформаційний простір планети як єдиний, хоча говорити про остаточну досконалість інформаційних каналів не доводиться. Окрім того, враховуючи такі якості інформації, як повнота і достовірність, постає технологічна задача виокремлення потрібної інформації в процесі проектування.

Розглянемо для прикладу проектування навчального середовища «Експериментарій», яке функціонує в рамках діяльності лабораторного комплексу Національного центру «Мала академія наук України» з метою забезпечення умов для підготовки учнів молодшої та основної школи до самостійного проведення досліджень з подальшим задіянням їх у роботі наукових товариств територіальних відділень Малої академії наук. Завдання, яке ставиться в процесі створення середовища, – надати дистанційний доступ до навчально-дослідницьких завдань для збільшення аудиторії суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності в рамках функціонування Малої академії наук України. Дане середовище розраховане на задоволення потреби у дослідницькій діяльності учня з

використанням технологій дистанційного навчання на основі його добровільної участі у той час, котрий визначається самим суб'єктом навчальної діяльності.

Засобове наповнення соціально-особистісної складової навчального середовища зумовлюється потребою учня. При цьому більш глибока мотивація, ніж пізнавальний інтерес, на етапі проектування не розглядається. Враховуючи особливості трансформації психології сучасних учнів і їх націленість на швидке отримання необхідної інформації, добирається телекомунікаційний спосіб взаємодії у навчальному середовищі.

Засобове забезпечення просторово-матеріальної складової навчального середовища визначається з урахуванням галузей пізнання, які задіяні у проекті, зокрема таких, як фізика, хімія, біологія, мінералогія тощо. Зрозуміло, що проведення експериментальних досліджень не може обмежуватися лише дистанційною участю, а тому обов'язковим елементом є представлення варіанта дослідження на доступному у побутовому вжитку обладнанні. На даний момент для формування навчально-дослідницьких завдань використовуються можливості обладнання світових брендів (наприклад, як німецької фірми «PHYWE», ізраїльської фірми «Fourier»). Вибір даного обладнання зумовлюється тим, що воно відповідає світовим стандартам експериментального обладнання і має широкі можливості у поєднанні з мережними технологіями використання. Водночас застосовується система відеоспостереження за процесом проведення або ходом дослідження для надання он-лайн доступу учаснику навчально-пізнавального процесу до інформації.

Найбільшу увагу приділено процесуальним засобам інформаційно-технологічної складової середовища «Експериментарій». Їх основу складають відеолекції, відеодемонстрації, навчально-дослідницькі завдання та он-лайн експерименти і моделі. Технологічне втілення здійснюється опосередковано через сервер підтримки навчальної взаємодії. Компонування інформаційно-технологічних засобів відбувається з урахуванням ідеології вибіркового використання засобу на розсуд суб'єкта навчально-пізнавального процесу.

Для початкового ознайомлення з проблемною ситуацією дослідження достатньо переглянути демонстрацію будь-якого з наведених явищ та зупинитися на тому, що викликало пізнавальний інтерес. Для більш детального ознайомлення з явищем можна переглянути відеолекцію або самотужки ознайомитися із запропонованими асимільованими джерелами інформації, яких на даний момент у мережі є достатня кількість.

Наступний етап – виконати навчально-дослідницьке завдання, подане у покроковому виконанні, з використанням ресурсів, представлених на майданчику середовища «Експериментарій»; для найбільш глибокого розуміння – провести власноруч дослідження на предметах домашнього

вжитку або доступному шкільному обладнанні, або ж на обладнанні, виготовленому власноруч. На цьому етапі планування і проведення дослідження визначається самим суб'єктом дослідницької діяльності.

Чупріна О. В.,

здобувач, асистент кафедри філології і лінгводидактики Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ У ПЛОЩИНІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Сучасна наука представляє розробки педагогічних, психологічних, фізіологічних та психофізіологічних концепції навчання. Це обумовлено особливостями оптимізації й індивідуалізації шкільної освіти.

Будь-яка система навчання припускає наявність як позитивних, так і негативних аспектів. Використання мультимедійних технологій в початковій школі припускає в основному орієнтування на ігрові форми, на роботу з програмним забезпеченням ігрового й навчально-тренувального характеру. Зрозуміло, що ігрова навчальна діяльність є дуже привабливою для молодших школярів. Але комп'ютерна ігрова і навчальна види діяльності мають деяку специфіку.

Мультимедійні технології навчання передбачають включення в навчальні програми елементів гри або побудову навчання на основі гри.

Під час педагогічного проектування та створення навчальних програм потрібно дотримуватися таких психологічних принципів взаємодії учня і комп'ютера, як достатність допомоги без надмірності, адекватність, умотивованість, відсутність зайвої категоричності і т. д. Для максимально позитивного впливу на формування дитячої психіки під час розробки комп'ютерних програм із розвитку зв'язного мовлення дітей варто було б дотримуватися таких принципів, як: гуманістичність, функціональність, мотиваційна віднесеність, когнітивне наповнення, емоційна включеність, контрольованість, прозорість, відповідність дій і результату. Застосування мультимедійних навчальних систем повинно доповнювати, а не заперечувати інші форми навчання [1].

За результатами дослідження психологів у молодшому шкільному віці навчальна активність є провідним видом діяльності [2]. Перевага інформаційних технологій у навчальних програмах зводить нанівець процес навчання, тому що діти воліють звертати увагу на ігрові комп'ютерні елементи замість їх смислових аспектів. Будь-яка усвідомлена діяльність спрямована на результат, а емоційний стан обумовлений то тривогою з приводу труднощів задач, що виникають, то релаксацією після їхнього успішного вирішення. Перекручування цільової спрямованості призводить до зростання напруженості та тривоги. За даними

міждисциплінарних досліджень психічного здоров'я учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл, проведених у 2005–2013р.р., у 65–90% дітей виявлені різного виду відхилення у нервово-психічному і мовному розвитку [3]. Дослідники це пов'язують з гіперінформацією, зі зростанням роллю соціального стресу, що призводить до таких розладів як: емоційна нестійкість, підвищена збудливість, тривога, напруженість, конфліктність і агресивність дітей, зниження здатності до навчання [4].

Будь-яка навчальна програма повинна керувати процесом навчання не тільки за результатами набуття знань, але й за особливостями стану функціональної системи і впливу на неї всіма каналами, з обліком не тільки сенсорної, але й моторної активації. Але, якщо в процесі навчання висуваються вимоги, що перевищують здібності функціональної системи учня, відбувається її пригнічення [5].

Як показує світовий досвід, інформатизація все більш активно впливає на формування психічних процесів. Використання мультимедійних технологій у початковій школі, безумовно, має і позитивний ефект: підвищуються когнітивні здібності, зростає кмітливість і увага. За умов дотримання правил використання мультимедіа у дітей спостерігаються більш високі показники мотивації досягнень і саморозвитку. Також є корисними і комп'ютерні ігри, особливо для дітей з порушеннями навичок письмового мовлення, навичок читання.

Дослідження проблеми використання медіаосвіти показали, що нераціональне використання мультимедійних технологій на уроках в початковій школі здатні стимулювати агресивність, слабкозоркість у дітей молодшого шкільного віку (6–10 років). Тобто, діти піддаються найбільшій небезпеці негативних впливів у той період, коли кора головного мозку ще не цілком сформована й основні функції несе підкірка.

Таким чином, не можна говорити про однозначно позитивний вплив мультимедійних технологій у початковій школі. Особливу увагу варто приділяти гігієні їх використання, від якої залежить збалансованість позитивних та негативних ефектів.

Список використаних джерел

1. Пидкасистый П. И., Тыщенко О. Б. Компьютерные технологии в системе дистанционного обучения // Педагогика. – 2000. – № 5.
2. Волочков А. А., Вяткин Б. А. Индивидуальный стиль учебной активности в младшем школьном возрасте // Вопросы психологии. – 1999.– № 5.
3. Подкорытов В. С. Новые технологии в медико-социальной реабилитации детей и подростков с органическими поражениями нервной системы, страдающих речевыми и психическими расстройствами // Материалы Национальной конференции психологов и логопедов. – Харьков, 1998.– С. 66-68.
4. Козидубова С. М. Особенности эмоциональных нарушений при неврозах у подростков // Таврический журнал психиатрии. – 1999 – № 3 (10).

5. Данилова Н. Н. Педагогическая психофизиология /
Психофизиология. – М : Аспект пресс, 1999.

Швалюк Л. В.,
заступник директора з навчально-виховної роботи Волочиської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Волочиської районної ради Хмельницької області

П'ятницька Л. Е.,
шкільний психолог Волочиської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Волочиської районної ради Хмельницької області

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНИЙ СУПРОВІД

Сучасне суспільство стрімко розвивається. Зміни відбуваються в усіх сферах життя: політичній, економічній, соціальній, культурній. Для того щоб випускник школи відповідав вимогам, пропонованим до нього суспільством, зміни необхідні і в системі освіти. У дослідженнях багатьох педагогів та психологів підкреслюється, що оригінальність мислення, творчість школярів найбільш повно проявляються і успішно розвиваються в різноманітній навчальній діяльності, що має дослідну спрямованість. Це особливо актуально для учнів початкової школи, оскільки саме в цей час навчальна діяльність стає провідною і визначає розвиток основних пізнавальних особливостей дитини. У цей період розвиваються форми мислення, що забезпечують у подальшому засвоєння системи наукових знань і розвиток наукового, теоретичного мислення. Формування дослідницької діяльності, як правило, проходить у кілька етапів. Перший етап відповідає першому класу початкової школи. Завдання збагачення дослідницького досвіду першокласників включають в себе: підтримання дослідницької активності школярів на основі наявних уявлень; розвиток умінь ставити питання, висловлювати припущення, спостерігати, складати предметні моделі; формування початкових уявлень про діяльність дослідника.

Другий етап – другий клас початкової школи – орієнтований: на придбання нових уявлень про особливості діяльності дослідника; на розвиток умінь визначати тему дослідження, аналізувати, порівнювати, формулювати висновки, оформляти результати дослідження;- на підтримку ініціативи, активності і самостійності школярів. Третій етап відповідає третьому і четвертому класам початкової школи. На даному етапі навчання у центрі уваги має стати збагачення дослідницького досвіду школярів через подальше накопичення уявлень про дослідницьку діяльність, її засоби і способи, усвідомлення логіки дослідження і розвиток дослідницьких вмінь. У порівнянні з попередніми етапами навчання ускладнення діяльності полягає у збільшенні складності навчально-дослідних завдань, в переорієнтації процесу освіти на постановку і

рішення самими школярами навчально-дослідних завдань, в розгорнення і усвідомленості міркувань, узагальнень і висновків.

Зручніше за все організовувати дослідницьку діяльність на уроках природознавства, оскільки цьому сприяє сам досліджуваний матеріал. Важливою умовою формування творчого мислення через природу є організація дослідницької діяльності. Вона розпочинається з розвитку в учнів школи I ступеня уміння бачити природу. Дослідження сприяють нагромадженню знань в учнів про змінюваність навколишнього світу. Ці дослідження кладуть початок формуванню понять про взаємозв'язки навколишнього світу.

Однією з найважливіших цілей математичної освіти є формування первинних умінь і навичок математичного дослідження. Проблемність при навчанні математики виникає зовсім природно, не вимагаючи ніяких спеціальних вправ, ситуацій, що штучно підбираються. По суті, не тільки кожна текстова задача, але і половина інших вправ, представлених у підручниках математики і дидактичних матеріалів, і є свого роду проблеми, над вирішенням яких учень повинен задуматися, якщо не перетворювати їхнього виконання в чисто тренувальну роботу.

Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення української мови на сьогодні залишається малодослідженим. Сутність спостереження полягає в тому, що учні під керуванням учителя спостерігають той чи інший мовний матеріал і приходять до відповідних висновків, до усвідомлення виучуваних правил. Спостереження за мовою звичайно супроводжується поясненнями вчителя, короткою бесідою, записами, унаочненням тих чи інших мовних фактів. У процесі спостереження посилюється активність учнів, розгортається їхня пізнавальна активність, що забезпечує ґрунт для формування в них дослідницьких навичок, розвиток їхньої самостійності й високий рівень пізнавальної активності. Шляхів розвитку інтелектуального, дослідницько-пошукового потенціалу особистості дитини існує багато, один із них – метод проектів. Метою методу проектів є створення умов, за яких учні самостійно й охоче отримують знання з різних джерел, вчаться користуватися ними (знаннями) для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань; удосконалюють комунікативні вміння, працюючи в різних групах; розвивають дослідницькі вміння та аналітичне мислення.

Оскільки школа займає провідне місце у формуванні та розвитку особистості, то стає вкрай важливим психологічне діагностування рівня пізнавальних процесів учнів. Останнє дасть можливість розробити практичні рекомендації для школярів, вчителів та батьків з урахуванням індивідуальних особливостей.

На підставі матеріалу, опрацьованого в роботі, ми можемо зробити висновок, що найсприятливішим періодом для формування і розвитку дослідницько-пошукових умінь дитини є молодший шкільний вік.

Навчально-пізнавальну діяльність учнів доцільно будувати в такій послідовності: цікаво → шукаю → досліджую → знаю → вмю. Саме ж навчання слід робити не простішим, а зрозумілішим для учнів початкової школи. Слід будувати уроки так, щоб кожен учень почувався дослідником, який самостійно здобуває знання, має змогу зіставляти, порівнювати, шукати і знаходити істину, доводити висунуті гіпотези під час спілкування зі своїми однокласниками та з учителем.

Шверненко І. Є.,

учитель математики гімназії № 9 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В 5-6 КЛАСАХ

Однією з основних тенденцій модернізації загальної освіти в Україні є активізація її розвиваючої функції. Передбачається, що освітній процес у школі повинен бути спрямований на досягнення такого рівня освіченості учнів, який був би достатній для самостійного творчого вирішення світоглядних проблем теоретичного або прикладного характеру. Досягнення цієї мети пов'язується з організацією навчальної діяльності, що має дослідницьку спрямованість.

Сьогодні відбувається пошук розв'язання головної проблеми української школи – це перехід від інформативного методу навчання до активної творчої діяльності всього педагогічного співтовариства, тобто педагогічного колективу, учнів та батьків.

Навчальна дослідницька діяльність визначається як діяльність учнів з дослідження різних об'єктів з дотриманням процедур та етапів, близьких науковому дослідженню, але адаптованих до рівня пізнавальних можливостей учнів. [1, с.71-73] Організація навчально-дослідницької діяльності в школі середньої ланки дозволяє акцентувати увагу на цілі, змісті, формі, методах і засобах та припускає проектування програми включення школярів у навчально-дослідну діяльність, її поетапну реалізацію з систематичним аналізом одержуваних результатів і коригування відповідно до аналізу результатів.

У процесі включення учнів основної школи у навчально-дослідницьку діяльність перед учителем постає проблема організації: вирішення єдиних навчально-дослідницьких завдань при різному рівні розвитку дослідницького досвіду учнів. У вирішенні цієї проблеми слід виходити з того, що необхідно підбирати такі прийоми і форми роботи, в яких учні змогли виявити і збагатити свій індивідуальний дослідницький досвід. Тому планувати навчально-дослідницьку діяльність потрібно на основі диференціації та індивідуалізації [2, с. 31].

Диференціація діяльності проводиться фронтально по відношенню до всього класу і припускає поєднання як елементів приватного і загального («навідні», додаткові питання і завдання), так і елементів репродуктивної та продуктивної діяльності. Така диференціація здійснюється переважно при колективному вирішенні проблем. У процесі роботи учням надається індивідуальна допомога та підтримка.

У процесі використання групових форм роботи учні можуть об'єднуватись в групи двома способами:

1 спосіб – в групі об'єднуються діти з однаковим рівнем розвитку дослідницького досвіду (за сукупністю ознак);

2 спосіб – в групі працюють учні з різним дослідницьким досвідом.

Як показує практика, дієвими є наступні варіанти спільної роботи:

1) група виконує спільне завдання одночасно на одному і тому ж «поле праці» , але кожен член групи робить свою частину цієї загальної роботи незалежно один від одного;

2) спільне завдання при тих же умовах виконується послідовно кожним членом групи;

3) при тих же умовах завдання вирішується за безпосередньої одночасному тимчасову взаємодію кожного члена групи з усіма іншими членами.

Головне, на що варто орієнтуватися при організації групової роботи на уроці – диференціювати не загальні проблеми, а підходи до їх вирішення шляхом відсутніх елементів (підібраних допоміжних завдань). Ступінь участі кожного школяра у навчально-дослідницької діяльності буде визначатися рівнем його активності.

Починаючи впровадження дослідницької діяльності учнів на уроках важливо спочатку зосередити увагу на створенні бази дослідницької діяльності:

- методологічної (засвоєння структури дослідницької діяльності та окремих дослідницьких умінь і методів, загальних і спеціальних для предмета);

- загально-логічної (робота над загальними розумовими та логічними вміннями);

- змістовної (оволодіння предметними знаннями та вміннями);

- суб'єктної (накопичення особистісного досвіду здійснення дослідницької діяльності). На цій базі легше розвивати дослідницьку діяльність учнів основної школи [3, с. 76].

Один з компонентів дослідницької діяльності – дослідницькі вміння, які визначаються як система інтелектуальних, практичних умінь і навичок навчальної праці, необхідного для самостійного дослідження або його частини. Для їх формування можна вирішувати навчально-дослідні задачі (задачі , процес вирішення яких вимагає виконання одного або декількох дослідницьких умінь), використовуючи традиційні технології в поєднанні з

інформаційними. Таким чином, взаємодоповнення особистісного, ситуаційного і задачного підходу до організації навчально-дослідницької діяльності в основній школі дозволяє досить повно реалізувати потенціали цієї діяльності. Поетапне включення школяра в навчально-дослідну діяльність є одним з ефективних шляхів збагачення індивідуального дослідницького досвіду дитини.

Організація навчально-дослідницької діяльності в основній школі на основі єдності особистісного, ситуаційного і задачного підходів припускає:

- ретельне і систематичне вивчення педагогами дослідницького досвіду учнів і диференціацію цього досвіду по вираженню різних його складових (когнітивного, діяльнісного, аксіологічного);
- створення навчальних ситуацій, при вирішенні яких учні опановують знаннями і способами вирішення проблем в процесі пізнання в більшій чи меншій мірі організованого учителем;
- конструювання системи навчально-дослідних задач (завдань), зорієнтованих на поетапне збагачення дослідницького досвіду дітей [2, с. 43-45].

Схема проведення дослідження з учнями основної школи виглядає наступним чином:

1. Актуалізація проблеми. Мета: виявити проблему і визначити напрямок майбутнього дослідження.
2. Визначення сфери дослідження. Мета: сформулювати основні питання, відповіді на які ми хотіли б знайти.
3. Вибір теми дослідження. Мета: позначити межі дослідження.
4. Вироблення гіпотези. Мета: розробити гіпотезу або гіпотези, в тому числі повинні бути висловлені і нереальні - провокаційні ідеї.
5. Виявлення та систематизація підходів до вирішення. Мета: вибрати методи дослідження.
6. Визначення послідовності проведення дослідження.
7. Збір та обробка інформації. Мета: зафіксувати отримані знання.
8. Аналіз та узагальнення отриманих матеріалів. Мета: структурувати отриманий матеріал, використовуючи відомі логічні правила і прийоми.
9. Підготовка звіту. Мета: дати визначення основним поняттям, підготувати повідомлення за результатами дослідження.
10. Доповідь. Мета: захистити його публічно перед однолітками і дорослими, відповісти на запитання.
11. Обговорення підсумків завершеної роботи. [4, с. 90-94]

Завдання дослідницького характеру на уроці математики можуть виконуватись на будь-якому етапі уроку, а так само задаватися додому. Наприклад, на етапі актуалізації опорних знань я використовую евристичні завдання, такі як завдання на встановлення подібності та відповідності, завдання на оперування поняттями «все», «деякі», «окремі», завдання на комбінаторні дії. На етапі відкриття нових знань можна створити

проблемну ситуацію, для розв'язання якої необхідно виконати завдання за новою темою, виникає проблема, учні самі повинні знайти рішення завдання (слабкішим учням пропонуються для пошуку рішення алгоритмічні схеми, блоки й завдання). На етапі закріплення часто застосовують логічні завдання, завдання на активний перебір варіантів, завдання на встановлення тимчасових, просторових і функціональних відносин, а так само рішення магічних квадратів, трикутників і проходження по магічним лабіринтах, визначення множин, заповнення таблиць, робота з лінійними і стовпчастими діаграмами, рішення задач за допомогою «дерева варіантів», визначення істинності і хибності висловлень і т.д. В домашніх завданнях можна пропонувати учням скласти і заповнити схему до задачі, а потім вирішити її. Іноді дається завдання придумати задачу до даної в підручнику або вчителем схемою.

Для груп сильних учнів уроках доцільно, на мою думку, готувати випереджальні завдання пошукового характеру. Так, наприклад, пропонується не тільки вирішити нерівності, а й самим придумати такі завдання, а також вирішення завдань, в яких потрібно підібрати значення змінних.

Дослідницькі завдання готуються до уроку заздалегідь, записуючи на дошці, картках, схемах. Їх ділять на два види:

- обов'язкові завдання – вони сприяють вмінню знайти шлях виконання завдання, їх має бути величезна кількість, вони повинні бути посилені для кожного учня,
- додаткові завдання – вони розраховані для тих дітей, які впоралися з обов'язковими завданнями і у них є час для самостійної роботи.

Ці завдання підвищеної складності на застосування вивченого матеріалу, що вимагають порівняння, дослідження, аналізу, певних висновків. Якість і кількість вправ може бути різним, але доступним для засвоєння правила на даному етапі уроку. Такі завдання добираються вчителем самостійно.

Виконуючи навчально-дослідницькі завдання, можна прищеплювати учням інтерес до дослідження, тим самим формувати у них методи науково-дослідницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Далингер В. А. Учебно-исследовательская деятельность учащихся в процес се изучения математики // Вестник Омского государственного педагогического университета. – 2007.
2. Ямалтдинова Д. Г. Организация самостоятельной деятельности учащихся // Начальная школа. – 2008. – № 2.
3. Дебашина Е. Ю. Самостоятельная работа на уроках математики в условиях развивающего обучения // Начальная школа. – 2003. – № 7.

4. Ямалтдинова Д. Г. Организация самостоятельной творческой деятельности учащихся на уроках математики // Начальная школа. До и после. – 2007. – № 10.

5. Сологуб А. І. Креативна освіта. Технологія креативного навчання старшокласників. – Кривий Ріг : «Видавничий дім», 2010.

6. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования. – Рига : «Эксперимент», 1998.

Шелег Т. В.,

аспірант Черкаського національного університет імені Богдана Хмельницького

ДИТЯЧА ТВОРЧІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЖИТТЄТВОРЧОСТІ

Становлення творчих якостей, що є необхідним фактором ефективної життєтворчості особистості, починається в дитячому віці. Н. Козирєва вважає, що традиційне поняття «творчість» як створення нового і культурно-значущого продукту (Т. Кудрявцев, С. Рубінштейн, М. Ярошевський та ін) не є адекватним щодо дошкільнят, продукти творчої діяльності яких не є значимими для культури. Терміни «креативність» (Дж. Гілфорд, П. Торренс) і «творча активність» (В. Петровський, М. Данилов, Т. Шамова) також не завжди адекватно відображають специфіку творчих проявів дошкільника.

Н. Козирєва використовує термін «творча позиція» для опису творчого процесу в різних сферах життєдіяльності дошкільника. Творча позиція дитини є фундаментальною передумовою становлення творчості як стилю життя людини і творчих здібностей у спеціальних областях [2].

С. Максимова називає ранню творчу діяльність спонтанною активністю. Спонтанна активність як джерело потенційної креативності властива всім. Ступінь її вираженості залежить від фізіологічних особливостей, генів і ступеня задоволеності інших потреб. Вона не свідчить про творчі здібності дитини у подальшому житті, проте у процесі ранньої творчої діяльності дитина усвідомлює своє авторство [4, с. 159].

Позитивні емоції, пов'язані з ним, спонукають дитину пережити задоволення знову, у результаті чого переважатиме тенденція до «активності з непередбачуваним результатом» (В. Петровський), що є важливим фактором креативності. Визначальним у майбутньому творчому розвитку дитини є реакція дорослих на її спонтанну активність. Увага, любов та підтримка дорослого у цьому процесі сприяє розгортанню творчого потенціалу, а байдужість та негативна реакція блокує його. Нереалізований творчий потенціал може направлятися у деструктивне русло та перешкоджати продуктивному розвитку особистості (К. Юнг, Е. Фромм, С. Максимова).

Підтримка підвищує толерантність до помилок та попереджає розвиток невроту [6].

А. Мюллер вважає, що якщо дитина несмілива у одній сфері, вона не проявлятиме мужності у всіх життєвих ситуаціях. І навпаки, дитина, що відчуває підтримку своєї діяльності, буде упевненою в усіх сферах життя. Підтримка, заохочення (encouragement) у перекладі означає «спробуй зробити неможливе» [6].

Софі де Фріз наголошує на необхідності заохочувати дитину до вирішення непростих, на її думку, завдань, наголошуючи, що вихід із ситуації існує, і багато людей знайшли його. Це своєрідний виклик дитячій мужності, що має на меті формування життєстійкості [6].

Якщо дитина не здається перед труднощами, продовжуючи творити, вона слідує своїй природі. Допоки це відбувається, людина отримує задоволення від самого процесу, а не від результату, вона не стане невротиком. Здатися – означає наблизитися до неврозу [6].

Одним з основних правил виховання є «ніколи не роби за дитину те, що вона може зробити сама». І коли на певному ступені розвитку дитина починає діяти самостійно, докладаючи зусиль, необхідно дозволяти їй помилятися, не втручатися у процес, оскільки таким чином вона долає власну недосконалість та вчиться мужності [6].

Відсутність ранньої творчої діяльності у дитини свідчить про певну патологію, що перешкоджає нормальній активності, адаптації дитини. Д. Леонтьєв відзначає, що це може бути наслідком занадто жорсткої зовнішньої «дресури» дитини раніше, ніж сформувалися структури її власного Я, що здатні протистояти тиску, тобто до «першого народження особистості» (О. Леонтьєв) приблизно в трирічному віці [5].

І. М. Ярушина встановила, що «цілеспрямоване перетворення когнітивного змісту проблемних ситуацій у емоційний виступає як психологічний механізм розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку (принцип трансформації когнітивного змісту в емоційний)» [5, с. 12].

Вона вважає, що розвивати творчий потенціал – це означає «допомогти дітям у процесі їх розвитку вийти на усвідомлення своєї індивідуальності, проявити цю індивідуальність у діяльності таким чином, який відповідає особливостям дитини і в той же час приймається суспільством» [5, с. 4].

П. Вайнцвайг відмічає, що у випадку ігнорування, дефіциту уваги, ворожості з боку дорослого до дитини її природні якості такі як творчість, оригінальність, винахідливість гасяться, і у дитини неминуче розвивається невротичне хвилювання (неусвідомлений страх), що часто виявляється у формі впертості. Такий невротичний стан пов'язаний з очікуванням чогось страшного (страх втрати любові або уваги) та передбачає переживання ексквізитних ситуацій, унаслідок чого формуватимуться захисні механізми психіки. Якщо їх використання виявиться результативним, існує велика ймовірність їх подальшого несвідомого застосування, що позначатиметься

на подальшому житті особистості, зокрема і на здатності творчо підходити до його організації у силу придушення творчих якостей [6].

Список використаних джерел

1. Вайнцвайг П. Десять заповідей творчої особистості [Текст] : научно-популярна література / П. Вайнцвайг ; пер. с англ.: С. Л. Лойко, Ф. Б. Сарнова. – М. : Прогресс, 1990. - 192 с.
2. Козырева Н. А. Психологические условия формирования творческой позиции дошкольников (на материале игр с противоречием): автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13 / Козырева Нелли Арнольдовна. – М., 2007. – 25 с.
3. Леонтьев Д. А. Пути развития творчества: личность как определяющий фактор // Воображение и творчество в образовании и профессиональной деятельности. Материалы чтений памяти Л.С.Выготского: Четвертая Международная конференция. М.: РГГУ, 2004, с. 214-223.
4. Максимова С. В. Творчество : Созидание или деструкция? / Максимова Светлана Валентиновна – М. : АКАДЕМПРОЕКТ, 2006. – 244 с.
5. Ярушина И. М. Развитие творческого потенциала детей дошкольного возраста: автореф. дисс. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / И. М. Ярушина. – М., 2004. – 19 с.
6. Classical Adlerian Quotes: Creative Power [Electronic resource]: Alfred Adler Institute of Northwestern Washington. – Mode of access: <http://alfred-adler.us/qu-crea.htm>

Шипокіна І. О.,

учитель початкових класів Трепівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Знаменської районної ради Кіровоградської області.

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ЗДІЙСНЕННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні вимоги до початкового навчання передбачають формування в учнів здатності ефективно здійснювати навчально-дослідницьку діяльність. Звісно в основі здійснення цього виду діяльності лежить пізнавальний інтерес.

Дослідження проблеми формування пізнавального інтересу здійснювалося в контексті розгляду його як необхідного елемента живого захоплюючого навчання (Г. Сковорода, Я.-А. Коменський, К. Ушинський, С. Русова та ін.), впливу змісту навчання на пізнавальний інтерес учнів (Г. Щукіна, Ф. К. Савінова, Б. Г. Друзь, В. П. Корнеєва), продуктивності міжпредметного змісту в формуванні пізнавальних інтересів (В. І. Максимова, Г. Ф. Федорець, В. В. Маткін), зумовленості стимулів інтересу характером діяльності учнів (Н. Г. Морозова, Н. А. Менчинська,

О. І. Киричук), визначення особливостей його реалізації в навчальному процесі початкової школи (Н. М. Бібік).

Слід наголосити на тому, що пізнавальний інтерес не є вродженою рисою, а важливим досягненням особистості, яке формується за наявності спеціально створених соціальних умов.

На переконання В. Ірвінг, пізнання подібне до моря: той, хто вовтузиться на поверхні, завжди більше галасує і тому привертає до себе більше уваги, ніж шукач перлів, який без зайвого галасу проникає в пошуках скарбів аж до дна.

О. Савченко вказує на те, що пізнавальний інтерес виникає і зміцнюється лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуальної напруги, самотійної діяльності. Тому якщо перед учнями ставляться готові цілі, а знання лише повідомляються і закріплюються, активність згортається, інтерес згасає. Найвиразніша ознака формування пізнавального інтересу – активні дії учня. Тому ініціативність пошуків, самотійність у здобутті знань – найхарактерніше виявлення пізнавального інтересу, який не тільки істотно впливає на всі психічні процеси, а й зміцнює загальну спрямованість активності особистості [1].

Значна роль пізнавального інтересу в активізації внутрішніх сил і можливостей дитини, її перетворенні в суб'єкта навчально-дослідницької діяльності. Пізнавальний інтерес зумовлює зрілість і розгорнутість усіх компонентів цієї діяльності, за певних умов переростає в стійку рису характеру.

Вікові межі інтересу надзвичайно рухливі, проте дослідники виділяють молодший шкільний вік як найяскравіший у вираженні інтересу й найсприятливіший для педагогічного керування. Природна допитливість дитини зумовлює готовність до пізнання, чутливість до нового, потребу в самостверженні. Для педагога це означає заохочення всіх ініціатив, творчих намірів дитини, необхідність забезпечити пошуковий характер їх діяльності. Сучасна школа, попри всі новації, які її торкнулися в останні роки, все ж оцінює якість навчання за рівнем сформованості знань, умінь і навичок, майже не торкаючись змін, які внаслідок цього процесу відбуваються в сфері духовних і пізнавальних потреб, винятково важливих для саморозвитку й самовдосконалення людини.

Різноманітність прояву інтересу в житті суспільства й особистості, його визначальний вплив на якість та результативність навчально-дослідницької діяльності дитини беззаперечні. Виявлено, що чим повніші й різноманітніші відносини дитини з навколишнім природним і соціальним середовищем, тим результативніший процес формування пізнавального інтересу. Чим краще дитина орієнтується в навколишньому світі, тим різноманітніші ознаки збуджують появу інтересу, тим складніші причини, що зумовлюють його появу. Чим емоційніші переживання дитини, тим

вищий інтерес до об'єкта навчального пізнання, прагнення знову повернутися до нього.

Відокремлюючи пізнавальний інтерес від загального інтересу, Г. І. Щукіна вказує на те, що пізнавальний інтерес пов'язаний з ядром пізнавальної діяльності, є значущою властивістю людини щодо пізнання навколишнього світу не тільки з метою біологічної та соціальної орієнтації, а й з прагненням проникати в різноманітність світу, відбивати в свідомості суттєві сторони пізнаного, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, суперечності. На думку науковця, саме на цьому ґрунтується визначення інтересу як вибіркової спрямованості особистості на пізнання чогось конкретно визначеного.

Отже, інтерес у навчально-дослідницькій діяльності є своєрідним епіцентром активізації навчання, розвитку пізнавальної активності школярів, формування в них позитивного ставлення до процесу й результатів праці. Уміння щось побачити, здивуватися, захопитися, захотіти негайно зрозуміти, що, чому і як відбувається, знати в собі сили, щоб відшукати відповіді на ці запитання, не відступити перед труднощами, а діставши відповідь, знову прагнути вперед, у незвідане, - все це, разом узяті і є інтересом. Інтерес емоційний, він дарує радість творчості.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : [підручник для студентів педагогічних факультетів] / О. Я. Савченко. – К. : Генеза. – 1999. – 368 с.

Шишкевич О.М.,

вчитель історії гімназії №9 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ТА АКСІОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО»

Сучасна парадигма освіти вимагає від учителя здатностей виховувати компетентних самостійних, ініціативних, патріотичних, духовних особистостей, здатних розв'язувати соціальні, виробничі та інтелектуальні завдання. Реалізацію цього завдання може ефективно забезпечити компетентнісний підхід до викладання історії. Серед системи проблемних компетентностей ключовою для навчання на уроках історії виступає аксіологічна, оскільки саме вона сприяє формуванню вміння критично мислити, з'ясовувати сенс вивченого, формувати власне ставлення до історичних діячів та процесів з позицій загальнолюдських та національних цінностей. При цьому актуалізується розвиток власної системи моральних імперативів молодого покоління. Саме тому це є ефективним засобом подолання духовної кризи сучасного суспільства та розвитку творчих здібностей.

Оптимальну реалізацію проблеми виховання компетентних учнів може забезпечити той вчитель, який в умовах сучасної методики діалогічного викладання історії виступає у ролі консультанта, організатора, координатора, морального авторитета. Якщо від оціночної діяльності історика, на думку українського історика-дидакта О. Удода, прямо залежать результати його досліджень, то від уміння вчителя сформулювати в учнів аксіологічну компетентність прямо залежить результат виховання компетентних, моральних, небайдужих до долі Батьківщини громадян, здатних не лише здобувати знання, а й продуктивно використовувати їх в житті для суспільної користі. Девізом для такого сучасного вчителя мають стати слова В. О. Сухомлинського: «До кращого уроку потрібно готуватися все життя» [4, с. 26].

Запорукою успішної реалізації змісту аксіологічної компетентності у моїй практиці є активне впровадження технології проблемного навчання та застосування інтерактивних технологій на уроках історії. А. Дістервег, відомий німецький педагог, писав, що мислення виникає там, де виникає здивування. Переконали, що основне призначення проблемного навчання – зародження продуктивних, творчих процесів мислення учнів, стимулювання інтелектуального й особистісного розвитку. В цьому напрямку я прагну конструювати свою педагогічну діяльність у цілому.

Формування власних поглядів на проблему базується на основі досліджень теорії компетентнісного підходу, розроблених К. Баханов [1]? О. Пометун [3] В. Власовим [2], С. Терно [4]. Вони сприяють усвідомленню особливостей системи проблемного навчання та методики його впровадження.

Провідною ідеєю особистої персонал-технології є поєднання проблемного навчання, активних та інтерактивних освітніх методик, проектної діяльності з аксіологічним підходом до підвищення ефективності навчання, розвитку самоосвітньої компетентності та участі у пошуковій дослідницькій діяльності при вивченні історії рідного краю..

Основа для формування аксіологічної компетентності починає закладатись в учнів ще у 5 класі, коли закладаються основи осмислення і розуміння історичних процесів. Для цього широко використовую між предметні зв'язки. Так, у 5-6 класах на уроках етики під час розгляду моральних норм заохочую дітей використовувати історичні приклади. Практикую синтез змісту та методики навчання. Так, у 6 класі під час вивчення теми «Східний похід А. Македонського» на початку уроку пропоную учням розглянути на карту і відповісти на питання: «Яка назва найчастіше зустрічається Вам на історичній карті цього періоду? Про що це свідчить?». Під час проведення рефлексії знову пропоную відповісти на це питання. Крім того пропонується рольова гра : показати образ А. Македонського до здобуття всесвітньої слави та після цього успіху. Під час розгляду теми з всесвітньої історії у 8 класі «Англія у XVI ст.», після

мотиваційного етапу уроку виголошую фразу Т. Мора: «Вівці пожирають людей». Серед очікуваних результатів вказую на необхідність пояснити наприкінці заняття вислів відомого письменника, характеризуючи при цьому епоху, коли відбувалося це явище, з використанням дат, термінів, прізвищ історичних діячів та осіб, які оцінювали його. Під час здобуття нових знань пропоную учням спрогнозувати наслідки огорожування. Домашнє завдання має творчо-пошуковий характер: відшукати додаткову інформацію про даний період в історії Англії в історичній та художній літературі. Таким чином, створюються умови для формування хронологічної, просторової, інформаційної, мовленнєвої, логічної та соціальної компетенцій. Але при цьому, на мій погляд, наскрізною компетентністю залишається аксіологічна, яка передбачає наявність умінь оцінювати факти та діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських та національних цінностей, вмінь визначати власну позицію щодо суперечливих питань історії. Це завдання відкладається до наступного уроку, коли учні опрацюють інші джерела та зможуть дати оцінку з позицій історизму, об'єктивності та багатофакторності. Під час наступного уроку пропоную порівняти рівень економічного розвитку Англії у XVI ст. та рівень життя її населення. Після цього ставлю питання: «Чи варте таких жертв економічне зростання Англії?», «Чи були альтернативні шляхи досягнення всесвітньої могутності?». Заохочується обмін думками спочатку в парах, а потім через розгортання полілогу, міні-дискусії, використовується метод «займи позицію», поєднуються індивідуальні, парні та групові форми навчання. Наприкінці уроку пропоную учням самостійно оцінити свою роботу під час заняття. Таким чином, прагну досягти поставленої мети: сформувати аксіологічну компетентність на основі інших предметних компетентностей шляхом розв'язання проблемної ситуації.

Уроки узагальнення та тематичного оцінювання надають вчителю гарну можливість проконтролювати рівень сформованих компетентностей, провести у разі потреби їх вчасну корекцію. Під час таких уроків поєднуємо індивідуальні та групові форми організації навчальної діяльності учнів. Учні мають продемонструвати знання карти, уміння працювати з історичними документами, за допомогою ілюстрації складати розповіді про історію архітектурної споруди чи історичної пам'ятки. Обов'язковим для розгляду є проблемне питання: як нащадки використовують історичну спадщину пращурів?

В 10-11 класах зростають вимоги до компетентності учнів, тому більш активно залучаю їх до роботи з додатковою літературою. Однією з найбільш важливих компетенцій старшокласників є вміння робити логічні розгорнуті висновки на основі додаткового матеріалу. Наприклад, учням 10-му класу було запропоновано проаналізувати діяльність одного з лідерів Української революції і сформулювати власний погляд на його роль в

історії України. Для дискусії вони обрали постать П. Скоропадського. Під час підготовки до уроку було опрацьовано різні види джерел за власним вибором: монографії, присвячені П. Скоропадському, спогади гетьмана та його сучасників, узагальнюючі наукові праці з історії Української революції, твори художньої літератури. За допомогою методу «Займи позицію» учням було запропоновано дати власну оцінку ролі гетьмана в історії визвольних змагань. Старшокласники розділилися на дві групи. Одні схвалювали політику гетьмана, спираючись на опрацьоване джерело, інші поставились до неї критично. Кожен міг аргументовано пояснити своє ставлення і вислухати аргументи опонента. Під час заняття тривала жвава дискусія. Наприкінці уроку було запропоновано змінити позицію. Дехто, зваживши на вагомі аргументи своїх опонентів та інформацію з інших джерел, змінив власну точку зору. Учні самостійно оцінили власну роботу на уроці та дії своїх однокласників. При цьому враховувались знання фактів, вміння їх аналізувати, тактовність та толерантність під час проведення дискусії.

Формування компетентності на основі проблемного підходу передбачає розвиток особистості учня на основі знань минулого і вмінь орієнтуватися в найважливіших досягненнях світової культури та на всебічне стимулювання інтелектуальних здібностей кожного школяра. Гадаю, що найкраще це завдання реалізується під час інтегрованих уроків. Вони дозволяють учням відчувати корисність отриманих знань, сприяють всебічному та гармонійному розвитку людини. Крім того, використання міжпредметних зв'язків та інтегрованих уроків сприяє кращому розумінню суспільних явищ, історичних процесів та літературних творів, дозволяють краще відчувати епоху, поспостерігати за нею очима найталановитіших сучасників.

Головними результатами роботи над проблемою можна вважати формування компетентних учнів, які беруть активну участь у громадській роботі, пошуковій, дослідницько-просвітницькій діяльності. Їх девізом стали слова Сенеки : «Вчитися не для школи, а для життя». Багато учнів стали переможцями історичних олімпіад та конкурсів, учасниками обласних краєзнавчих науково-практичних конференцій. Виявлені факти використовують під час уроків, пов'язаних з історією рідного краю, а також інші вчителі при проведенні тематичних виховних годин. Отже, науково-методична робота над реалізацією проблеми допомагає виробити в учнів компетентнісний підхід до суспільних явищ минулого і сучасності з позиції історизму, багатофакторності, діалектичного розуміння багатогранності і суперечливості історії, розвинула вміння всебічно, критично аналізувати інформацію різноманітних історичних і сучасних джерел, самостійно, творчо усвідомлювати проблеми суспільного розвитку в минулому і сучасному, формувати систему історичних знань.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Компетентнісний підхід у цільовому компоненті навчання історії в школі / К. Баханов // Історія та суспільствознавство в школах України. – 2013. – № 3 – с. 4
2. Власов В. Методика проведення дидактичних ігор на уроках пропедевтичного курсу «Вступ до історії України. 5 клас» / В. Власов // Історія в школах України. – 2002. – №2. – С. 27–32.
3. О. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. — К.: Видавництво А.С.К., 2004. — 192 с.: іл.
4. Сухомлинський В. Вибрані тв. В 5 т. / В. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
5. Терно С. Проблемні задачі з історії : [дидактичний посібник для учнів 10-11 класів] / С. Терно. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 40 с.

Юренко Н. О.,

учитель початкових класів Глодоської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Новоукраїнської районної ради Кіровоградської області

МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Важливою складовою організації навчально-дослідницької діяльності в початковій школі є врахування мотиваційної спонуки до її здійснення. Розкриття природи мотивів навчально-дослідницької діяльності варто розпочати з того, що мотиви навчально-пізнавальної діяльності, до складу якої входить навчально-дослідницька діяльність, відносяться до двох груп:

І група – пізнавальні мотиви, що стимулюють інтерес учнів до змісту та способів здобуття знань та розподіляються на такі, що пов'язані із змістом дослідницького навчання (пізнання нових фактів, прагнення пояснити їх причину, проникнути в суть явища тощо), та такі, що пов'язані з його процесом (прагнення проявити інтелектуальну активність, мислити, долати перешкоди в процесі дослідження тощо);

ІІ група – соціально-особистісні мотиви, що лежать в площині соціальних взаємин між різними учасниками навчально-виховного процесу та включають три типи мотивів: 1) соціальні (обов'язку і відповідальності, самовизначення, самовдосконалення); 2) вузькоособисті – мотивація благополуччя (схвалення, високі бали навчальних досягнень тощо); 3) негативні мотиви (прагнення уникнути неприємностей з боку вчителів, батьків, товаришів); ці мотиви безпосередньо не зв'язані з навчально-дослідницькою діяльністю, проте впливають на її результативність.

На основі узагальнення власного педагогічного досвіду можна констатувати, що найефективнішою мотиваційною спонукою молодших школярів до активної самореалізації в навчально-дослідницької діяльності

є створення умов для виникнення у них відчуття захоплення як результатом, отриманим у процесі виконання навчально-дослідницького завдання, так і самим процесом його виконання. Останнього можна досягти шляхом створення сприятливої емоційної атмосфери в класі, яка, у свою чергу, у кожного учня породжує відчуття задоволення, впевненості в собі, активності, натхнення, створення атмосфери емоційного задоволення від своєї роботи. Щодо мотивів соціально-особистісної групи, то їх вияв у процесі організації навчально-дослідницької діяльності передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів та активне залучення їхніх батьків до аналізованого процесу.

Організовуючи навчально-дослідницьку діяльність, слід звернути увагу й на розгляд питання перевантаження учнів. На думку І. П. Підласого [1], «учня важко перевантажити, беручи до уваги його потенційну наукованість. Найчастіше перевантаження відбувається не тому, що опрацьовується багато інформації, а через неправильне керування розумовою діяльністю, пізнавальною працею, одноманітність занять, порушення закономірностей праці й відпочинку. За принципом доміанти, усі негативні впливи концентруються в навчальному матеріалі, проявляються через нього й діють у зв'язку з ним. Тому й створюється враження, начебто навчальний матеріал найбільше «винний» у перевантаженні».

Отже, на ефективність організації навчально-дослідницької діяльності має суттєвий вплив процесуальна складова забезпечення процесу, наявність мотиваційної спонуки, уникнення одноманітності у діях, здійснення правильного керування розумовою діяльністю, чергування періодів праці й відпочинку тощо.

Список використаних джерел

1. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : [інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти] / І. П. Підласий. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 616 с.

Якубцова Р. П.,
методист початкової освіти районного методичного кабінету
Новомиргородського відділу освіти Кіровоградської області

ПІДВИЩЕННЯ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА В НАПРЯМКУ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Аналізуючи те, як швидко в сучасному світі оновлюються наукова інформація, змінюються технології, приходимо до висновку, що навчити людину на все життя неможливо, а мета її навчання, перш за все, має полягати в тому, щоб вона вмiла навчатися самостійно. Звісно ефективно реалізувати поставлене завдання можна шляхом запровадження методик і технологій навчання, основа яких базується на активній ролі дитини, максимальній

пізнавальній активності та доцільній пізнавальній самостійності.

Відповідно до міркувань М. В. Савчина [1], недостатня увага до організації активної діяльності учнів, яка є адекватною меті навчання і специфіці засвоєних знань, є одним із головних недоліків у роботі вчителя. Ідея навчання в діяльності суперечить поширеній практиці традиційного навчання, за якого педагоги прагнуть переказувати готові знання «з книг в голову», не опрацьовуючи їх. Відсутність уміння вчити в діяльності є основною проблемою вчителя, який намагається побудувати процес навчання з урахуванням психологічних чинників, не знаючи, яка діяльність сприяє формуванню особистості, готової до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

З огляду на зазначене та з урахуванням сучасної концепції розвитку педагогічної освіти модернізація методичної підготовки вчителя здійснюється як шляхом розробки науковими працівниками методичних рекомендацій з ефективними порадами щодо впровадження компетентнісного підходу в освіті, вибору методів, організаційних форм, засобів навчання, проведення різних етапів уроку тощо, так і в напрямку підвищення фахового рівня педагогів, що включає в себе здатність моделювати сучасний урок, психологічну та дидактичну компетентність щодо організації активної навчально-пізнавальної діяльності.

Слід вказати й на те, що важливою складовою фахової майстерності є сформованість у вчителя здатності результативно організовувати навчально-дослідницьку діяльність як у позаурочний період, так і під час проведення уроку та здійснювати педагогічний вплив з акцентом на безпосередній чи опосередкованій взаємодії всіх учасників навчального процесу, коли взаємодія відбувається в діалозі, а навчально-пізнавальна діяльність спрямовується на розв'язання навчально-дослідницького завдання.

За реалізації такого підходу домінуючих акцентів у роботі вчителя чимало: слід грамотно організувати безпосереднє спілкування, результативно залучати всіх учнів до діяльності; забезпечити усвідомлення ними поставленого завдання, розуміння послідовності у його виконанні, надати можливості для генерування учнями ідеї, створити умови для активного мисленнєвого і мовленнєвого самовираження тощо.

Основним у професійному розвитку вчителів є розвиток умінь:

- спостерігати й аналізувати наслідки та впливи використання різних методів, засобів і прийомів навчання;
- враховувати в роботі індивідуальні особливості учнів;
- засвоювати нові педагогічні технології та вміти їх ефективно застосовувати в щоденній своїй роботі;
- правильно визначати й оптимально поєднати можливості і переваги педагогічних інновацій;
- творчо, доцільно та ефективно застосовувати педагогічні інновації у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності в цілому та

навчально-дослідницької діяльності зокрема;

– чітко окреслювати не лише систему знань, якими необхідно оволодіти учням, а, що саме головне, передбачити поетапне впровадження системи різних видів діяльності.

Список використаних джерел

1. Савчин М. В. Педагогічна психологія : [навчальний посібник] / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с.

Яременко Л. А.,

завідувач лабораторії теорії і методики розвитку дитячої обдарованості та креативності Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ, ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ

Внутрішня особистісна тенденція до творчого вирішення проблем (завдань, питань тощо) у психолого-педагогічній літературі отримала назву «креативність». Психологи розглядають її як один із системоутворюючих факторів структури особистості, що впливає та обумовлює рівень розвитку особистості та її самореалізацію.

Креативність як особистісну рису, яка тісно пов'язана з іншими рисами в цілісній системі властивостей особистості, необхідно формувати якомога раніше, а саме: в дошкільному та молодшому шкільному віці. Саме в ці вікові періоди починає суттєво нарощуватися і виявлятися інтегрування спонтанної, переважно, репродуктивної творчості зі швидко зростаючим інтелектом, абстрактним мисленням, логічністю. Окрім того, істотно зростає в дітей можливість самостійної постановки цілей, мотивування себе, пошуку способів дій і контролю результатів, тобто, освоєння всіх компонентів психологічної структури діяльності.

У роботі з молодшими школярами слід враховувати те, що максимальне виявлення творчого потенціалу виникає найчастіше в тих ситуаціях, коли дитина для вирішення проблеми намагається використати нетиповий для себе засіб (метод, властивість тощо). Адже, «креативність як властивість особистості виявляється в тенденції до вирішення проблем по-новому, новими засобами, семантичними «стрибками», конфігураціями дій або методів та ін. Адже творчість – це ефект взаємодії спроб одночасного використання протилежних властивостей особистості (раціональності й ірраціональності, зосередженості й розсіяності уваги, організованості та дезорганізації та ін.).

Аналізуючи вплив статевих відмінностей на вияв творчого потенціалу, слід акцентувати увагу на тому, що у дівчаток креативність більшою мірою обумовлена інтуїтивним, підсвідомим, чуттєвим, невірноваженим, а у хлопчиків – раціональним, логічним та соціальними

взаємодіями [1].

Підвищення творчої продуктивності молодших школярів можливе за рахунок формування нових зовнішніх і внутрішніх умов їх діяльності, оскільки в процесі взаємодії з творчими проблемами в особистості формується конфігурацію рис, необхідна для здійснення діяльності в конкретній предметній області творчості.

Реальна творча продуктивність молодших школярів – це системний ефект взаємодії креативності (як властивості особистості) та системи понять, вмінь і навичок у певній предметній області.

Організація процесу навчання, що сприяє формуванню в дітей здатності до творчого виконання діяльності ґрунтується на принципах:

- відповідності освітнього продукту учня його внутрішнім потребам;
- індивідуальної освітньої траєкторії розвитку дитини в освітньому середовищі;

- інтерактивності навчання;
- відкритої комунікації.

Проектуючи процес навчання слід враховувати фактори, котрі негативно позначаються на результативності аналізованого процесу, та складають такий перелік:

- бажання не вирізнитися в процесі мислення від інших (конформізм);
- не сприйняття з боку оточуючих (цензура);
- намагання користуватися лише старими знаннями, відсутність слідування змінам середовища (ригідність);
- бажання знайти відповідь миттєво, що зумовлено надмірною мотивацією;
- намагання досягнути успіху за будь-яких умов.

Зважаючи на це, особливої актуальності набуває висвітлення методів стимулювання творчої активності школярів. За Дж. Гілфордом, це можна здійснити шляхом:

- забезпечення сприятливої атмосфери;
- відмови від критики в адресу учня, що сприяє розвитку його дивергентного мислення;
- збагачення навчального середовища учня новими різноманітними предметами з метою розвитку його допитливості;
- заохочення оригінальних ідей, які висловлюються учнем;
- забезпечення можливостей для практики, досліду, експерименту тощо;
- використання особистого прикладу творчого підходу до розв'язання проблеми;
- надання можливості учню активно ставити запитання.

Список використаних джерел

1. Воронюк І. В. Творчий потенціал і самореалізація особистості молодшого школяра: Зб. наук. пр. Психологія. Випуск 11. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. – С. 313-319.

ЗМІСТ

Довгий С. О. Інноваційність – важлива ознака сучасної освіти	3
Зайцева Л. І. Процесуальна складова засвоєння дітьми дошкільного віку наукових знань про об'єкти довкілля.....	5
Калініченко Н. А., Паскул А. А. Розвиток дослідницьких вмінь учнів при вивченні шкільного курсу біології.....	7
Климова К. Я. Аспекти проблеми фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи як словесників у контексті формування креативності сучасного педагога.....	9
Лісовий О. В. Сформованість пізнавальної самостійності як необхідна умова ефективної діяльності дитини в інформаційно-освітньому середовищі Малої академії наук України.....	11
Савченко О. Я. Школа – простір повноцінного життя дитини.....	13
Топузов О. М. Особливості організації проблемного навчання географії в сучасній загальноосвітній школі.....	15
Тылюсь У. Прагматический потенциал самовоспитания школьников.....	17
Романенко Ю. А. Організація навчально-дослідної діяльності учнів з хімії за методом проектів.....	20
Бабенко Т. І. Особливості організації навчально - дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.....	22
Баглюк В. І. Роль емоційної сфери педагога в роботі з учнями.....	24
Білик О.В. Педагогічні умови використання мульттерапії в роботі з дошкільниками.....	26
Бойченко О. А. Розвиток емоційної сфери молодших школярів.....	30
Бугайова Н. А. Семантичний аналіз мікротопонімів селища Нова Прага.....	32
Бузько В. Л. Навчально-дослідницька діяльність учнів на уроках фізики.....	34
Буліга С. М. Моделювання активного учіння з використанням інтерактивних технологій.....	37
Велика З. Ф. Про дослідницьку діяльність молодших школярів.....	39
Вікторіна О. М. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності дітей під час дослідження топонімії	41
Водолазська Т. В. Дослідницька стратегія навчання молодших школярів.....	44
Гавриш Р. Л. Дослідницька програма креативного навчання.....	46
Гагаріна Н. П., Ємєліна Л. І. Розвиток музичних здібностей у старших дошкільників шляхом використання елементів інноваційних технологій.....	48
Голодюк Л. С. Формування навчально-дослідницьких умінь учнів з математики: системний підхід.....	53
Гончарук В. О. Особливості розвитку творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку.....	57
Гораш К. В. Про різні аспекти забезпечення навчально-дослідницької діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів.....	59
Димура Г. М. Про поетапність здійснення молодшими школярами навчально-дослідницької діяльності.....	61
Дяченко-Лисенко Л. М. Етнопсихологічна категорія «емоції» як фактор найновітнішої наукової підліткової комунікації початку ХХІ сторіччя: з досвіду експериментальної діяльності Малої академії наук України на Черкащині.....	63

Еремина Л. И. Социальное воспитание студентов.....	65
Іващенко Я. О. Вплив загальних і спеціальних здібностей на ефективність здійснення учнями дослідницької діяльності.....	68
Калюжна Л. Б. Використання біографічного методу для організації навчально-дослідницької діяльності учнів.....	70
Каплуновська О. М. Формування дослідницької культури дітей дошкільного віку засобами організації проектної діяльності.....	71
Кашуба Л. В. Навчання молодших школярів з використанням мнемотехніки.....	75
Ковтун Н.В. Науково-дослідницька діяльність як засіб розвитку креативної особистості.....	77
Когут І. В. Особливості формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя у контексті розвитку навчально-дослідницьких умінь учнів.....	81
Козяр О. С. Навчально-дослідницька діяльність як засіб формування творчості учнів.....	83
Коновальчук В. І. Освітній простір як фрактал соціального простору.....	85
Коренкова Т. Є. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності в ДНЗ	87
Корнієнко О. Г. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.....	89
Курлова О. М. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності учнів на уроках математики.....	91
Ласкурик П. В. Навчально-дослідницька діяльність учнів в шкільному курсі фізики	94
Ленів З. П. Організація науково-дослідницької діяльності студентської молоді.....	97
Литвиненко О. В. Розвиток інтелектуально-творчих умінь підлітків засобами технології Веб 2.0.....	99
Люта Т. О. Формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів засобами навчально-дослідницької діяльності.....	101
Маржан А. В. Про актуальність впровадження урочної та позаурочної навчально-дослідницької діяльності молодших школярів.....	103
Мартинюк І. В. Формування емоційної сфери у дітей молодшого шкільного віку.....	105
Марущак О. М. Використання кримськотатарської дитячої періодики у навчанні молодших школярів.....	107
Митрофаненко Ю. С. Урбаністичні міфи Кіровограда і наукове пізнання.....	109
Нагорнова А. Ю. Коррекционно-педагогическая деятельность в образовательной системе.....	112
Назарук С., Никитин С. Мультикультурное образование – шанс формирования позитивных позиций локальной общественности в отношении к беженцам.....	115
Небеленчук І. О. Дослідницька діяльність учнів як один із шляхів зацікавлення учнів художнім твором.....	118

Нікітіна О. О. Загальнонавчальні вміння та навички як предмет наукових пошуків періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття	121
Нос Л. С. Актуальні проблеми підготовки вчителя в Канаді та можливі шляхи їх розв’язання.....	125
Павлюк Р. О. Розвиток емоційної сфери учнів початкової школи засобами творення віртуально-навчального іншомовного середовища.....	127
Партуга Г. М., Герасім’юк Л. Ф. Підходи до формування організаційно-адаптаційних умінь учнів початкових класів засобами навчально-дослідницької діяльності.....	130
Пашко Ю. О. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності дітей.....	133
Підгорна Н. В. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.....	135
Правий В. П. З досвіду роботи по організації навчально-дослідницької діяльності учнів у позаурочний та позанавчальний час.....	138
Пудич В. В. Емоційне здоров’я молодших школярів.....	141
Поліхун Н. І. Дослідницьке навчання як спосіб накопичення досвіду власної дослідницької діяльності.....	144
Полтавець О. О. Навчально-дослідницька діяльність учнів як об’єкт педагогічного управління.....	146
Постова К. Г. Пізнавальна активність як необхідна умова здійснення науково-дослідницької діяльності.....	148
Пустова М. В. Категоріальний зміст поняття «навчально-дослідницька діяльність».....	149
Радченко М. В. Творчість як феномен в умовах освітньо-інформаційного середовища.....	151
Рибалко Л. М. Особливості впровадження концептуальних основ еколого-еволюційного підходу в навчанні біології.....	153
Рогуска А. Функционирование локальных и региональных СМИ в пространстве своих потребителей.....	157
Ротар О. С. Особливості використання відеозв’язку та відеоконференцій в навчальних закладах, впровадження в навчальний процес.....	159
Святохо О. А. Концептуальні засади організації дослідницької діяльності учнів у позашкільному навчальному закладі.....	162
Стоянова Н. О. Формування інтелектуально-творчих умінь молодших школярів засобами навчально-дослідницької діяльності.....	165
Стрижак О. Є. Онтологічний підхід в освіті.....	169
Тимченко Н. П. Організація навчально-дослідницької діяльності на заняттях екологічного гуртка.....	171
Удовиченко О. Л. Навчально-дослідницька діяльність – шлях до самореалізації молодших школярів.....	174
Філянт С. В. Роль історичної секції Кіровоградського відділення МАН для розвитку дослідницьких здібностей учнівської молоді.....	176
Хорольська Н. О. Розвиток інтелектуально-творчих умінь підлітків засобами навчально-дослідницької діяльності.....	182

Цимбалару А. Д. Особливості моделювання освітнього простору молодших школярів з позиції особистісного підходу.....	184
Чернецька Т. І. Організація навчально-дослідницької діяльності молодших школярів з використанням різних видів учіння.....	187
Чернецький І. С. Про дистанційний доступ до навчально-дослідницьких завдань.....	190
Чупріна О. В. Використання мультимедійних технологій в сучасній початковій школі у площині педагогічної психології.....	193
Швалюк Л. В., П'ятницька Л. Е. Навчально-дослідницька діяльність молодших школярів: психолого-дидактичний супровід.....	195
Шверненко І. Є. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності на уроках математики в 5-6 класах.....	197
Шелег Т. В. Дитяча творчість як передумова життєтворчості.....	201
Шипокіна І. О. Пізнавальний інтерес як основа ефективного здійснення молодшими школярами навчально-дослідницької діяльності.....	203
Шишкевич О.М. Розвиток творчих здібностей учнів та аксіологічної компетентності під час вивчення предметів освітньої галузі «Суспільствознавство».....	205
Юренко Н. О. Мотиваційна складова організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів.....	209
Якубцова Р. П. Підвищення фахової майстерності педагога в напрямку організації навчально-дослідницької діяльності дітей.....	210
Яременко Л. А. Креативність як властивість особистості: сутність, процес формування.....	212

Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції

**НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ:
ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ, ДИДАКТИЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ,
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
9-10 квітня 2014 року